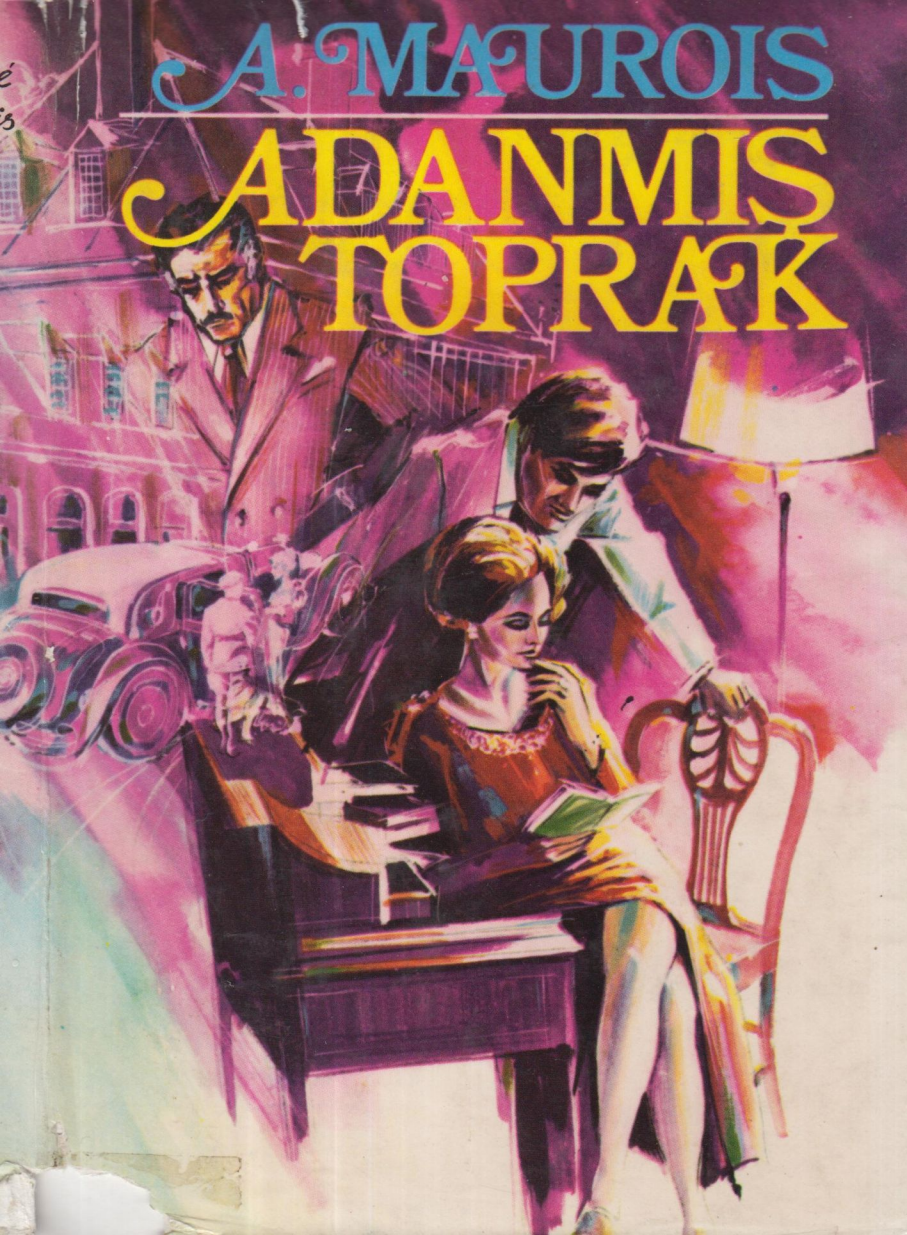
A. MAUROIS

ADANMIŞ TOPRAK

ADANMIŞ TOPRAK

Claire, tüm yaşantısı boyunca aşkı ve mutluluğu aradı... Gençti, güzeldi... İçinde sürekli bir büyüklük özlemi ve manevi bir yükseliş isteği vardı... İstediklerini hem elde etti, hem edemedi. Paris ssyetesinin en zengin bir iş adamıyla evlendi... Sonsuz servete ve ihtişama kavuştu... Ama mutluluk... Ama aşk?... Bir raslantı onun karşısına bir yazarı çıkardı... Claire, bu raslantı sonunda mutluluğa, gerçek aşka kavuştuğunu sanmıştı... Elini uzatsa tutacaktı: hem mutluluğu, hem aşkı... Ama...
İşte bu roman gerçek bir duygu trajedisinin romanıdır...

EN BÜYÜK YAZARLARIN
EN GÜZEL ESERLERİ

ADANMIŞ TOPRAK

ŞAHESER ROMANLAR

André Maurois

ADANMIŞ TOPRAK

★

Fransızcadan
çeviren
ADNAN CEMGİL

★

GÜVEN
YAYINEVİ

Yayınlayan

GÜVEN BASIM ve YAYINEVİ
Cağaloğlu Yokuşu, Narlıbahçe Sokağı: 11
İstanbul, 1973

André Maurois

FRANSA'NIN kuzey batısındaki Elbeuf'te 1885 te dünyaya gelen André Maurois'nın ailesi, 1871 savaşında Alsace'tan buraya göç etmişti. Asıl adı Emile Herzog olan yazarın babası ve amcası, Almanların aldığı Bischwiller'deki dokuma fabrikalarını, Alman işgali altında yaşamamak için dörtyüz işçisiyle birlikte Normandiya'nın bu küçük şehrine taşımışlardı. Emile, Rouen lisesini onur listesine geçerek büyük bir başarı ile bitirmişti. Onun fikir gelişmesinde, sonradan Alain sanıyla ün kazanan felsefe öğretmeni Emile Chartier'nin büyük etkisi olmuştu. Caen üniversitesinde çok iyi dereceyle felsefe lisansı yapan genç E. Herzog; yine bu hocasının öğüdüne uyarak babasının teknik müdürlüğünü yaptığı aile fabrikasında çalışmaya başladı. On yıl kadar süren bu fabrika hayatı sırasında, dokuma endüstrisinin bütün teknik inceliklerini öğrenmişti. Bir yandan da okuyor, hikâyeler yazı-

yordu. Emile Herzog ilk sanat ve edebiyat zevkini annesinden almıştı. Daha altı yaşındayken annesi ona Victor Hugo'nun şiirlerini okuyordu. Bu taşralı genç fabrikatör, az çok maceralı bir şekilde 1912'de Janine de Szymkiewiez adındaki sarışın, güzel bir Polonyalı genç kızla evlendi. Katolik bir kızla evlenmesi, Yahudi olan Herzog ailesinde epeyi şaşkınlık ve öfke yarattıysa da Emile bütün bunlara karşı koydu.

İki yıl sonra 1914 savaşı patlak vermişti. Emile, genç karısından ve kızından ayrılarak, askere gitti. İngilizce bildiği için İngiliz Ordusunda tercüman ve irtibat subayı olarak görevlendirildi. Askerliği süresince aralarında yaşadığı İngiliz subaylarının karakterlerini ve yaşantılarını yarı mizah havası içinde anlatan «Les silences du colonel Bramble» adlı ilk kitabını 1918'de yayınladı. Fransız Komutanlığı, bu kitabının İngilizler üzerinde kötü tepki yapabileceğini düşünerek, Emile Herzog'a başka bir adla yayınlanmasını bildirdi. Bunun üzerine, bugün anılan André Maurois takma adını kullandı. Sonradan bu adı mahkeme kararıyle nüfusuna yazdırmıştır. André, yazarın yakınlarından birinin; Maurois da, karargâhının bulunduğu Cambrai yakınındaki bir köyün adıydı.

André Maurois'nın bu kitabı derhal büyük bir başarı kazandı. Hocası Alain ona, bir yazarın insanları yakından görüp tanıyarak yaratıcı bir eser meydana getirebileceğini söylemekle aldanmamıştı.

Ama yıllar hızla geçip gidiyordu. Coşkunluk ve zafer yıllarının ardından ümitsizlik ve yas yılları geldi. Alain'in öğrencisinin ikili, hattâ üçlü bir yaşantısı vardı. Fabrikada «Bay Emile» di. Gerçekte yavaş yavaş bu işten soğuyor, ayrılmak istiyordu. Edebiyatta André Maurois diye ün kazanmıştı. Özel hayatında; hasta, iç çöküntüsü içindeki bir kadının kaygılı kocasıydı. Bu kadın 1924 yılında arkasında üç çocuk bırakarak, otuz bir yaşında öldü. Bu sırada Maurois, Ariel'i yayınlamıştı. Shelley'in hayatını acı bir mizahla dile getiren bir eserdi bu. Ertesi yıl babası Ernest Herzog öldü.

Bu üst üste gelen felâketler romancıyı büyük bir keder ve ümitsizlik içine atmıştı. Ama kendini toparlamakta gecikmedi. Yılmadan mücadele etmek gerekiyordu. Nihayet istidadının baskısına karşı koyamıyarak fabrikadan ayrıldı. Kırkına gelmiş, şakakları ağarmağa başlamıştı. 1926 yılında Simone de Caillavet ile ikinci evliliğini yaptı. Çok kültürlü, edebiyata düşkün, Wagner'in müziğine vurgun, şiir zevki olan bir kadındı Simone.

Artık André Maurois kendini tamamiyle yazı hayatına vermişti. Birbiri ardınca, hemen her yıl bir eseri yayınlanıyordu. Bunlar arasında romanlar, tarihler, biyografiler, denemeler vardı.

Büyük bir ün kazanmıştı; kitapları çok sayıda basılıyor, bir çok dillere çevriliyordu. İngiltere'ye, Amerika'ya seyahatler yaptı. Kendisine Oxford ve Princeton üniversitelerinde doktorluk unvanı verildi.

Kazandığı ün, 1938'de Académie Française'e seçilmesiyle bir kat daha arttı.

1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak verince André Maurois orduya katıldı. 1940 bozgunu. Arkasından Fransa'dan kaçış. Her şey yanmış, yıkılmıştı, her şeyi yeniden yapmak, yeniden kurmak gerekecekti.

1940 temmuzunda André Maurois ödevle Londra'ya gönderildi. B.B.C. den, durumun ne kadar feci olduğunu, yardım etmek gerektiğini anlattı. Bu yayınlara bir kaç gün üst üste devam etti ama Pétain, Almanlarla mütarekeyi imzalamıştı. Fransa'da savaş sona ermişti.

Bunun üzerine André Maurois, Amerika'ya gitmeğe karar verdi. Birkaç ay önce hükümet, konferanslar vermek üzere Boston'a gitmesini istemişti. Fransa'nın Londra Büyük Elçisi bu konuda varılan anlaşmayı kendisine bildirdi. Böylece Maurois 1940 temmuzunda Amerika'ya vardı; daha önce gitmiş olan karısı ile buluştu. New York'ta yerleşmeğe karar verdiler. Onlar için yeni bir hayat başlıyordu. O sırada Amerikan halkoyu ikiye ayrılmıştı. Avrupa'nın uğradığı felâket iyi anlaşılmamıştı. Maurois, Boston'da konuşmakla yetinmedi. Birçok şehirlere giderek Fransa'nın dâvasını savundu. Bu konuşmalarında Amerika'nın da neden savaşa katılmasının gerekli olduğunu anlatıyordu.

1941'de Kaliforniya'daki Mills College'de profesörlüğe başladı. Başka üniversitelerde de ders veriyor, var gücüyle çalışıyordu.

1942 sonunda André Maurois tekrar üniformasını sırtına geçirerek Cezayir'e gitti. Oradan Korsika'ya, İtalya'ya geçti. Nihayet Fransa'ya döndü.

Hayat yine olduğu gibi akıp geçmekteydi. Yazar, evine dönünce her zamanki çalışmalarına başladı. Makaleler, kitaplar yazıyor, konferanslar veriyordu. Bu çalışmaları, 1967 yılı eylül ayında 82 yaşında, ölümüyle son buldu.

ROMANLARI

Fransız edebiyatında 1921 yılından sonra türeyen roman tipleri arasında realizm - sonrası roman zafer kazandı. Bu yeni realist romanın başlıca niteliği, toplum yaşayışının dış görünüşlerini, töreleri ve âdetleri konu olarak aldığı kadar, kişilerin iç hayatlarına, çevreyle çatışmalarının ortaya çıkardığı problemlere de yer vermesiydi. Bu yeni realizm en çok burjuvazinin içyüzünden canlı sahnelerde, Paris hayatından tablolarda göze çarpmaktadır. İşte bu yeni tip romanın temsilcilerinden biri de André Maurois'dır.

André Maurois gençliğinde, daha Alain'in öğrencisi olduğu yıllarda Balzac ve Tolstoy'u okurken: İnsanlık Komedisi, ya da Harp ve Sulh gibi bir dünya yaratmayı tasarlıyordu.

Kendini tamamiyle edebiyata verdikten sonra Balzac'ın izinden gi-

den Zola, ya da Jules Romain gibi büyük panoramalar gerçekleştirmiş değildi; ama bir çok kitaplarından bu yüzyıldaki Fransız toplumunun, özellikle içinden çıktığı ve içinde yaşadığı burjuva çevrelerinin canlı bir tablosunu çizmiştir.

Bu eserler olgunluk çağının ürünüdür. Daha önce yazdıkları romancılık sanatı yolundaki ilk denemeleri, onu bu sanatın sırlarına alıştıran hamleler olmuştu.

Terre Promise (Adanan Toprak) II. Dünya Savaşı sırasında yazılmıştır. Fransız okuyucusu bu romanı kurtuluştan sonra okuyabilmişti; bu da öteki romanların bütünü içindedir. Başlıca sahneleri Limousin'de geçer. Romanın kadın kahramanı olan Claire Forgeaud, ikiz kız kardeş gibi İklimler'deki İsabelle'le, Aile Çevresi'ndeki Denise'e benzemektedir. Sevinçsiz geçen çocukluk yılları sonunda hayalci, son derece duygulu bir insan olmuştur. Çok ince duygularla bezenmiş şiirler yazar.

Claire annesine, Denise'den daha çok sevgi ve saygı gösterir. Ama buna o kadar da güvenmeyelim. Korkunç bir anlaşmazlık iki kadını ayırmaktadır. Bunun için de Claire üzüntü duymadan baba ocağından uzaklaşır. Bir fabrikatörle evlenir. Ama bu adam kendini tamamıyle işine vermiştir; aşırı duygulu bir kadının, gönlünün derinliğindeki sırları çözmeğe vakti yoktur. Claire bu bencil adamın «vahşice kucaklamalarından» yakınır, hiç bir zevk duymamakta olduğunu söyler. Bir çocukları olduğu halde, bağları gevşer ve Claire kendini Christian Ménétrier adlı bir yazarın kollarının arasma atar. O bu macera ile, ince duygular, yüksek heyecanlar tadacağını umar. Boşuna bir ümittir bu. Doktorlar, hastalığının iyileşemiyeceğini, ama bunun milyonlarca kadının derdi olduğunu söylerler kendisine. Kaderine boyun eğerek, bir daha tam mutluluğa eremiyeceğini anlamıştır. Ama yazarla geçen ikinci evlilik hayatı ona hiç olmazsa güzel düşüncelerin zevkini tattırmıştır. Sonra 1939 Savaşı patlak verir; kaçış ve yabancı ülkeye sığınma. Christian Ménétrier Amerika'da ölür, Claire yalnızlık içinde ihtiyarlayacaktır.

André Maurois romanlarında, kadın ve erkek ruhlarının derinliğine inen ince tahlilleriyle birlikte kendisinin içinde doğup yetiştiği burjuva çevrelerinin dünya görüşlerini; sosyete hayatının yapmacıklı zorunluluklarını ve bu çevrelerde yaşayan insanların hayatlarının anlamsızlığını ortaya koymuştur. Onun başlıca niteliği kendisinin de bağlı olduğu sosyal çevreyi ve bu çevrenin insanlarını meziyetleriyle olduğu kadar kusurlariyle de gösterecek, bu âlemin iç yüzünü açıklayacak kadar gerçekçi oluşudur.

Biyografileri ve tarih incelemeleri

André Maurois romancı olduğu kadar, biyografileri ve tarih incelemeleriyle de ün kazanmıştır. Biyografi yazarken uymak gereğini duy-

duğu başlıca kurallar şunlardır: zaman sırasına saygı göstermek (kronoloji) lüzumsuz bilgilere yer vermemek. Ona göre biyografi yazarının uydurmaya hakkı olmadığı gibi, kurduğu psikoloji yapısına aykırı gördüğü için bir olayı görmezlikten gelmeğe de hakkı yoktur. André Maurois'nın bu kurallara uyarak yazdığı ve büyük bir başarı elde ettiği başlıca biyografileri şunlardır: Byron'un hayatı, Hugo, George Sand, Dickens, Turgenief, Wells, Bernard Shaw ve Balzac.

André Maurois tarih incelemelerinde de, biyografi yazarlığındaki ustalığı göstermiştir. Tıpkı büyük bir kişinin portresini çizdiği gibi, bir milletin niteliklerini belirtmek için geniş ve derin çizgilerle başlıca yönlerini gösterir; en belirgin olayları ele alır. Bir memleketin tarihinde rol oynamış öncüleri, kendi çevreleri ve zamanları içinde canlandırır.

Bu anlayışla yazdığı başlıca tarih incelemeleri şunlardır: L'Histoire de France (Fransa Tarihi), L'Histoire d'Angleterre (İngiltere Tarihi, L'Histoire des Etats-Unis (Amerika Birleşik Devletleri Tarihi)

André Maurois biyografilerinde olduğu gibi, ufak tefek özel bilgilerden bütünü kucaklayan bilgilere gerçek güçlükleri yenmesini bilmiştir.

BAŞLICA ESERLERİ

Les silences du Colonel Bramble (1918, Ni ange ni bête (1919), Les discours du Docteur O'Grady (1922), Ariel ou la vie de Shelley (1923), Bernard Quesnay (1926), La vie de Disraeli (1927), Climats (1928), Byron (1930), Tourguéniev (1931), Le Cercle de famille (1932), Edward VII et son temps (1933), L'Instinct de bonheur (1934), Premiers Contes (1935), L'Histoire d'Angleterre (1937), Chateaubriand (1938), L'Histoire des Etats-Unis (1943), L'Histoire de la France (1947), Lélia ou la vie de George Sande (1952), Olympia ou la vie de Victor Hugo (1954). Les roses de Septembre (1956), Les trois Dumas (1957). De Proust à Camus (1963), Choses nues (1963), Prométhéus ou la vie de Balzac (1965).

o

ADANMIŞ TOPRAK

I

— "CLAİRE! Haydi, gel kızım!»

Saygılı olmakla beraber, dediğinden şaşmayan ihtiyar Léontine, kapıda durarak bekliyordu. Ocağın karşısında alçak bir taburede oturan Claire işitmemiş gibi yaptı. Alevlerin yakıcı soluğunu belinde, sırtında, ensesinde duymak çok hoşuna gidiyordu. Simsiyah bronz ızgaralı koca şöminenin karşısında kendini o kadar ufalmış hissediyordu ki, görülmediğini, kendisini oracıkta unuttuklarını sanarak, bütün gece o tatlı sıcaklığın içinde kalacağını da ummuştu.

— «Claire... Léontine'in sesini duymuyor musun?»

İş kötüye varıyordu. Annesi, üzerine mavili, kırmızılı bir kadın resmi işlediği halı işini elinden bırakıp başını kaldırmıştı. Biraz vakit kazanmak için bir şeyler söylemeliydi.

— «Biliyor musunuz anne, atlara şeker verdim bugün öğleden sonra ben?...»

— «Sana attan falan söz etmiyorum ben. Haydi git yat!»

Annesi başını önüne eğip iğnesini mavili, kırmızılı kadının kalbine batırmıştı. Küçük kız içini çekti. Şimdi kuleye çıkan buz gibi soğuk merdiveni, soğuk yatağı düşünüyordu. Ocakta yanan bir odun çatırdadı. Kıvılcımlar saçıldı.

— «Anneciğim, şu duvardaki kocaman lekeyi gördünüz mü?»

Claire bunun bir leke olmadığını, esrarlı bir şekilde kaybolan bir tablonun yeri olduğunu biliyordu ve bunun, içine düştükleri büyük sıkıntıyla ilgili olduğunu da anlamamış değildi.

— «Claire! Yeter artık!»

Bu sefer albayın sesi duyulmuştu. Küçük kız, savaşı kaybetmişti, kalktı. Bir dakika kadar ellerini, çıplak kollarını ateşe uzatarak ısıttı. Sonra annesinin, babasının yanına gitti; onlar da dalgın dalgın kızlarının alnından öptüler.

Léontine :

— «Koridordan geçerken şunu giy» diyerek çocuğun omzuna yün örgü pelerini koydu.

Bu harap evin koridorları yağmur kokuyordu. Bu merdivenin basamakları zamanla o kadar aşınmıştı ki, yuvarlaklaşan kenar taraflarında Claire'in ayağı kayıyordu. Bir eliyle Léontine'in elini tutmuştu, ötekiyle de nemli duvara dayanıyordu.

— «Titine, vücudumun bütün sıcaklığı gitti...»

— «Aman cicim, ne kadar da mızmızsın. İnanılır şey değil! Hani bir delikten hava girse, dondum diyorsun.»

Claire'in odasına girmek için sağa dönüp, ötekilerden daha geniş eğri bir basamağı aşmak gerekiyordu. Küçük şöminede sönmek üzere olan bir kor vardı. Penreceye, ucu püsküllü bir kaytanla bağlanmış kadifemsi kırmızı kumaştan bir perde asılmıştı. Komodinin üstündeki lâmbadan dağılan gaz kokusu odayı doldurmuştu. Lâmbanın yanında, duvarın içindeki küçük İsa'yı uyutan mavi ve yaldızlı bir İtalyan işi Meryem heykelciği vardı. Yuvarlak duvarlardaki palalar, üzeri aylı yeşil bayraklar, Forgeaud'ların babadan oğula Afrika'da döğüştüklerini anlatıyordu. Ayrıca Jeanne d'Arc'la ilgili dört

resim: Jeanne d'Arc gökten gelen dört sesi dinliyor, Jeanne kralın önünde, Jeanne Orléans'da, Jeanne yakılırken.

— «Haydi soyun da duanı oku çabuk!» dedi Léontine.

— **«Göklerdeki babamız...»**

Bu duadaki bir kelimeyi söyleyemiyordu Claire. Bunun yerine, bu anlama gelen başka bir kelime kullanınca Léontine çıkıştı. Küçük kız devam etti:

— **«Selâm sana Meryem...»** de bakayım...»

— **«Selâm sana Meryem... Bütün kalbimle... ve de karnınızın meyvası olan İsa'ya, ne demek bu söz Titine?»**

— «Kız çocuklarını ilgilendirmez bu söz. Haydi şimdi de **credo** duasını oku bakayım...

Claire **credo**'yu okurken hep zihninde şu hatıralar canlanırdı: İsa'nın doğduğu zaman içine konduğu ahır yemliği, İnek ve Eşek, çarmıha gerildiği yere giden yoldaki askerler. Sarrazac kilisesinin renkli bir camı. Bu camdaki, Caroline halasına benzeyen Meryem resmi...

— «Şimdi yat bakalım.»

Claire, yatağının içinde pek soğuk bir suya dalan biri gibi sıçrayıp duruyor, dizlerini göğsüne doğru bükerek büzülüyordu. Örtüleri, ortalığı sis kapladığı sırada, Marie'nin bahçeye astığını görmüştü. Bunun için nemli olduğunu biliyordu.

— «Eh, haydi iyi geceler, kızım!» dedi Léontine.

— «Titine n'olursun yalnız bırakma beni!... Korkuyorum!...»

— «Altı yaşında bir çocuk korkar mıymış hiç! Haydi bakalım, bir askerin kızı olduğunu göster!»

Onurunu okşayan her söz Claire'in üstünde etki yapardı.

— «Peki, Titine ...Ama, gitmeden bir türkü söyle bana... O kadar güzel söylüyorsun ki Titine'ciğim!»

— «Peki, söyleyeyim... Ama yalnız bir tane... Hangi türküyü istersin?»

— «Kral Renaud!»

Claire türküyü hiç duraksamadan, bağırarak seçmişti. İhtiyar hizmetçi omuz silkti, gözlerini küçük kızın pırıl pırıl

gözlerine dikerek, buz gibi elini tuttu; türküyü söylemeye başladı:

«Kral Renaud geliyor savaştan
Elleriyle tutarak karnını...»

Claire bu türküyü dinlerken hem korku duyuyordu hem de hoşlanıyordu... Yine o **karın** kelimesi... Şimdi kral sapsarı yüzüyle gözünün önüne geliyordu; askerleri koluna girmişlerdi... Ellerini kızıla boyayan kan damla damla yere akıyordu... Çoktanberi kral Renaud'nun ölümünü, kraliçenin bu ölüm karşısındaki acısını, bu acıyı dile getirişini ezbere biliyordu.

«Ey toprak açıl, yarıl ey toprak!
Ben de kralım Renaud ile gireyim içine...
Toprak açıldı, yarıldı toprak,
Ve güzel kraliçe verdi son nefesini...»

Kelimeleri anladığı yoktu. Bu türküdeki kederli havayı seziyordu o.

— «Bir kere daha söylesene Titine!»

— «Hayır, uyuman lâzım.»

Léontine kapıyı açtı, lâmbayı üfledi ve hemen ardından çıktı.

— «Titine, n'olursun gitme!.. Bu karanlıktan o kadar korkuyorum ki!...»

Ama hizmetçinin ayak sesleri, kulenin merdiveninde uzaklaşmıştı bile. Yatağının içinde, dizlerini elleriyle tutarak büzülen küçük kız, tir tir titriyordu. Ocaktaki ateş zaman zaman canlanır gibi oluyor, birden yükselen alev, duvardaki dört resmi aydınlatıyordu. O vakit Claire odun yığınlarının üstündeki Jeanne d'Arc'ı görüyordu. Hem onun kazandığı üne hem de uğradığı işkencelere imreniyordu.

«Ateş! Sevgili ateşim!... Sen ayrılma benden!... Onların hepsi beni yapayalnız bıraktılar... Görüyorsun ki Claire ne

kadar zavallı, Claire soğuktan titriyor... Zavallı Claire'cik... Ateş... Sevgili ateşim...»

Alevlerin duvardaki aksi soluklaşıyor. Ocaktaki odunların çatırtısı gittikçe o kadar zayıflamıştı ki, Claire bunları işitebilmek için yatağının içinde doğrulmuştu. Bir şey duymuyordu. Gecenin koyu karanlığını hiç bir ışık ağartamıyordu artık. Sessizlikten kurtulmak için Claire kendi kendine bir masal anlatmaya başladı. Kendisi bir kralın kızıydı. Kuleye kapatmışlardı onu. Açlıktan ve soğuktan kıvranıyordu. Fareler koşuşuyor, yılanlar sürünüyordu yerlerde. Bir gün merdivenlerden bir ayak sesi duydu. Ama bu, daha hafifti zindancıların ayak seslerinden. Bir mucize olmuş, kapının kocaman kilidi açılıvermişti. Şimdi prensi görüyordu karşısında. O içeri girerken birden ocaktaki ateş yeniden canlanmış, odayı aydınlatıvermişti. Ve böylece hayalinde tutuşan alevlerin aydınlığında Claire, uykuya dalıyordu.

II

PAZAR GÜNÜ, Claire köyden yükselen neşeli çan sesleriyle uyandı. Gözünü açar açmaz bir iskemlenin üstünde, Léontine'in hazırladığı kadife elbisesini gördü. Dışardan, çakıllı yoldan, yerinde sayan atların nal sesleri duyuluyordu. Hafta ortasında bahçıvan, pazarları arabacı olan ihtiyar Larnaudie, koşumları takıyordu. Kızı altı yaşına gelir gelmez Kontes Forgeaud, onu pazar günleri kiliseye götürmeğe karar vermişti. Albay:

— «Daha çok erken,» demişti «canı sıkılır, rahat durmaz.»

Albay, insanların hareketlerini önceden kestirmeğe kalktığı her zaman olduğu gibi, şimdi de aldanıyordu. Claire, kilisedeki törenden hoşlanmaktaydı. İlk sırada kendilerine ayrılan yerle, dua ederken diz koydukları üzeri kırmızı kadife kaplı iskemle ile, üzerinde ALBAY KONT FORGEAUD yazılı bakır plâkalarla pek övünüyordu. Başını sağa sola çevirince kilisenin renkli camlarını görüyordu. Bunların birinde İsa'nın doğuşu müjdesinin gelişi sahnesi, ötekinde de Mısır'a Kaçış'ın resimleri vardı. Bunların altındaki yazıları sökmeğe başlayınca, ikisinin de kiliseye Forgeaud'ların armağanı olduğunu anlamıştı. Daha aşağıda işkencelere uğratılmış Saint Siméon'un resmi bulunan bir pencere vardı. Uzun saçlı bir çocuktu bu aziz. Claire bu resim yapılırken babasının küçükken poz verdiğini duymuştu.

«Ya ben?» diye düşündü. «Benim de böyle bir renkli camım olacak mı bir gün? Köy çocukları: şu azizeyi gördünüz mü, işte o bayan Claire, diyecekler mi?»

Aile dostu olan papaz, 15 ağustos günü, ona sadaka toplamasını söylemişti. Herkes kendisine bakarken, mihrabın önünde diz çökerken, sevincinden bayılacaktı az kalsın. İçindeki bu kendini gösterme merakıyla, İbrahim'in oğlunu kurban edişi, ya da Yasef'in kızının hikâyelerini dinlerken, korkuyla karışık bir mutluluk duygusuyla kendini bu hikâyelerdeki kurbanların yerine koymaktan zevk alırdı. Kendisi için bir tören yapıldığını görmek ve acı çekmek, ona hem çok korkunç hem de pek tatlı bir şey gibi geliyordu.

Kilise sadece gururunu okşayan zevkler vermekle kalmıyordu. Buhurdandan yayılan kokularda tanrısal, esrarlı bir şeyler var gibi geliyordu ona. Korodaki çocukların ağır ağır yürüyüşlerini seyrederken sonsuz bir sevinç duyuyordu. Neden tören yapılırken küçük kızları koroya almıyorlardı sanki? Ah, Claire'i de alsalardı, ödevini öyle canla başla yerine getirecekti ki. Oğlanların kaba hareketleri hiç hoşuna gitmiyor, dine saygısızlık gibi görünüyordu. Sevmiyordu onları ama kıskanıyordu.

Çok kere kendini orgun tatlı, sürükleyici ahengine bırakırdı. Sarrazac köyünün şansı vardı. Marcel Gontran adlı gerçek bir müzisyendi orgçusu. O yakınlardaki bir çiftlik sahibinin oğlu olan bu kendi halinde utangaç, genç artist daha yüksek yerlere lâyıktı. O, org çalmaya başlayınca Claire bütün kızgınlıklarını unutarak gözlerini kapardı. Sıcak, kuvvetli bir akıntıya kapılıp sürükleniyordu. Kapalı gözlerinin önünden hızlı hızlı bulutlar akıp geçiyor, renkler kaynaşıyor, karalı kırmızılı elbiseler giymiş koro çocukları tempo ile yürüyerek geçip gidiyordu.

En sevdiği oyunlardan biri de sabun köpüğünden balon yapmaktı. Balon tamamile şişip de, üstünde gökkuşağı renkleri titreşirken, her an patlayacak diye yüreği ağzına gelerek seyretmekten büyük bir zevk duyuyordu. Bu önüne geçilmez felâketin her an kopacağını düşünerek balonuna bakarken derin bir sevgi ve hayranlık canlanıyordu içinde. Müziğin en güzel yerlerinde de böyle bir bunalım duyardı. Öyle mutluydu

ki, bunun her an yıkılacağını hissediyordu. Hayalinde yarattığı ince ve şeffaf kürenin yüzünde mor, sarı, kırmızı renkler oynaşırken, orgun sesi birden durunca, bütün hülyalarının sihiri sönüveriyordu birden. Papazın:

— «Oremus» [1] dediği duyuluyordu.

(1) Papazın, kilisede bulunanları dua etmeğe davet etmek üzere söylediği kelime. (çev.)

III

HER PAZAR günü kiliseden çıkınca, babasıyla annesi Claire'i mezarlığa götürüyorlardı. Forgeaud'ların kabirleri, tam orta yerde, öteki dünyaya göçenlerin taburlarına komuta ediyor gibiydi. Claire, mezar taşlarındaki yazıları okurken övünç duyuyordu: «GENERAL KONT FORGEAUD, 1768 - 1845», «SENATÖR KONT FORGEAUD SARRAZAC BELEDİYE BAŞKANI, 1820-1892». Bir de Patrice Forgeaud'nun mezarı vardı. On aylık iken ölen bir bebekti bu. Mezar taşı kırık bir sütun şeklinde yapılmıştı. Ne kadar küçük olursa olsun, ölüye bir anıt dikiliyordu. Claire de büyük işler başarıp, insanlarda parlak bir hatıra bırakarak ölmeyi istiyordu.

Forgeaud'lar köklü Fransız köylüleriydi. Limoges yakınlarında küçük bir çiftlik işletiyorlardı. İhtilâl sırasında Antoine-Arthème Forgeaud orduya katılmıştı. 1792'de subay, Napoléon'un imparatorluğu zamanında albay ve kont oldu. 1815'te emekli olunca Sarrazac'a çekildi. Dededen kalma çiftlikte iki bina yaptırttı ve tepedeki küçük konağı satın aldı. Albay, geniş toprakları işletti, köye mısır tarımını soktu. Cezayir'in istilâsı sırasında, orduya dönerek Constantine şehrini zapteden birliklerden birine komuta etti. Sarrazac belediye meydanına büstü dikildi.

Oğlu Pierre-Antoine Forgeaud gençliğini Cezayir'de subay olarak geçirmişti. Daha sonra ordudan ayrılarak, ailesinin memleketine yerleşti. Sarrazac belediye başkanı ve Yukarı-Vienne senatörü oldu. 1890'da da birkaç ay kadar tarım ba-

kanlığı yaptı. Claire'in babası olan oğlu, Saint-Cyr (1) e girdi, sonra Afrika'daki hizmetleri sırasında rütbesi şaşılacak bir hızla yükseldi. Canlı mavi gözlü, güzel bir adamdı bu seçkin suvari subayı. Mesleğinin eri bir askerdi. Ünü ve meziyetleriyle çok yüksek komuta mevkilerine yükseleceği umuluyordu. Sonra Combes kabinesi zamanında, katolik derneklerine karşı kanunun uygulanması üzerine, ordunun en genç albayı iken birdenbire askerlikten ayrıldı.

Şimdi unutulmuş olan bu albay Forgeaud olayı 1902'de Fransız basınında büyük gürültüler koparmıştı. Bu olay çok şiddetli çatışmalara yol açmış, herkes albayın vicdanının sesine uyarak yaptığı bu hareketi kendi görüşüne göre yorumlamıştı. Sağcı karikatüristlerin şeytan biçiminde gösterdikleri beyaz keçi sakallı ufak tefek bir ihtiyar, rahiplerle rahibelerin öğretmenlik etmesini yasaklamıştı. Keşişler karşı koymaya kalkınca onları, jandarmalarla manastırlarından attırdı. Fransa'nın batı kesiminde ve başka bir çok illerde ahali protestolarda bulunarak bu harekete karşı geldi. İşte bu sırada Rennes'de bir süavri alayına komuta etmekteydi. Rahibelerin öğretmenlik ettiği birkaç okulu kapatma emrini almıştı. Evine çok üzgün bir halde döndü, karısına, general Ledoux ile arasında geçen konuşmayı üstünkörü anlattı. Uzun boylu, kuru, enerjik bir kadın olan Bayan Forgeaud, hiç duraksamadan, bu işte hangi yanda olduğunu açıklayarak:

— «Bu emri yerine getirirseniz, şerefinize leke sürmüş olursunuz», dedi. Albay:

— «O kadar kolay bir şey değil bu» diye cevap verdi. «Ben askerim. Bana verilen emri tartışmaya hakkım var mı?»

— «Siz bir hıristiyansınız» dedi Bayan Forgeaud. «İnsanların verdikleri emirleri, Tanrı'nın buyruklarından daha üstün göremezsiniz.»

Kadınlar Devlet işlerini de gönül işlerindeki o âdeta vahşice coşkunluklarıyle ele alırlar. Bir tartışmaya girdikleri zaman kanıtları ve olayları umursamazlar. Aşk ve kin onlara

(1) Fransa'da bu addaki yerde kurulan özel harp okulu. (çev.)

vergidir, adalet değil. Bayan Forgeaud, Bay Combes'dan bütün benliğiyle nefret ediyordu. Eline verseler diri diri derisini yüzer, işkence eder, ateşte yakabilirdi.

— «Peki, general nasıl olup da size böyle bir emir vermeğe cesaret edebiliyor?» diye sordu.

Şöminenin önünde duran albay, bir süvari içgüdüsüyle bir iki kere dizlerini büküp doğrulduktan sonra:

— «General sadece valinin emrini iletmekle yetindi» dedi. «Bu emri yerinde bulmadığım da benden saklamadı.»

Bayan Forgeaud zafer kazanmışcasına:

— «Demek askerce bir emir değil bu; sivil idarenin emri!» diye bağırdı.

— «Seferberlik de sivil idarenin emrindedir,» dedi albay. Bayan Forgeaud dediğinden şaşmayan, sözünü geçirmek isteyen bir kadındı. Kızlık adı Henriette d'Hocquinville olan bu kadın, normandiyalı ikinci derecede asil br ailedendi. Sefalet derecesine varan bir yoksulluk içindeydi bu aile. Henriette, otuzuna doğru ihtiyar bir kız olarak kalmaya razı olarak Kızıl-Haç'da görev aldı ve canla başla çalıştı. Onu Sénégal'deki bir hastaneye başhemşire olarak gönderdiler. At gezileri sırasında binbaşı Forgeaud'yu kendine bağladı; 1895'te evlendiler. Forgeaud pişman olmuş muydu bundan? Belki. Kadınlar hoşlanıyordu kendisinden. Bayan Forgeaud'nun subay ailesi için düzenlediği gece toplantılarında güzel ve genç kadınlarla çapkınca bakışmaktan geri kalmazdı. Ama alayı da, albayı da yöneten, albayın karısıydı. Albay Forgeaud:

— «Bu emre uymazsam, bundan ne gibi sonuçlar doğacağını hesap etmelisiniz. Mahkemeye verirler beni.»

— «Beraat edersiniz.»

— «Orası belli değil. Ordu eskisi gibi değil. Beraat etsem bile emekliye ayırırlar.»

— «Daha iyi ya, gider Sarrazac'a yerleşiriz. Tarımla uğraşırsınız.»

— «Sarrazac'daki evin oturulur gibi olmadığını biliyorsunuz. Tavan arasına yağmur giriyor. Çatıyı ve birkaç odayı da oturulur hale getirecek kadar para yok bende.»

— «Kardeşiniz ödünç verir.»

— «Pek güvenemem buna. Charles zengin ama, yardımdan hoşlanmaz. Hem sonra ondan para istemek de hoşuma gitmez. Bundan başka Claire yakında yedisine basacak. Onu köyde mi yetiştirmek istiyorsunuz yoksa?

— «Peki, neden olmasın? Ona nefret edilen bir ad bırakmaktansa, köyde yetişmesi daha iyidir.»

Albay içini çekti. Karısı ondan öyle bir fedakârlık istiyordu ki, bir gün önce böyle bir şeyi aslâ aklından geçirmemişti. Mesleğini seviyordu; sömürge savaşları sayesinde rütbesi çabucak yükselmişti. Bir gün kolordu komutanı olacağından şüphesi yoktu. Ceketinin düğmelerini iliklerken:

— «Gidip generali göreyim» dedi. «Bu işi başkasına versin.»

Bayan Forgeaud:

— «Ya razı olmazsa?» diye sordu. Verdiği sözü tuttuğunu bildiği için, kendisine söz vermesini istiyordu.

— «Beni reddedemez.»

— «Etmemesi gerekir. Ama ya ederse! Söz veriyorsunuz bana değil mi?»

Albay çaresizlik içinde:

— «Evet» dedi.

General, Yüksek harp kurulu üyeliğine aday olduğu için, hükümetle arasının açılmasını istemiyordu; bunun için nazikçe birkaç söz söylemekle beraber albaya verdiği emri geri almadı. Albay Forgeaud emri yerine getirmediği için askerî mahkemeye verildi. Yargıçlar onu beraat ettiremezlerdi, üstelik kendi de itiraf etmişti. Mazeretler ve övgülerle bir gün hapis cezasına mahkûm ettiler. Fakat albay Forgeaud'nun kilise ve kral taraflısı olduğu hakkında elinde fişler bulunan Millî Savunma Bakanı general André, kendisini emekliye ayırarak yedek kadrosuna aldı. Gerektiği zaman, rütbesiyle gene göreve çağırılacaktı. Albayın gideceği gün garnizonun bütün subayları gara gelmişlerdi. Albay sivil giyinmişti, altı yaşındaki kızı Claire'in elinden tutuyordu. Kontes Forgeaud'ya gelince, şimdi böyle şerefli bir gözden düşmenin gururuyla

dimdik duruyor, upuzun boyuyla, herkese tepeden bakıyor, etrafına toplananlarla konuşuyordu.

Tren gara girdi. Rennes'de on dakika kaldığı için subaylar vagonun önünde durmuşlardı. Küçük Claire'le ilgilenen yoktu. O şimdi konuşulanlara kulak kabartmıştı. Büyük bir talihsizliğe uğradıklarını anlıyordu.

— «Ya Barnabé, anne?» diye sordu. «Bizimle gelmiyor mu o?»

Bayan Forgeaud sertçe.

— «Barnabé babanın emireriydi; artık emireri olmayacak.»

— «Ama neden anne?»

— «Belki yirmi kere söyledim sana. Artık alayı yok da ondan.»

Tren soluyarak kalktı. Claire sustu, kapı aralığından, istasyonda topuklarını vurarak selâm duran üniformalı süvari subaylarını seyrediyordu.

IV

YÜZ YILDIR ailesinin hayatına hükmetmiş olan köyde yaşamaya başladıktan sonra albay Forgeaud, belediye başkanı olmayı tasarlıyordu; böylece siyasî hayata karışarak, kendisine yeni bir çalışma alanı bulmuş olacaktı. Ama Belediye Meclisi'ne seçtirmemişti kendisini. Bunun üzerine bu köylerin anlayışsızlığından şikâyete başlamıştı. Limousin'den çok, Forgeaud ailesinin cephe değiştirdiğini anlamıyordu. Büyük babası memleketinde, ileri geçinenleri temsil ediyordu. Geleneksel krallığa karşı önce Bonapartçı, sonra da Orleanscı (1) olmuştu. Babası, Mac-Mahon'a (2) karşı ılımlı, liberal bir cumhuriyetçiydi. Üçüncü kuşaktan gelen bu albayın memlekete yerleştiğini gören ilerici ortakçılar pek memnun olmamışlardı bundan. «Combes babacığın» gazeteleri sert bir dille suçluyorlardı onu. O dolaylardaki büyük toprak ağalarına gelince İmparatorluk kontu olan Forgeaud'lara surat asıyorlarsa da, albayın din dernekleri işinde gösterdiği cesarete hayran oldukları için önce onu iyi karşılamışlardı. Yalnız albayın, Dreyfus'ün (3) suçluluğuna pek inanmadığını anladıkları zaman soğumuşlardı kendisinden. Ona:

— «İki ayrı askerî mahkemede yargılandı» diyorlardı.

Albay Forgeaud:

---

(1) Fransa krallık tahtına Orléans sülâlesinden bir prensin oturmasını savunanlara verilen ad.

(2) Fransa mareşali. Kralcı olmakla beraber Fransa 2. cumhuriyetinin başkam olmuştu (1873-1879)

(3) Yahudi asıllı fransız subayı. Haksız yere casuslukla suçlanıp ordudan atılarak Ateş adasına sürgün edilmişti.

— «Çok iyi biliyorum» diye cevap veriyordu. «Çok iyi biliyorum. Beraati için oy veren binbaşı Bréon dostumdur. Dünyanın en namuslu adamıdır. İşte Bréon bana, ortada hiç bir kanıt olmadığını söylemişti... Sonra da Henry'nin intiharı olayı var...»

Albayın bu konuşmaları kulaklarına kadar gelen şato sahipleri: «Ne mal olduğu belli oldu» diyorlardı. Kralcı ve Dreyfus'un azgın bir düşmanı olan Bayan Forgeaud, kocasının uğradığı kahır yüzünden kendisi de sıkıntı çektiği için, duyduğu kızgınlığı saklamıyordu. İstifasından kendisinin sorumlu olduğunu unutarak, böyle ıssız bir köyde yaşattığı için kocasına çatıyordu.

Claire, ailesinin memleketteki yerinin ne olduğunu pek anlayamamıştı. Kendisiyle çekinerek konuşan ortakçı çocuklarının gözünde, şatonun küçük hanımı gibi bir zenginlik ve süslülük sembolüydü; ama akşamları salonda dinlediği konuşmalardan, annesiyle babasının en büyük kaygısının parasızlık olduğunu öğrenmişti... Tabloların, satıldığı için ortadan kaybolduğunu biliyordu. Bir şey isteyecek olsa babası acı acı: «Nereden bulup da parasını vereceğiz?» diyordu.

Salonun geniş çatısı ve bunu örten eski arduazlar, fırtınadan kırılıp uçuştukça, albayın tasası artmaktaydı.

— «Altmış bin frank çok para mı Titine?» diye sormuştu Claire.

— «Neden soruyorsun?»

— «Çünkü babam dün akşam altmış bin frank vermek lâzım arduazlara... Yoksa ana direk çürüyecek...» demişti. «Kim bu ana direk Titine?»

— «Bir gün seni tavan arasına çıkarırım da gösteririm.»

Hiç arkadaşı olmayan bu küçük kız, annesiyle babasının tartışmalarını büyük bir ilgiyle dinliyordu. Hemen her akşam, albay gazetesini okuduktan sonra, günün olaylarını acı acı yorumlardı:

— «Saçma bir şey!» diyordu.

Bayan Forgeaud başını elindeki halı işinden kaldırıp sorardı:

— «Nedir saçma olan Raoul?»

Albay koltuğundan kalkar, kafese kapatılmış vahşi bir hayvan gibi odanın içinde dört dönerek:

— «Ne mi? İşte şu donanma bakanı Bay Pelletan, Bizerte'de Fransa adına dünyaya meydan okumuş! Korsika'nın, İtalya'nın kalbine nişan aldığını, Bizerte ile Toulon'un da Malta ile Cebelüttarık'ın hakkından geleceğini söylüyor... Dinleyin şunu!...»

Böyle diyerek gazetesini eline aldı, bir lâmbanın önünde durarak okumaya başladı:

— «**Şüphesiz milletler arasında bir çatışma olmasını isteyen bir adam değilim ben... İngiltere'ye karşı da, İtalya'ya karşı da bu böyledir. Ama öteki devletlerin ne yapacağını bilmediğimiz için, Fransız vatanını kim olursa olsun, düşmanlarına karşı savunmak üzere, kutsal savaşa hazırlamak ödevimizdir...**» Sonra başbakana, yangın kundakçılığı eden bakanın bu sözleri anlatıldığı zaman ne dese beğenirsiniz?» Bir ziyafetin hararetli havası içinde, o anda içten gelerek söylenen sözlere hiç bir önem vermemek gerekir...» «Hey allahım! Bay Combes, Bay Pelletan'ın içinden gelen sözlerine bu kadar az önem veriyorsa, ne diye Millî savunmayı onun eline bırakıyor? Neden hazır olmadığımız bir sırada bütün dünyayı kışkırtmasına izin veriyor?»

Bayan Forgeaud hiç cevap vermeyerek omuz silkiyordu. Kocasına karşı içinde gizli bir kin besliyor gibiydi. Zaman zaman ona küçümseyen bir gözle bakıyordu. Resimli kitabına dalmış görünüyordu, ama Claire, kaçamaktan bu bakışı yakalıyordu. Annesiyle babasının kavgaları küçük kızı derin bir kederle düşündürmekteydi. Rennes'de odaları, kendi odasının altındaydı; buradan sık sık kavga ettiklerini duyardı. Ama Sarrazac'da Bayan Forgeaud, tek başına «evin efendilerinin odasında» yatıp kalkıyordu. Albay, zemin katındaki bir odada, bir divanın üstünde yatıyordu. Bunun sebebini «hırsız var, onun için» diye açıklıyordu.

Bir gün Claire, köy kasabının, Léontine'e gülerek:

— «Sizin albay da iyi avcı ha!» dediğini duymuştu.

«Avcıymış!» «Neden avcı?» diye kendi kendine soruyordu Claire. «Asker olduğu için mi?»

Pazar günü mezarlıktan çıktıktan sonra Bayan Forgeaud, arabaya binmeden önce, pastacı Queyrolas'a uğrayıp, o gün için kremalı pasta satın aldı. Bu pastacı eski bir süvariydi; albayın siyasi görüşlerini paylaşırdı.

— «İnanmazsınız albayım» demişti, «yeni jandarma komutanı kızılın biri!»

Albay yüzünü buruşturarak:

— «İlerlemekten başka bir şey düşündüğü yok. Ama aldandığını görecek. Fransa ergeç toparlanacaktır.» diye cevap vermişti.

— «Bilmem vallahi albayım, inanılmaz şey!... kinden geçilmiyor... İhtilâl zamanındakinden daha beter...»

Pazar günü öğleden sonra, ikindi âyini için Claire yine kiliseye gitmek, o buhurdandan tüten kutsal kokuyu içmek, kendini orgun tatlı ahengine bırakmak istemişti. Ama albay razı olmadı;

— «İmkânsız...» dedi. «Ayakları tutulacak atların... oyna, eğlen.»

Oynamak, eğlenmek kolay değildi. Arkadaşı yoktu. Bazı evlerin kapısı eski kinler yüzünden kapalıydı ona. Bir çok yerli aileler de kışı Paris'te ya da Limoges'da geçiriyorlardı. Yemekten sonra Claire, fırının tatlı bir ılıklık verdiği mutfağa sığındı. İri yarı aşçı kadın Marie, başına bir bez bağlamış, bir tavuğun içini temizliyor, tüylerini tütsülüyordu. Claire'i ne zaman görse hemen bir iş yüklerdi.

— «Haydi, şu şekeri döv bakayım bana... Sonra da şu yumurta akını köpük köpük oluncaya kadar çırp.» Yumurta fırıldağını hızlı hızlı çevirmek, bembeyaz köpüklerin kabardığını görmek ne büyük bir zevkti Claire için... Bir yanda da hizmetçilerin konuşmalarına kulak kabartıyordu. Ama o sadık ve dindar Léontine, kendini hep Claire'den sorumlu saydığı için, konuşmalar yakışıksız bir hal almaya başlayınca çocuğu alıp götürürdü.

— «Marie ne diyordu?... Söylesene Titine ne dediğini

onun?... Bir oğlan bir kızı sırtüstü yatırmış? Neresi tuhaf bunun, söylesene Titine?»

— «**Tuhaf** değil... Buranın insanları hayvan gibi!...»

Léontine de buralıydı. Senatörün evinde orta hizmetçisi olan annesi onu sıkı bir terbiye ile yetiştirmişti. Çok okurdu. Otuz frank aylığından ayırdığı parayla, haftalık bir dergiye abone olmuştu. Hem dinî yazılar hem de hikâyeler, romanlar vardı bu dergide. Okuduktan sonra Larnaudie'lere ödünç verirdi.

— «Evde çalışanların kötü şeyler okumasına meydan vermemeli» derdi. Louise Ackermann'la Marceline Desbordes-Valmore'un şiirlerini ezbere bilirdi. Pazar günü öğleden sonra **Marguerite'in günlüğü**'nü okumuştu Claire'e. Acılı bir ahlâkî hikâyeydi bu... Marguerite bütün ailesiyle Bourbon adasına gitmişti; daha bebek olan küçük erkek kardeşi vapurda ölüyor, en iyi arkadaşı Marie'yi de bir süre sonra kaybediyor. Claire bu hikâyeyi dinlemekten bıkmazdı hiç.

— «Nesini seviyorsun bu kitabın?» diye annesi hayret ve alayla soruyordu.

— «Baby ile Marie'nin ölümünü...»

Bayan Forgeaud içini çekti:

— «Neden bu çocuk bu kadar karanlık ruhlu?...» dedi.

Claire'in Léontine'e hep okuttuğu bir hikâye de **Soğuk-Pignon**'un **Esrarı**'ydı. Bu kitapta bir genç kız mektubu vardı ki, Claire bunu pek güzel buluyordu: «**Seninim şövalye, bütün ömrüm boyunca... Marie Thérèse Gardanô.**» Claire saatlerce tekrar edebilirdi bunu: «**Seninim şövalye, ömrüm boyunca...**» Bir şövalyenin ne olduğunu bilmiyordu. «**Seninim bütün ömrümce**» ye de belirli bir anlam veremiyordu. Ama, kelimelerin ahengi hoşuna gitmekteydi. Uzun zaman chapelet'sini (1) okumamak için direndiği halde bunun «rosaire'ini (2) oku-

(1) Tesbih duası.

(2) Yüzelli taneli tesbih. Gül anlamına gelen Rose'dan geldiği için çocukta bununla ilgili çağrışımlar meydana getirmektedir. (çev.)

mak» demek olduğunu anlayınca hemen bundan zevk almaya başlamıştı.

«Le rosaire» kelimesi ışıklı bahçeler, çiçekli kemerler, sarmaşıklar, sütunlar canlandırıyordu hayalinde. İki halası rahibe olmuştu. Bunlardan sör Agnès-Angélique **Kuşlar** manastırındaydı. O Claire'in hep, çok geniş bir kuş kafesinin içinde, gözünün önüne geliyordu. Sör Marie-Joséphine'i ise daima hiç kımıldamadan duruyor gibi tasarlamaktaydı. Çünkü papaz onun **Derin düşünenler** tarikatinden olduğunu söylemişti. Duyduğu her kelime zihninde bir takım tasarılar ve hayaller yaratıyordu.

Akşam üstü, atlara şeker vermeğe gider, sonra gecenin sisi vadiyi sararken eve dönerdi. O andan sonra pazarın, artık öteki günlerden farksız olduğunu anlıyordu. Önce akşam yemeğine oturulacaktı. Sofrada babası yine o arduaz işini açacak, ürünün durumundan ve ordudan söz edecekti; sonra annesi elindeki işine eğilirken albay ellerini arkasında bağlayarak hükümete lânetler yağdıracak, kendisi de ocağın başına geçip pinekleyecekti. Daha sonra Léontine görünecek, kuleye giden buz gibi soğuk merdiven, ocağın ağır ağır sönüşü, nihayat karanlığın verdiği korkudan, uykuya dalıp kurtulacaktı.

V

İÇİNDE KÖTÜLÜK olmayan bir adamdı albay Forgeaud; ama otuz yıllık komutanlık hayatının verdiği alışkanlıkla kendisine boyun eğilmesini isterdi. Güzel ve sakin yüzünden, saf bakışlı mavi gözlerinden, yüreğinin temizliği okunurdu; ama kızı bir şey söyleyecek olsa sert bir sesle:

— «Sus!... Lâf yok!... Cevap istemem!» diye kestirip atardı. Bir akşam küçük kız, yatmak için yukarıya çıkmaktan korktuğunu söyler söylemez albay, gece karanlığında tek başına bahçeye çıkmasını emrederek:

— «Çamlara kadar gidip bir dal getireceksin bana, dediğimi yerine getirip getirmediğini anlamak için.» dedi.

Üşümesinden korkan Léontine küçüğün sırtına bir palto attı, kapıya kadar götürerek yavaşça:

— «Ben de geleyim mi seninle?» diye sordu.

Claire kızgındı, istemem dedi. Gökte ay yoktu. Şatonun önündeki ağaçlıklı yol karanlık bir tünel gibi görünüyordu. Küçük, âdeta sürtünerek geçtiği ağaçlara çarpmamak için ellerini uzatarak yürüyordu. Sağ tarafında çalkanan bir su şıpırtısı, sönen kabarcıkların sesi, kurbağalı batakılğın yanından geçtiğini gösteriyordu. Vadinin ta uzaklarından soluk soluğa geçen bir trenin gürültüsü, bir masal canavarının homurtusu gibi geliyordu ona. Ayağını bir tümseğe çarptı, tökezledi, bir feryat koparark yere düştü. Elleri, yapışkan çam iğnelerine değmişti. Ayağa kalktı, bulduğu bir dalı kırıp, bir parçasını eline alarak evin yolunu tuttu. Dönüş daha kolay olmuştu, çünkü ışık sızan pencerelere bakarak yolunu bulmuş-

tu. Salona girince hiç bir şey söylemeden, meydan okurcasına bir jestle dalı babasına uzattı. O günden sonra karanlıktan korkmaz olmuştu.

Bir gün de mutfakta ekmek kesmeğe kalkmış, elini kesmişti; çok kan aktı. Acısmdan olduğu kadar, kan görerek korktuğu için hıçkırarak ağlamaya başladı. Bunu duyan albay yanına gelmişti.

— «Utanmıyor musun, ufacık bir kesik için böyle bağırıp çağırmaya?» dedi. «Savaş alanındaki bir gülle ile kolunu, bacağını kaybedenler, gık demeden gelip kendilerini götürmelerini beklerler.»

Claire çok utanmıştı. O günden sonra, büyük zorlukla, kendisini böyle acılara katlanmaya alıştırdı. Her sabah kahvaltıda, elini isteyerek, gittikçe daha uzun süre kızgın kalıve kabının üstüne koyuyor, durmadan: «İstemiyorum, istemiyorum, istemiyorum...» diyordu kendi kendine. Bir zaman geldi ki, altı ay önce daha elini değdirirken feryadı kopardığı şeyleri tutmaya başladı.

Annesi:

— «Bu kızın canı yanmıyor, hiç» diyordu.

Dişini sıkıyordu da ondan. Yalnız babasının, evdekilere durmadan bir şeyler yaptırmak merakına katlanamıyordu. Albay, bir insanın, günün ortasında, düşünceye ya da hülyalara dalarak boş oturmasına dayanamazdı. Kızını böyle görünce:

— «Haydi bakalım! Koş, oyna, çenber çevir!» derdi.

— «Çevirmek istedim baba» diye cevap veriyordu Claire, «ama hava çok soğuk.»

— «Soğuk mu? Kanın donmuş senin!»

Bayan Forgeaud da:

— «Donmuş olarak doğdu bu kız. Dünyaya geldiğindenberi bir türlü ısınamaz» dedi.

— «Amma da iş!» dedi albay «egzersiz yapmıyor da ondan! Hem söylesene kuzum, ne yapıyorsun öyle tek başına merdivende durarak?»

Hayır, orada durup kendi kendine. bir hikâye uydurdu-

ğunu söyleyemezdi. Parmakları, bu hikâyenin kahramanları oluyordu. Herbirinin belirli bir görevi vardı. Hepsi birden bir tiyatrocular trupu oluyordu. Küçük parmak bir çocuktu. Yüzük parmağı bu çocuğun annesi, işaret parmağı ve orta parmak da baba ve koca; baş parmak ise ya bir soytarı ya da sihirbaz. Sonra bu uydurduğu hikâyeye, salondaki halının resimlerinden çıkardığı kişileri de katıyordu. Bunlara bir takım adlar da takmıştı: Bay Polydore Carget, Bayan Baronne de Valfleury, Nellie La Verdure. Enrico Sacchi, tehlikeli bir hayduttu. Sahanlıktaki iki tabloya gelince bunlardan biri Bayan Forgeaud'nun büyük ninelerinden birinin portresiydi; van Loo yapmıştı. İngres'in eseri olan ikinci portre ise, ilk kontes Forgeaud'nundu. Sakin, alaylı bir ifade vardı bu kadının yüzünde. Claire çok seviyordu bu resimleri. Günün birinde bir takım esrarlı pazarlıklardan sonra çirkin bir adam bunları arabasına alıp götürünce, uzun uzun ağlamıştı. Sahanlıktaki bayanların böylece esir edilip kaçırılışı onlar için kafasında yarattığı efsaneye korkunç bölümler eklemesine yol açtı. Ama Claire, kimseye anlatamıyordu kurduğu bu hayalleri. Gülünç olmaktan, büyüklerinin kendisiyle alay etmelerinden korkuyordu.

Sarrazac'daki evin havası, gizliden gizliye ağır ve anlaşılmaz fırtına belirtileri saklayan durgun bir yaz gününü andırıyordu. Claire, annesiyle babasının arasındaki gizli uyuşmazlığı anlayamıyordu. Yalnız anlaşmadıklarını, kendisinin hiç bir zaman başka çocuklar gibi mutlu ve neşeli bir aile içinde yaşayamayacağını kavramıştı.

Onun bu konudaki acıları ve üzüntüleri, amcası Charles Forgeaud, kızı Sibylle'le birlikte birkaç gün onlarda kaldıktan sonra büsbütün derinleşti. Şimdi Claire, kendisinin tanıdığından başka bir baba evlât ilişkisi görmüştü.

Paris'te oturan Charles sarraflık ediyordu. Ağabeysinin aksine zengindi. Kaç kereler annesinin, babasına:

— «Neden Charles'dan bize yardım etmesini istemiyorsun?» dediğini duymuştu.

Albay:

— «Ölsem istemem!» diye cevap veriyordu.

1905 yılında, okulların tatil zamanı Charles amca kızını da alarak otomobille seyahata çıkacağını, bu arada Sarrazac'a da uğrayacağını yazmıştı. Duldu. Sibylle, Claire'den bir yaş büyük olduğu halde babasına arkadaşlık ediyordu Sibylle'in hareketlerindeki kendine güven, Claire'i hem şaşırtmış hem de hayran bırakmıştı. Mavi araba kapının önünde durur durmaz valizleri taşımaları için bir genç kadın gibi, rahatça, kesin emirler veriyordu hizmetçilere. Ekose bir elbise giymişti; paltosu da aynı kumaştandı; hemen bir kutudan çıkmış gibi görünüyordu bu yepyeni kıyafetiyle. Sarı sakallı, iri yarı, neşeli bir adamdı Charles amca da. Paris'le Sarrazac arasında kırdığı rekorla övünüyordu.

— «Oniki saatte dörtyüz yirmi kilometre azizim!... Ortalama saatte otuz beşle gelmişim demek...»

Sibylle de:

— «Babam, delice sürüyor arabayı» dedi.

— «Lâfı bırak da, kuzininden odanı sor... Ne cici kız... ama dilini yutmuş... Neydi adın bakayım? Claire mi?... Ha, evet büyük annemizin adı... Claire, Clara, Clarrissima!... E, ne var ne yok bakalım Bayan Clairon?»

Sibylle, Claire'in koluna girdi. Küçük kız, kendisine alışık olmadığı böyle bir itibar gösterilince utancından ne yapacağını şaşırmıştı.

— «Bu mu benim odam?» diye sordu Sibylle. «Ne kadar da büyükmüş!... Peki, elektrik nerede? A, gaz lâmbasıyla mı oturuyorsunuz hâlâ? Çok tatlı şey! İnsan kendini bir pembe seri romanında sanacak!... Sizin adınız Camille ya da Madeleine olmalıydı ...Ama ne diye sana siz diyorum kuzum ben? Amcamın kızısın. Günaydın Claire'ciğim; memnun oldum seninle tanıştığıma!»

Claire, papağan gibi konuşan bu kızı hayretle dinliyor, ama bir şey söylemek gelmiyordu içinden. Şimdi onun elbiselerini, tuvalet eşyasını valizlerden çıkarışını seyrediyordu.

— «Bak, bu annemindi: babam kullanmamı istiyor... Bir

şey soracaktım... Akşam yemeğinde elbise değiştirilir mi sizde?.. Bana Françoise'ı hatırlatıyorsun... Bizim sınıfın birincisi... Arada sırada bize çağırırım ama, babamın canını sıkıyor.., Babam sporcu ve neşeli kızları sever... Ömürdür şu babam!»

Salona indikleri zaman Charles'ın bir koltuğa uzanarak, puro içtiğini gördüler. Albay odanın içinde enine boyuna dolaşıp duruyordu. Bayan Forgeaud hiç konuşmadan iş işliyordu.

— «Hayır» diyordu Charles, «yaptığını beğenmedim Raoul'cuğum... Hareketin çok asil bir şeydi belki; hoş bundan da pek emin değilim ya... Ama ne oldu şimdi?... Meteliksiz kaldın. Hiç bir işe yaradığın yok; ordudan ayrıldığına da pişmansın. Bu politikacıların beğenilecek insanlar olduğunu söyleyecek değilim. Ama Fransa'yı yöneten onlar... Bütün kuvvet ellerinde; onlarla hoş geçinmek gerekir... Bende bir çok bakanın hesabı var... İşime yarıyor bu benim... Onlar işlerin gidişini biliyorlar. Ne satarlarsa ben de satıyorum; ne alırlarsa ben de alıyorum. Bir arkadaşım var, Vaneken adında, Rouvier'nin ahbabıdır... Kulağı çok delüktir; insan zarar etmez onu dinlemekle!»

Bayan Forgeaud başını kaldırdı:

— «Nasıl hoş görüyorsunuz bunları anlamıyorum Charles; memleketimizi mahvediyor bu adamlar!»

— «Yoo, böyle düşünmeyin Henriette, aralarında bir çoğu sizin ve benim kadar yurtseverdir.»

— «Din düşmanı politikaları yüzünden, Fransa'dan halkın başka yerlere göç etmesine engel olmuyor bu!» dedi albay... «Peki, bu köyün çocukluğumuzdaki durumunu hatırlıyor musun Charles? Her ailenin altı ya da sekiz çocuğu vardı. Bugün ikiye, üçe indi... 1870'te Fransa'nın nüfusu, Almanya'nınkine eşitti. Almanya'da altmış beş milyon insan yaşıyor. Fransa'da kırk... Bu rakamlar her şeyi açıkça ortaya koymaktadır.»

— «Eh, peki öyleyse bol bol çocuk yapalım! Ben hazırım buna! Mükemmel bir egzersiz olur» dedi Charles gülerek.

«Ama her halde biricik kız çocuklarımızla örnek olacak değiliz bu durumda.»

Bayan Forgeaud'nun suratı asıldı:

— «Bizim kalabalık bir aileyi geçindirecek güçte olmadığımızı pekalâ biliyorsunuz Charles?» dedi.

İki küçük kız kanapede yan yana oturuyorlardı. Sibylle hayret ve mutluluk içinde, beceriksizce duran Claire'in omuzuna kolunu atmıştı. Hiç ses çıkarmadan büyüklerin konuşmalarını dinliyorlardı. Claire, annesinin sözlerinden büyük bir eziklik duymuştu; kendi kendine, annelerle babaları, istedikleri kadar çocuğa sahip olup olamayacaklarını soruyordu; çok bilmiş bir kız olan Sibylle, gülerek göz kırpıyordu amcasının kızına. Sofrada, atlardan, sürek avından söz ederek albayı, Saint-Philippe du Roule'deki okulda okuduğu din derslerini anlatarak da Bayan Forgeaud'yu ısındırmıştı kendine. Albayla da kardeşi, o sırada bütün dünyaya hayret vermiş olan Rus-Japon savaşına daldılar. Charles:

— «Senin süvari büyük bir rol oynanıyor gibi görünüyor» dedi.

Albay coşarak:

— «Süvari ateşe karşı zırhlanırsa yeniden rol oynayacaktır. Bu konuda bazı düşüncelerim var... İster süvari olsun, ister yeni bir silâh, daima elde, düşmanın arkasından vurabilmek için oynak bir kuvvet bulunmalı. İşte savaş böyle kazanılır.»

Claire babasının askerlik ve savaş konusunda konuşmasından hoşlanırdı. Onun, bu konularda kuvvetle konuşmasına bayılıyor ,ona ve kendisine olan güveni artıyordu.

— «Peki Raoul, şimdi biz de savaşa girersek ne yaparsın sen?» diye kardeşi sordu albaya.

— «Bir yedek alayına komuta ederim.»

Akşam yemeğinden sonra Claire'le Sibylle, başbaşa verip Léontine görününceye kadar konuştular, biribirlerine sırlarını açtılar. Sibylle babasının zaman zaman Opera Comique'de şarkı söyleyen bir kadına misafirliğe gittiğini söylemişti.

— «Adı Bayan Janin bu kadının» dedi Sibylle. «Ama arkadaşlarımla ben Bayan Fichini diyoruz.»

Claire, babasının askerlikten ayrılışını, sonra da, bir delikanlının sırtüstü yere yıktığı kızın hikâyesini anlattı. Ertesi gün Sibylle, Biaritz'e gitmek üzere yola çıkmadan önce mektuplaşmak için anlaştılar ve büyükleriyle Bayan Janin'i ve daha başka bir takım esrarlı şeyleri göstermek için bazı işaretler kararlaştırdılar.

VI

CHARLES AMCA ile kızının gelişi Claire'in üzerinde derin izler bıraktı. Artık Sibylle bir örnek olmuştu onun için. Ona benzemek için elinden geleni yapıyordu. Sibylle gibi giyinmek, onun gibi bir otomobil sahibi olmak istiyordu. Amcanın kızına büyük bir kimse gibi davranıldığını gördüğü için, kendi de bu üstünlüğü elde etmeği denedi. Bayan Forgeaud her hafta Limoges'a giderdi; Claire de beraber gitmeğe kalktı:

— «Anne, ben de sizinle gidebilir miyim?»

— «Hayır, ayak bağı olursun bana. Ben dişçideyken sana kim bakacak?»

— «Arabada beklerim.»

— «Hayır, dedim ya Claire, tekrar ettirme bana!»

— «Ama anne Sibylle...»

Albay da karışarak.

— «Lâf yok!» diye bağırdı.

Bu önemsiz olay, Claire'in çok bahtsız bir çocuk olduğu yolundaki düşüncesini kuvvetlendirmişti. Her akşam Sibylle'i, onun kendisine gösterdiği abla şefkatini hatırlıyordu. Şimdi o da Sibylle'den üstün olacağı ve onu koruyacağı bir dünya hayal ediyordu.

Charles Forgeaud Paris'e dönünce yeğenine bir fonograf gönderdi. Yeni icat edilmişti bu âlet. Bir koninin gövdesi biçimindeki bu âletin üstüne balmumundan silindirler geçiriliyordu; ayrıca kocaman da bir ses borusu vardı üstünde. Claire esrarlı bir şeyler, bir tarikata ait âletler gözüyle bakıyordu bu balmumundan silindirlere. Annesiyle babası dışarı çıkar çık-

maz «güzel fonosuyla» kapanıp, hiç bıkmadan sırayla yirmi tanesini de (Charles amca bu kadar göndermişti.) dinliyordu. Böylece **Manon, Thais, Carmen** gibi eserleri öğrenmiş oldu. Fonodan çıkan ve insan sesine pek benzemeyen bir takım seslerden, başını döndüren bazı kelimeler duyuyordu.

Hiç kimse o zamana kadar aşktan söz etmemişti. Ama bu içgüdüsü ona bazı kelimelerdeki o çok tatlı ve tehlikeli gücü hissettiriyordu: **Gönül, öpücük, ürperti, okşayış** gibi. Faust'la birlikte: **«Ey sessizlik! Ey mutluluk! Anlaşılmaz sır»,** Werther'le de: «En tanrısal yaratığı bağrıma basacağım...» diye içini çekiyordu. Kimin olduğu bilinmeyen erkek sesleri, ona soyut ve tatlı bir tarzda ihtirasın dilini öğretmişti. Bu şarkılarla bilinmeyen dünyalar canlandırılıyordu. Kitaplarda, eski seyahat günlüklerinde Thais'in Mısır'ının, Carmen'in İspanya'sının, Hoffmann'ın masallarındaki Venedik'in resimlerini arıyordu. Uydurduğu masalları ve dramları, birer mutluluk ülkesi saydığı bu memleketlere yerleştiriyordu. Bebeklerinden birine Manon, ötekine de Thais adını takmıştı. Onlara hafif sesle, fonograftan duya duya ezberlediği melodileri söylüyordu. Tam bu sırada birden albay çıkagelir:

— «Ne yapıyorsun orada? Haydi çık dolaş ya da sebze bahçesine git Larnaudie'ye yardım et» derdi.

Claire içini çekerek kalkar, bebeklerini de götürürken:

— «Haydi gel Manon, hiç olmazsa sen itip kakmıyorsun zavallı Claire'i» diye söylenirdi.

Bir zaman sonra Léontine Fransa tarihini anlatınca, bebekler İsabeau ve Eléonore adlarıyla vaftiz edildi. Tarih, başka bir masal kitabıydı: Atillâ gulyabani, Sainte Geneviève iyi yürekli bir peri oluyordu. Bavyeralı İsabeau önce onu çok bağlamıştı kendisine. Çünkü eline geçen bir resimde kına ağacının altında çok güzel görmüştü onu. Bebeğin sarı saçlarının üstüne mavi kâğıttan kına ağacı oturttu. Sonra İsabeau'nun cinayetlerini (1) öğrenince bebeğe bir temiz dayak attı.

---

(1) Fransa kraliçesi olan bu kadın (1371-1435) memleketini İngilizlere teslim etmişti. (çev.)

Léontine:

— «Deli misin sen? Kızını öldüreceksin» dedi.

— «Çok kötü şey» diye Claire cevap verdi.

Charles VI'nın uğradığı felâketi ve kraliçe tarafından ihanete uğrayan «Fransız krallığının acıklı halini» öğrendiği zaman Claire, İsabeau'yu ayaklarından tuttuğu gibi şiddetle duvara çaldı. Bayan Forgeaud gürültüyü duyarak koşmuştu.

— «Ne budala şeysin sen!» dedi. «Bu bebeği sevmiyorsan artık, ne diye köydeki bir kız çocuğuna verip sevindirmiyorsun?»

— «Demek bu pis şeyi ele geçirince memnun olur öyle mi? Pek acaip bir kızmış doğrusu!» dedi Claire.

— «Bir daha bebek yok sana...»

— «Umurumda değil, istemiyorum zaten. Büyüdüm artık.»

Ama İsabeau'nun parçalarını uzun zaman bir kutuda sakladı. Camdan gözler, pembe bir yanak parçası, bir kafatası kalıntısına yapışık saçlar. Bu manzara hem ürkütüyor hem de çekiyordu onu kendine. Bu şahane ve kötü kalıntıları ellerken, tiksintiyle karışık bir şehvet duyar gibi oluyordu.

Faust'la Manon'daki sihirli havayı ancak Blaise Forgeaud'nun gelişiyle bulabilmişti. Uzak akrabalarındandı bu genç adam. Yeni evlenmişti; balayı yolculuğu sırasında Limoges'dan geçerken köye de uğrayıp, albaylara karısını tanıtmak istemişti. Bu ailenin geleceğini duyunca, neden Claire bu kadar heyecanlanmıştı? Kulağına çalınan: **Balayı**... **zifaf odası**... gibi sözler kaygılandırmıştı onu. Tanımadıkları bir çiftin misafir oluşu, Sarrazac için olağanüstü bir şeydi. Bu genç karı kocaya hangi oda verilecekti?

Albay:

— «Mavi odayı verelim» dedi.

— «Olur mu hiç!» dedi Bayan Forgeaud, «mavi oda benim odama bitişik. Kendilerini yalnız hissetmezler. Yeni evliler yalnız olmak isterler. Onlara kulede, Claire'in odasının üstündeki odayı hazırlatacağım.»

Annesiyle Léontine bu odayı görmek için yukarı çıktıkları zaman Claire de ayaklarının ucuna basarak arkalarından gitti. Odada uzun zamandır kapalı kaldığı için ağır bir koku vardı.

— «Önemi yok bunun» dedi Léontine. Onlar gelinceye kadar pencereleri açık bırakırız. Ama mobilyalar...»

Kontes Forgeaud:

— «Onlara karyolamı veririm. Bir de komodin koyarız» dedi.

Claire bu sözleri şaşkın şaşkın dinliyordu. Annesi sütunlu karyolasını onlara verecekmiş! Neden? Kuledeki bu odada yan yana iki karyola vardı. İki kişi gelecek olduğuna göre de, zaten iki karyola lâzım değil miydi? Faydalı bir öğüt vereceği düşüncesile övünerek, kendisinin orada olduğunu belli etmemek için verdiği akıllıca kararı unuttu:

— «Ama anne Blaise'le Catherine geliyorlar...»

Bayan Forgeaud arkasına dönerek:

— «Ne arıyorsun orada sen Claire? Seni ilgilendirmeyen şeylere karışma... Haydi bahçeye çık,» dedi.

Geri çekilmek gerekmişti. Bahçeye çıkacak yerde Claire mutfağa gitti. Şişko Marie patates soyuyordu. Larnaudie çam tahtasından bir iskemleye oturup piposunu çekiştirmekteydi.

— «Biliyor musun Marie, annem misafirlere karyolasını veriyor?»

— «Bana ne bundan?»

— «Ama ikisi bir yatakta yatacaklar.»

Larnaudie bir kahkaha attı:

— «Bana sorarsan üç karyola kurmak gerekir oraya. Bayan Kontes herkesi hiçe sayıyor...»

— «Bu kumrucukların ayrı yatakta yatmalarını isteyecek değilsin her halde?»

Neden bunlara **kumrucuklar** demişti Marie? Kumrucuklar diye güvercin yavrularına denirdi. İki insanın bir yatakta yatabileceğini aklı almıyordu Claire'in. Böyle bir şey son derecede yoksul bir kulübede görülebilirdi. Bazı kereler, ırgatlara gittiği zaman şöyle şikâyetler çalınmıştı kulağına: «Üç kişi

bir tek yatakta yatıyoruz!» Ama, Forgeaud ailesinden iki kişinin bir yatakta yatmaya mahkûm edilişi tuhaf şeydi doğrusu. Salonda annesine:

— «Anne, lûtfen söyler misiniz, kuledeki o iki yaldızlı karyolayı kendi odanıza mı koyduracaksınız?»

Annesinin kendisini terslemediğini hayretle gördü. Bayan Forgeaud:

— «Hayır, yalnız birini... İki karyola çok yer kaplar» diye cevap verdi.

— «Ya öteki ne olacak anne? Onu ben alabilir miyim?»

— «İşte ben de bunu odana koydurup sana sürpriz yapacaktım... Artık çocuk karyolasına sığmayacak kadar büyüdün. Bu, senin genç kızlık karyolan olacak.»

Catherine'le Blaise ertesi gün geldiler. Claire, onları masal kahramanları kadar güzel, biribirlerile şaşılacak kadar ilgili bulmuştu. Blaise, karısının yanına oturduğu zaman, kolunu onun beline doluyordu. Catherine, Bayan Forgeaud'nun yanına oturunca, Blaise yerinden kalkıyor, salonda sabırsızca dolaşıyor, sonra Catherine'in yanına gldince, eğilip öpüyordu onu.

Genç kadın da:

— «Rahat dursana Blaise» diyordu kocasına tatlı bir sesle.

Albay gülüyordu. Bu sırada Bayan Forgeaud, büyük bir hiddete kapılarak iğnesini, elindeki işin üstündeki yeşilli pembeli kadınların karnına saplıyordu. Claire, acaba bu cici Catherine kahvaltısında ay balı mı yiyor, diye soruyordu kendi kendine. Bu perilere mahsus yiyeceği yediği için mi yüzü o kadar parlak olmuştu?

VII

1906 YILINDA Claire on yaşına bastı. Hiç okula gitmemişti. Öğrenimi gelişi güzel, bölük pörçük oldu. Léontine ona okuma yazma öğretmişti. Sarrazac'taki kadın öğretmenden de aritmetik ve coğrafya, orgçu Marcel Gontran'dan da solfej dersleri aldı. Ezbere bir çok şiir biliyor, hoşuna gittiği için de her gün bir yenisini öğreniyordu. Ama programlı bir çalışması olmadığı için vaktinin büyük bir bölümünü yine mutfakta ya da çamaşırlıkta geçiriyordu.

Bir gece Claire yatmaya gideceği sırada, salondan çıkarken, Bayan Forgeaud kocasına, artık küçük kıza bir öğretmen tutmak gerektiğini söyledi.

— «Yetişmesini Léontine'in eline bırakamayız her halde,» diyordu. «Benim de ne vaktim var ne de öğretmenlik etmeğe hevesim...»

— «Söylemesi kolay ama, nasıl vereceğiz öğretmen parasını?» dedi albay.

— «Böyle ayrı ayrı ders aldırmaya daha çok para gidiyor. Bir dergide, öğretmenlik etmek isteyen bir çok İngiliz kadınının ilânlarını gördüm. Bazıları, yiyecek ve yatacak yer sağlanırsa ayda yüz franka razı oluyor. Bu da bir şey değil.»

— «Bir İngiliz kadını mı?» diye albay sordu. «Neden bir İngiliz kadını?»

— «Beni bir İngiliz kadını yetiştirmişti» diye cevap verdi Bayan Forgeaud. «Çocuklara iyi terbiye verir bunlar.»

Bir kaç gün sonra Claire, ateşin karşısında büzülüp otururken, annesinin Miss Brinker adlı bir İngiliz kadınıyla mektuplaştığını, bir kaç güne kadar buraya yerleşerek kendisine

öğretmenlik edeceğini öğrenince büyük bir korkuya kapıldı. Bir İngiliz kadınının eline mi bırakacaklardı kendisini? O anda ateşe atılan Jeanne d'Arc'ın etrafını çeviren İngiliz askerleri geldi gözünün önüne.

Claire, kendisine duyduklarını anlattığı zaman Léontine:

— «Ah zavallı kızcağızım» dedi, «seni bir İngiliz kadınının eline bırakırlarsa çekeceğin var! Mutfakta çalışan kadınları güç görürsün.. Bir daha yüzünü göremezsin Marie'nin... Hem sonra bu İngilizlerin hepsi de sapık... Kim seni birinci Communion'una (1) hazırlayacak?»

Claire'in ağlaması, albayın homurdanması, Léontine'in kışkırtmaları fayda vermedi. Bayan Forgeaud direterek sözünü geçirdi. Bir gün Larnaudie'ye atları arabaya koşup, gardan Miss Brinker'i getirmesi emri verildi. Kadın arabadan indiği zaman Claire, kaygıyla uzun bir süre ona bakmıştı. Sırtında gri bir tayyör vardı. Yüzü ince ve kemikleri çıkıktı. Bütünüyle genç ve güzel görünüşlüydü. Miss Brinker, İngiliz şivesiyle Fransızca konuşuyordu. Léontine'le Marie'nin bağırarak konuşmaları yanında onun, hafif sesi hayret uyandırıyordu ama, ona sakin bir otorite kazandırıyordu. Memleketine aşırı bir sevgiyle bağlıydı. İngiliz âdetlerinin üstünlüğüne kesin bir inanç besliyordu; Forgeaud'ların yaşayışını nazik bir görünüş altında hor görmekteydi. Sarrazac'ın kendisini hayal kırıklığına uğrattığını Claire'den saklamadı. Hizmetçilerin pek görgüsüz olduklarını söyledi.

— «Size yemek yemesini öğretmediler mi?» dedi. «İyi yetişmiş bir küçük kız hiç bir zaman kahvesine ekmek batırmaz.»

— «Ama Léontine buna izin vermişti.»

— «Léontine bir köylü kadın.»

Hava nasıl olursa olsun Claire'in penceresini açmak istiyordu. Kız üst üste birkaç kere bronşit olunca, Fransız çocuklarının cılız yapılı olduğunu anlamıştı. Acı tecrübelerden

(1) Komünyon okunur. Kutsal şarap ve ekmek tadarak yapılan katolik töreni. (çev.)

sonra soğuk duşları da kaldırmak gerekmişti. Bununla beraber Miss Brinker, gezmeğe gittikleri zaman, Claire'in sırtından, kollarının arasından sırtına bir baston sokarak yürümesini, başını dik tutmasını sağlamıştı; bu da o onurlu küçük kızın ruhuna pek uygun düşüyordu. Başlangıçta Claire, bu yeni kurallara karşı isyan etmiş, Miss Brinker'in soğuk görünüşünden hoşlanmamıştı. Ama az zaman sonra, doğru bir insan olduğu için öğretmenini sevmeğe başladı. Miss Brinker yalnız yasası çiğnendiği zaman ceza veriyor ve verdiği sözü tutuyordu. Mutfaktaki kadınlar gibi Forgeaud'ların arkasından hiç bir kötü söz söylemiyordu. Bu, pek eğlenceli değildi, ama, iyi yürekli bir kız olan Claire, bunun daha doğru olduğunu hissediyordu.

Hele şimdi, derslerini ve çalışmayı candan seviyordu. Akıllı, ateşli, meraklı bir kız olan Claire, o zamana kadar bütün bilgisini Léontine'in abone olduğu gazete ile, kaçamaktan karıştırdığı Larousse sözlüğünden edinmişti. Bazı dar görüşleri olmakla beraber, Miss Brinker, Claire'in önünde yüce bir dünyanın kapısını açmıştı. Shakespeare'i, Milton'u, Goethe'yi, Shelley'i, Dickens'i seviyordu. Claire, İngilizceyi anlamaya başlar başlamaz (ki çabuk ilerlemişti) Miss Brinker ona Charles Lamb'ın **Shakespeare'den hikâyeler**'ini okutmaya başladı. Bundan başka **Oliver Twist**'i, **David Copperfield**'i ve Walter Scott'un romanlarından çoğunu okuttu. Din meseleleri konusunda düşüncesini açıkça ortaya koyarak:

— «Siz katoliksiniz, ben protestanım. Size din dersi vermek bana düşmez. Sizi din dersi aldığınız yere kadar götürürüm; derslerinizi okutturum. İnancınıza saygım var; siz de benim inancıma saygı gösterirsiniz.»

Miss Brinker ruh temizliğini her türlü faziletin üstünde görüyor, uzaktan yakından vücutla, maddi zevklerle ilgili şeylerden nefret ediyordu. Claire'e, insanın, bir aynada kendi vücudunu seyretmesinin büyük bir kabahat oduğunu söylemişti. Din dersinden çıktıkları zaman Claire'le öteki küçük kızların, İsa'nın doğuşu üzerine sordukları sorular, onu pek sinirlendirmişti:

— «**Meryem hiç bir erkeği tanımamıştı**... ne demek Miss Brinker?»

— «Hiç bir din meselesi üzerinde sizinle konuşmayacağımı söylemiştim Claire, annenize sorun.»

Bayan Forgeaud bu soruya baştan savma bir cevap verdi:

— «Bu, bir mucizedir... Mucizeler açıklanamaz.»

Hayal kırıklığına uğrayan Claire yeniden Miss Brinker'e sormak cesaretini gösterdi. Bunun üzerine Miss Brinker, o zamanki ihtiyatlılığını elden bırakarak gürledi:

— «Meryem'in Bakire'liğine bu kadar önem verilirse, işte böyle olur. Benim dinimde...»

Ama bu noktaya gelince birden durdu, bu konuda bir daha konuşulmadı. Claire'i kaygılandıran konu, papaza günah çıkarttırmadan önce, günah işleyip işlemediğini anlamak için, şu noktalar üzerinde düşünmek zorunda oluşuydu: «**Ruhun temizliğine aykırı düşünceler, konuşmalar, okunan şeyler, tek başına ya da başkalarıyla işlenen suç sayılacak hareketler, yakışıksız şeylere el dokundurmak. Kötü ya da tehlikeli sahneleri seyretmek. Aşırı tuvalet yapmak. Suç sayılan sevgiler**...»

— «Peki anne, ne demek olduğunu bilmediğime göre, bu günahları işleyip işlemediğimi nasıl anlayabilirim?» diye Claire annesine sordu.

— «Canımı sıkma Claire... Anlamıyorsan bu günahları işlememişsin demektir... Eh, yeter artık! Rahat bırak beni. Çekilmez oldu bu soruların.»

Böyle cevap verilişi de ona bu meselelerin esrarlı bir yanı olduğunu gösteriyordu. O sırada ona ezberletilen bir İncil büsbütün zihnini karıştırmıştı: «**Bu sebepten, erkek anasından babasından ayrılacak ve bu kadına bağlanacak ve de ikisi tek bir vücut olacaklar.**» Bu cümle Claire'e, Blaise'le Catherine'in yattıkları sütunlu karyolayı hatırlattı. **Lamb'ın Hikâyeleri**'nde Roméo ile Juliet'in macerasının sulandırılmış bir şeklini okumuştu; şimdi Verona'lı sevgililer Blaise'le Catherine'in kişliğine bürünmüş olarak gözünün önüne geliyordu, Bu iki çiftin ikisi de pek sevimliydi. Ama bir kadının bir erkeği sevmesinde utanç verici bir şeyler olmalıydı ki Saint Paul

bunlar için: «Nefse uymanın belâsı» diyordu ve bundan yalnız «Etin kirlerine bulaşmayanlar kendini kurtarabilirdi. Çünkü onlar bakir kalmışlardı.» Hiç şüphe yok ki Miss Brinker de bâkireydi, diye düşünmüştü Claire. Onun için bâkirelikle temizlik aynı anlama geliyordu. Miss Brinker aşktan söz ederken sertleşiyordu:

— «Erkekler sebatsız ve vefasızdır. Kötü içgüdülerini tatmin etmek için bir genç kıza, açığa vurulamayacak duygular verirler... Sonra da onlara inanmak zayıflığını gösteren bahtsızı yüzüstü bırakıp giderler.»

— «Ama bütün erkekler değil Miss Brinker, Roméo Juliet'e bağlıydı.»

Miss Brinker acı acı:

— «Genç öldü de ondan» dedi. «Roman kahramanları gibi olmaya özenmeyin. Şu anda ne kadar mutlu olduğunuzu bilemezsiniz... Birkaç yıl sonra kalbiniz yaralanır, dünyaya geldiğinize pişman olursunuz.»

Miss Brinker acı mı çekmişti acaba? Claire bunu sormak istiyordu ama, cesaret edemiyordu. Bir gün öğretmeninin kitabının arasında silik bir fotoğraf buldu. Bu resimde Miss Brinker ata binmiş olarak görülüyordu; yanında kıvırcık saçlı güzelce bir genç vardı.

— «Kardeşiniz mi Miss Brinker?» diye Claire sordu.

— «Hayır, **Never ask personal questions** (1).

Tarih derslerinde, Miss Brinker, aşk çılgınlığının sebeb olduğu maceraların üzerinde fazlaca duruyordu. Samson gibi çok güçlü olan bir adam, Dalila gibi koket, vefasız bir kadının peşinde felâkete sürüklenmeğe nasıl razı olabilmişti? Holofern (2) boynunu balta ile uçuran Judit'in (3) yanında nasıl olup da uykuya dalmıştı? Sonra mert bir asker olan. Marc Antoine, Kleopatra'ya gönlünü kaptırarak mesleğini, şerefini ve hayatını onun uğruna feda etmemiş miydi?

---

(1) «Asla kişisel sorular sormayın.»

(2) Asur kralı Buhtunnasır'ın generallerinden.

(3) Tevrata göre, Asur generalini kendine bağlayıp öldürerek doğduğu şehri kurtaran yahudi kadın kahraman. (çev.)

— «Büyük insanlar nasıl oluyor da böyle budalalıklar yapabiliyorlar Miss Brinker?»

— «Zaten böyle şeyleri hep büyükler yapar... Çocuklar henüz saftır.»

Yakınlarındaki bir şatonun küçük kilisesini gezerken Claire, bir mezarın üstünde, bir derebeyi ile karısının kabartma heykellerini gördü. Sırtüstü yatıyorlardı, aralarında bir kılıç vardı. Uzun bir süre seyretti bunları. O sakin katılıklarının altında göze çarpan bir güzellikleri vardı. Adam zırha bürünmüştü. Kadının sırtında da düz kıvrımlı, uzun bir elbise vardı. İkisi de ellerini, göğüslerinin üstünde kavuşturmuşlardı. Büyük bir huzur okunuyordu yüzlerinde. Bir resimde bile olsa Claire, ömründe ilk defa, yan yana yatan bir erkekle bir kadını görüyordu. Böyle biribirlerine dokunmadan Blaise'le Catherine'in yan yana yatışlarını gözünün önüne getirdi; ikisini de sakin sakin hülyalara dalmış olarak düşünüyordu. Bu fikir hoşuna gitti.

Yavaş yavaş kafasında aşk hakkında biribirinden ayrı, hemen hemen karşıt iki düşünce doğmuştu. Bir yanda bir takım acaip ve vahşice hareketler sonunda bir kadın, Tanrı'nın hoşuna giden bakirelik halinden kirli bir hale düşüyordu. Bu hareket çok korkunç bir suçtu. Bir gün albay, karısının kendisine öfkeli öfkeli baktığından habersiz, işsiz güçsüz dolaşan birinin çayırda, bir çoban kızının ırzına geçtiğini söylemişti. Köy hayatına keskin, hayvanca bir zevk kokusu sinmişti. İçgüdüleriyle, tehlikeyi sezen kızlar, yol kenarındaki hendeklerde, eski efsanedeki satirin (1) dolaştığını bilirler, bunun için okuldan evlerine ikişer ikişer dönerler. Léontine de bir zaman «Erkekler hayvan gibidir» dememiş miydi? Bu cümleyi unutmayan Claire kümeste, ya da çayırda çiftleşen hayvanları görmüştü. Böylece saldırı ve hücum, utanç ve kan sahneleri, şehvet düşkünlüğünü sembolleştiriyordu. Bunların karşısında da, mezarlarında yan yana, hareketsiz, saf, güzel ve tatlı, sessiz bir beraberlik içinde ebedileşen bir çiftin hayali vardı.

(1) Yunan mitolojisinde Baküs'ün adamlarından yarı teke yarı erkek yaratık. (çev.)

VIII

CLAİRE çok kere kendisini Sarrazac'da, bir mahzene hapsedilmiş, dünyadaki şeyleri görmekten yoksun bırakılmış bir insana benzetiyordu. Dışarda olup bitenlerin ne olduğunu, duyduğu seslere ve duvarlardan geçip giden gölgelere göre anlamaya çalışıyor gibiydi. Annesiyle babasının fakirliklerinin, gururlarının esiri olarak dünyayı, insanları tanıyamıyor, ama kitaplardan ihtirasların serpintilerini görüyor, trajedilerden ve şiirlerden aşk kurbanlarının feryatlarını duyuyordu.

Miss Brinker'in etkisi gittikçe artmaktaydı. Claire, kendisine bir çocukmuş gibi davranan ve hiç bir açıklamada bulunmadan emirler veren annesine karşı isyan halindeydi. Racine'in **İphigénie**'sini okuduktan sonra Bayan Forgeaud'ya Clytemnestre (1) adını takmıştı. Artık babasının geçirdiği maceraları öğrenmeğe başlamıştı. Hoş bir adam olan albaya karşı yüreğinde sıcak bir duygu besliyordu, ama onun kendisine karşı yumuşak davranmasını, daha fazla yakınlık göstermesini diliyordu. Ana ile babanın bencilliklerine karşı öğretmen ile öğrenci birleşik bir cephe meydana getirmişlerdi.

Miss Brinker:

— «Claire'in, bu yakınlardaki şatoları görmesi gerekir albay» demişti. «Bu, onun için en iyi, gerçekten en iyi tarih dersi olur.»

Miss Brinker'den çekinen albay, nihayet boyun eğerek, Larnaudie'ye arabayı hazırlamasını söyledi. Böylece Claire Jumilhac, Hautefort, Pompadour şatolarını gördü. Bu kuleli evlerin

---

(1) Yunan efsanesinde âşığı ile bir olup kocasını öldüren kadın. (çev.)

her birinde kılavuz ya da kapıcı, bir aşk dramının geçtiğini anlatmıştı. Montal şatosunun hanımı, haçlı seferine katılan kocasını yirmi yıl bekledikten sonra, yüksek camekânların sütun başlıklarına «Artık ümit kalmadı!» diye yazdırtmıştı. Jumilhac'daki Yün Eğiren Kadın'ın hikâyesi de şöyleydi: «Yasak bir aşkla» başka bir adamı sevmişti bu kadın. Sonra kocası onu, şatonun kulesindeki bir odaya kapatmış, burada kırk yıl boyunca yün eğirmiş, duvarlara resimler yapmış ve kocasının öldürdüğü sevgilisini düşünmüş. O güzelim Hautefort şatosu Ortaçağ'da yapılmıştı. Fakat onyedinci yüzyılda Marie de Hautefort, o derebeylikten kalma kuleler arasına asil görünüşlü, yüksek bir bina daha yaptırmıştı. «Gözdenin kanadı» diyorlardı buraya. Çünkü kral Louis XIII ün sevgilisi sayesinde zengin olan Marie, bu sarayı yaptırtabilmişti. Pampadour şatosunu gezdiren kılavuzun anlattığına göre «Ünlü Markiz» Poisson'da doğmuş olan bir halk kızıydı; bu şato kendisinden hoşlanan Louis XV tarafından yaptırılmıştı.

Claire, sessizce bütün bu anlatılanları dinleyerek, geçmişin bu hayaletlerini yorumluyordu kendine göre. Kadınların, erkekler üzerinde olağanüstü bir etkisi olduğunu görmüştü. Homer'in eserinden Trua'lı Hélène'i (1), Circe'yi (2), Calypso'yu (3), Siren'leri (4) öğrenmişti. Merdivendeki bir halının resimlerinden birinde Renaud'nun (5) büyülü çiçeklerle bezenmiş bir bahçede Armide'in sihrine kapılışı sahnesi gösteriliyordu. Ben de bir gün, bu sihirli güce sahip olacak mıyım? diye düşünüyordu Claire. Neydi ama bu sihir? Güzellik miydi? Claire bir gün güzel olabileceğine hiç inanmıyordu.

(1) Yunan mitolojisinde güzelliğiyle ün salmış olan bir prenses, Menelas'ın karısı. Trua prenslerinden Paris'in bu güzel kadını kaçırması sonucu Trua savaşının çıktığı söylenir.

(2) Yunan mitolojisine göre insanları hayvan haline çeviren büyücü kadın.

(3) Efsaneye göre Yunan denizindeki bir adanın kraliçesi olan peri.

(4) Yarı balık yarı kadın bir masal canavarı.

(5) İtalyan şairi Tasso'nun bir şiirinde yücelttiği kahraman. Büyücü Armide sihirli bahçede onu hapsetmişti.

Léontine, o dümdüz, yumuşak, soluk denecek kadar açık sarı saçlarını tararken içini çekerek:

— «Ah! Bu mısır püskülü gibi saçlar! Hiç şekle girmiyor! Parmaklarının arasından kayıyor insanın!» demişti.

İhtiyar doktor Toury de onu «lenfatik» bulmuştu. Miss Brinker de:

— **«Sit straight... Don't bend like a weeping wilow... You are undity: your hair looks like a nest...»** (1) demişti.

Zekâ ve ruh yüksekliği miydi bu sihirli kuvvet? Şiirler, romanlar yazmayı denemişti. Ama annesiyle babası müsveddelerini rasgele gördükleri zaman alay etmişler, kendisinin de anlamadığı şu mısraları yazdığı için paylamışlardı:

Je voudrais être sainte, ou reine, ou courtisane... (2)

— «Courtisane mı? Nereden öğrendin bu kelimeyi?» diye sordu annesi. Claire hatırlamıyordu bunu; uzun paysanne (3) kelimesine bir kafiye aramıştı. Courtisane'ın bir saray (4) kadını olduğunu sanıyordu.

Bu mısrada içten gelen şey, bu kelimelerin altındaki duyguydu: bir büyüklük, bir öcalma isteği, bir gün uzun süren bu esirliğin sona erdiğini görmek ümidi, azizeliğe ererek, iktidara yükselerek ya da kurtarıcı sevgilinin eliyle kurtuluşa ermek. Ama kendisini Sarrazac'ın öldürücü soğuk hayatından kurtaracağını hayal ettiği adam artık çocukluğunda rüyalarına giren sevimli prens değildi: Musset idi, Racine'di, başka bir gün de Mozart ya da Chopin'di. İyi bir müzisyen olan Miss Brinker

---

(1) «Doğru oturun... Salkım söğüt gibi bükülmeyin... saçak saçak saçların kuş yuvasını andırıyor.»

2) Bu mısraın anlamı: «Azize, kraliçe ya da sevgili olmak isterdim.» courtisane (kurtizan) kelimesiyle paysanne (peyzan) kelimesi arasında ses uyumu.

(3) Paysanne, köylü.

(4) Saray anlamına gelen Cour (kur)a courtisane'ı bağlamak istemiştir. (çev.)

ona piyano dersleri de veriyordu. Appassionnata'yı (1) çaldığı zaman ihtiraslı bir konuşmaya kaptırmış gibiydi kendini. Allegro'da (2) heyecanlı görünüyordu, Andante'de (3) tanrısal bir huzura ermiş gibi bir hal alıyordu. Bazı parçalarda parmakları, tuşların ötesinde görünmeyen bir düşmana saldırıyordu sanki. Bitirdikten sonra Claire'e sormuştu:

— «Bu müziği anlıyor musun?» diye.

— «Çok seviyorum Miss Brinker.»

— «Seviyorum demekle bir şey söylemiş olmuyorsunuz... Anlıyor musunuz diye soruyorum... Bunun iki tema arasında, ruhla dış dünya arasında bir mücadele olduğunu anlıyor musunuz?.. Dikkatle dinleyin!..»

Yavaş yavaş Claire, sevdiği müzisyenlerde de kendi kalbinin içinde büyüyüp gelişen çatışmayı bulmaya başlamıştı. Temiz kalmak isteğiyle öğrenmek ihtiyacı arasındaki, azizeliğe ermek isteğiyle hükmetme isteği arasındaki, erkek korkusuyla esrarlı ve insanüstü bir zevki tatma ümidi arasındaki çatışma.

Bir gün annesi Claire'i, Limoges'da, ihtiyar fakir kadınların ustaca elişleri yaptıkları bir yere götürmüştü. Burada bir fabrikatörün kızının çeyizi sergileniyordu. Claire, bu çamaşırların zenginliği ve açık saçıklığı karşısında hayret içinde kalmıştı. Onun giydiği geceliklerin yakası ve kolları sıkı sıkıya kapalıydı. Ama burada gördüğü pembe satenden geceliklerin göğsü çok açıktı; buraya, içi görünen danteller işlenmişti. Siyah Chantilly kumaşından, âdeta örümcek ağı gibi bir eviçi elbisesi, vücudun bütün yüz kızartıcı çıplaklığını ortaya koyacak incelikteydi. Sanatlarıyla çok övünen Legay kız kardeşler, büyük bir saflıkla, bu baştan çıkarıcı şeyleri gösteriyorlardı. Dışarı çıkınca Claire annesine:

— «Ama, neden anne, bu kadar az sıcak tutacak gecelikler yapıyorlar?» diye sordu.

— «Ne budala şeysin sen Claire... Bu gördüğün şeyler ev-

(1) Beethoven'in bir eseri.

(2) Bir parçanın hızlı, hareketli çalınması.

(3) Bir parçanın ağır, yavaş çalınması.

lenecek bir genç kızın çeyizi... Her şeyden önce genç kadının, kocasının hoşuna gitmesi lâzım...»

Böylece Claire Forgeaud'nun yaptığı fikir binasına bir taş daha eklenmiş oluyordu. Annesi de «her şeyden önce» en önemli şeyin erkeklerin hoşuna gitmek, vücudunu göstererek onların hoşuna gitmek olduğunu kabul ediyordu. Bu, Miss Brinker'in kendisine öğrettiklerine o kadar aykırı bir şeydi ki!.. Doğru olan hangisiydi? Claire bunu anlamak için kendini romana vermişti. Bayan Forgeaud, Miss Brinker'in baskısıyla, kızının okuduğu kitapları arttırmasına izin vermeğe başlamıştı. Bir gün Balzac'ın birkaç kitabını bir araya getiren kocaman bir cildi Claire'e verirken:

— «Yalnız Eugénie Grandet'yi okuyabilirsin, ötekileri okumayacaksın..» demişti.

Claire, ciltte bulunan on romanı da okudu. **Cousine Bette** erkeklerin istek duydukları kadınlar karşısında inanılmaz zayıflıklarını öğretmişti. Fakat gerçekten istek duyuyorlar mıydı? Hem sonra kadın da aşkta mutluluğa erebiliyor muydu?

Claire arayış halindeydi. Racine'i, Molière'i, **Sefiller'i**, George Sand'ın romanlarını, Musset'nin, Byron'un, Tennyson'un şiirlerini okudu. Bir gün annesinin ahbaplarından bir kadının, Maupassant'ın **Bir Ömür** adlı romanını göklere çıkardığını duymuştu. Tatlı ve ateşli bir kadın olan Bayan de Saviniac:

—«Anlayamıyorum» diyordu, «bir erkek nasıl olur da kadın duyuşlarını bu kadar doğrulukla anlatabilir...»

Bayan Forgeaud kayıtsızlıkla :

— «Bizde de var bu kitap» dedi. «Yani Raoul'ün kitaplığında... Ben hiç roman okumam. Hayatta yeteri kadar facia var...»

O akşam, herkes uyuduktan sonra Claire, elinde bir lâmbayla aşağıya indi, Maupassant'ın kitabını, kitaplığın rafından aldı. Bütün geceyi o kitabı okumakla geçirdi. Dışardan ışık görünmesin diye de kapıya bir bez asmıştı. Bu roman altüst etti onu. Bütün en kötü önsezileri, Miss Brinker'in acı acı konuşmasını haklı gösteren şeyleri bulmuştu bu kitapta. Fakat aynı zamanda utanç verici, kahredici bir zevkin tadına da varmıştı

bu romanı okurken. Hele bir parça o kadar ilgisini çekmişti ki tam üç kere okudu. Romanın kadın kahramanı, o zamana kadar kocasının ardı arkası kesilmeyen isteğine karşı etinde bir isyan duyuyordu, tiksinerek boyun eğiyor, ama bunda hayvanca, alçaltıcı ve kirli bir şeyler gördüğü halde razı oluyordu... Bir gün karı koca dağlarda gezintiye çıkmışlardı. Mavi bir koyun yanından geçiyorlardı. Suda kızıltılı kayalar yansıyordu; karı koca bir sel yatağına gelmişlerdi.

«Birdenbire güneşin alnına geldiler; fırına girmiş gibiydiler. Susamışlardı. Karmakarışık taşlar arasından ince bir su şeridini izleyerek küçük bir kaynağa geldiler. Kaynaktan çıkan su, keçi çobanları yararlansın diye, içi oyulmuş sopadan yapılmış bir oluktan akıyordu. Yer, yosundan bir halıyla kaplıydı. Jeanne su içmek için çömeldi. Julien de böyle yaptı. Genç kadın suyun serinliğinin zevkine varırken, kocası elinden tutup çekerek oluğu kapmak istedi. Jeanne karşı koydu. Dudakları döğüşüyor, biribirine değiyor, birbirini itiyordu. Böyle didişirken zaman zaman biri ya da öteki, borunun ince ucunu dişleriyle yakalayarak bırakmamaya çalışıyordu. İkide bir kesilen, sonra bırakılan su şeridi parçalanıyor, etrafa sıçrıyordu. Yüzleri, boyunları, elbiseleri, elleri su içinde kalmıştı. İnci taneleri gibi damlacıklar pırıldıyordu saçlarında. Öpücükleri akar suya karışıyordu. Birden Jeanne'ın bütün benliği bir sevgi dalgasıyla doldu. Ağzını berrak suyla doldurdu, avurtlarını tulum gibi şişirdi; sonra Julien'e işaretle, dudaklarını dudaklarına yapıştırmasını, kendisine su içireceğini anlattı. Gülerek boynunu uzattı, başını arkaya devirerek bu et kaynağından kana kana bir yudumda içtiği su, dayanılmaz bir istek tutuşturmuştu damarlarında.

Şimdi Jeanne, alışılmamış bir sevgiyle yaslanıyordu ona. Kalbi, göğüsleri kalkıp iniyordu. Gözleri ıslak gibiydi. Yavaşçacık: «Seni seviyorum Julien!» diye fısıldadı. Sonra onu kendine doğru çekti. Utancından kıpkırmızı kesilen yüzünü elleriyle kapatmıştı. Julien, üstüne çöktü, onu kendinden geçermişçesine kucakladı. Sinirli bir bekleyiş içinde Jeeanne soluk soluğaydı şimdi; sonra birden haykırdı... Beklediği duygu bir yıldırım gibi çarpmıştı onu... Genç kadın o kadar çarpıntılı, o kadar yorgundu ki yokuştan yukarı ağır ağır çıkabilmişlerdi. Evisa'ya ancak akşam üstü vardılar. Jeanne şimdi bir kaygıya düşmüştü. Acaba Ota vadisinde, kaynağın yosunlarının üstünde duyduğu o acaip, o şiddetli sarsıntıyı duyabilecek miydi yine Julien'in kolları arasında? Odalarında yalnız kaldıkları zaman, genç kadın, onun öpücüklerinin karşısında, duygusuz kalacağından korkarak titriyordu. Ama çok çabuk yüreği rahatladı; bu, ilk aşk gecesi olmuştu onun...»

Claire yatağında tir tir titriyordu. O da bir gün duyacak mıydı bu «yıldırım gibi duygu»yu? Ortalık ağarmadan kitabı yerine koydu, ama ertesi akşam yine aldı ve o korkunç, sarhoş edici sayfayı ezberledi. Şimdi her zamankinden çok benliğinin ikiye ayrıldığını duyuyordu; tıpkı Beethoven'ın müziğinde olduğu gibi iki tema çarpışıyordu içinde. Saf ve temiz kalmayı, o şatonun mezarlığında, heykellerini gördüğü insanlar gibi, her türlü maddi zevkten uzak, fazilet içinde yaşamak mı istiyordu? Yoksa kadını alçaltan, o hayvanca ateşli duyguyu, o acaip ve şiddetli sarsıntıyı duymak mı? Ona öyle geliyordu ki gururu o taş elbiselere bürünerek, soğuk taşların üstünde, şahane ve saygı değer bir ebedi uykuya dalmayı istiyordu.

Miss Brinker'in etkisiyle fazilet taslayan, tertipli, meraklı bir tip olmuştu; her şeyi düzgün, yerli yerinde görmeden yapamıyordu. Büfede tabakları yerleştiriyor, kitaplıktaki kitapları yeniden sınıflandırıyor, duvardaki bir tablonun eğri mi doğru mu durduğunu kontrol ediyor, konsolun önündeki eş iki vazonun aynı hizada durmasını sağlıyordu. Buruşuk elbise giymek son derece canını sıkmaktaydı. Bir yerde bir leke görse bütün günü zehir oluyordu. Mektupları, bir güzel yazı örneği gibiydi. Büyükharflerin süsüne, paragraf aralarının eşitliğine çok dikkat ediyordu. Annesinin odasında gazetelerin, karma karışık yerlerde sürüngüğünü, şurada burada ilâç şişeleri görmek çok rahatsız ediyordu onu. Evlerin ve hayatın düzenini bozan karma karışıklığa, tıpkı acıyı olduğu gibi «istemiyorum» diyordu.

IX

CLAİRE, bir günlük tutmaya karar verdiği zaman onyedisini biraz geçmişti. Kendisine şefkatle bağlanmış olan Léontine'i günük notlarını ve şiir denemelerini yazdığı bu kırmtzı defteri sandığında saklamağa razı etmişti. Ama çocukça bir ihtiyatlılıkla annesinden Clytemnestre, babasından Agamemnon, Miss Brinker'den Boadicea diye söz ediyordu bu yazılarında.

CLAİRE'İN GÜNLÜĞÜ

«1 Temmuz 1912 —Bir günlük tutmaya başlıyorum. Yoksa neye yarar? Bu defterim, ölümümden sonra ele geçerse, nasıl bir insan olduğumun, olduğu gibi bilinmesini istiyorum. George Eliot gibi büyük bir yazar olmak istemiştim. Şimdi bunun imkânsız olduğunu anlıyorum. Yedi yaşımdanberi romanlar ve şiirler yazıyorum. Ama şiirlerimi, sevdiğim şairlerinkilerle karşılaştırdığım zaman, istidadım olmadığını anlıyorum. Acıklı bir şey bu. Çok kuvvetli şeyler duyuyorum, bunları elimden geldiği kadar ifadeye çalışıyorum, ama neden bilmem, olmuyor. Bulduğum kelimeler kuru, beceriksizce.

Âciz bir kulun olarak sana sığındım Tanrım,
Ne büyüklük, ne kuvvet, ne istidat var bende.
Kaderime boyun eğdim yüreğim titreyerek
Şimdi tek bir dileğim var senden...

Seni yüceltmeğe lâyık bulmuyor musun beni,
Tanrısal planında başka bir iş veremez misin
Kendini feda etmek için bir işaretini bekleyen
Bu ateşler içinde çırpınan ruha?

Ey şairlerin yücelttiği Tanrı...
Bir şey yaratamıyorsam da ben,
Hizmetçisi olamaz mıyım bir yaratıcının?

Hiç olmazsa, Tanrım, heyecanlarımı
Ve de içimde kaynaşan ateşli duyguları
Bir başka ağızdan haykırmış olurdum.

Evet, bir şairin karısı olmak, onun çalıştığını görmek, ona ilham vermek ne güzel bir şey olurdu. Böyle bir insanı bulabilecek miyim? Şimdi gereken şey, değersiz şeyler yazmaktan vaz geçip kendimi bir büyük adam için saklamamdır. Bir gün onun geleceğini biliyorum. **«Bilinmeyen bir şeyi beklemekteyim.»**

3 Temmuz 1912. —Agamemnon'la uzun uzun dolaştık. Ne kadar iyi davrandı bana karşı. Çocukluğumda onu çok sert ve hep emir veren bir adam olarak görüyordum. Şimdi, aksine, hoşuma gitmek için elinden geleni yaptığını görerek şaşıyorum. Babam olmasa bana kur yapıyor diyeceğim. Kadınlarla ahbaplığı pek tatlı olmalı. Tabii, Clytemnestre için kötü bir şey söylemek istemiyor bana. Ama kendini zor tuttuğunu anlıyorum. İçinden nefret ediyor ondan. Onunla nasıl evlendiğini sordum (tabii lâfı bin bir dereden dolaştırarak.)

— «Ne yaparsın» dedi. «Afrika'nın göbeğinde yalnızdık. İyi ata biniyordu. Canım sıkılıyordu.»

Bir kabahat yapmış gibi kendini o kadar haklı göstermeğe uğraşıyordu ki:

— «Ama sizi kınamıyorum!» demek zorunda kaldım. Güldü.

4 Temmuz 1912. —İşte hayatım için çizdiğim plân. Yirmi bir yaşıma kadar kendimi geliştirmek. Boadicea'dan, daha öğreneceğim bir çok şey var. Dünyada yazılmış yüz şaheserin listesini yapıp hepsini okumak. Tarihi incelemek, bütün insanlığın tarihini. Bütün filozofları da. Hayalimde canlandırdığım adamın eşi olmaya kendimi hazırlamak. Ne pahasına olursa olsun Sarrazac'tan uzaklaşmak. Yirmi bir yaşından başlayarak onu aramak. Böyle bir adama rastlarsam, ona bağlanırım. Şiirle

ve aşkla dolu büyük bir hayatı özlüyorum. Genç ölsem bile umurumda değil. Ama asilce yaşamak ve ölmek isterim.

5 Temmuz 1912. —Sibylle'den mektup. Onunla arkadaş olduk. Onu çok seviyorum. Ama aklına eseni yapan, havai bir kız. Çocukluğunda o kadar hoşlandığım Blaise-Catherine çiftinden söz ediyor. (Bal ayı, ay balı)· Güzel Catherine'in galiba üç kızı olmuş. «Bu Blaise korkunç bir üretici» diye yazmış. Sonra da «Catherine bütün inceliğini kaybetti» diyor. Sibylle'in, bana her zaman aykırı gelen **matter of fact** (1) bir üslûbu var, (ya da hiç üslûbu yok)... Ben de çocuklarımın olmasını ister miyim acaba? Bilmiyorum. Ama ne olursa olsun bu, hayatımın amacı olmayacak.

9 Temmuz 1912. —Canım sıkılıyor. Canım sıkılıyor. Ah! Hiç bir değişiklik olmayan bu evde yaşamak! Her sabah kalktığım zaman, Boadicea'yı göreceğim, onun bana Shakespeare'den ya da Tennyson'dan parçalar çevireceğini, Agamemnon'la Clytemnestre'in kavga edeceklerini, Bayan de Saviniac'ın ikindi kahvaltısına geleceğini biliyorum... İşin şaşılacak tarafı şu ki, şu en derin ümitsizliğe kapıldığım anlarda acaip bir mutluluk duyuyorum. O zaman yazı yazmak geliyor içimden.

10 Temmuz 1912. —Ne çılgınca bir macera şu yaşamak denen şey! Şu evin içinde birbirinden nefret eden Agamemnon ve Clytemnestre, hiç yaşamamış olan Boadicea ve çılgınca yaşamak isteği içinde çırpınan ama bu yalnızlık içinde solup giden ben bir araya gelmişiz. Neden işler böyle oluyor da başka türlü olmuyor allahım? Ama, bazan senin yarattığın dünya o kadar güzel ki! Dün gece, karanlıkta, çocukluğumda babamın zorla gönderdiği çamlara kadar gittim. Hava ılıktı; otların arasında ateş böcekleri pırıldıyordu, gökte yıldızlar titreşiyordu, baykuş sesleri geliyordu uzaklardan. Ben yap yalnız, ne olduğunu bilmediğim çok güzel bir varlığı kucaklamak için kollarımı açmıştım. **«Bilinmeyen bir şeyi bekliyorum.»**

11 Temmuz 1912. —Bayan de Saviniac'ın verdiği şu Verlaine'den seçme şiirler pek sevindirdi beni. Miss Brinker bu şairin

(1) «Gerçekçi.»

serseri, ayyaş, çirkin bir adam olduğunu, karısını dövdüğünü, arkadaşlarına ateş açtığını söylüyor. Çirkin, evet. Ayyaş da olabilir. Ama kötü bir insan olacağına inanamıyorum. Şiirleri o kadar tatlı, o kadar ahenkli, o kadar akıcı ki. Kendi içinde duyuyor şiiri insan; hayatla yoğurulmuş gibi.

Ve de içimde kaynaşan ateşli duyguları
Ah! Ne güzel kokuludur ilk çiçekler
Sevilen dudaklardan çıkan ilk «evet»...

Kime diyeceğim ben ilk «evet»i? Diyecek miyim acaba? Bazan bütün vücudumun «hayır» dediğini duyar gibi oluyorum.

14 Temmuz 1912. —Ulusal bayram. Bayraklar. Meydandaki atamızın büstü önünde itfaiyeciler geçit töreni yaptılar. Clytemnestre'in karşı koymasına aldırmadan, her yıl bugün Agamemnon Sarrazac belediye başkanıyla barışır. Albay üniformasının içinde hâlâ genç ve güzel. Birazcık ona benzediğimi umuyorum. Ordudan, Fransa'dan söz ettiği zaman onu o kadar seviyorum ki. Onun ne kadar cesur, her an hayatını fedaya hazır olduğu hissediliyor.

Vatan sevgisi ilk sevgidir;
Ve de Tanrı sevgisinden sonra gelir.

Victor Hugo'nun sanılır bu iki mısra. Ama benim sevgili Verlaine'imin.

Yürüyerek dönerken orduda geçirdiği güzel günleri anlattı bana. Şimdi ona itfaiyecilerin geçit törenini seyretmek ne kadar acı geliyor! Zavallı babam. Hayatını bir kelime uğruna oynadı ve kaybetti!

18 Temmuz 1912. —Bayan de Saviniac bugün ikindi kahvaltısına geldi. Senatörün oğlu Philippe Marcenat'nın ailesinden uzun uzun söz etti. Bu, beni ilgilendirmişti. Çünkü iki yıl kadar önce Odile Marcenat'yı gördüğümü, onun bana o zaman bir masal prensesi gibi göründüğünü hatırladım. Bu romanvari evlenmeden söz ediliyordu; Floransa'da nişanlanmışlar, Marcenat'nın annesiyle babası çok kızmışlar buna. Ben o zaman aşkın

görenekler üzerine kazandığı bu zaferden pek mutlu olmuştum. Ama gel gör ki şimdi Bayan de Saviniac, Odile'in artık Philippe'i sevmediğini, kendisini Bretagne'da, bir deniz subayıyla gördüklerini söylüyor. Bunun, doğru olmamasını diliyorum... Odile... Catherine... Ah! Ne olurdu bu güzellik örneği kadınlardan birine benzeseydim!.. Marie Bashkirtseff'in **günlüğünde** şöyle bir dileğe rastlamıştım: «Allahım, çiçek hastalığına tutulmaktan koru beni; güzel bir kadın olayım, sesim güzel olsun, mutlu bir aile hayatına kavuşayım ve uzun ömürlü olayım.» Zavallı kız! Çok tatlıydı; çiçeğe yakalanmadı ama verem oldu, sesini kaybettikten sonra evlenemeden yirmi dört yaşında öldü. Ben böyle dilekte bulunmazdım hiç; derdim ki: «Allahım bana güzellik ver, çok akıllı bir adam beni sevsin, ilgisizikten kurtulmam için bahtsız olmak gerekiyorsa bahtsız olayım; pek çok da yaşamayayım!» Genç ölenlerin kazançları artlarında, insanların zevkle seyrettikleri portreler bırakmalarıdır. Marie Bashkirtseff hiç bir zaman yirmi dört yaşını geçmeyecek. Oysa kraliçe Victoria (ki gençliğinde ince ve güzeldi) her zaman asil bir şişko dul olarak hatırlanacak. Hava o kadar sıcak ki, defterimin üstüne kapanıp uyukluyorum.

20 Temmuz 1912. —Boadicea ile şu Marcenat ailesi üzerinde konuştum: «Bir kere bir insanı sevdikten sonra, sevmemek nasıl olur?» diye sordum. Bu sırada, bana çevirttirdiği Byron'un şiir kitabını açarken şu mısralar gözüme ilişti:

D'you think, if Laura had been Petrarch's wife,
He would have written sonnets all his life? (1)

Boadicea'ya dedim ki:

— «Ben Petrarque'ın karısı olmak ve bütün ömrümce benim için şiirler yazmasını isterdim.»

Ciddi bir tavırla şöyle cevap verdi sevgili Boadicea:

— «Edebiyatta buna bir örnek yoktur.»

---

(1) «Laura Petrark'ın karısı olsaydı, sanır mısın ki ömrü boyunca şiir yazardı?»

X

ALBAY, elindek mektubu okuyup bitirdikten sonra:

— «Başımıza bir iş daha çıktı!» dedi. «Sibylle nişanlanmış; Charles bizi düğüne davet ediyor; Claire'in de sağdıç olmasını istiyor...»

— «Sibylle nişanlanmış mı?» diyerek elindeki işini bıraktı Bayan Forgeaud. «Ama daha ondokuz yaşında.»

— «Yalan söylemiyorum ya, nişanlanmış işte! Alın mektubu kendiniz de okuyun. Nişanlısı da Larraque fabrikasında çalışan Roger Martin adında bir mühendismiş... Tanırım bu Larraque'ı ben. Otomobil yapar. Charles buraya bir Larraque otomobiliyle gelmişti... Kaputun üstünde yazılıydı adı... Ne cevap vereceğiz buna?»

— «Nasıl? Ne cevap vereceğiz mi? dediniz. Rüya mı görüyorsunuz siz Raoul? **Gitmemezlik edemeyiz...**» Bayan Forgeaud kesin bir emir verir gibi söylemişti. «Claire'i evlendirmek istiyorsak, onu insan içine çıkarmalıyız. Sizin ya da bizim aileden birinin evinde kalabiliriz Paris'de.»

Claire bunları dinliyordu. İki yılda inanılmayacak kadar değişmişti. O soluk benizli kız çocuğu farkedilmez dönüşümlerle, güzel bir genç kadın oluvermişti. Açık sarı saçları yer yer yaldızlı gibi görünüyordu. Zümrüt yeşili gözleri, görenlere hayret veriyordu. Berrak bakışı sertleşiyordu kimi zaman. Ağzında zekice bir ifade vardı, ince yüzünün çizgilerinde, irade okunuyordu.

İhtiyar Léontine:

— «Kim inanırdı buna?» diyordu. «Babaanneciğine o kadar benziyorsun ki şimdi!» Claire, gerçekten de şimdi ilk kon-

tes Forgeaud'ya benziyordu. İngres'in, sahanlıkta asılı duran portresini yaptığı ince ve alaycı yüzlü kadına.

Uzun yazışmalardan sonra Bayan Forgeaud, bir süre güneyde oturacak olan bir halasının Paris'deki apartmanına bir ay kalabilmelerini sağladı; hizmetçiler de kalıyordu. Bu iş böylece, elverişli şekilde halledilince Miss Brinker de onlarla beraber gidebilecekti. Böylece Claire, Paris'de onunla birlikte dolaşacak, göz altında bulundurulmuş olacaktı. Genç kız, şehrin güzelikleri karşısında zaman zaman hayranlık ve mutlulukla haykırmaktan alamıyordu kendini.

— «Çok tuhafsın cicim» diyordu Miss Brinker. «Sarrazac'daki o güzel manzaraları şöyle bir bakıp geçerdiniz de, burada en küçük şey karşısında gözleriniz kamaşıyor!»

Claire, Paris'in hafif havasını derin bir hazla içerdi:

— «Ama» diyordu «burada her şey canlı, insanca, sıcak... Kaybettiğim cenneti burada bulur gibi oluyorum... Yalnız adları bile yeter bunu anlatmaya: Le Louvre, le Panthéon, Notre-Dame!»

Miss Brinker ile öğrencisi sabahları müzeleri geziyorlardı. Claire tabloları uzun uzun seyretmekten, elindeki rehberlerinden tarihini, kompozisyonunu okumaktan hoşlanıyordu. Bazan çok açık saçık konular karşısında bozulan Miss Brinker onu çekip götürmek istiyordu. Claire, **Çöküntü Dönemindeki Romalılar** tablosu önünde durmak istemişti. Bu tabloda başları çiçekten çelenklerle süslenmiş erkekler, yaldızlı karyolalara uzanmışlardı; önlerindeki masaların üstü acaip yemeklerle doluydu. Yarı çıplak kadınlar kollarını boyunlarına dolamışlardı bu Romalıların. Miss Brinker :

— **«Come along! Come along!** (1) diyordu telâşlı telâşlı.

Claire'in, şehvet duygusuyla karışık bir bunalımla seyrettiği tek resim «Callirhoé Kurbanı» adlı tablo olmuştu. Bu tabloda göğüsleri görünen, başı güllerle süsü, tüle bürünmüş bir genç kız, bir rahibin ayakarının dibinde bayılmış olarak yat-

(1) «Çabuk ol! Çabuk ol!»

maktadır; başrahip onu kurtarmak için, kendisini hançerliyor.

— «Come along!» dedi Miss Brinker, «ne buluyorsunuz bu resimde?»

Ama Claire, hareketsiz ve bütün vücudu gergin, Fragonard'ın bu kötü tablosunun karşısında duruyordu. Tabii Comédie Française'e (1) de gitmek istemişti. Burada **İphigénie'yi,** (2), **Polyeucte'ü** (3) gördü. Bütün klâsik trajedilerden hoşlanıyordu. Bunlardaki ulu felâketleri, asil heyecanları ve tören havasını seviyordu. O da sesine zaman zaman tiyatrovari bir ton veriyordu.

— «Oh! Seni görenler ne olur!» diye Sibylle bağırdı. «Bakın, Roger, ne kadar güzel bu benim sağdıcım değil mi?.. Azıcık yüzü solukça, azıcık saçları fazla sarı... Ama biraz ruj halleder bu işi. Benimle gel de sana makyaj yapayım.

Claire, onunla tuvalet odasına gitti.

— «Bak cicim... Elmacık kemiklerine... dudaklarına biraz allık... gözlerinin mavisini belirtmek için kirpiklerine biraz rimel... Böylece tablo tamam olacak... Ne kadar da yakıştı sana nonoşum!.. Kendin de bak.»

Claire'i aynanın önüne götürdü. Dudaklarındaki canlı kırmızıyla şimdi siyahlaşmış olan kirpikleri, gözlerinin o açık mavisiyle, saçlarının buğday sarısını daha da belirgin hale getirmişti. Annesi her zaman çirkin olduğunu söylediği için, şimdi kendine bakarken yine kaygılı, çekingen duruyordu, ama aynada gördüğü bu hayret verici hayali de sevmemek elinden gelmemişti.

Ertesi gün annesi Claire'i bir terziye götürdü. Düğün için elbisesini yaptırmayı Charles amcası üstüne almış, bunun için de yengesine Doucet'de kredi açtırmıştı.

Bayan Forgeaud tezgâhtar kıza :

— «İki elbise istiyoruz» dedi. «Biri kilise için... (Hani şu

(1) Paris'te klâsik eserler oynayan tiyatro.
(2) Racine'in trajedisi.
(3) Corneille'in trajedisi. (çev.)

örneğini gönderdiğiniz pembe kumaştan)... Öteki dekolte olacak. Nikâh gecesi için. Bence bu siyah kadifeden olmalı.»

Tezgâhtar kız hafifçe dudak bükerek:

— «Ama bu bir genç kıza gitmez ki!..» dedi.

— «Öyle ama kızım daima, yaşından daha büyüklerin elbisesini giyer. Hem sonra siyah kadife, teninin beyazlığını da büsbütün belirgin hale getirir...»

Eline çabuk bir tezgâhtar kadın Claire'e eteği herminle çevrili, siyah kadifeden bir elbise giydirdi, sırtına da siyah kehribar renkli ve yakası dantelle süslü bir pelerin geçirdi. Claire hiç ses çıkarmadan duruyordu. Annesi provayı yapan kadına:

— «Dekolte çok kapalı olmasın ...Kızının en güzel yerleri omuzlarıyla gerdanıdır... görünmesi lâzım bunların» dedi.

Claire, annesinin âdeta kaç kilo eti var diye kendisini süzmesi karşısında ürküntü duymuştu. Bu ona, Louvre'de gördüğü **Esir Pazarı** adlı tabloyı hatırlattı. Ömründe ilk defa satışa çıkarılabilecek bir şeyi olduğunu ve bunun da kendisi olduğunu anlamıştı.

Bir gün önce albay onu Gounod'nun Faust'unu seyretmek üzere operaya götürmüştü. Faytonla terziden dönerken annesi bu oyundan söz ederek:

— «Ben olsam götürmezdim seni bu piyese» dedi. «Konusunu iğrenç buluyorum da ondan. Bir zamandır senin bir dediğini iki etmiyen baban istedi... Pekâlâ, ama bari sana bir ders olsa bu... Faust'un sözüne uyduğu için Marguerite'in başına gelenleri gördün, değil mi? Charles amcanın evinde bazı gençlerle tanışırsın ...Sana kur yapabilirler. Hepsiyle aranda bir mesafe bırak. Kendi kendine fakir olduğumuzu, senin biricik zenginliğinin de genç kızlık saflığın olduğunu söyle. İşte bir erkeği sana bağlıyabilecek olan şey de budur. Seni öpmesine göz yumar da, senin kolayca elde edilebilecek bir kız olduğun söylenirse, gözünde bütün değerini kaybedersin.»

— «Peki ama anne, eğer ben bir genci seversem, o da beni severse...»

— «Öyleyse evlenir seninle. Dün akşam işittin ne diyorlar-

dı: **Parmağına yüzüğü geçirmeden kapıyı açma cicim.»** Umarım ki anladın bununla ne demek istendiğini?.. Sonra, sadece bir yüzük de yetmez... Evlenme bir çiftleşme değildir: bir yuva kurmaktır bu... Seni almak isteyenin, seni rahatça yaşatacak kadar varlığı olmalı. Çocuklar sevgi ve berrak su ile beslenmez... Sonra babanla beni de düşünmelisin.»

Claire içinden, şu mısraları okudu:

Göklerin esirgediği rüzgârları elde etmek için
Varsın kurban olsun İphigénie...

Bayan Forgeaud sözüne devam ederek:

— «Seni yetiştirmek için her zevkten yoksun ettik kendimizi» dedi. «Sana çok seçkin bir öğretmen tuttuk; şimdi seni biraz Paris'te yaşatmak için bir yıllık gelirimizi feda ettik. Artık paramızı elimizde tutacağımız bir güne kavuşmalıyız. Sarrazac'da mevkiimizi muhafaza etmek, şatoyu onartmak zorundayız. Oradaki mülkümüzü elde bulundurmaktan bizim kadar senin de çıkarın var. Sarrazac yüz yıldır, babanın ailesinin yaşayışına karışmış bulunuyor. Eğer, umduğumuz gibi, cömert bir koca ele geçirirsen ve bu adam Limouges'a bağlanırsa gelecek, garanti altına girmiş demektir. Senin gibi soylu aileden gelen bir kız yalnız kendini düşünmez. Baba ocağını koruması da ödevidir. Baban çok iyi bir adam ama iş adamı değil. Allah bilir ya şikâyetçi değilim ondan! Ama ailenin çıkarlarını ele almak biz kadınlara düşer.»

Claire soğuk karşılamıştı annesinin bu sözlerini.

Gerekirse ben, uysal bir kurban olarak,
Uzatacağım Calchas'ın satırına boynumu

diye alayla düşündü.

Araba Champs- Elysées'den yukarı çıkıyordu. Kahvelerin taraçalarında mutlu çiftler bahar havasını kokluyorlardı. Şimdi Claire, genç ve değerli vücudunu, Sarrazac'daki şatonun çürümüş direklerini onarmaktan çok, bu hayata karışmak için kullanmağa hazır olduğunu hissediyordu. Birden bu kadar ge-

çekçi olarak konuştuğu için annesine minnet duydu içinde. Kendi kendine:

— «Onu böyle göründüğü zaman daha çok seviyorum. Hiç olmazsa Clytemnetre içinden geçirdiklerini açığa vurdu bugün.»

Sonra gizli bir alayla:

— «Ya peki fakir bir adama bağlanırsam?» diye sordu.

— «Öyle bir şey olmaması aklı başında bir kızın elindedir. Romanlarda okuduklarına inanma. Aşk öyle bir nezle gibi, insanın tutulduğu bir hastalık değildir. Bu bir eğilimdir... Başında önlenebilir ya da hızlandırılabilir.»

— «Ama siz zengin olmadığı halde babamla evlenmiş değil miydiniz?»

Claire annesinin kendisini şiddetle terslemesini bekliyordu. Ama Bayan Forgeaud, bu yeni dekor içinde onu kendisine eşit sayarak konuştu:

— «O vakitler babanın çok parlak bir geleceği olacak gibi görünüyordu... Annemle babam da bu evliliğin benim için çok iyi olduğunu düşünmüşlerdi... Evlendirecek üç kızları vardı. Hemen hemen bir yaştaydık üçümüz de. Çünkü ben ikiz kardeşlerimden bir yaş büyüktüm. Haklı ya da haksız, beni ötekilerden daha güzel sayıyorlardı. Kız kardeşlerimin yolunu kapıyordum... Hem sonra ablanın önce evlenmesi gerekir, âdet böyledir bizde... Belki annemle babam biraz acele etmişlerdi... Ama babanın istifa edeceğini kestiremezlerdi... Büyük bir asker ailesiydi Forgeaud'lar.»

Arabanın camından Victor Hugo caddesini büyük bir zevkle seyreden Claire, Faust'la Marguerite; Pauline'le Polyeucte arasındaki sahneyi düşünüyordu. Aşkın, hayatta da, tiyatrodaki gibi yüce ve duygulu bir tören olmasını isterdi.

Annesi:

— «Anlıyorsun değil mi?» diye sordu.

— «Evet anlıyorum» diye cevap verdi. Ama «Clytemnestre'in öğütlerinin korkunç şeyler olduğunu ve bunların bir tekinin bile tutulmaması gerektiğini anlıyorum,» diye düşünüyordu.

Blaise Forgeaud, Charles amcalar da, Claire'in annesi babasıyla birlikte yemeğe gelmişti. Ama karısını getirmemişti. Üç kızları vardı. Catherine dördüncü çocuğunu beklediği için hiç bir yere misafirliğe gitmiyordu. Claire kendisini görmek istemişti. Annesi de beraber geldi.

Evler küçücüktü; yemek odasına bir çocuk karyolası koymuşlardı. Salonda da başka bir çocuk karyolası vardı. Aralık duran kapıdan mutfak görünüyordu. Bir ipe çamaşırlar asılmıştı. Küçük kızlar durmadan kavga ediyorlardı. Ciyak ciyak bağırmalarından, konuşmak mümkün olmuyordu. Boş yere o eski güzelliğini aradı, durdu. Şimdi karşısında çökük yanaklı, soluk benizli, sivri burunlu yusyuvarlak bir kadın vardı. Dar etekliğinin içinde vücudunun korkunç biçimsizliği büsbütün meydana çıkıyordu. Doğum yakındı. Catherine biberondan, kundaktan, meme vermekten başka söz etmiyordu. Büyük kızının manasız «kelimelerini» övünerek tekrar ediyordu.

— «Sibylle'in düğününde bulunamıyacağıma üzülüyorum.» dedi. «Ama sekizinci aydayım... Ayrı bir elbise yaptırmam lâzım gelecekti.»

— «İşte lüzumsuz bir masraf» dedi Bayan Forgeaud.

Blaise Forgeaud'lar, Auteunil'de, istihkâmlara yakın küçük bir sokakta oturuyorlardı.

Claire oradan ayrıldıktan sonra annesine :

— «Sarrazac'da gördüğüm güzel Catherine'i tanımakta güçlük çektim,» dedi.

— «İşte gebelik ne hale getiriyor güzel bir kadını,» dedi Bayan Forgeaud. «Bir anlık zevk böylece pahalıya mal oluyor!»

Bu sözler çok sarmıştı Claire'i. Bu cümleyi ömrü boyunca unutmadı.

XI

SİBYLLE, nikâh gecesi Claire'in siyah kadife bir ebise giymesi fikrine öyle şiddetle karşı çıktı ki, nihayet Bayan Forgeaud bundan vaz geçmeğe yanaştı.

— «Sibe'i dinleyin!» diye öğüt veriyordu Charles amca. «Sibe ne dediğini bilir... Ya peki ne düşünüyor Claire, bizim güzel dilsizimiz?.. Ne dersiniz Bayan Clairette?.. Aldırış etmiyorsun sen böyle şeylere öyle mi?.. Bu basit şeylerin çok üstündesin...»

Sosyeteye karıştığı ilk akşam, Claire, Charles amcanın merdivenlerinden çıkarken beyaz tüllere bürünmüştü. Dantel işelemeli tülden gerdanı ve omuzları görünüyordu. Garnitürlü kısa bir etek, saten ayakkabılarının görünmesine engel olmuyordu. Başına enli bir kurdele sarmış , mavi kemerine de bir kaç tane gül iğnelemişti. Bir aynanın önünden geçerken, kendisini tanımayacak kadar güzel ve böyle şık giyinmiş olarak görünce derin bir haz duymuştu.

Şimdi içinde şu mısraı duyuyordu :

«Lekesiz ve kusursuz bir bekâret zambağı gibi...»

Kendisi mi yazmıştı bunu? Yoksa başkasınındı da şimdi gizliden gizliye hatırlıyor muydu? İyi olmuş, kötü olmuş? Ne önemi vardı? Şimdi, gerçek dışı, pırıl pırıl bir dünyaya giriyordu... Öyle bir dünyaya ki kristaller ve elmaslar bembeyaz ışıkları ve omuzlarının beyazlığını yansıtıyordu. Her köşede yığın yığın beyaz çiçekler vardı. Kilot pantolon giymiş uşaklar, tepsiler içinde, altın renkli, pırıl pırıl içki kadehlerini dağıtıyorlardı. «Cendrillon'un balosu gibi bir şey oldu bu,» diye düşündü Claire. Çok neşeli ve hafif hissediyordu kendini. Sybille

ona kilisedeki törende beraber sadaka toplıyacakları Claude Parent'ı tanıttı.

Sibylle :

— «Roger'nin arkadaşları arasından onu seçtim Claire,» dedi. «Çünkü senin bir kitaplık faresi olduğunu biliyorum... Claude yazar olmak istiyor, bir kaç makale yayınlamış. İyi anlaşacağınıza eminim.»

CLAİRE'İN GÜNLÜĞÜ

«3 Mayıs 1913 —İlk balom. Lovely! (1) Sibylle benimle beraber sağdıçlık edecek olan genci tanıttı: Claude Parent. Tenkitçi bir gözle inceledim onu. Boyu fena değil. Uzunca sayılır, benim kadar uzun boylu. Yüzü değil. Romantik bir kakül dökülüyor başının üstüne. Zeki bakışlı gözler. Yanakları biraz fazlaca tonbul. Sesi? Tuhaf. Biraz kısık gibi. Ailesi Corrèze'li olmalı. Giyinişi? Şık sayılmaz. Elbisesi: üstüne iyi oturmamış. Kültürü? Parlak. İlk defa olarak bir erkekle sevdiğim kitaplardan söz ediyorum. Bunların hepsini bildiği gibi, benim bilmediğim başka bir çok kitabı da okumuş. Mesleği? Dışişlerinin imtihanını kazanmış, Stockholm elçiliğine ateşe olarak tayin edilmek üzere. Kıskanıyorum onu. Üzerinde nasıl bir etki bıraktım? İyi, sanırım. Clytemnestre için büyük zahmetlere katlandı.»

Yardım sever ve konuşkan bir insan olan Claude Parent, hemen, Paris'i ve sosyeteyi, hoşuna giden bu güzel taşralı kıza anlatmağa başladı.

— «Gelin de hediyelere bakın...» dedi. «Hele bir tanesi var ki çok eğlenceli. Patronunun, Roger'ye hediye ettiği villanın maketi... Evet... Larraque, iş arkadaşlarını hep yanında görmek ister, tatil zamanlarında bile... Bunun için Bretagne'da bir burun satın aldı. Burada yaptırdığı evleri dostlarına hediye ediyor ya da ödünç olarak veriyor.»

— «Çok zengin olmalı değil mi?»

— «Larraque mi? Çok hoş sorular soruyorsunuz! Sanır-

(1) «Tatlı»

sam otuz bin işçi çalıştırıyor... Larraque Fransız Ford'udur... Ama yanlız otomobil yapmıyan bir ford... Lokomotifler, tarım makinaları da yapıyor... Roger bir gün beni ona tanıttı. Çok hayret verici bir adam...»

— «Akıllı mı?»

— «Kendi alanında akıllı tabii.. Bütün zengin adamların zaman zaman yaptıkları gibi, dünyayı yeniden kurmaktan söz ettiği zaman, biraz kafası karışık gibi görünüyor. Çok güçlü ya da çok zengin adamların kaçık olduklarını farketmediniz mi?»

— «Şimdiye kadar hiç bir güçlü adam tanımadım,» diye Claire cevap verdi.

— «Şansınız varmış! Kimi tanıdınız öylcyse...»

— «Köyde komşumuz olan rençberleri, sonra da Goethe'yi, Shakespeare'i. Racine'i sever misiniz?»

— «Hepsinden daha çok. Perşembe günü Comédie-Française'de **İphigénie**'yi gördüm; ama piyesi ezbere bilirdim.»

— «Hiç şüphe yok ki bu akşam burada İphigénie'yi ezbere bilen bir siz varsınız! Amcanızın kızı Sibylle daha çok plâj yıldızı tipinde bir kız... Çok severim Sibe'i; iyi arkadaştır, Roger'ye mükemmel bir eş olacağına da inanıyorum. Ama hiç kitap açtığını ya da piyano çaldığını görmedim... Galiba bu bir prensip onun için...»

Claire birden cesaretlenerek sordu :

— «Ya siz? Ne yapıyorsunuz? Neyi seversiniz?»

— «Ne mi yapıyorum? Dışişleri bakanlığında staj... Neyi mi severim? Mesleğimi, tarihi, bazı kitapları... Gide'i, Claudel'i, Barres'i bilirsiniz değil mi? Hayır mı?. Ah! İşte taşra ile Paris arasındaki ayrılık, siz hâlâ dinin klasiklerindesiniz... Hoş bundan ziyanlı çıkacağınız da söylenemez ya... Ama, ne de olsa... Günün ünlü yazarlarını da bilmelisiniz... Rus balerinini gördünüz mü?»

— «Hayır... Güzel midir?..»

— «Mutlaka görmek gerekir...» dedi Claude Parent kesin bir üstünlükle:

— «Bakın, bu size üç saat içinde modern sanat sentezi örneği verir... Bakst'ın kostümleri, Cocteau'nun, Menetrier'nin

livreleri; Ducas, Ravel, Stravinsky, Debussy'nin müziği... Bu balelerde zamanımızın bir imgesini görürsünüz...»

Pek kendini beğenen Claire, bu genç adamın ünlü dediği bunca büyük adamı ve eseri bilmediği için utanç duyuyordu. Orkestra bir tangoya başlamıştı. Claude Parent ayağa kalktı:

— «Dans eder misiniz?»

Claire bir iki ders almıştı. Ama bir erkeğe bu kadar yakın olacağını düşününce içinde isteksizlik duyuyordu. Yepyeni tül elbisesi kocaman ellerin temasıyla buruşmaz mıydı?

«Lekesiz ve kusursuz bir bekâret zambağı kibi...»

Claude Parent ayağıyla beyaz ayakkabısına basmıştı. «Hem üstümü başımı lekeleyecek hem de ayağımı ezecek...» diye düşündü Claire...

«Kuvvetli olduğu belli ya! Oynadığı tango da Roberto'nunkine benzemiyor... Ne can sıkıcı şey! Oturup kendisiyle konuşamaz mıydık ki sanki?» Onu ilgi çekici, bilgili bulmuştu. Kurcalamak yararlı olacaktı kendisi için. Şimdi bu şişman kavalye ile beyaz elbisesini düşünerek dans ederken korkuyordu. «Alnında ter damlacıkları birikti» diye düşündü. «Kötü alâmet. Oturtmalı onu.» Genç kız:

— «Oturalım, yoruldum,» dedi.

Küçük bir salonda tenha bir köşe buldular. Orkestranın sesi buraya fasılalı dalgalar halinde geliyordu.

Claire :

— «Sibylle bana sizin makale yazdığınızı söylemişti,» dedi.

— «Oh! Önemli bir şey değil bunlar! Yalnız Barres üzerine bir incelemem var, fena bulmuyorum bunu... Sizin de yazdığınızı söylemişlerdi bana?»

— «Kim anlattı size bunu? Sibylle mi?.. Eh! Ona söyliyeceğimi bilirim ben... Yemin etmişti kimseye söylemeyeceğine. Evet, bir iki şiir yazdım kendim için. Ama o kadar kötü şeyler ki yırtıp atacağım.»

Oradan geçen Charles amca beyaz kruvaze yeleği ve rozetiyle pek göz kamaştırıcıydı. Gençlere dostça gülümseyerek:

— «Söyle bakalım, güzel Claire? Eğleniyor musun?» dedi.

Ama cevap beklemeden gitti.

Claire:

— «Peki bu Larraque burada mı?» diye arkadaşına sordu.

— «Hayır» diye Claude Parent cevap verdi. «Böyle eğlencelere adım atmaz. Onu yalnız kendi küçük çevresinde görebilirsiniz. Etrafında bir esrar havası yaratır... Dediğine göre yapacak çok işi vardır ve de insanlığın geri kalan kısmını, onun keyfini beklemesini çok tabii bulmaktadır... Roger gibi onun gözdesi olabilmek için, onun için çalışmak yetmez, onun zevklerini, eğlencelerini paylaşmak, hoşlanmadığı şeyerden hoşlanmamak gerekir... Larraque gibi bir adamın dostluğu belki tanrıların bir lütfudur; ama Roger'e inanmak lâzım gelirse çok pahalıya ödenen bir lütuftur bu! Sizi ilgilendiriyor mu adam?»

— «Sadece Sibylle'in patronu olacağı için... Yani Sibylle'in kocasının demek istedim...»

— «İyi söylediniz: Sibylle'in de... Amcanızın kızı da bundan sonra ekibin bir üyesi olacak... Larraque yutucudur.»

— «Kendisi de yutulmuş da ondan mı?»

Claude Parent birden böyle bir kız çocuğuyla konuşmakta zevk duyuşuna şaştı. Bu berrak gözlü taşralı kız ince fikirli bir şey miydi?

Biraz sonra Claude gruplar arasında kendine hakim ve herkesle samimi bir eda ile dolaşan Sibylle'e rastlayınca:

— «Sibe size teşekkür etmek istiyorum, bana tatlı bir arkadaş verdiniz»

— «Ben mi?.. Ha, evet, amcamın kızı Claire demek istiyorsunuz... Sahi mi? Sizin için biraz fazla Sarrazac'lı değil mi?»

— «Hiç de değil. İnce fikirli. Kendine göre görüşleri var...»

— «Ne mutlu» dedi Sibylle. «Çünkü Raoul amcam, kocama göre bir ayıdan başka bir şey değil... Eh, madem ki ayının yavrusu sevimli... çok iyi öyle ise ...nereye bıraktınız onu?»

— «Küçük Lacour'la dans ediyor.»

— «O, hele bakın bizim ayı yavrusuna, güzel oğlanları kaçırmıyor!»

Biraz sonra Claire gelip Parent'in yanına oturdu. Genç adam:

— «Lacour'u nasıl buldunuz?» diye sordu.

— «Boş ve kaba bir şey!» diye sert bir sesle Claire cevap verdi. Kaygı ile korsajının buruşan tülüne baktt.

Kendini beğenmiş Lacour ona Auteuil'den, Longchamps'dan, babasının işlerinden söz etmiş, tanımadığı çiftler hakkında sosyete dedikodularını anlatmıştı. Claire meşru olmayan bir takım bağlılıkları pek tabii bir şeymiş gibi anlatmasına fena halde sinirlenmişti. Kendisiyle Hamlet, Britannicus, Fortino gibi ortaklaşa dostları olan Claude'u tekrar bulduğu için seviniyordu.

Claude :

— «Çok sertsiniz,» dedi.

— «Hayır, ama hayat kısadır, bence her anını doldurmak gerekir... Hele benim için ...Yakında yine o çöle döneceğimden Paris'de geçen her dakikamın tadını çıkarmalıyım... Halinden o kadar memnun olan bu çocuğun budalalıkları beni çileden çıkardı... Bana çok önemli bir şeyler söyleyin!»

— «Size, şimdiye kadar sizin kadar sevimli bir insan görmedim dersem önemli bir şey söylemiş olur muyum?»

— «Doğruysa önemli sayılır, ama...»

Arkalarından bir ses:

— «Sıkıntıdan patlıyor insan burada... Basıp gitsek nasıl olur.»

Dönüp baktılar: Lacour'du bunu söyleyen. Claire'le Claude haline acımış gibi bakıştılar.

Claude Parent'i kilisedeki törende tekrar gördüğü için Claire çok memnun olmuştu. Bu tören onun için büyük bir sevinç kaynağıydı. Her şey vardı: Orgların ve koroların güzelliği, kilisenin tatlı aydınlığı, çiçekler, hep bir ağızdan bir sevinç ilâhisi söyler gibi oniki pembe elbisenin ahengi, rahibin sade ve asil sözleri...

Claire kiliseden ve öğle yemeğinden sonra Sibylle'le evine kadar beraber gitti. Amcasının kızının seyahat tayyörü bir şaheserdi. Claire birden içinde büyük bir lüks ve mutluluk özlemi duyarak kaygılandı. Claude Parent allahaısmarladık demek için yanma kadar gelerek:

— «Bana şiir yazdığınızı söylemiştiniz,» dedi «gönderirsiniz bu şiirlerinizden değil mi?»

— «Bilmem ki, annem izin verirse...»

— «**Annem izin verirse!** O kadar tatlısınız ki... Sizi Paris'de yalnız kendim için alıkoymayı ne kadar isterdim... Eşsizsiniz...»

Eve dönerken Claire kendi kendine:

— «Ne demek istedi?» diye sordu.

Kendisiyle beraber olmaktan zevk duyuyordu herhalde. Kilisedeki törenden sonra pek bulunmaması gerektiği halde Forgeaud'lardan ayrılmamıştı.

Claire, öğretmeniyle yalnız başına kalınca:

— «Ah! Miss Brinker!» diye bağırdı. «Bir gün böyle Sibylle'inki gibi muhteşem bir düğünümün olmasını ne kadar isterdim!»

Miss Brinker tiksinmişçesine bir hareketle eldivenlerini çıkarıp attı; o her zamanki soğukkanlılığını, kendine hakim oluşunu kaybederek:

— «Nasıl böyle bir şey söyliyebilirsiniz?» dedi. «Anlamıyor musunuz ki bu tören, bu müzik, bu tütsüler, bu beyaz çiçekler yapılacak olan iğrenç işi maskelemek içindir? Bu akşam meydana gelecek olan korkunç sahneyi gözünüzün önüne getirin bir kere! Amcanızın kızının hiç bir savunmasız bu adama teslim edilişini... Bir zifaf gecesinin ne olduğunu biliyor musunuz? Bir erkeğin önünde soyunmanın ne büyük düşkünlük olduğunu düşününüz... Çırılçıplak onun keyfinin esiri olmak? Oh, oh... iğrenç şeyler bütün bunlar!»

Pembe elbisesini çözerken Claire Miss Brinker'e biraz acıyarak bakıyordu.

XII

PARİS'de geçen o bir aydan ve hoşa gitmenin mutluluğunu tattıktan sonra Sarrazac pek ölgün gelmişti. Claire'in hayat hakkında eskiden kurduğu hayal şimdi kendisine çocukça ve uydurma geliyordu. Annesiyle babasının dünya düzenindeki yerlerinin ne kadar küçücük olduğunun bilincine ermişti şimdi. Charles amca ile Sibylle daha imrenilecek bir durumdaydılar ama onlar da, asıl büyük taşları başka yerde bulunan bir oyunun önemsiz piyonlarıydı. Kendisi, Claire Forgeaud hâlâ hayatta başarı göstermeyi umabilir miydi? Saatlarca, soğuk bir tarafsızlıkla aynada yüzünü inceliyordu. Bazı erkeklerin dikkatini çektiğinden şüphesi yoktu. Kendisini bu korkunç can sıkıntısından kurtaracak, o rüyalarının kahramanına kavuşabilecek miydi? Şayet başaramazsa, güçlükleri yenmek için elinde başka hangi vasıtalar vardı? Biraz alaylı bir acımayla, biraz da küçümseyerek çocukluğunda yazdığı mısrayı hatırlamıştı. **«Kraliçe, azize, ya da sevgili olmak isterdim...»**

Kraliçe olmak mı? Bunun için bir kralı kendisine bağlaması gerekirdi. Bu kelimeyi tamamiyle sembolik anlamda kullanmakla beraber böyle bir şansa nasıl erebilirdi ki? **Courtisane** olabilir miydi? Şimdi bu kelimenin ne anlama geldiğini biliyordu. İşittiği konuşmalardan, Paris'deki «namuslu» denilen bir çok kadınların **Courtisane** (1) olduklarını öğrenmişti. Claire «Elinden gelse Clytemnestre satacak beni» diye düşünüyordu. «Kanun bakımından... Din bakımından çok pahalıya... Ama yine satardı beni... Agamemnon da sevimli bir memnunlukla «Rüz-

(1) Metres.

ğârlar iyi taraftan esiyor, çatımdaki ardavuzlar yerinde duruyor,» derdi Calehas evlenme törenini kutlardı... Çok güzel bir tören... İsviçreli baltasını taşlara vururdu. Çok parlak ve saygı değer bir alışveriş olurdu bu... Sonra o gece, Miss Brinker'in dediği gibi adamın keyfini yerine getirmek için çırılçıplak soyunmak gerekirdi... Ama genç bir kızın böyle şeyleri ne söylemeye ne de düşünmeye hakkı var. Miss Brinker de bunları bir histeri nöbeti sırasında ağzından kaçırmıştı... Eh İşte dünya böyle...»

Bir azize olmak kalıyordu. Claire hem inanan hem de kiliseye giden bir katolikti. Ama bu konuda gevşek olduğu için kızıyordu kendine. Saf manevi, şefkat dolu bir aşk fikrinden vazgeçmiş değildi. Çok kere yine Kırmızı Defter'e şiirler yazdığı oluyordu:

Çıkrığının önünde yün saran kadın kaybettiği dünyayı düşünüyor
Sonra eğilip dalıyor uykuya. Yüzü yana dönük.
Kalbinde yaşattığı kahramanı görüyor rüyasında
Etrafında gerilen korkunç ağın içinde

Ormandaki ağaçları devirerek
Şatodaki soluk yüzlü Melusine'e
Ulaşmak isteyene sen sattın amca kızı
Neden o büyük sırrımızı!

İşte perdelerin arasından süzülen ışık
İşte kapının ağır kanadını iten güçlü kol,
İşte uykudaki bir öpücük huzuruma son verdi.

Kalbimi açayım mı sana ey tez canlı sevgili
Ve senin varlığına sevineyim, ya da ağlıyayım mı rüyama;
Ey benim kurtarıcım, ey nazlı efendim.

1913-1914 kışı boyunca yutarcasına kitap okudu. Sarrazac da, Claude Parent'in söylediği kitaplardan yalnız Maurice Barres'inkiler vardı. Gide'le Claudel'in kitaplarını orgcu Marcel Gontran'dan ödünç alarak okudu ve sevdi. Claude'un sözünü ettiği Anatole France'dan ise Bayan de Saviniac'da **La crime de Sylvestre Bonnard** ve **Thais** vardı. Miss Brinker bütün anglosaksonlar gibi bu eserlerdeki ince alaylardan hoşlanıyordu. Bu-

nu Claire'e söylediği zaman genç kız küçümser gibi hafifçe dudak büktü:

— «İyi bunlar,» dedi. «Ama lûzumundan fazla iyi. Hayatı ciddiye almıyor... Acı ve sevgi onun için güzel cümleler kurmak için birer bahane... Ben bir yazarın kendini bütün benliğiyle eserinde vermesini seviyorum. Maeterlinck'in **Sagesse et Destinée**'sini seviyorum; Romain Rolland'ın **Jean-Christophe**'unu seviyorum; Gide'in **Nourritures Terrestres**'ini seviyorum.»

— «Sizde mizah zevki yok cicim,» dedi Miss Brinker.

— «Hayatta az çok mizahtan zevk alıyorum ama sanatta hayır. Sanatın dehşetli ciddi olmasını isterim. Şu sizin Dickens'iniz bile, istediği zaman, kaderli olmasını bildiği halde mizah yüzünden bana batıyor.»

Claire söylenmesi günah bir şeyi söylemiş gibi Miss Brinker:

— «Bir daha böyle şeyler söylemeyin,» dedi.

Claire evlilik hayatını merak ettiği için Sibylle'e mektup yazmıştı. Amcasının kızından tıpkı kendisine benziyen atılgan bir yazıyla iri harflerle yazılmış kısa bir cevap aldı:

«Beni hatırlamakla nezaket göstermiş oluyorsun Claire'ciğim. Oturup mektup yazacak vaktim yok. Düşün ki bir yandan kendi evimin eşyalarıyla uğraşırken bir yandan da Albert Larraque için modern bir stüdyo hazırlıyorum! Evet, Patron zevkime güvenmekle bana şeref vermiş bulunuyor! Korkunç bir sorumluluk bu. Roger tir tir titriyor. Ama ben değil. Patronu anladığımı, üzerinde azıcık etkim olduğunu sanıyorum. Babam: «Bari bu böyle gitse» diyor. Yani bu böyle giderse zengin olduk demektir. Şimdiden Forgeaud adına çekilen Larraque'ın ödeme emirleri işleri arttırdı. Bunun için babam dualar edip hediyelere boğuyor beni. Yaşamak güzel şey! Ya sen ne yapıyorsun Melisande? Senin de artık geleceğini düşünme zamanın geldi. Babam: «Şu bizim Bayan Clairon, Clairette, Clara ne âlemde? Bir daha gelmeyecek mi bize» diye soruyor. Claude Parent seni unutmadı. Şimdi Brüksel elçiliğinde. Arada bir Paris'e geldiği oluyor. Yakışıklı Lacour, nişanlandı; bir petrolcünün kızıyla evlenecek. Mektubumu buracıkta kesiyorum çünkü ahçı

kadın gözlerini devirip duruyor karşımda. Bu akşam Patron yemekte bizde. Bunun için kadın şaşkına döndü. Adamın neden hoşlandığı bilinmiyor. Ama babamın böyle değil! Yanaklarından öperim, şekerim.

SİBE

P.S. —Evlilik hayatımdan hoşlanıp hoşlanmadığımı soruyorsun. Eğlenceli bir şey; canı sıkılmıyor insanın.»

1914 yılında Sarrazac'ın çayırları ve ormanları pek güzeldi. Claire bu pırıl pırıl havanın sıcaklığından bol bol yararlandığı için pek mutluydu. Bütün gün ya babasıyla ya da Miss Brinker'le gezmeğe çıkıyordu. Miss Brinker artık sadece öğretmeni değil arkadaşı da olmuştu onun. Ahbabça «Missy» diyordu. Güzel geceler, ona mutlu bir şeyleri bekleme umudunu veriyordu. Neydi beklediği? Bunun aşk olduğunu, yüreği ümitle dolup taşarak düşünüyordu. Ama savaş geldi.

Bu 1914 savaşının haberi, albay Forgeaud'dan başka kimsenin dış haberleri okumadığı Sarrazac'a, sakin bir gökte, birden patlayan bir fırtına gibi geldi .1909'da ve 1913'de felâketin geleceğini söylemiş olan albay da 1914'de olabileceğine inanmıyordu. Derhal göreve çağrıldı. Onbeş gün kadar Lanrezac ordusunda yedek alayına komuta etti. Joffre'un bir çok yetersiz generali görevinden uzaklaştırıldıktan sonra Forgeaud'nun komutasına bir tugay verildi. Bunun için başkomutanlıkça yetki verildiği gibi, gözden düşmeden önceki sicili de çok parlaktı. General Forgeaud Marne savaşında kendini gösterdi; bir mermi parçasıyla yaralandı; şeker hastalığı olduğu için ağır olmayan bir yara yüzünden öldü. Bayan Forgeaud yasına cesaretle katlanmıştı. Kocasının kahramanlığı köyde kendisine büyük bir üstünlük kazandırmıştı; bundan epey yararlanmasını bildi. Acıya olduğu kadar şan ve şerefe de susamış olan Claire hastabakıcı olarak cepheye gitmek istedi, ama annesi izin vermedi.

Babasının ölümü üzerine aldığı mektupların içinde en duygulusu Claude Parent'dan gelendi. Diplomat olduğu için kolayca askere gitmeyebilirdi, ama kendi isteğiyle yedek subay olarak savaşa katıldı. Marne savaşı sırasında, bir tesadüfle Forgeaud'nun tugayına verilmişti. Mektubunda komutanının güzel bir

portresini çiziyordu: «Eğer general Forgeaud sağ kalmış olsaydı» diye yazıyordu «büyük askerlerimizden biri olurdu. Savaş alanının havasını iyi sezen ve cesareti, her türlü deneyi aşan bir insandı.» Claude Parent da nişan almış ve rütbesi yüzbaşılığa yükseltilmişti. Komutasındaki askerleri heyecanla anlatıyor, ve bu savaş hikâyelerine ebedî hatıralar da karıştırıyordu. Claire çok duygulanmıştı bundan. Bavulunda Vauvenargues ile Vigny'nin kitaplarını götürdüğünü yazdığı için Claire de bunları okumak istedi. Claude Parent'a verdiği cevapta, bu kitapların üzerinde bıraktığı etkiyi anlatıyordu. Ordu postasının imkân verdiği kadar çabuk cevap veren Claude Parent «bu sevimli, bu derin, hatta bu çok güzel mektubu için» ona teşekkür ediyor, «benim üzerimde çok iyi bir etki yaptı. Burada siperler içinde, ölümle askerlerin arasında o kadar yalnızım ki, sizin içinde yaşadığınız dünyayı, müzikle, çiçeklerle, fikirlerle dolu dünyayı hatırlamak, yalnızlığımda bana destek oldu» diye yazıyordu. Sonunda da şöyle diyordu: «Mademki bir çok kadınlar cephedeki askerlerin analığı oluyor, siz de benim analığım olur musunuz?» Claire bunu kabul ederek her hafta ona mektup göndermeğe başladı, hatta onun için şiirler de yazarak gönderiyordu.

Herkesten uzak, her an tehlikede yaşamanın verdiği keder içinde Claude bir gün dans ettiği zümrüt gözlü, güzel kızı hatırlayarak çok tatlı bir sevinç duyuyordu bunları okurken. Claire şiirlerinde, ahenk ve kafiye gereği «dostum,» «sevgili dost» deyimlerini kullanıyordu. Şiir havası içinde genç kızın bu kadar ileri gidişi, yüzbaşı Parent'ı coşturmuştu; mektubunda aşktan söz etmek cesaretini gösterdi:

«Şimdi yazacağım şey başka bir durumda cüretlice, belki de saygısızca sayılabilirdi. Ama şu anda, karşımdaki tepelere yerleşmiş olan Almanların burnunun dibinde, sizi seviyorum demem, benim için Fransa'ya olan bağlılığımın ifadesi olacaktır. Öyle anlarım oluyor ki, bu binlerce insanın korkunç ölümü karşısında, bir şüpheyle ürperiyor, bir isyan sarsıntısı geçiriyorum. O zaman şöyle düşünüyorum: «Neye yarar bütün bunlar! Hayat, şan ve şereften, hatta namustan bile üstün de-

ğil mi?» İşte böyle anlarımda sizi düşünüyorum; o tapılacak yüzünüz, keten gibi saçlarınız, o berrak gözleriniz canlanıyor gözümde. «Böyle kadınlar Fransız kalsınlar, bizimle övünsünler, yurtlarına güvensinler diye dövüşüyoruz» diyorum kendi kendime. İşte seven benliğim, mutsuz benliğime, Don Kişot benliğimin, Pansa benliğime verdiği bu cevapla bütün Fransızların içinde masallarla kahramanlık efsaneleri çarpışıyor. Sizin sayenizde kalbimde destan zafer kazandı. Biliyorum ki en iyi askerlerimin, teğmenimin, mert çavuşlarımın, beyninin bir köşeciğinde bir kadın hayali vardır ve onları koruyan, onlara huzur veren de işte bu hayaldir. Saint Claire de Sarrazac (1) dua edin benim için!»

Claire cevabında, onun sevgisini açıklamış olmasına değinmedi, şikâyet de etmedi bundan. Böylece Claude'un bu ton üzerinden yazmakta devam etmesine imkân vermiş oldu.

Bayan Forgeaud ve hatta Miss Brinker, gizli olmamakla beraber bu kadar sık mektuplaşması karşısında kaygı duymuyor değillerdi. Gittikçe sevgi hatta ihtiras dolu bir havaya bürünüyordu bu mektuplar. Savaş zamanı, bir kahramanın birlikte anılmasıyla başlamış olan bir dostluğa karşı gelmek güç bir şeydi. Bununla beraber Bayan Forgeaud ihtiyatlı bir şekilde kızının dikkatini çekmekten geri kalmamıştı.

— «Her gün vurulup ölebilecek olan bu çocuğa ilgi göstermene, mektup yazmana engel olmak, onu bunlardan yoksun bırakmanı istemem elbet. Ama dikkatli olmalısın. Kendini duygularına bırakma. Neye varabilir bunun sonu? Elbette evliliğe değil...»

— «Neden?» diye Claire sordu.

— «Bu, bir delilik olur da ondan... Bu genç hakkında Charles'dan bilgi aldım. İyi karakterli, zeki, cesur bir çocukmuş. Yalnız emekli bir profesörün oğluymuş. Yani hiç bir şeyi olmayan birinin... Savaştan sonra yüzbaşı Parent ne olabilir ki? Uzak bir ülkede elçilik kâtibi... Ama evli, fakir, omuzlarına küçük yaştaki çocukların da yükü çökmüş bir elçilik kâ-

(1) Sarrazac'lı azize Claire.

tibi... Zahmetli ve gülünç bir ömür sürersin onunla evlenirsen...»

— «Hayatımın gülünç olması için hiç bir sebep görmüyorum» dedi Claire. «Fakirlikten de korkum yok. Evimin işini kendim görmeğe hazırım.»

— «Söylemesi kolay Claire!... Ama sonra bir gün, insan böyle böbürlendiğine pişman olur... Seni tanıyorum ben. Onurlusundur. Herkesten çok sen bir elçilikte bulunanların en fakiri olmaktan azap duyarsın.»

— «Claude sadece diplomat değil, yazı da yazmak istiyor... Bu meslekte bulunanlar arasında, romancı olanlar az değil.»

— «Claire, ben bu çocuğun hiç bir zaman büyük bir yazar olacağını sanmıyorum. Hatta büyük bir diplomat. Doğrusunu istersen onu, çok mükemmel bir öğretimden geçmiş olmasına rağmen, oldukça bayağı buldum. Acaip, hoşa gitmeyen bir konuşması var; hem unutma ki, şimdiye kadar bir eser vermiş değil. Deha sahibi adamlar kendilerini çok küçük yaşta gösterirler.»

— «Hepsi değil» dedi Claire. «Hem sonra Barrès üzerine çok güzel bir makale yazmış bulunuyor.»

Aslında Claire'in, Claude Parent'a bağlılığı hayalinin işlemesinden ve inadının sonucuydu. Alnına dökülen kâkülünün dışında yüzünü pek hatırlamıyordu. Fakat yüzbaşının mektupları gittikçe coşkunlaşıyor, lirik bir üslupla yazılıyordu. 1915 haziranında hafifçe yaralanmıştı. Bu sırada yazdığı bir mektupta nişanlanmaktan bahsetmesine karşı Claire bir şey söylemedi. Daha sonra «Eğer müsade ederseniz» diye yazıyordu «istirahatimden yararlanarak sizin taraflara geleyim. Benim için bu kolay olacak. Çünkü Drive'de amcam var.»

Bayan Forgeud, kızı bu meseleyi kendisine danışınca, karşı gelmek acemiliğini göstermedi:

— «Babanın emrinde bulunmuş olan bir subayı misafir etmene engel olacak değilim tabii. Ama şimdilik evimize gelmesini istemiyorum... Bütün memleket, onunla nişanlandın diye çalkanır... Şu yakınlardaki, Brantôme otelinde yemeğe

gelsin... Biz de rastgele karşılaşmış gibi yaparız. Bunda hiç bir sakınca görmüyorum.»

Brantôme yolunda, Larnaudie, yorgun atları canlandırmak için kamçısını ve dilini şaklatırken, Bayan Forgeaud da sahte bir kayıtsızlıkla, yüzbaşı Parent'ı sinsi sinsi Claire'in gözünden düşürmeğe çalışıyordu.

— «Senden tek bir şey istiyorum» dedi, «tenkitçi görünüşünü elden bırakma. Bak, gör, incele... onu dinle... gerçekten hoşlanırsan mesele yok... Ama senin zevklerini bildiğim için, hayret ederim böyle bir şey olursa...»

Claire, annesinin sözlerinin etkisinde kalmamaya çalışıyor ve hayalinde, suyun kenarında, salkım söğütlerin altında, Claude'la arasında geçen kahramanca bir konuşma sahnesini canlandırıyordu. Hava fırtınalıydı. Atlar, sırtlarına üşüşen sinekleri kovmak için yelelerini sallayıp duruyordu. Bayan Forgeaud gözlerini kapamıştı. Arabanın, Brantôme yolunun taşlarına çarptıkça çıkarttığı gürültüyle arada bir uyanıyordu. Claire, Dronne ırmağının berrak sularına gömülen atları, vaktiyle Abbaye'deki keşişlerin, kabartmalarla süsledikleri o güzel, dirsekli köprüyü zevkle seyre dalmıştı. Otelin önünde, bir subay, yosunlu kaldırımı arşınlayıp durmaktaydı. Arabayı görür görmez koşar adım o tarafa geldi.

Bayan Forgeaud'nun arabadan inmesine yardım ederek:

— «Ne büyük nezaket gösterdiniz efendim» dedi.

Claire hayretle ona bakıyordu. Hastanede yattığı sırada o kadar şişmanlamıştı ki, üniforması dar geliyordu sırtına. Güneşte yürümekten yüzü kızarmıştı. Çok dar olan kepi, alnında eğri bir çizgi bırakmıştı. Bir yara izini andırıyordu bu çizgi. Yorgun ve Sibylle'in düğünündekinden çok daha yaşlı görünüyordu.

Bayan Forgeaud aşırı bir yakınlık göstererek:

— «Sizi gördüğüme çok sevindim yüzbaşı, umarım ki bizimle yemek yemeyi kabul edersiniz» dedi.

Sonra ona general Forgeaud'yu anlattırdı. Claude'un anlattığına göre kurşunlara aldırış etmeden. elinde bastonuyla dimdik duruyormuş.

— «Lûzumundan fazla cesurdu belki...» dedi genç subay. «Çünkü tecrübe bize, komutanların boş yere hayatlarını tehlikeye sokmamaları gerektiğini öğretti.»

Yemek gelinceye kadar o zahmetli, sıkıntılı, biteviye siper hayatını anlattı. Claire'e:

— «Düşünün ki mektuplarınız bu cehennemde, taze, serin bir hava estiriyordu» dedi.

Bayan Forgeaud, tatlılıkla, hangi yemekleri ısmarlayacakları meselesini halletmek için sözünü kesti:

— «Biliyor musunuz» dedi «bizim bu taşra yemeklerinin hepsinde mantar vardır... Omlet, piliç, kaz ciğeri... sever misiniz bunları?»

— «Ah, efendim, hepsi pek nefis şeyler benim için...»

Gerçekten de kıtlıktan çıkmış gibi yedi; tek başına bir şişe tatlı ama kuvvetli Monbazillac şarabını bitirdi; yemekten sonra da palaskasını gevşetmek zorunda kaldı. Şöyle bir yürüyüş yapma tekifinde bulunduğu zaman Bayan Forgeaud, Claire'i büyük bir hayret içinde bırakarak şöyle dedi:

— «Güneşin alnında yürümeğe hiç hevesim yok... Başıma ağrı veriyor bu benim... Burada, seriniikte oturmak istiyorum, ama bu size engel olmasın... Siz gençsiniz, canınız istiyorsa haydi gezin, dolaşın... Ben beklerim sizi... Beni düşünmeyin... sabahleyin gazeteleri okumamıştım, haydi çocuklarım, gidin gezin... İki saat vaktiniz var.»

Claude ona minnetle bakarak, Claire'le birlikte Keşişler Parkı'na gitti. Claire, ömründe ilk defa bir erkekle yalnız bulunuyordu; hem de kendisine aşk mektupları yazmış olan bir erkekle. Ne diyecekti acaba kendisine? Kayıtsız ve soğukkanlıca olduğunu farkederek, kendisinin de hayret ettiği bir merakla bekledi. Mektuplarının havası o kadar yapmaydı ki, nihayet biribirlerini bu kadar az tanıdıkları halde, karşı karşıya gelince böyle konuşmaları imkânsızdı; gülünç bir şey olurdu bu. Claude sıkıntı içinde görünüyordu; heyecanını belli etmemek için böyle, yüksek perdeden konuşur gibi bir tavır takındı; onun bu hali Claire'i hem üzmüş hem de şaşırtmıştı.

Durumun güçlüğünü tabii bir şekilde açıklasaydı, kolay-

ca onu hoşlandırmış olurdu kendisinden. Ama şarap ve sıcak başına vurmuş olacak ki, içine gömüldüğü uyuşukluktan kurtulmak için yüksek sesle ve hızlı hızlı konuşmaya başlamıştı. Bu da sesinin pürüzlülüğünü büsbütün arttırıyordu.

Claire, geçen aylar içinde, Sarrazac'da, yalnız geçirdiği günlerde, bu buluşmayı düşündüğü zaman, annesini suçlayacağını, zulüm gören iki sevgilinin baş başa verip dert yanacakları bir buluşma olacağını sanmıştı; oysa Bayan Forgeaud, her hangi bir hoşnutsuzluk göstermek şöyle dursun, evlenme tasarılarından, önce kendisi söz açmıştı. Kızının özel hayatına karışacak tipte bir kadın olmadığını söyledi; yalnız iki şartı vardı: Claire'in reşit olması ve savaşın sona ermesi.

Claude:

— «Annenizin düşünüşü o kadar yerinde ki» dedi. «Elbette en çok ben sizin yirmi yaşında dul kalmanızı istemem. Bu savaşta bir piyade subayının hayatı, sigorta kumpanyalarının dediği gibi, küçük bir riziko değil.»

Claire bu cümleden hoşlanmadı. Claude savaştan sonra evlenmelerine kesin bir olay gözüyle bakıyordu. Neden? Kendisine her hangi bir vaadde bulunmuş muydu? Claire'in kendisi de ne istediğini biliyor muydu? Genç subay gidip Keşişler adasındaki üstü oymalı, sundurmalı romantik taş kanapelerden birine oturmalarını söyledi. Ama hepsinde de, bakımevindeki ihtiyarlar oturarak çubuklarını tüttürüyor, yere tükürüyor ve kıyamete kadar oradan kalkmamaya niyetli görünüyorlardı.

Claude:

— «Bana Truva'nın duvarlarında oturup Hélène'in geçişini seyreden ihtiyarları hatırlattı bunlar» dedi.

Claire cevap vermedi; kederli ve kırgın bir hal çökmüştü üstüne. Sıcak dayanılmaz bir halde olduğu için, Claude yolun kenarındaki çardaklı bir kır lokantasına girmeyi teklif etti. Claire isteksiz, yorgun arkasından yürüdü. Fakirce, pis bir yerdi burası. Yeşile boyalı, demirleri kırık, tavuk pisliği içindeydi kanapeler. Arkasına beyaz muslinden plisoley bir elbise giymiş bulunan Claire, canının sıkıldığını belli eden bir

hareket yaptı. Ama sonra kendi kendine kızarak: «Zavallı çocuk» dedi «siperlerde bundan daha kötüsünü görüyor. Bundan bizim gibi cephe gerisindekilerin şikâyete hakkı yok.» diye düşündü. Bir sıraya mendilini yayarak, gözünü kırpmadan oturdu. Karşısında oturan Claude, ter içindeki alnını siliyordu. Tatlı bir gülümseyişle:

— «Bekleyiş uzun sürecek gibi görünüyor bana» dedi.

— «Bekleyiş mi? Neyi bekleyiş?» diye Claire sordu.

— «Evlenmemizi, barışı Claire...» Genç kız sadece:

— «Mektuplaşırız» dedi.

Sesinin öfkeyle titreyişi kendisine de hayret vermişti. Bir hizmetçi kadın geldi; yemek vakti değil diye söylendi:

— «Ne içersiniz?» diye sordu.

Claire'in canı bir şey istemiyordu. Claude, iki frenküzümü şurubu ısmarladı. Ama masanın üstüne şuruplar konur konmaz yaban arıları bardakların ve yüzlerinin etrafında dönmeğe başlamışlardı.

— «Elbette biribirimize yazarız» dedi Claude Parent. «Bayılıyorum sizin mektuplarınıza... Ne pis hayvanlar şunlar da... Evet, çok tatlı mektuplarınız; antolojye konmaya lâyık parçalar... Size bu yazıları ilham ettiğim için gurur duyuyorum... Biliyor musunuz ki, ceketimin cebinde, kalbimin üstünde saklıyorum onları... Bir kurşun gelirse, durduracağına inanıyorum bu mektupların...»

Claire: «Bu, merminin hızına bağlı...» diye düşündü. Claude ceketinin önünü açıp bir deste mektup çıkardı. Ne de olsa Claire memnun olmuştu; hafifçe yüzü kızardı.

— «Ama sizin de bana mektup yazmanızı isterdim. Bana, içinde bulunduğunuz tehlikeleri, çalışma tasarılarınızı, fikirlerinizi anlatın...»

— «Her şeyi anlatıyorum size!... Yalnız aşkımın, ne yazık ki saklamak zorunda olduğum taraflarını anlatamıyorum.»

— «Neden?» diye Claire sordu.

Ama, bunu sorduğuna da hemen pişman oldu. Çünkü Claude yerinden kalkmış, gelip yanına oturmuştu. Genç kızı kendisine yaklaştırmak için bir hareket yaptı. Claire'in burnu

na ekşi bir ter kokusu dolmuştu; birden ürkerek ayağa fırladı. Ama delikanlı iki elini tutmuştu:

— «Neniz var? Korkuyor musunuz benden?... Ne kadar zamandır bana bir nişanlılık öpücüğü borçlusunuz...»

Nasıl reddedecekti şimdi Claire? Gözlerini kapayıp, dudaklarını ona uzatması gerekiyordu: oyunun kuralıydı bu. Gözlerini kapadı ve bekledi; şimdi Faust'la Marguerite'i değil, ama dişçide ilk acıyı duyacağı anı bekleyişini hatırladı. Genç adamın ağzının, kendi ağzının üstüne değişi hiç bir zevk uyandırmadı onda; iki iri kol vücudunu ezercesine sıkıyordu. Claude'un kalın, etli dudakları, Claire'in burun deliklerini tıkamıştı. Kadınsız kalmış bir erkeğin ateşiyle bu öpücüğü uzatırken, Claire bunalarak kendi kendine: «Nasıl nefes alacağım» diye soruyordu. Sonra Claude'un nefesinin Monbazillac şarabı korktuğunu düşündü, ama düşündüğü için de kızdı kendine. Birbirine yapışan yüzlerinin etrafında, bir yaban arısı dolaşmaya başlamıştı; kovmak için ikisi de hiç bir harekette bulunmadı. Günah işlemek olurdu böyle bir şey.

Nihayet Claude mengeneyi gevşetince genç kız derin bir nefes alarak, yakıcı havayı ciğerlerine çekti, sonra yine gözlerini kapadı. Aşk kendisini sersemletmiş gibi geldi ona. Evet, sersemlemişti ama, havasızlıktan. Sonra kaçamaktan elbisesine bir göz attı. Kalçasının üst tarafı buruşmuş ve lekelenmişti. «Terli ellerinden oldu bu» diye düşündü. «Tıpkı Sibylle'in balosundaki gibi...» Şimdi içini dayanılmaz bir can sıkıntısı ve hüzün kaplamıştı.

— «Otele dönmek lâzım» dedi. «Annem merak eder.»

— «Ama hayır, bize iki saat verdi. Daha tam bir saatimiz var... Oturalım. Düşünün ki aylardır bekliyordum bu ânı... Kendi kendime: «Onunla bir bahçede, güzel bir yaz günü, başbaşa olmak... İşte cennete girmek olacak bu benim için...» diyordum. Ama, bütün cennetler gibi bu da erişilmez görünüyordu bana. İşte şimdi alındım oraya... ne nefis şey!..»

Yeniden genç kıza doğru hırsla ellerini uzattı. Claire fena halde korkuya kapılmıştı:

— «Annemin yanına gitmek istiyorum. Haydi gelin.» Bunu âdeta sert bir sesle söylemişti.

Claude ağır ağır ceketini iliklediı.

— «Bir saniye, hesabı göreyim» dedi.

Asık suratlı hizmetçi, Claude birkaç kere seslendikten sonra göründü. İki genç hafifçe utanarak kadını beklediler. Claude, başka kızların o kadar istekle bekledikleri ilk öpücüğün, neden Claire'i öfkelendirdiğini anlayamıyordu bir türlü Genç kız şimdi, büzülmüş, hayal kırıklığına uğramıştı. Âdeta düşmanca bir duygu vardı içinde. Operalarda beraber oynadığı kadınlara namusluca sarılarak, dudaklarını serbest bırakıp, şarkı söylemelerine engel olmayan tenorları düşünüyordu. Cayır cayır yanan asfaltta yan yana yürürlerken genç adam:

— «Özür dilerim... İyi hareket etmedim... Affedin beni... Birden bütün basamakları aşmak istedim... Ama sizinle yalnız bir gün kalacaktım...» dedi.

— «Benim özür dilemem gerekir... Pek budalaca davrandım...Ama o kadar şaşırtıcı olmuştu ki...»

Bayan Forgeaud, ikisinin de, sus pus olmuş, yüzleri kıpkırmızı, vaktinden bir saat önce geldiklerini görünce pek keyiflenmişti. Larnaudie'ye arabayı hazırlaması için haber gönderdi. Hareket edecekleri zamana kadar da Parent'la neşeli neşeli konuştu. Claire hiç konuşmuyordu. Dönerken arabada çekine çekine:

— «Ne düşünüyorsunuz onun hakkında anne?» diye sordu.

— «Senin sevmediğin ve hiç bir zaman sevemeyeceğin iyi bir çocuk» diye düşünüyorum... Üstelik de çok kötü yetişmiş... Gördün ya yemeğin parasını bana verdirdi.»

— «Ama siz davet etmiştiniz onu.»

— «Orası öyle. Başka türlü yapamazdım. Fakat iyi yetişmiş bir erkek, elimden pusulayı kapar, ben ne kadar gevşek gevşek itiraz etsem de hesabı görürdü... Bir erkek, iki kadının kendisini lokantaya davet etmesini kabul edemez...»

Claire: «Ah! Şu Clytemnestre'in her şeyi yerin dibine sokma gücü...» diye düşündü.

— «Bu o kadar kötü bir şey değil anne,» dedi.

— «**Olay** kötü değil» diye kesin bir tavırla cevap verdi Bayan Forgeaud. «Ama **belirtisi** önemli.»

Sonra gözlerini yumup uyur gibi yaptı. Claire, Larnaudie'nin kamçısının şaklayışına ve ta uzaklardan duyulan bir fırtınanın sesine kulak veriyordu. «Asıl kötüsü» diye düşündü «benim en güzel hatıram olabilecek olan bugünü bu hale getirmiş olması.»

XIV

MİSS Brinker, Claire'in dönüşünü sabırsızlıkla bekliyordu. Onun yalnız kaldığını görür görmez odasına girdi. Genç kız elbisesini çıkarmış, korsajının buruşan kumaşına kaygıyla bakıyordu.

Miss Brinker:

— «E, anlat bakalım, genç adamdan ne haber?» dedi.

Claire, omuzları, kolları çıplak, acaip bir pervasızlıkla ona bakıyordu, gülümseyerek:

— «Tamamdır Missy! Uçtu, gitti, yol verildi!... Şu leke çıkar mı dersiniz?»

— «Bilmem ki cicim, ama ne oldu söylesenize?»

— «Hiç. Hemen hemen hiç bir şey... Annem çok ustaca hareket etti; Claude ise beceriksizdi. Annem kazandı.»

— «Zavallı Claire, çok bahtsızsınız değil mi?»

— «Hayır, daha çok içim rahat etti, diyebilirim. Okuduğum o bir sürü romanın etkisi ve savaş heyecanıyla bir budalalık yapmak üzereydim. Vaktinde hatamı anladım. Annemin sayesinde, temmuz güneşinin sayesinde, Monbazillac şarabının sayesinde... Yani şansım varmış... Léontine şu lekeyi çıkarabilir mi dersiniz?»

— «Ne demek istiyorsunuz, neden söz ediyorsunuz, anlamıyorum Claire?»

Claire, aynanın karşısında, işlediği günahın son izlerini de kazımak ister gibi bir hırsla dişlerini fırçalıyordu. Durup cevap verdi:

— «Ama basit bir şey. Yemekten sonra, Claude'la gezmeğe çıktık. Beni berbat bir kır lokantasına götürdü. Oh! Me-

rak etmeyin, Missy, bahçede oturduk!... Bir süre çok beylik şeyler konuştuk, çok beylik. Sonra o gelip yanıma oturdu, beni kollarının arasına aldı ve ağzımdan öptü... Ama hoşlanmadım bundan, Missy, hiç hoşlanmadım...» Miss Brinker nefretle:

— «Zavallı masum yavrucak!» dedi. «Nasıl cesaret etti buna aşağılık adam?»

— «Aşağılık bir adam değil, Missy; o da bütün erkekler gibi... Ama, annemin hakkı var: sevmiyorum bu adamı.»

Miss Brinker gidip Bayan Forgeaud'nun odasının kapısını vurdu. Kadın şezlonguna uzanmıştı.

— «Olanları biliyor musunuz?» dedi Miss Brinker «Claire mahvolmuş bir çocuktur artık. Bu rezil saldırmış ona.»

Kontes Forgeaud, Claire'in, öğretmenine korkunç itiraflarda bulunduğunu sanarak kaygılandı. Ama saldırının, kendisinin de bildiği gibi öpücükten öteye geçmediğini öğrenince, yüreği ferahladı ve buna çok güldü. Bununla birlikte bir süre sonra Claire, şaşılacak kadar uysal ve cana yakın bir halde odasına girince Bayan Forgeaud bu konuya değindi:

— «Gördün ya bugün seni istediğin gibi hareket etmek üzere serbest bıraktım. Ayrılığın verdiği hülyalar ve savaş yüzünden böyle bir deneyin zorunda olduğuna inanmıştım... Ama yine de sana bir öğüt vermek isterim: bu deneyi tekrar etme... Bu seferki iyi geçti; sebebi de adamın hemen gitmiş olması... Kalmış olsaydı bilmem neye varırdı sonu... Erkekleri tanımazsın sen; içgüdülerine hâkim olamazlar. Bir öpücükle kalmasını bilselerdi, bu kadar piç çıkmazdı ortaya... Bugün, genç kızları benim zamanımdan daha serbest bıraktıklarını biliyorum. Bence yanlış bir şey bu... Ben hâlâ, evlenınceye kadar bir genç kızın **hiç bir şeye** müsaade etmemesi gerektiğine inanıyorum... Dudaklarını veren her şeyini verir.»

Annesinin yanında oturan Claire onun söylediklerini can kulağıyla dinliyordu:

— «Ama niye, anne?» dedi. «Böyle bir kız, sonra yalnız istediğini yapar.»

— «İnanma buna!... Bir istek uyandırır erkekte ve nefsi uyanan erkek, bu isteğini tatmin etmek için, saldırıya geçer...

Oysa, babacığım bir savunma savaşının önceden kaybedilmiş bir savaş olduğunu söylerdi her zaman. Hele konumuzda olduğu gibi, savunma durumundaki, düşmanla anlaşmaya yatkın olursa.»

General Forgeaud, öldüğündenberi hiç bu kadar çok anılmamıştı. Bir süre sessizlik oldu, sonra Claire:

— «Korkunç şey» dedi.

— «Korkunç mu? Neden korkunç olsun? Hayır! Bu tehlike bizim kuvvetimizin kaynağıdır da. Çünkü erkeklerin biz kadınlara karşı duydukları maddi ihtiyaç, onlar üzerindeki egemenliğimizi sağlar. İşte bütün sanatımızı burada göstermeliyiz. Utangaçlık, ihtiyatlılık, kolay bir zaferin hemen söndüreceği bir ateşi körükler. Bir kadın, bir erkeğin kolları arasındayken bir zevk âletinden başka bir şey değildir. O anda silâhını elden bırakmıştır... Becerikli bir kadın bozgundan evvel pazarlığa girişir ve silâhları teslim etmeden önce, erkeğin üstünlüğünden mümkün olduğu kadar büyük bir pay koparır... Anladın mı?»

— «Gereğinden fazla anladım anne .. Ama ben yine de korkunç buluyorum bunu. Bir kadın büsbütün başka bir nitelikte bir sevgi, çıkar düşüncesinden uzak bir sevgi duymaz mı istediği, beğendiği, saygı gösterdiği bir erkek için?... Öyle bir erkek ki, kadın ona karşı kendini savunmayı gereksiz görsün, çünkü en iyi savunucusu o olacaktır? Öyle bir erkek ki insan ona yenilmeği istesin?»

Kontes Forgeaud acı acı:

— «Ha, evet, elbette; tam bir sevgi düşünülebilir... Ama buna rastlamak, işte bu bir mesele...» dedi.

Tatlı bir ses Claire'in içinde türkü söyler gibi: «Ben Tanrımı bulacağım» diyordu. Ama annesine cevap vermedi.

Ertesi gün öğleye kadar odasına kapanıp Claude Parent'a mektup yazmakla vakit geçirdi. Bu mektubu yazarken çok yüksek ahlâklı bir insan pozu takınarak, bu maceranın bütün kabahatini üstüne almaya karar verdi. Zavallı çocuk cepheye gitmek üzere ayrılmıştı buradan; hoşgörürlük, şefkat beklemek hakkıydı. Onun kendisine dost olarak kalmasına çalışa-

caktı. Üstüste üç müsvedde yaptıktan sonra şunları yazdı:

«Umarım ki dostum, güneşten, yaban arılarından ve size arkadaşlık eden çekilmez çocuktan kötü bir hatıra edinmiş olmayasınız. Duygularımı açıklayamamıştım size. Bunun için gücenmeyin bana. Çekingen, tecrübesiz bir kızım. Ama size karşı tamamile doğrulukla hareket etmek istedim. Şu anda rica ederim beni yine Brantôme'un kestane ağaçlarının altında, karşınızda oturuyor görün. Şimdi size o anda söylemem gerekenleri olduğu gibi yazmağa çalışacağım:

«Mektuplarımda size bir gün evlenebilceğimiz kanısını verirken samimiydim Claude. Sizin hatıranız Paris'deki ilk günlerimin mutlu hayaline, babamın hatırasına, savaşta olanlara karşı duyduğum yakınlığa bağlanmıştı. O zamanki davranışınız, tehlikeden kurtulmak elinizdeyken vatana hizmet etmek için gösterdiğiniz irade, cesaretiniz, sonra değerli bir komutan oluşunuz, sizi büyük bir adam haline getirmişti gözümde. Sizi çok beğeniyordum Claude, halâ da beğeniyorum... Ama sizi sevmiyorum.

«Sizi nasıl sevebilirim? Siz de beni nasıl sevebilirsiniz? Biribirimizi tanımıyoruz. Sbylle'in düğününde sizi birkaç saat görmüştüm. Sonrası hep bir edebiyat oyunundan başka bir şey değildi. Mektuplarımızda sevdiğimiz kitaplardan söz etmekten hoşlanıyorduk; bu, çok tatlı bir düşünüş beraberliğiydi benim için. Belki de bir dostluğun başlangıcıydı. Üslûbunuzu, düşüncelerinizi seviyorum, Claude, yine de değer vermekteyim, ama, sizi sevmiyorum.

«Başka birini sevdiğim için değil, etiyle kemiğiyle yüzbaşı Claude Parent'la Brantôme'da karşılaştığım zaman, gönlümde bir tek rakibi vardı: bana o kadar güzel şeyler yazmış olan kahraman. Umarım ki yine de yazacaktır. Her ne kadar artık nişanlı değilsek de (benim kadar sizin de bunu gerekli bulacağınızı düşünüyorum) bütün kalbimle dost olacağımızı ümit ediyorum. Çünkü sizi çok seviyorum aziz Claude ve beğeniyorum; şayet sevseydim çok, pek çok severdim.»

Mektubu tekrar okudu, fena bulmadı. Yalnız ikinci defa okuduktan sonra **«etiyle, kemiğiyle»** kelimelerini sildi.

«Önce, bayağı bir şey» diye düşündü. «Sonra da şişmanladığını hatırladığımı sanır.»

Bir ay sabırsızlıkla cevap bekledi. Bu cevabın efendice, hüzünlü ve tatlı bir ifadeyle yazılmış olacağını umuyordu. Claude Parent'ın kırık kalbini göstermesi, hoşuna gitmeyecek değildi. Nihayet yüzbaşı Parent'ın düzgün yazılı mektubunu postacı getirdi:

«Bayan Claire» diyordu Claude Parent, «Güzel olması için özene bezene yazılmış olması hakaret sayılabilecek bir mektuba önce cevap vermemeyi düşünmüştüm. Ama bu yüksek perdeden konuşur gibi, âdeta alaylı edanızın, bu içinde yaşadığım cehennemde, bana ne kadar azap verebileceğinin farkında olmadığınıza inanmak istedim, bunun için de bu mektubu yazıyorum, son defa olmak üzere.

«Siz, küçük hanım, gel geç hevesli, şımarık bir çocuksunuz. Bir kadının, bir erkeğin, hem de her an ölümle yüz yüze bulunan bir erkeğin duygularıyla, pervasızca oynayabileceğini sanıyorsunuz. Aldanıyorsunuz. Belki de size önce yem gösterip sonra çekerek daha çok istek ve ilgi uyandırılabileceği söylenmiştir. Bu, şüphesiz bazı erkekler için doğrudur. Benim için değil, inanın buna.

«Sizi koketlikle suçlamakla doğrusu iltimas etmiş oluyorum. Koket, kendine göre seven kadındır, oysa siz... daha ilk konuşmamızda, sizin buz gibi soğuk, duygusuz bir ihtiyar kız tarafından, riyakârca İngiliz sofuluğuna göre yetiştirilmiş bir insan olduğunuzu anlamalıydım. Daha sizi, kollarımın arasına aldığım anda, nasıl öyle kaskatı, iten bir haliniz olduğunu hissetmiştim; şimdi, aramızdaki bağın kopmasına üzülmek şöyle dursun, duygusuzluğu marifet sayan bir kadına hayatımı bağlamadığım için kıvanç duyuyorum.»

Claire bu mektubu kimseye göstermedi; okuduktan sonra uzun uzun ağladı. Bu sitemlerin çoğu son derece haksız görünmüştü kendisine. Çünkü iyi niyetle hareket etmiş, Claude Parent'ın «duygularıyla oynamayı» düşünmemişti. Yalnız «kaskatı, iten» kelimeleri yerindeydi. Geceleyin kuledeki odasında

yatarken, bir zaman elini kızgın kahve kabının üstüne yapıştırarak: «İstemiyorum!» dediğini hatırladı. Bütün eğitiminin amacı içgüdülerini boğmak, içinden gelen tepkileri bastırmak değil miydi?

«Brantôme'daki buluşmamızdan ne bekliyordun?» diye sordu Claire kendi kendine. Lamartine'in **Göl**'ündekine benzer bir sahne... Buhar gibi uçucu bir şeylere karışan konuşmalar... Bir el sıkışı... Çok hafif, âdeta hayali öpüşmeler... Kendi kendini aldatmak istemiyorsan, beklediğin bunlardı o gün... Ama güneşin yakıcı, terin ıslak, dudakların kalın olması elimizde miydi ki? Öyleyse kabul etmeliyim... Ya da vezgeçmeli... Evet vazgeçmeli miyim? Bir ihtiyar kız olarak kalmaya razı olmalı mıyım? Hayır, bir erkeğin sevgisini istiyorum; başımı omuzuna yaslamak, sıcaklığını vücudumda duymak istiyorum... Hareketsizlikte, ahenkte, düzende birleşme...»

Sırt üstü, soğuk yatağına uzanarak ellerini, göğsünün üstünde kavuşturdu.

«Hakkı var bu çocukcağızın» diye düşündü. «Heykel olmak için yaratılmışım ben...»

Claude Parent'la bağlarının kopmasından sonraki ayları Claire, çok kederli geçirdi. Bir hatasını vaktinde anladığı için memnun olmuştu. Fakat artık mektup bekiemediği, hele yazmadığı zamandanberi, günler bir türlü bitmek bilmiyordu. Annesiyle Miss Brinker'in bencilce sükûnetlerine akıl erdiremiyordu. Günlük hayatın yine her zamanki gibi akışından, Claire'in hiç bir şey bulamadığı gazeteleri okumaktan, beraberce yemek yemekten, sabah ve akşam gezintilerinden, kendisine hiç bir şey getirmeyen ve getirmeyecek olan postacının gelişinden memnun görünüyordu.

1916 sonbaharının başlarında, savaştanberi bıraktığı günlüğünü tutmaya karar verdi. Artık defterini, Léontine'in sandığına saklamak ihtiyacını duymuyordu. Miss Brinker, onun bağımsızlığına saygı gösteriyor, Bayan Forgeaud da kuledeki odaya adım atmıyordu.

CLAİRE'in GÜNLÜĞÜ

«10 Ekim 1916. —Sıkılan bir yürek için, ne kadar ağır geçiyor hayat! Bir gün çocuklar, okullar için yazılan el kitaplarında: «Büyük Avrupa Savaşı beş yıl sürdü» diye okuyacaklar. Yedi yıl savaşını, otuz yıl savaşını, yüz yıl savaşını düşünen öğretmenler de bunu şöyle yorumlayacaklar her halde: «Bu büyük savaş kısa sürdü.» Ama biz, içinde yaşayanlara, aman yarabbi ne kadar uzun geldi! Bir yıldır, bir adım gitmemişiz gibi geliyor bana. Yeni denecek tek olay: Fransa'nın gücünü gösteren Verdun. Şimdi, şu kesin olarak anlaşıldı ki «Almanlar daha ileriye **gidemeyecekler**» ve de onları yeneceğiz. Evet ama ne kadar zamanda? Bu sırada da gençliğim geçip gidiyor, ömrümün en güzel yıllarını bir hapisanede geçiriyorum.

Çok kere, bütün bunların anlamı nedir? diye soruyorum kendi kendime. Sarrazac'daki büyük caddede bir karınca yuvası var. Her gün durup, karıncaların, o baş döndürücü gidiş gelişlerini, seyrederdim. Kendilerince geniş bir yoldan böcek leşleri, tahta parçacıklarını, saman çöplerini taşır dururlar! Biribirlerine yaklaşır, sürtünür, sonra yine telâşlı telâşlı yola koyulurlar. Şemsiyemin ucuyla onların yolunu keserek eğleniyorum. Bir yandan da şu düşünceler geçiyor kafamdan: «Hiç şüphesiz bu hayvancıkların her biri, evren ölçüsünde, önemli işler yaptığına inanır. Herbiri yuvalarını ve dünyayı kurtarmaktadır. Ama, bir bahçe kovasına kaynar su doldursam da üstlerine döksem, bu kendini beğenmiş halkı yokediveririm.» Neden Tanrı, şu bizim budalaca karınca yuvalarımızı yok etmez?

14 Ekim 1916. —Dün: Neden Tanrı şu bizim karınca yuvalarımızı yok etmez diye yazmıştım. Bu sabah, buldum bunun cevabını. Kiliseye gitmek üzere köye inmiştim. Kalbimi kurutan bir kuraklık içindeydim yine. Papaz efendinin gittikçe mızmızlaşan vaazı da keyfimi yerine getirememişti. Bu sırada, bizim orgcu Marcel Gontran, Bach'ın bir füğünü çalmaya başladı. Bu o kadar güzel, o kadar sadeydi ki, birden kendimi, kendi üstüme yükselmiş hissettim. Birden anladım ki insan -çünkü bu bir Bach, bir Shakespeare ya da bir Racine olabilir- sonsuz

derecede insanı aşar... «Ama insan, ruhunun bu üst bölgelerini keşfedebilmek için ne sıkıntılara katlanır!»

Kiliseden çıkınca annem, bayan de Savigniac'la bir iki kelime konuşmak için durakladı. Bayan de Savigniac, bir aydır, kuzeyden kaçıp gelen, iki çocuklu bir kadını evinde barındırıyor. Kilisede bu Bayan Reval'i uzun uzun gözden geçirdim. Temiz ve zeki yüzlü bir kadın. Gördüm ki müzikten benim kadar hoşlanıyor; ama hiç konuşmadık. Bu sabah yanıma gelip:

— «Ne kadar güzel değil mi? Paris'deki kiliselerin pek azında böyle bir orgçu vardır.» dedi.

Annem de:

— «Biliyor musunuz, ilâhi söyleyen, orgcunun karısı Jeanne Gontran'dı?» dedi.

— «Çok güzel sesi var.»

— «Evet,» dedi annem «çok güzel ama zayıf ahlâklı bir kadın... Bütün Limoges'da ona **«Benzerliğin garanti edilmiştir»** diye ad taktılar. Beş çocuğunun en büyüğü, tıpkı babası. Ama ötekilerden herbiri, kadının ayrı bir ilişkisini ispat etmektedir...»

Bayan Reval'in, bize bu kadar derin bir heyecan tattırmış olan adamı küçük düşüren bu dedikodudan rahatsız olduğunu farkettim. Bana:

— «Bu müzik her pazar günü bana o kadar iyi geliyor ki... Çok yüksek, halis bir dinî niteliği var.» dedi.

Kadının ciddi hali, bana güven vermişti.

— «Evet,» dedim, «bu dünyadaki bağlılıkların hiçbirinin yeri olmayan bir dünyayı düşündürüyor insana.»

Elini koluma dayadı; böyle yaptıkları zaman daima irkilirim.

— «Çok iyi söylediniz bunu» diye canlı bir sesle cevap verdi. «Geçen gün Christian Ménétrier'nin «Chant du Monde» (1) adlı kitabında da rastlamıştım bu düşünceye... Bu kitabı biliyor musunuz?.. İşte bunda Ménétrier şunu anlatmaya çalışıyor: Nasıl ki türkünün saflığı insanın haykırışında duyulur ama kavranamazsa, bunu ancak bir sanatçı belirtebilirse Tanrı da ayrı

(1) Dünyanın Türküsü. (çev.)

ayrı herbirimizde ve bütün dünyadadır; bunu görebilenler de ancak gönlünü, gerçekten dine bağlamış olanlardır.»

— «Bu kitabı okumak isterdim,» dedim. «Bana öyle geliyor ki duyup da formülleştiremediğim bir şeyler var bu kitapta.»

Bayan Reval :

— «Bu kitabı size vermek çok memnun edecektir beni. Buraya geldiğim gündenberi, beni ne kadar ilgilendirdiğinizi bilemezsiniz. O kadar muammalı bir haliniz var ki...»

— «Benim mi? Neden?»

— «Bilmem... Bu açık sarı saçlar, zaman zaman sert bakışlı bu mavi gözler, bu beyaz ten... Bir parça gerçek dışı bir haliniz var...»

— «Böyle söylemeniz hoşuma gitti,» dedim. «Kendimi o kadar gerçek dışında görüyorum ki...»

Salı günü bize, ikindi çayına gelirken kitabı getirmesini kararlaştırdık. Arabaya binerken annem :

— «Dikkat et, nasıl bir kadın olduğunu bilmiyorum bu Bayan Reval'in» dedi. Az kalsın: «Ben nasıl bir kadın olduğunu çok iyi biliyorum: buradaki kadınların en akıllısı...» diyecektim. Ama babamın şu sözünü hatırladım: «Annenle tartışmaktansa, bildiğini okursun daha iyi.»

16 Ekim 1916. —Bayan Reval geldi. Küçük adı Edmée'ymiş. Bana da Claire diyecek. Sıkı fıkı olmaktan fena halde ürktüğüm halde, bunu kabul ettim. Benim sevdiğim herşeyi seviyor. Benden yaşça azıcık büyük. Tek ayrılığımız şu ki, onsekiz yaşında evlenmiş, Dominique ve Gilles adında iki çocuğu var. Biraz çokça sözünü ediyor çocuklarının. Cephedeki kocasını taparcasına seviyor; ondan ayrı düştüğü için çok kederli. Bu sırrı bana **«Dünyanın Türküsü»** adlı kitabı verirken açtı.

— «Bu kitap roman mı?» diye sordum.

— «Hayır, bir deneme... Ama içinizi ferah tutun!» dedi. «Bu kitapta bir romandan çok, aşka yer verilmiş... Ménétrier şu temayı işliyor bu kitabında: nasıl ki saf ses, bir feryadın içinde gizliyse, saf aşk da içgüdünün içinde gizlidir; yapılacak şey onu meydana çıkartmaktır.»

— «Tamamile bana lâzım olan bir kitap,» dedim.

— «Neden?»

— «İçgüdülerime o kadar az değer veririm ki, bu gidişle büsbütün söndüreceğimden korkarım.»

— «Böyle bir şey asla yapmamalısınız. Aksine, yönetimini elinizden bırakmadan, içgüdülerinizi kullanmalısınız.»

— «Ama bu çelişik görünüyor bana.»

— Bu kitabın size yardım edeceğini umarım... Biliyor musunuz, genç kızken Paris'te Ménétrier'yi çok yakından tanımıştım?. Yazılarına çok benzer... Ama biraz daha genç... Her zaman da ağır başlı değil o kadar... Hatta arada sırada havaileşir de...»

— «Güzel mi?»

— «Hayır monden anlamda hiç de güzel sayılmaz. Ama Ménétrier'nin diliyle söylersek, görmesini bilen için güzel diyebilirim... Gözleri çok mânalıdır... **Vierges au Tombeau** (1) yu okudunuz mu? Bu kitabı okumanızı isterim. Çünkü kişilerden biri için az çok beni örnek almıştı.»

— «Evli mi?»

— «Evet beş yıldır, Fanny Perier ile; oldukça tanınmış bir kadın heykeltıraş.»

Edmée Reval'e Paris'de edebiyat çevrelerinde bulunup bulunmadığını sordum.

— «Babam yayınevi sahibiydi» diye cevap verdi. «Evimize bir çok yazar gelirdi. Ama, Christian biz bizeyken akşam yemeğine gelirdi. Kalabalık gruplar arasında bulunmaktan hiç hoşlanmazdı. O bulunduğu zaman yalnız onu dinlemek isterdik.»

— «Evlenerek Paris'den ayrıldığınıza üzülmediniz mi?»

— «Üzüleceğimi **sanmıştım.** Aldanmışım. O kadar güzel, mutlu bir evlenme oldu ki...»

— «Sırrı neydi bunun?»

— «Birbirimizi daha iyi tanıdıktan sonra söylerim.»

19 Ekim 1916. —Uzun süredenberi ilk defa şiir yazmayı

(1) «Mezardaki Bâkireler.»

denedim. Güzel olduğunu sandığım bir düşüncem vardı; ama bunu ifade edememiştim:

Yatanlar, tam yatanlar zifaf mezarında,
Rüyadan, jestlerden ve sözlerden kurtularak,
Ey kusursuz çiftler örnek olun bize,
İnsanlık üstü aşkınız, lâyıktır katedrallere.

Ötesinde çatışmaların ve kaba ihtirasların
Kısır saldırılarla geçen zafersiz savaşların,
Hareketsiz uyuyorsunuz az çok yüce
Ey güçlü tanrılar, lahitlerinizin içinde

Ve beraberce gidiyorsunuz ebedi huzura,
Elleriniz kavuşmuş, gözleriniz kapalı, uzanmış,
Ayaklarınız acaip bir tazının böğürlerine yapışık

Etimiz mermerleşince azaptan kurtulur;
Burada iki temiz ölünün arasında beyaz bir kılıç var

Burada yatanlar, kendilerini
Ayıran şeyle birleşmiş gibi bulunuyorlar.

Önce bu şiiri Edmée Reval'e göstermeği tasarlamıştım. Ama cesaret edemedim. Şiirlerim acemice, ne yazık ki kendim gibi sıkıntılı!

20 Ekim 1916. —Edmée'ye gittim. Bana kocasının bir kaç mektubunu okudu. Çok heyecan vericiydi bu mektuplar. Üslûp bakımından değil. Duyguların derinliğiyle. Önce yurtseverliği gayet açık tam; imanı, hiristiyanlığı canlı bir şey gibi benimseyen bir adam karşısında olduğunuzu anlıyorsunuz. «Bunun doğru olduğunu bilen bir adam.» Sonra karısına olan sevgisi. Ah! Ne kadar isterdim bir gün benimle böyle güven verici bir şefkatle konuşan bir kocam olmasını. Edmée'ye:

— «Hemen bu kadar mükemmel şekilde anlaştınız mı?» diye sordum.

— «Hemen mi? Pek değil... Hesaplı bir evlenmeydi benim evlenmem. Ama ben bunun bir başarı olmasını istemiştim. Annemle babam da çok değer verdiğim bir adamı seçmişlerdi. Ya-

vaş yavaş benim gözümde kendisine verdiğim mutluluğun güzelliğine büründü. Sonra çocuklarımız oldu. Bu bizi daha çok bağladı birbirimize. Lille'de sade, rahat bir taşra hayatı geçiriyorduk. Onun iş hayatındaki sıkıntılarını paylaşıyordum. Okuduğu kitapları ben de okuyordum.»

— «Şimdi de seviyor musunuz?» diye sordum.

— «Bütün kalbimle, bütün ruhumla,» diye Edmée cevap verdi.

Onun bu tatlı huzurunu kıskanıyorum.

21 Ekim 1916. —Lüzumsuz eşyanın konduğu odayı karıştırırken, eski kâğıtlarla dolu bir fıçının içinde, sahanlıkta tablosu asılı duran büyük ninemin mektuplarını buldum. İngres'in resmini yaptığı Kontes Forgeaud'nun. Benim ona çok benzediğimi söylüyorlar. Dünya ne kadar da az değişiyor! Hep aynı, savaş, aşk, çatı, gebelik hikâyeleri. Ama, benden daha iyi yazıyormuş. Şimdi onyedinci yüzyıl kadınlarını, bir Madame de La Fayette'i, bir Madame de Sevigne'yi, onların ne kadar güzel yazdıklarını (Daha çok düşündüklerini) düşünüyorum da günümüzdeki insanlar, ne diye ilerlemeden dem vururlar diyorum.

3 Kasım 1916. —Toussaint yortusu ve ölüler günü âyinlerinden sonra, Marcel Gontran'dan org dersi almaya karar verdim. Bu çalgı büyülüyor beni. Körükleri, registleri, bunlara **tanrısal sesler, insan sesleri, kornmüs, violensel, eoila harpı** gibi güzel adları o kadar çok seviyorum ki... Aslında bunun, bahtsız olduğu söylenilen çok sevdiğim sanatçıya verdiğim değeri belirtmek için ders alıyorum.

6 Kasım 1916. —Tuhaf bir macera. Helezon biçimi, karanlık dar merdivenden orglara çıkarken ayağım kaydı, dengemi kaybettim. Marcel Gontran'a tutundum. O da beni çıplak kolumdan yakalamak zorunda kaldı, tutabilmek için kendine doğru çekti: o anda son derece de tatlı bir hayret içinde kaldım. Bundan daha tuhaf bir şey olamaz. Bu adam benden otuz yaş daha büyük, tipi hiç hoşuma gitmiyor. Ama, onu kendime bu kadar yakın hissettiğim zaman, Sibylle'in balosunda, kendisiyle dans ettiğim yakışıklı adamlara duyduğum tiksintiyi duymadım. Bu, müziğin ona kazandırdığı üstünlükten

mi ileri geliyordu? Çoktandır tanıdığım Marcel Gontran'dan çekinmediğim için mi? Ona acıyordum da ondan mı? Ama şaşırıp kalmıştım; kendime çok kızdım ve hemen o gün yorulduğumu söyliyerek org derslerine son verdim. Kırk yıldır halı örgüsü yapan annem, Miss Brinker'e

— «Çok sebatsız kızdır bu Claire!» diyordu. Ama Claire gereğinden fazla sebatlıydı aslında.

XVI

22 MAYIS 1917. — Balzac'ın **«İki Yeni Gelinin Hatıraları»**nı okuyorum. Uzun süre Balzac'ın dili bana hoş gelmemişti. Ama bu sadece o devrin bir kostümünden başka bir şey değildi. Vertugadinler (1), crinoline'ler (2) altındaki vücutlar yerçek kadın vücutlarıydı. Romanın kahramanı olan kadınlardan birinin evlendikten sonra yazdığı şu cümle uzun uzun düşündürdü beni: **«Kanunları yapanlar ihtiyar erkeklerdir; bunun böyle olduğunu kadınlar çok iyi görüyorlar; bu adamlar büyük bir bilgelikle hiç duyguya dayanmıyan evlilikteki sevişmenin, kadını asla alçaltmıyacağına inanırlar; bir kadın, kanun bir kere kendisine onun olmak iznini verdikten sonra sevmese de kendini bir erkeğe vermek zorundadır. Eskiden bir insandım, bir eşyadan başka bir şey değilim şimdi. Bütün kaygılarım...»**

— «Bayan Claire! Size bir mektup var!»

Aşçı kadın Marie Claire'in merdiveninden sesleniyordu. Genç kız uzun zamandır postacının yolunu gözlemekten vazgeçmişti. Adamın gazeteden başka bir şey getirdiği yoktu. Cümlesini tamamlamadan sert bir hareketle Kırmızı Defteri kapadı.

— «Geliyorum Marie!»

Aşağıya indiği zaman aşçı kadın kendisine kenarı beyaz zırhlı mavi bir zarf uzattı. Daha bakar bakmaz Sibylle'in sporcu yazısını tanıdı:

«Paris 20 Mayıs 1917. —Claire'ciğim, düşün bir kere senden haber aldım; Edmée Reval'den. Kocası, Roger'nin arkadaşı.

---

(1) Kadınların giydiği etekleri kabarık elbiseler.

(2) Kabarık eteklikler.

Bana size yakın oturduğunu, senin dünyadan uzak yaşadığını çok güzel olduğunu ve çok canının sıkıldığını söyledi. Beni düşündürdü bu. (Evet Claire çok ciddi olan yüksek şahsiyetiniz ne derlerse desinler arada düşündüğüm olur benim de!) Şimdi sana pek namusluca bir teklifim var.

«Savaşın başındanberi Patron tarafından fabrikada alıkonan Roger kendi isteğiyle bir topçu alayına katılmak üzere buradan ayrıldı. Patron küplere bindi, bana kocamsız yapamıyacağını, onbin top yapmanın bir bataryaya komuta etmekten daha önemli olduğunu söyledi. Ama, Roger yerinde duramaz olmuştu. Savaşa katılmazsa arkadaşlarının yüzüne bakamıyacağını söyleyip duruyordu. Eh, bilirsin (daha doğrusu bilmezsin) şu erkekleri. Razı olmak gerektiğini hissetmiştim.

«İşte çıktı gitti. Onunla çok övünüyorum ama (sana ilerde açıklayacağım sebeplerden dolayı) Paris'te bir genç kadının yanlız yaşaması güç. Babam lütfen beni evinde oturmaya davet etti. Bayan Janin olmasaydı en güzel çözüm yolu bu olurdu. Ama Bayan Janin var. Babamın sevgilisi olduğunu bilirsin bu kadının. Hiç de fena bir kadın değil, nihayet babamı başka bir kadın yerine onunla görmek daha hoşuma gidiyor. Yanlız, evlendiğimdenberi eve hükmetmek alışkanlığını edindi. Günün, hatta gecenin her saatinde gelir; ikimiz de yapamazdık. Ya o benim canımı sıkacaktı, ya ben onun. Hem sonra açıkça söyleyeyim ki bayan Janin öldüresiye canımı sıkıyor.

«Gelelim teklifime. Niçin buraya gelip bana arkadaşlık etmiyorsun? Roger pek sevinir buna, ben de, belki sen de. Çünkü Paris hayatını sevmiştin. İnan ki hâlâ pek tatlı. Bütün kış boyunca Gothas'ları (1) yanlız üç kere gördük... Hem sonra kahraman babanın dediği gibi Forgeaud'lar korkmazlar Gothas'lardan... Tabii bu konuda annenin de kendine göre bir düşüncesi vardır. Benim tarafımdan Henriette Yengeye söyle: Senin sorumluluğunu üstüme alıyorum, senin dadın olacağım, sana koca bulacağım. (Şaka etmiyorum, Patronun yanında çok iyi genç mühendisler var. Sonra Ambassadeurs'deki akşam yemek-

(1) 1918'de Paris'e saldıran Alman savaş uçakları (çev.)

lerinde izinli mavi üniformalılardan geçilmiyor.) Senin vasin olduğu için bu konuda oyu bulunan babam da projelerimi tamamiyle onaylamış bulunuyor.

«İşte güzel Mélisande (2); torbamdakileri boşalttım; senden cevap olarak yanlız şu telgrafı bekliyorum: «Şu gün şu saatte oradayım.» Orsay garında karşılarım seni. Yanaklarından öpüyorum.

SİBE

«P.S. —Miss Brinker'i davet etmiyorum. Çünkü bir tek misafir yatıracak yerim var. Henriette Yenge'ye söyle, aile haberlerinden hoşlanır: Blaise'lerin beşinci çocukları da dünyaya geldi. Ben onaltıncı mahallenin nüfusunu arttırmak için Zaferi ve Barışı bekliyorum.»

Claire doğru annesinin odasına koştu. Bayan Forgeaud şezlonguna uzanmış, keyifli keyifli gazetesini okuyordu. Hiç bir şey söylemeden mektubu ona uzattı. Bayan Forgeaud okuduktan sonra bir süre hiç bir şey söylemeden düşünceye daldı. Sonra:

— «Bunu hiç düşünmemiştim. Ama ilk bakışta fena bir fikir değil gibi geliyor... Burada sen kendini yiyip bitiriyorsun; kimseyle konuştuğun yok. Paris'te daha mutlu olursun; sonra da Sibylle beceriksiz değildir; ne istediğini bilir: seni iyi biriyle evlendirmesi de çok mümkün... Yalnız öğrenmek istiyordum **kim** bu Bayan Janin?»

— «Gördünüz ya anne, Sibylle Miss Brinker'i davet etmiyor?»

— «Genç bir kadın evinde bir mürebbiye bulundurmak istemez. Senin de Miss Brinker'e ihtiyacın yok. Sibylle sana göz kulak olur. Canımı sıkan, yalnız başına uzun bir tren yolculuğu yapman! Ama seninle beraber Paris'e kadar gitmeği akla yakın bulmuyorum. Gidiş geliş bana yüz franka patlar!. Parayı sokağa atmak olur bu.»

---

(2) Maurice Maeterlinck'in «Pelleas'la Mélisande» adlı dramının kadın kahramanı. (çev.)

— «Peki ne olacak zavallı Miss Brinker?»

— «Neden zavallı? Sarrazac'da kalmasından çok memnun olurum. Bana arkadaşlık eder, hizmetçileri denetler. Evi benim kadar biliyor, hem onunla çok iyi anlaşırım.»

— «Bize, benim için gelmişti.»

— «E, ne yaparsın? Savaş. İngiltere'de ailesinden kimse yok artık. Bir yerde yaşaması lâzım. Burada canının sıkıldığını hiç sanmıyorum... İstediği gibi yaşıyor başına buyruk... Kaldı ki, söz konusu olan Miss Brinker değil sensin, senin hayatın, geleceğin. Ne istiyorsun yani? Düşün ki umulmadık bir fırsat bu.»

Claire biraz duraksadı.

—«Oh, Paris'e gitmek çok sevindirecek beni,» dedi.

— «Öyleyse amcanın kızına kabul ettiğini bir mektupla bildir... Onun dediği gibi boşuna telgraf masrafına girmeğe lüzum yok.»

Bir hafta sonra heyecandan büsbütün katılaşan Miss Brinker, Larnaudie'nin arabasıyla Claire'i gara götürüyordu. Claire, tatlı bir duyguyla ağaçlıklı yolu, gölü, çam korusunu ve vadinin dibindeki sivri çan kulesiyle, ağaçlar içine gömülmüş köyü seyrediyordu. Can sıkıntısı içinde geçen uzun yıllar, bu anlaşılmaz güzellikteki, güçlü memleketi, eski odalardaki kreton, toz, lavanta çiçeği ve çürük tahta kokusuna bürünmüş gibiydi. İnsan zamanla bu kokuya alışır, ondan vaz geçemez olurdu.

Miss Brinker:

— **«Good bye, my Dear,» dedi. «Be good and drop me a line from time to time, instead of scribbling bad poetry» (1)**

Claire'in şansı varmış; yolun bir kısmında kompartmanda yalnız kaldı: **«İki Yeni Gelinin Hatıraları»**nı bitirmek için yanına almıştı. Tamamile kendini vererek okudu:

«Tapılırcasına sevilmek bir genç kız için birkaç bahar süren geçerli bir temadır; evli ve çocuk annesi bir kadın için değil... Bırak da sana söyleyeyim, senin mutluluk yüzünden ken-

(1) «Güle güle cicim; kötü şiirler karalayacağına lütfen arada sırada bana bir iki satır çiziktir.»

dini kaybedeceğini, başkalarının bahtsızlıkları yüzünden kaybettikleri gibi... vahşice bir bencilliğe dayanan hayatının örneği, kalbin şiirlerinin altına da gizlenmiş olsa bile, kararımı kuvvetlendirdi...»

Claire «vahşice bir bencillik» diye tekrarladı kitabı kaparken. «Kendi kendime soruyorum; bu değil mi benim gizli hatam... Yalnız büyük bir aşk beni kendi hakkımdaki bu kısır kaygıdan kurtarır...»

Chatearoux'da kompartmanına iki subay girdi. Onu ilgilendirmek için uğraşıp durdular. Sevimli, neşeli şeylerdi; nihayet Claire, onlarla konuşmaya yanaştı. Savaşın kötüye gittiğini düşünüyorlardı.

— «Göreceksiniz, sonu kötü gelecek bu işin» diyorlardı. «Leblebi gibi harcıyorlar askerlerimizi... Bir gün canlarına tak diyecek. İşte o zaman seyreyleyin gümbürtüyü... Ama bilseniz başlarında iyi komutanlar bulunduğu zaman, ne mükemmel askerlerdir Fransızlar!»

Claire, general Forgeaud'nun kızı olduğunu söyleyince, iki genç teğmen manevi bir «hazırol» durumuna geçti. Orsay garında Sibylle kendisini bekliyordu. Tayyörünün yakasına bir çiçek takmıştı. Burada da hemen her zamanki iş bilirliğini gösterdi.

— «Bagaj kâğıdın yanında mı? Ver onu bana... Eugène alır götürür... Eugène patronun şoförü... Senin bavulunu taşımamız için arabasını verdi bize... Buraya bakın, Eugène... Bayan Forgeaud'nun valizini alın... Biz arabada bekliyoruz.»

Dışarda, Seine vadisine özgü o ışıltılı mavi sis, rıhtımın ağaçlarını sarmıştı. Tuileries bahçesindeki yapraklarda tatlı bir bahar havası vardı. Louvre, bütün yüceliğiyle manzaraya hakimdi. Ta uzaklardan bir uçağın uğultusu duyuldu.

— «Ah, seni gördüğüme o kadar seviniyorum ki bilsen şekerim!» dedi Sibylle... «Önce seni çok sevdiğim için tabii... Haişte otomobilimiz: şu kırk beygirlik beyaz araba... Bütün arabaları beyazdır patronun...»

Eugène valizleri getirdi. Arabada Sibylle Claire'e, durumu anlattı.

— «Biliyor musun ki Roger, patronun sağ kolu oldu. Makina alanında buluşları bakımından pek parlak; dâhi denecek adam şu Larraque; ama herkes yönetici olmadığını kabul ediyor. Dosyaların arasında bunalır kalır, ayrıntılarla canını sıkıyorum. Roger: «Ben de bu Napoléon'un Berthier'siyim» (1) der. Kısacası Patron ikimizi de benimsedi... Göreceksin nasıl adam olduğunu Larraque'ın Fréhel burnunda, Versailles'da, ya da Paris'te kurmay heyetini daima yanı başında görmek ister. Roger buradayken, ne kadar güzel geçiyordu günlerimiz... Giderken patron: «İçinizi ferah tutun, yavrum, ben Sibylle'le meşgul olurum» dedi. Sözünü de tuttu. A, doğrusu hem de öyle bir tutuş tuttu ki!.. Bir aydır, tiyatroya giderken beni de götürür, pazarları köye beraber gideriz; Paris'de akşamları kendini bizim eve davet eder.. O kadar memnunum ki bilsen... Anlıyorsun değil mi, Roger'nin savaştan sonra yerini olduğu gibi bulması için, Patronla samimi olmam **gerek.** Yerine geçmek isteyen o kadar çok «aziz dost» var ki! Yalnız can sıkıcı bir yanı var bu işin... Patron ihtiyar bir adam olsaydı önemi yoktu bunun. Ama genç sayılır (kırkbeşinde ama daha genç gösteriyor)... İnsanları bilirim.. Roger başarı kazanınca küçük arkadaşları kıskandılar... İçlerinden bazıları da dedikodu çıkartmakta gecikmedi tabii ...Öte yandan da patronu uzaklaştıramazdım kendimden; geleceğimiz ona bağlı... Kaldı ki, şimdiye kadar bana biçimsiz tek kelime söylemiş de değil... İşte durum bu, yani nazik... Roger'nin dediği gibi, idare etmek lâzım...»

— «Peki ama mademki Bay Larraque sana kur yapmıyor...»

— «Şimdiye kadar olmadı böyle bir şey şekerim... Yalnız erkekleri bilirim ben. Bir fırsat geçmeye görsün ellerine, en namuslusunun gözü kararır. Tehlikeye girmek istemem... İşte bunun için buraya gelmeni istedim, seni görmek zevkiyle birlik-

(1) Berthier, Louis Alexandre (1753 - 1815) Fransız mareşali. Napoléon I'in en gözde komutanlarından biri.

te, senin yanımda oluşun bana faydalı olur diye. Bundan sonra Patron beni yemeğe ya da tiyatroya götürmek istediği zaman seni de çağırmamazlık edemez. Bu da bazı kötü dilleri susturur.»

Claire:

— «Belki de kızar benim bulunuşuma» dedi.

— «Hayır, çünkü art düşüncesi yok... Kocamı çok sever... E, sonra sen de güzelsin, dostum! Bir yerine iki genç kadınla dolaşmaktan memnun olacaktır her halde... Ne tip adam olduğunu göreceksin... Yalnızlıktan ödü kopar... Ama duygusal konuşmalardan da hoşlanmaz hiç... Hem sonra boş da değil. Şu sırada gözdesi Rolande Verrier, Roger'nin arkadaşlarından Guillaume Verrier'nin karısı... Ama güzel Rolande bir yandan da güzel akrabalarını idare ediyor -doğuştan riyakâr bir kadın- yani Verrier ailesinin mutluluğunu sarsmamak için, görünüşü kurtarıyor ve geceleri yalnız kocasıyla, şuraya buraya gidiyor... İşte bu yüzden de Patronu oyalamak gerekiyor!»

— «Bu adamdan Bourgogne düşesinin Louis XIV. den söz ettiği gibi söz ediyorsun... Çekilmez bir şey olmalı.»

— «Hiç de değil. Kendine göre çekici bir tarafı var. Sonra o kadar genç ruhlu ki... Söylediklerinin hepsine kulak vermiyorum tabii. Ama canlı bir adam... Hoş akşama göreceksin ya: Yemeğe bana geliyor... Öğleden sonra için elbisen var mı?»

— «Senin düğününde giydiğim elbisem var... Bir daha da sırtıma geçirmek fırsatını bulamadım...»

— «Dört yıl önceki bir elbise ha? Aklını kaybetmişsin sen şekerim!.. Hoş bunun o kadar önemi yok ya; aynı boydayız. Bu akşam için sana ödünç bir şeyler verebilirim.»

Claire odasına bayıldı. Duvarlara Jouy kumaşı kaplanmış. Direktuar stili mobilyalar, bir komodin, bir yazı masası, bir şezlong, bir eski biçim aynalı tuvalet masası. Dekor, Claire'in tasarladığı, romanlarda içinde yaşadığını hayal ettiği dekorları andırıyordu. İyi bir ev sahibi olan Sibylle, odaya beyaz ve pembe çiçekler koymuş, Roger'nin kitaplığından gelişi güzel aldığı bir kaç kitabı da masanın üstüne bırakmıştı: **Vie des Martyas, Gaspard, La Guerre Madame, Le Lys Rouge.** Saat yediye doğ-

ru Sibylle kadar titiz bir hizmetçi banyoyu hazırladı. Claire bu kızın, köy işi çamaşırlarını yerleştirirken görmesine üzüldü, sonra da kendini beğenmişliğine kızdı. Banyoda o kadar çok ayna vardı ki Miss Brinker'in öğüt verdiği gibi alçak gönüllü olmaya imkân yoktu. Claire bütün aynaların yansıttığı körpe vücudunu, biçimli kollarını, bacaklarını, küçük, sıkı göğüslerini seyrederken, Louvre'da görüp hayran olduğu mermerden bir Diane heykeli kadar güzel olduğunu düşünmekten alamadı kendini.

XVII

YEMEK saatinden biraz önce Claire'in odasına gelen Sbylle, elinden tutup ayakta döndürerek:

— «Ne kadar da biçimli bir vücudun var şekerim!..» dedi. «Başına göre omuzların pek nefis... Apoletsiz elbiseler giymelisin... Ödünç olarak bir kolye vermemi ister misin?.. Yo hayır, böyle tabii halin daha güzel... Şimdi sana kiminle yemek yiyeceğini anlatayım. Tabii Patron başta. Sana onu da anlatmıştım daha önce. Yeni bir tavsiyem yok, sadece o konuşurken dikkatle dinlemenden başka. Özel konuşmalardan nefret eder... Yani başkalarının konuşmasından. O konuşurken bütün sofradakiler susmalı. Bir şey sorarsa cevap verilir. Durur durmaz attığı top kendisine gönderilir.» Clair:

— «Amma, müstebit adammış bu!» dedi.

— «Hayır... sadece Patron ...Alışırsın... Ondan başka Verrier ailesini de davet ettim; çünkü onları tanıman lâzım. Guillame Verrier, işinin ehli bir mühendis, becerikli ve sinsi. Roger cephede bulunduğu süre onun yerinde çalışıyor... Ama gerçekten kocamdan çok geridedir... Karısının patronla yattığını biliyor mu Roger, hayır diyor. Ama iyi niyetli adamdır Roger. Oysa ben kötü niyetli olduğum için Verrier efendinin «Bilerek ve isteyerek» göz yumduğuna inanıyorum. Ama kanıt yok elimde. Ne olursa olsun, bilse de buna aldırış etmiyeceğinden şüphem yok. Yükselmekten, paradan, mevkiden, başarıdan başka bir şey düşünmeyen bir adam. Rolande'a gelince, sana ondan insaflıca söz etmem biraz güç; çünkü aramız biraz şekerrenktir. Roger meziyetli bir kadın olduğunu, güvenilebilecek bir dost bile sayılabileceğini ve Patrona da iyi bir akıl hocası olduğunu

söyler. Ama bir erkek görüşüdür bu; Rolande erkekleri tavlamasını bilir. Larivière bu kadını yüksek bir dağın en sivri tepesine koysanız bile, orada da kolayca elde edilebileceğini söyler. Akıllıdır; pöhpöhlemeyi çok iyi becerir. Ufak tefek samimiyet numaraları yapar. Bu çekingen tavrı bırak. Bir şey söyleyecek değilsin... yalnız dinle!»

Sibylle saatine baktı.

— «Şimdi salona geçmenin zamanı. Patron saat gibidir.»

İki kardeş kızı salona girdikleri sırada gerçekten de sokak kapısının zili çalınmıştı. Sibylle ustaca bir hareketle vazolardaki çiçeklerin duruşuna daha da bir güzellik verdi. Kapı açıldı. Larraque öteki üç misafiri de arabasıyla getirmişti. Sibylle:

— «Hoş geldiniz Rolande... Patron işte amcamın kızı Forgeaud... Bana arkadaşlık etmek ve Paris'i tanımak için geldi. Claire, Bay Larraque... Guillaume Verrier... François Larivière...»

Larraque kendisini merakla süzen Claire'e elini uzattı. Yüzü biraz biçimsiz gibiydi; kaşlarının üstü çıkık, alnı geniş ve şişkindi. Çökük yanaklarıyla bir iş adamından çok artist bir keşişi andırıyordu. Hızlı hızlı, ama güçlükle konuşuyor, bazan bir kelime bulmak için duruyordu. Bu sırada etrafındakiler hiç ses çıkarmadan saygıyla konuşmasını bekliyorlardı.

— «Kocandan ne haber?» diye Sibylle'e sordu.

— «Fena değil. Tümenini geriye, Champagne'a almışlar. Ama canı sıkılıyormuş Roger'nin.»

— «Kabahat kimde? Neden bizden ayrıldı? Başarıyla sonuçlanamıyacak bir taaruz hareketine katılmak için... Ona yirmi defa söylemiştim bunu. Bugünkü kuruluşlarıyla cepheleri bilinen vasıtalarla çökertmeğe imkân yok: Hazırlık ateşi, piyadenin saldırıya geçişi... Biz de yaptık bunun denemesini, Almanlar da. Kesindir. Binlerce ölü pahasına bundan elde edilecek tek sonuç düşmanın ilk fırsatta yok edeceği çürük bir çıkıntı meydana getirmektir. Genel kurmay bilir bunu, ya da bilmeleri gerekir. Tamam... anlaşıldı. Başka bir şeye geçmek lâzım.»

Rolande da onu destekliyerek :

— «Siz bunu bir yıl önce söylemiştiniz Patron,» dedi.

— «Ama **elbette!**» diye Larraque bağırdı. «Briand'a söyledim, Ribot'ya söyledim, Painlevé'ye söyledim; sonra söyleyen yalnız ben değildim. General Estienne Joffre'a söyledi. Siwinton'la Fuller Haig'e söylediler... Faydasız... Cesaret mi dedin? İstediğin kadar... hayal gücü mü? Kimsede bulamazsın.»

Sibylle hiç bir şey söylemeden ustalıkla misafirlerini sofraya götürdü ve patronun konuşmasını kesmeden yerlerine oturttu. Sonra o susar susmaz topunu geri gönderdi ona.

— «Patron» dedi. «Fikirlerinizi bilmeyen Claire'e orduların hareketini siz idare etseydiniz **savaşınızın** nasıl olacağını anlatır mısınız sıkılmazsanız?»

Claire'den başka bütün davetliler Larraque'in ne söyliyeceğini biliyorlardı. Ama hiçbiri bir sıkıntı ya da ilgisizlik belirtisi göstermedi. Larraque da hiç istememezlik etmedi. Başka biri olsaydı: «Hepinizin yirmi defa dinlediği şeyleri tekrarlamak istemem» ya da «Bilmem ki bu teknik tartışmalar birçoğunuzu ilgilendirir mi» derdi. Patron yüzünü Claire'e çevirdi, derine kaçmış gözleriyle baktı. Onu görmüyor gibiydi; sonra canı sıkılmış gibi sert bir el hareketiyle kendisine balık uzatan metrdoteli uzaklaştırdı; Sibylle, adama «İsrar etmeyin» gibi bir işaret yaptı.

— «Mesele şu... Cepheden saldırıların bir sonuç vermediği anlaşılmış bulunuyor... O halde ne yapmalı? Tutulacak ilk yol: Cepheleri çevirmek. Çanakkale seferinin amacı buydu; çok güzel bir fikirdi bu, eğer sonuna kadar gidilseydi... Bir çok İngilizle birlikte Briand da bu tezi benimser sanıyorum. Çünkü o da Balkanlardan yapılacak bir yarmanın başarısına inanıyor; ama hiç bir zaman baş komutanlardan gerekli araçları almak imkânı yok... Bu artık bir mekanik işi değil, bir psikoloji meselesi... Gerçekten de bizim en büyük komutanlarımız da, İngilizlerinkiler de batı cephesindedirler. Birliklerinin, kendileri orada bulunmadıkları için ikinci derecede saydıkları hareket alanları yararına azalmasına razı olmazlar ...Buradan da ikinci yola baş vurma zorunluğu ortaya çıkıyor: Cepheleri yeni bazı

araçlarla çökertmek. Oysa böyle bir araç var. Bu da piyade tankıdır. Gördünüz mü tankı?»

Claire, ilgi ve biraz da kendisine sorulduğu için övünç duyarak:

— «Hayır, hiç görmedim,» diye cevap verdi.

— «Yarın fabrikaya gelin de göstereyim size... Kendisini Saint-Denise'e getirirseniz, Sibylle... François, öğle yemeğinden sonra onbeş dakikalık bir vakit ayırmak gerekecek... Loucheur ile Estienne arasına yerleştirirler... piyade tankı sadece tırtıllar üstünde giden bir traktördür... gövdesi zırhlıdır, içinde mitralyözler ve toplar bulunur... piyadeyi, düşmanın makinalı tüfek ateşine karşı savunur.. Tırttıllar sayesinde siperleri aşar; kitlesiyle de dikenli tel hatlarını ezer geçer. Tankla, az bir masrafla çökertme yapılabilir.

Claire çekinerek sordu:

— «Peki öyleyse neden denemiyorlar?»

— «Denediler,» dedi Larraque. «Nisan taarruzunda Livelle' in elinde hücum tankları vardı... Ama başlıca iki önemli noktayı ihmal etti: **Bir:** tanklar cephede geniş bir yarma meydana getirebilmek için kitle halinde kullanılmalıdır. Oysa ordu bunları âdeta teker teker sipariş ediyor. Reneault ile ben her birimiz, bizden isteseler ayda bin tane yapabiliriz bunlardan; sonra bereket versin Fransa'da da biz yanlız değiliz bu alanda... **iki:** Halâ bir saldırıdan önce topçuya hazırlık ateşi açtırmakta ayak direniyor... Sonuç: tankın alt üst olmuş bir arazide ilerlemek zorunda kalması ve mermi çukurlarında stop etmesi... oysa tankın büyük faydası, taarruzun hazırlık ateşine hacet olmaksızın tam bir baskın halinde yapılmasıdır. Nisan taarruzunun fiyaskoyla sonuçlandığını öğrenir öğrenmez bütün bunları anlatılması için François'yı Briand'a göndermiştim... Ne cevap verdi sana?»

— «Baş komutanlığa söylemelisiniz,» dedi diye François Larivière cevap verdi.

Larraque omuz silkti.

— «Güzel öğüt... Yeni bir deneme söz konusu iken askerlerle konuşmak öyle mi? Oysa askerlerin kafası tamamiyle ta-

rih çerçevesi içinde işler, amaçları da bir önceki savaşı tekrarlamaktır!.. Ne diyordu geçen gün bize Clemenceau, Verrier?»

— «Askerler,» diyordu, «Annibal'den beri Cannes'dan başka savaş tasarlıyamamışlardır patron.»

Claire yavaşçacık:

— «Yandan kuşatma,» dedi. «Belki de başka örneği yoktur da ondan.»

Erkekler hayretle ona baktılar. Sibylle onun yerine özür diliyormuş gibi:

— «Biliyor musunuz, dedi. Patron, Claire general kızıdır; askerleri savunuyor...» dedi.

Larraque gücenmemişti.

— «Askerlere hücum etmiyorum ben... Onların da kendilerine göre meziyetleri var. Ama yeni fikirlerle desteklenmeleri gerekir ki, bunu da biz teknisyenler yapabiliriz.»

Sibylle:

— «Bir şey yemediniz Patron,» dedi. «Ama ben bu kızartmayı hoşunuza gider diye yaptırmıştım.»

Larraque:

— «Çok konuştum...» dedi. «Ama kabahat bu güzel gözlerde. Yarın, anlaştığımız gibi benimle tiyatroya geliyorsunuz değil mi Sibylle? Amcanızın kızını da götürürüz. Bir kişilik yerimiz var değil mi François?»

— «Evet Patron, loca çok geniş... Hem Verrier dostlarımız da bizi bırakıp gidiyorlar.»

Rolande :

— «Kaynanamla kaynatamın yanına, Normandiya'ya gideceğim. Week-end'imi mutlaka köyde geçirmeliyim. Kutsal bir ödevdir bu benim için... Billy'nin de hava aması lâzım.»

Sofradan kalktıkları zaman François Larivère, Claire'in yanından geçerken çok yavaş sesle:

— «Aferin!» diye fısıldadı.

XVIII

SALONA geçildiği zaman Claire, bir punduna getirip Larivière'in yanına oturdu. Bu adamın zeki yüzünden, kibar tavırlarından hoşlanmıştı. Larraque'a karşı dostça bir saygı gösteriyordu ama, bu karakteri kolay anlaşılan adamla gerekirse rahatça oynayabilirdi. Zayıf, alaycı Larivière yanında oturan güzel kıza döndü. Claire:

— «Bay Larraque yanılmıyorsam tiyatroya gideceğimizi söylemişti değil mi? Hangi oyunu göreceğiz.»

— «**Jean de La Fontaine.**»

— «İyi bir piyes mi?»

— «Sacha Guitry'nin bir piyesi ne iyidir ne kötü... Sacha Guitry'nin piyesidir... Başka bir şey mi görmek isterdiniz?»

— «Gazetede Comédie-Française'de Phédre'in yeniden sahneye konacağını okudum. Çok güzel bir oyuncu kadrosu rol alıyormuş.»

— «**Piérat** da var değil mi? Evet çok klas bir oyuncudur... Ama Patronu **Phèdre**'i seyretmeğe razı etmek bir meseledir; başarırsınız belki bunu bir gün... Ben teklif etsem iyi karşılamaz... Güzel şeyleri sevmediğinden değil... Zaman zaman bir şaheseri keşfeder ve ona az kültürlü, ama zeki ve kendi aklıyla hareket eden bir adamın ateşli hayranlığıyla bağlanır. Yalnız tanımadığı şeylere karşı bir güvensizliği vardır... Tiyatroya dinlenmek için gider... Düşünün ki bu adam günde oniki, ondört saat çalışmaktadır.»

— «Beğeniyor musunuz onu?»

— «Elbette... Kendi imkânlarıyla bugün memleketin en

büyük kuvvet unsurlarından sayılan koca bir iş kurdu. İş hayatına nasıl başladığını biliyor musunuz?»

— «Hayır, hiç bilmiyorum.»

— «O, öyle ise sizin için anlattırırız!»

Claire'in itirazlarına aldırmadan Larivière yerinden kalkıp Rolande'la konuşan Larraque'a bir şeyler söyledi. Kadın itiraz eder gibi görünüyordu. Larivière, yine bir şeyler söyledi, bir dakika sonra gelip ellerini çırparak:

— «Dinleyin rica ederim! Patron bayan Forgeaud'ya nasıl iş hayatına başladığını anlatacak.»

Sibylle gelip Claire'in yanına oturmuştu. Genç kız:

— «Çok üzgünüm Sibylle,» dedi. «Ben hiç istemiş değilim.»

— «Canını sıkma. Larivière Patronun buna bayıldığını biliyor... Hayata atılışının hikâyesini haftada bir kere dinlersin... Takatın varsa iki kere.»

Larraque elinde bir puroyla orta yerdeki bir koltuğa yerleşti. Sonra Claire'e doğru anlatmaya başladı:

— «Bilmem ne diye size dinletmek isterler söylene söylene sakıza dönen bu şeyleri... Sahiden sizi ilgilendiriyorsa, tutalım ki söz konusu olan ben değilim. Belki de bu anlatacaklarım iradeyle neler yapılabileceğine bir örnek verecektir... Hikâye şu: Babam Amiens'de kadife fabrikası işletiyordu. İşleri yolundaydı; (Eserlerinin çocuğu olduğumu iddia etmiyorum) büyükler, kendilerinden sonra, benim işin başına geçmemi istiyorlardı. Ama ben daha küçük yaşımdanberi makinalarla uğraşmaktan hoşlanıyordum. Odamda küçük makina modelleri, motorlar yaptım. Odamda eşya olarak ne varsa hepsinin bir marifeti vardı. Kapısını açtığım zaman dolabımın içi aydınlanırdı. Yatağımda yatarken su içmek üzere bir âlet yapmıştım. Su şişesi kendiliğinden gelip ağzıma dayanıyordu. Sonra bir boru ile de mutfakla konuşuyordum. Lisede matematikle fiziğin dışındaki derslere hiç çalıştığım yoktu. Ama tezgâhın başına geçip de elime eğeyi ya da pensi aldığım zaman yorulmak nedir bilmezdim... kısacası onaltı yaşındayken, tatilde evimizin avlusuna küçük bir atölye kurdum; burada kendi kendine giden bir arabacık yapmayı kafama koymuştum. Hemen söyliyeyim ki bu,

yeni bir fikir değildi. Teknik müzesinde 1771'de yapılmış, buharla işliyen bir araba görebilirsiniz ...Fransa'da 1890'la 1900 arasında bir çok mühendis bu konuyu ileri götürmüşlerdi: Panhard, De Dion, üç kardeş Renault'lar, Amerika'da Ford, Almanya'da Benz ve Daimler, İngiltere'de Rolls gibi... benim tek özelliğim, eğer varsa, mühendis olmayışımdı; sadece becerikli bir çocuktum...»

Larraque, purosunun külünün yere dökülmesinden çekiniyormuş gibi bir hareket yaptı. Bunu gören Sibylle hemen bir tabla yetiştirdi. Tıpkı çömezin kilisede papaza kutsal şarap kadehini koşturması gibi.

— «Annem babam benim için kaygılanıyorlardı» diye devam etti Larraque. «Bakalorya imtihanında başarısızlığa uğramıştım; tekrar girmek istemiyordum; günümü hep bir hangarda bir tezgâhın önünde geçiriyordum; annemle babam, rahat ve emin bir hayatı tepip saçma sapan oyunlarla hayatımı heba edeceğimden kaygılanıyorlardı. Nihayet 1898'de üç tekerlekli bir motorlu bisiklet, üç yıl sonra da saatte onbeş ilâ yirmibeş kilometre giden küçük bir araba yaptım. Ailem, eğilimime karşı gelmekten vazgeçmişti; ama bana bir yarı deli gözüyle bakıyorlardı. Bu sırada bazı arkadaşlarım kendileri için de böyle küçük arabalar yapmamı istediler. Bir süre sonra siparişler çoğalınca oniki işçi çalıştırmaya başladım. Larraque fabrikası kurulmuştu. Yarın Saint-Denise'e gelerek bana şeref verirseniz, bugünkü işimin doğduğu hücre olan ilk atölyemi gösteririm size... Amiens'den her taşını ayrı ayrı taşıtarak yeniden kurdum. Bütün fabrika onun etrafında kurulmuştur. Bugün otuzbin işçimiz var. Eh işte eğilim denilen şey bu!»

Claire, elinde olmadan hayranlıkla içini çeker gibi:

— «Ne güzel hikâye!» diye bağırdı.

Sibylle yanına gelerek :

— «Çok güzel söyledin bunu» diye mırıldandı. Bu sırada Rolande yeniden Larraque'a balta olmuştu; kocası da şahane bir otorite ile onu desteklemekte idi.

Claire kendini savunurcasına:

— «Samimi olarak söyledim bunu» dedi· «Hayret verici bir hikâye... Sen böyle bulmuyor musun?»

— «Bulmaz olur muyum güzel kuzucuğum... Hem de çok güzel, yalnız ben bütün bunları ezberledim de...»

Ertesi gün iki amca kızı beraberce Larraque fabrikasına gittiler. Sibylle koyu gri, sade bir tayyör giymiş, omuzuna da bir tilki atmıştı. Claire'in kıyafetini gözden geçirince:

— «O! Böyle geniş kenarlı şapka olmaz... Sade bir fötr yeter... İş kıyafeti,» dedi.

Sonra içini çekti:

— «Hani yüzellinci defa fabrikaya gitmekten vaz geçebilirdim... Üstelik de Patronun peşinde yarış eder gibi koşmaktan bıktım. Ama önem veriyor buna... Sonra seninle ilgilenmesi de Rolande'ın canını sıkıyor.»

Claire: «Neden benimle ilgilensin?» diye sordu.

— «Çünkü sen korkunç bir tipsin... Cildin timsah derisi gibi, gözlerin çapaklı, rengin de eski bir duvar rengini andırıyor da ondan... Patronun makinalara büyük bir düşkünlüğü var, bu böyle, ama kurucu olmak için de insan olmamak gerekmez... Tatlı bir kız çocuğunun değerini anlayabilir... Rolande de güzel bir kısrak, ama şimdi onun üstündeki nüfuzuna çok güveniyor... Can sıkıcı olmaya başladı... Günün birinde manivela yerine gelecek ve güzel Rolande şapa oturacak. Her halde ağlayacak değilim onun bu haline... Hazır mısın? Patron arabasını gönderdi. Bilmem neden. Benim arabamla gidebilirdik. Ama mademki geldi...»

Uzun beyaz araba, kapının önünde duruyordu. Şoför, kasketi elinde, gülümseyerek kapısını açtı. Sibylle ahbapça:

— «Günaydın Eugène» dedi. Daha yeni olan Claire de onun ardından:

— «Günaydın Eugène» diye tekrarladı.

Larraque fabrikalarındaki gezinti, Claire'in zihninde büyük bir macera gibi yer etmişti. Larraque'ın kullandığı küçük bir araba atelyeden atelyeye sıçrayıp duruyordu. Çok geniş camekânlı salonlarda, makinalar torna ediyor, perdahlıyor, lehimliyor, kazıyordu. Yerlere maden talaşları dökülüyor, et-

rafa kıvılcımlar saçılıyordu. Seyyar vinçler, gezenlerin başı üzerinden, ucunda korkunç çengeller bulunan ağır zincirleri dolaştırıyordu. Larraque, makina gürültülerini bastıran bir sesle bağırarak açıklamalar yapmaktaydı. Claire'in bir şey anladığı yoktu ama, dev gibi bir gücün karşısında olduğunu hissetmişti.

Larraque bir işçiye:

— «Ne yapıyorsun Lucas?» diye bağırdı.

— «Bir differansiyel mili Bay Albert.»

— «İş numarası ne?»

— «G. 135.23 Bay Albert.»

Başka bir salona geçtikleri zaman, durup bir parçayı eğeleyen bir işçiye baktı:

— «Öyle olmaz dostum, bak!» diyerek Patron ceketini çıkarıp Sibylle'e verdi; genç kadın kaygılı ve bu hal kendini eğlendirmiş gibi görünüyordu. Sonra Larraque işçinin yerine geçerek:

— «Görüyor musun?... Böyle, iki defa daha hızlı çalışırsın!» dedi.

Onları otomobiliyle döndürürken, o sırada başlamış olan ve bir çok burjuvaları ürküten Rus ihtilâlinden söz açtı:

— «Kapitalizmmiş, komünizmmiş! Benim ne umurumda bunlar? Bir takım kelimeler... Rejim ne olursa olsun, iyi teknisyenler gerekecektir. Benden başka kim yönetebilir bu fabrikayı? **Kimse.** Onu yapan **benim.** Kanım canım ona karışmış, ben onunla birlikte yaşıyorum. Tutalım ki Fransa'da sosyalist, komünist bir hükümet olsun. Almanlara karşı kendini savunmak için tank istiyorsa, Albert Larraque'a ihtiyacı olacaktır. Öyleyse ne diye korkacakmışım doktrinlerden? Önemi olan olaylardır. Olaylar da benim!»

Claire: «O kadar uzun boylu değil» diye düşündü; ama kendini tutarak, açığa vurmadı bu düşüncesini.

İki amca kızı arabada yalnız kaldıkları zaman Sibylle:

— «Memnun musun?» diye sordu.

— «Serseme döndüm!» diye Claire cevap verdi. «Başıma ağrı girdi. Ama, yine de memnunum. Vahşi bir güzellik var

bu fabrikada. Hem sonra da, nihayet zamanımın yaşayışına karıştığımı duydum... Sarrazac'da, başka bir dünyada ya da bir mezarda yaşıyor gibiydim.»

«Şu anda annemle Miss Brinker ne yapıyorlar acaba?» diye düşündü. Şüphesiz ki Bayan Forgeaud iğnesini o halı işine saplayıp duruyordu yine. Miss Brinker de belki Marie'ye biraz yüksekten bakarak ve can sıkıntısıyla, porridge (1)'le bread and butter pudding'in (2) nasıl yapılacağını tarif ediyordur; ya da haki renkli çoraplar örmeğe başlamıştır. Çayırlardan şimdiden, kuru ot kokusu yayılmaya başlamıştır etrafa ve vadinin en çukur, rutubetli yerlerinde hâlâ nergisler vardır.

(1) Sebze çorbası.
(2) Tereyağlı pasta.

XIX

TEMMUZ başında aldığı bir mektup Claire'i altüst etmişti. Bu mektubu Claude Parent'ın bir arkadaşı yazmıştı; Sarrazac'dan Paris'e gönderiyorlardı. Teğmen Estève bu mektubunda: «Bayan Claire» diyordu, «komutanım ve arkadaşım yüzbaşı Parent'ın dün vurularak öldüğünü bildirmekten derin bir acı duymaktayım. Bana, başına bir felâket gelirse, daima koynunda taşıdığı mektuplarınızı yok etmemi, bunu size bildirmemi ve sizi ölünceye kadar sevdiğini yazmamı istemişti. Hepimizin, onun cesaretine ne kadar hayran olduğumuzu bilmenizi isterim. Ordu günlük emrinde adı geçti...» Sonra çatışma hakkında bazı ek bilgiler veriyordu.

Claire, uzun uzun kendine ağır sitemlerde bulundu. «Bu zavallı çocuğu anlamadım ben. Bir kahramandı o. Önemsiz bazı taraflarına göre hüküm verdim onun hakkında. Çok miskince düşündüm, bencillik hafiflik ettim. Eğer Brantôme'da buluştuğumuz gün kendime hakim olabilseydim, ömrünün bu son iki yılını daha mutlu geçirirdi.» Sonra şöyle düşündü «Evet, ama, ya Claude sağ kalsaydı, bu yalan nereye götürürdü bizi, yeni anlaşmazlıklardan başka?...»

Bu iki ay içinde Sibylle Claire'e bir çok genci tanıtmıştı: savaşta büyük yararlık göstermiş, göğüsleri nişanlarla dolu havacılar... göğüslerinde mor ve beyaz kurdelalı **Military Cross** (1) taşıyan genç İngilizler. Bunların hiç biri bağlamamıştı onu kendine. İçlerinde çoğu, dansın verdiği yakınlıktan faydalanarak, daha çok da geceden yararlanarak, onu heye-

(1) Savaş madalyası.

canlandırmak istemişlerdi. Ama lâübali hareketlerden, maksatlı sokuluşlardan, kaçmak öpücüklerden kaçmıştı. Sibylle:

— «Çocuklar senin buz parçası gibi bir şey olduğunu söylüyorlar» dedi.

— «Tam aksine Sibe, ben gerçekten sevgiye değer verdiğim için kaçıyorum. Kaldı ki sen de, karşına gelen ilk adama öptürmezsin kendini...»

— «Benim durumum başka; evliyim, Roger'yi seviyorum... Ona saklıyorum kendimi... Ama sen serbestsin...»

— «İyi söyledin ya; gerçekten sevilmeğe lâyık bir adam beklemekte serbestim...»

— «Kabul ediyorum, şekerim... Ama kendini bazı zevklerden mahrum ediyorsun... Ne hoş şeydir uzun bir öpücük... Tatlı dudaklar... Seni sıkan iki kuvvetli kol...»

— «Sahiden bu kadar hoş bir şey mi Sibe? Yoksa hemen hemen bütün kitapları yazmış olan erkekler, kendini vermenin pek nefis bir şey olduğunu söyledikleri için mi başları dönüyor?»

— «Ne dediğini bilmiyorsun, şekerim... Sevişmek çok tatlı bir şeydir. Başlangıçta değil, nasıl olursa olsun değil, hatta her hangi bir erkek de değil... Ama, bu Larivière'in dediği gibi, zevkin ta kendisidir. Sen de anlayacaksın bir gün.»

Claire, amcasının kızının samimi olduğunu, Roger Martin'i sevdiğini, ama bu sevginin kendisini esir haline getirdiğini düşünüyordu. Bir Rolande Verrier'nin daha canlı, atılgan bir yaşayışı vardı. Claire, Rolande'a karşı hiç bir yakınlık duymuyordu ama onun becerikliliğini ve gücünü beğeniyordu. Çok kere Larraque'ın evinde, onun ağlarını gererek, esrarlı bir takım amaçları için bazı bakanları ve elçileri anlamaya çalıştığını görürdü. Daima iyi hazırlanmış bir çalışmaydı bu ve erkeklerin, inanılmaz derecede kendini beğenmişliği bu oyunu epey kolaylaştırıyordu.

Arada bir Claire «eğer isteseydim...» diye düşünüyordu.

Ama istemiyor, kendini çok parlak bir maceraya sakla-

yarak, Sarrazac'daki gibi **«bilinmeyen bir şeyi bekliyorum»** diyordu içinden.

Bu sırada her şeye kanıksamamış insanların, safça mutluluğuyla her gün bir parça daha tanıdığı sihirli hayatın tadına varıyordu. Larraque'ın izinden yürümek, savaş olduğu halde, gerçek yaşayışı bir Bin Bir Gece masalı haline getirmekteydi. Bütün yollar dümdüz olmuştu, bütün kapılar açılıyordu. Voisin lokantasında metrdotel: «Bay Larraque'ın masası!» diye bağırdı mı, üstü çiçeklerle bezenmiş masa hazırdı. Tiyatroda bilet kontrolcuları «Bay Larraque'ın locası» dediler mi hemen saygılı bir bayan yol gösteriyordu. Claire, Larivière'e: «Bir gün Chartres'ın renkli camlarını görmek istiyorum» demeye görsün; ertesi gün, uzun bir beyaz araba emrine hazır oluyordu.

Odası, Larivière'in seçtiği güzel ciltli kitaplarla dolmuştu. Patronun hediyesiydi bunlar. Claire'in koluna taktığı pırlantalı saati de, şaka olsun diye, on dakika geç kaldığı bir gün, Patron hediye etmişti.

Başka bir gün de lades tutuşmuşlardı; Claire, dalgın adamı yenince, gözlerinin rengine uygun zümrüt bir kolye kazandı. Pazarları iki amca kızı öğle yemeğine, Patronun Versailles'daki evine gidiyorlardı. Bu küçücük evi büyük bir zevkle Larivière döşemişti, en saf Louis XVI stilinde. Klâsik bir Fransız bahçesi vardı, Trianon parkının eşi gibiydi bu bahçe. Havuzların etrafı sütunlu kemerlerle çevrilmişti. Hemen daima, bu hafta sonu yemeklerinde, ilgi çekici misafirler bulunurdu. Larraque'ı tutan bir sabah, bir de akşam gazetesi olduğu için onun desteğini sağlamak üzere bir çok politikacı gelirdi buraya. Claire burada Briand'la tanıştı. Tanınmış devlet adamı, genç kızla konuşmaktan hoşlanmıştı; ona tatlı deniz hikâyeleri anlattı. Bu adamda kökten bir Fransız köylüsünün muhayyilesiyle, yaşlı bir parlâmento üyesinin ince zekâsı birleşmişti. Charles amca da Versailles'da her zaman görülen misafirlerdendi. Patron, dostça şakalaşırdı kendisiyle. İstidatsız bir şarkıcı olan sevgilisi Bayan Janin de, pazarları öğle yemeğine gelirdi. Ama akşamleyin ayrılırdı oradan. Çünkü herkesin bil-

diği bir ilişkiyi saklamak için namusluca bir çaba harcardı. Charles amca, bu kadının güzel gözlerinin hatırı için Opéra-Comique'e hissedar olmuştu.

Charles amca:

— «Bayan Claire çok güzelleşti!» diyordu. «Tıpkı Forgeaud ninemiz... Clairesse'imiz hayatından memnun mudur acaba?»

Claire de:

— «Şu anda ne kadar memnun olmak mümkünse o kadar memnunum, amcacığım» diye cevap veriyordu.

O yaz savaş çok kötü geçti. Başarısızlıkla sonuçlanan taarruzdan sonra, isyanlar, Fransız ordusunu şiddetle sarsmıştı. Rusya geriliyordu; İngiltere ağırdan almaktaydı; Fransa bölünmüştü. Caillaux ile Briand, sonuna kadar savaşa devamdan yana olan Clemenceau'ya muhalefet ediyorlardı. Başbakanlar çabucak yıpranıyordu. Larraque:

— «Clemenceau bizim son kozumuz olacak ama, Poincaré nefret ediyor ondan» diyordu.

Claire, Patrona askerî ve siyasi durumu anlattırmaktan hoşlanıyordu. Doğrudan doğruya meselenin esasına giren berrak bir düşünüşü vardı bu adamın. Bunu Larivière'e söylediği zaman azıcık alay etti onunla:

— «Ne büyük keşif!» dedi. «Patronun bugünkü durumuna nasıl geldiğini sanıyorsunuz? Endüstride mucize yoktur. Hiçten hareket ederek bütün bunları yaratmış olan adam bir çeşit dehaya sahip demektir. Başka türlü açıklanamaz bu.»

— «Doğru ama, ilk bakışta anlaşılmıyor. Çok sade bir insan.»

Larivière:

— «Tamamiyle sizin gibi düşünüyorum prenses!» dedi.

1917 Ağustosunda, Larraque, Bretagne'da Fréhel burnundaki villasında onbeş gün geçirmeğe karar vermişti. Yorgundu, doktoru dinlenmesini istiyordu. 1918 imalâtı başlamıştı. Bir tank tipi kabul edilmişti, mesele şimdi bunu seri halinde imal etmekti. Çaresiz, onbeş gün fabrikayı Verrier yönetecekti

Larivière Saint-Simon'un (1) üslubunu taklit ederek:

— «Bu Marly yolculuğuna Kral, Madame de Verrier'nin, Madame de Martin'in, Mademoiselle de Forgeaud'nun da kralık arabalarıyla katılmalarını istiyor.» dedi.

Rolande, iğneleyici bir dille:

— «Bir kadın fazla» diye çattı.

— «Ne yapalım patron bilinmedik bir erkeğin bulunmasını istemiyor. Erkekler hafta tatiline davet edilecek.»

Sibylle; Claire'e:

— «Şimdi plaj kıyafetiyle meşgul olmak lazım» dedi. «Mayon var mı?»

— «Hayır... Kaldıki mayo vücuda yapışır Sibe...»

— «Paçası dantelli uzun donla, bol gömlek giyemezsin her halde; İmparatoriçe Eugénie'nin nedimeleri gibi!... Siyah mayonun sana çok iyi gideceğini bir tarafa bıraksak bile, teninin güzelliğini meydana çıkartır.»

Rolande biçimine getirip patronun arabasına bindi. Kendi arabasının o sabah tamiri güç bir arıza yapmasının buna yardımı oldu. Yol boyunca Claire'den söz etti:

— «Şu küçük Forgeaud'yu davet ettiğinize çok sevindim. O kadar neşesiz bir yaşayışı var ki... Yirmiiki yaşına geldiği halde evlenmemiş. Savaşın bitmesinden önce de evlenmesi güç. Drahoması da yok. Sonra, hiç bir genç de sokulmuyor yanına. Şaşılacak şey... Çünkü pek fena değil, siz de böyle bulmuyor musunuz?»

Zihni iki gündür, fabrikalarının yeniden organize edilmesi projeleriyle meşguldü; bununla ilgili planı Bretagne'a götürüyordu. Bunun için Rolande'a pek kulak vermemişti. Dalgınca:

— «Kim?» diye sordu.

— «Claire Forgeaud»

— «Claire Forgeaud mu? Ne istiyorsunuz ondan?»

Adamın bu sert çıkışından sarsılan Rolande:

— «Fena değil diyordum.» diye cevap verdi.

---

(1) Duc de Saint-Simon. XVII. yüzyıl Fransız yazarlarından. Saray hayatını anlatan «Hatıraları» ile tanınmıştır. (çev.)

— «Fena değil ne demek? Siz herkesi kör mü sanıyorsunuz? Güzel kız, hem de çok güzel...»

Claire villayı, sardunyalarla bezenmiş taraçasını, gül bahçesini, patronun misafirlerinin güneş banyosu yaptıkları plajını sevmiştı. Larraque'la Larivière, ilk defa, oldukça heyecan duyarak beyaz sabahlığını açtığı zaman, hayranlıklarından «oh!» diye bağırmaktan kendilerini güçlükle alıkoyabilmişlerdi. Karnını açık bırakan, et rengi iki parçalı bir mayo giymiş olan Rolande'la, uzun bacakları ve sporcu haliyle Sibylle de hoş bir etki yapmışlardı. Ama Claire patronu büyülemiş gibiydi. Genç kız hiç iyi yüzemiyordu; Larraque ona ders vermeğe kalktı. Sonra, yanına gelip kumlara uzandı; içini dökmeğe başladı:

— «Bu dinlenme anlarının zevkini benden daha çok kimse tadamaz.» diyordu «çünkü onaltı yaşımdan beri hiç dinlenmedim... Hayatımın nasıl geçtiğini bilemezsiniz... Her gün zamanla bir savaş. Her şeyi kendim yapmak, organize etmek, önceden görmek zorundaydım. Bir işin başında bulunan adam, biliyor musunuz ki çok yanlızdır; kimseye güvenemez... Roger Martin en iyi yardımcımdı, kimse yerini tutamaz onun... Ama beni bırakıp gitti, asker oldu... Verrier beceriksiz değildir, ama birinci planda bir adam sayılmaz; verilen fikirleri uygular, kendi yeni bir fikir bulmaz... sonra bu manevi yanlızlık... Çalışmayla geçen bir günden sonra eve gelince sevgiyle karşılanmak beklerken, ne buluyorum ki? Birbirine rakip guruplar, birbirlerine sırt çevirmiş dostlar, saray entrikaları... Sizi temin ederim, öyle günler oluyor ki bütün bu figüranları başımdan savayım da gidip fabrikadaki büromda tek başıma yaşayayım, diyorum kendi kendime. İnsanlar: «Zenginlik... Kuvvet ne güzel şey-» düşünürler. Yok canım! Yürekten başka bir şey değil bunlar... Katlandığım bütün bu sıkıntılardan sonra benden ne kalacak?.. Yerime geçecek bir oğlum bile yok...»

Bu sırada Rolande yanlarına gelip onlara çakıl taşları atmaya başlamıştı.

— «Haydi, bakalım tenbeller!» diye bağırdı. «Yemekten önce denize girmeniz için çok vaktiniz kalmadı.»

Larraque öfkeyle doğrularak:

— «Dikkat etsenize Rolande» dedi. «Gözümü çıkaracaktı attığınız taşlar...»

Claire uzun uzun onu süzdü; vücudu, bozuk yüzünden daha genç görünüyordu.

Rolande, Larraque'a

— «Sevgilim» dedi. «Lütfen güneş gözlüğümle sigara tabakamı getirtir misiniz... Bu sabah bunları yatağımızın yanındaki küçük masanın üstünde unutmuşum.»

Larraque öfkeden gözlerinden kıvılcımlar saçılarak Claire'i gösterdi. Bayan Rolande hiç bir şey olmamış gibi büyük bir saflıkla kumun üstüne onların yanına uzandı.

XX

BİR arada yaşıyan bir kaç kişinin arasında fırtına kopmaması seyrek görülür. Bir gün öğleden sonra plaj dönüşü, Claire'le merdivenden çıkan Rolande birden genç kıza:

— «Bir dakika odama gelir misiniz Claire?... Sizinle konuşmak ihtiyacını duyuyorum.» dedi.

— «Bir dakika sonra... Gidip akşam yemeği için giyineyim.»

— «Yok canım ne lüzum var böyle gelin...»

Claire üzerinde deniz bornozuyla içeri girerek bir koltuğa oturdu. Yazı masasının üstünde Guillaume Verrier'nin kocaman bir fotoğrafını görünce şaşıp kalmıştı; biraz kaygıyla, ama döğüşe hazır, bekledi.

Rolande bir sigara yakarak, yatağına uzandı.

— «Yavrucuğum» dedi. «Ben çok açık yürekli, çok mert bir kadınım, hiç bir art düşüncesi olmıyan bir dost, bir insanımdır ve daima açıklığı severim... Bir haftadır, sizi gözlüyorum, görüyorum ki tehlikeli bir yoldasınız... Benim yerimde başka bir kadın: «Adam sen de neme gerek benim!... Bu kız isterse başını kayaya çarpsın; bu onun bileceği iş!» diye düşünürdü. Ama ben çok acırım genç kızlara. Ben de sizin yaşınızdayken, sizin gibi tecrübesizdim... Hem de çok zaman geçmedi üstünden... Şimdi yaptığım budalalıkları üzülerek hatırlıyorum; sizi bunlardan korumak isterim. Bunun için de sizinle konuşmaya karar verdim... Bir sigara içmek isterseniz, yanınızdaki kutuda var.»

Claire bacak bacak üstüne atarak:

— «Hayır, teşekkür ederim, sigara içmiyorum» dedi.

— «Vücudunuz çok güzel, cicim; hayret verici gözleriniz

var, saçlarınız ipek gibi, omuzlarınız sanki bir heykeltıraşın elinden çıkmış. Üstelik de akıllı ve çok bilgilisiniz... Bütün bunlar hiç de fena olmıyan oyununuzda birer kozdur... Birinci planda bir adamla evlenebilirsiniz, evlenmelisiniz de. Şayet akıllıca hareket ederseniz size yardım edebilirim. Ama şimdi, Patronu elde etmek gibi, sonu gelmiyecek bir işe girişmiş bulunuyorsunuz.»

— «Ben mi?» diye Claire bağırdı.

— «A, yo rica ederim. Komedi oynamıyalım. Ben sizinle kartları açık oynuyorum. Siz de aynı mertlikle davranın bana karşı... Patrona kur yapıyorsunuz. Bunu görmemek için insan kör olmalı. Bakireliğinizin cazibesini, bilgiçliğinizi, saflığınızı onun önüne seriyor; onu dikkatle dinliyor, hayranlığınızı açığa vuruyor ,onu elde etmeğe çalışıyorsunuz... Eğer bir sonuç elde etmek mümkün olsaydı bu hiç de becerıksizce bir şey olmazdı... Yalnız ben size söylüyorum ki **hiç bir şey elde edemezsiniz.** Hiç... Bunun da bir çok sebebi var... Önce şunu öğrenmek isterim, ne umuyorsunuz? Tahmin ediyorum ki onunla evlenmek. Her halde işe çılgınlıkla başlamak niyetinde değilsiniz? Peki öyleyse yavrum **şunu bilin ki Patron asla** evlenmez! Bunu yüz kere tekrar tekrar söylemiştir. Larivière'e sorun. Haklı ya da haksız, evlenmenin kendisini küçülteceğini, gücünün bir kısmını elinden alacağını düşünüyor... Şehvete çok düşkün olduğu için, kadınları çok sever, bunun için de tek bir kadına bağlanmaz... Sonra da çok yaşlı... Albert elli yaşında...»

Claire elinde olmadan:

— «Kırkbeş» dedi.

— «Kendi kırkbeş diyor; kendini iyi koruduğu gerçek bir şey, ama elliyi geçtiğini **biliyorum.** Hoş bunun o kadar önemi yok. Evlenmiyecek... Ne olur o zaman? Sizi çok canı çekiyorsa, yanında çalıştırdığı iyi gençlerden biriyle evlendirir, sonra da metres yapar kendine... Evet, canım, böyle bir şey yapmıştır bile!... Her halde böyle olmaya pek hevesli değilsiniz? Bundan daha iyi durumda olabilirsiniz siz... Bir de şunu düşünün ki bu anda ve daha umarım ki uzun bir süre benim-

dir... Evet, genç kız, ben kelimeleri ağzımın içinde geveliyecek değilim... Albert benimdir... Seviyorum onu; bağlıyım ona ve elimde tutmak istiyorum... Evli olduğumu söyliyeceksiniz değil mi? Doğrudur çok severim kocamı da... Tamamiyle **taparcasına severim** Billy'yi, ona çok bağlıyım. Bugün bulunduğu yere ben getirdim onu, yani mesleğinin en yüksek noktasına... Onu şefkatle, bir dost gibi seviyorum, aşkla değil, Billy ile aramızda üç yıldır bir beraberlikten başka bir şey yok. Ama biz birbirimize bağlı eşleriz, çocuğumuza karşı da çok iyi anlaşmış bir karı koca gibi davranmağa dikkat ederiz... Larraque aksine beni seviyor, bana ihtiyacı var... Tekrar ediyorum ki ben de buna önem veriyorum, elimde tutacağım onu ve bırakmıyacağım.»

Bu konuşmaya kızan Claire kalkmak istedi.

— «Hayır! Hayır!» dedi Rolande. Bitirmedim! Ne diye siz çok kapalı yetiştirilmiş, namuslu bir genç kız olarak, böyle sonu olmayan bir maceraya atılacaksınız? Bana öyle geliyor ki canım, bunu düşünemiyorsunuz. Ama ben kadınları ve erkekleri de bir parça tanımış olarak size söylüyorum. Sizi bu yola amcanızın kızı Sibylle Martin itiyor... İyi yürekli kız gibi gösteriyor kendini. Ama göründüğü gibi değil. Larraque'ın üzerinde etkin olduğumu görünce, bana karşı ifrit oldu. Roger cepheye gitmeğe kalkınca (söz aramızda kafasına bu fikri ben sokmuştum) Guillaume'cuğun da, geçici olarak (Patronun dediği gibi G.O.) Sibe'i, bir korkudur aldı. Kendi kendine şöyle dedi: «Geçici olan sürekli olabilir; G.O.S.O. şekline girebilir dikkat! Ama nasıl savunacaktı kendini?»

Rolande, bir tablanın içinde ezerek sigarasını söndürdü, yataktan kalktı, yere bir minder koyarak, sıkıntı içinde oturan Claire'in ayağının dibine oturdu.

— «Sibylle de Patronu ele geçirmek isterdi» diye Rolande sözüne devam etti. «Daha bir zaman Roger'sine-ki güzel oğlandır-sadık olmakla beraber, bu alanda benimle çatışmak zorunda kalacağını anlayacak kadar sağduyusu vardır... Peki ne yapmalı o halde? Karşıma ondan yana olan bir rakip çıkarmalıydı. İşte işler bu noktadayken Tanrı, sarışın amca kızını

yetiştirdi imdadına. Limoges taraflarında bir yerlerde, eşine az rastlanır güzellikte, el değmemiş, heykel gibi biçimli, körpe bir kız vardı. Eh, işte, biraz da kanıksamış ellilik bir adamın ağzını sulandıracak bir parça. Böylece manevra başlamış oldu ve şimdi de yürüyor. Güzel Claire (ki kendisiyle dört yıldır kimse ilgilenmemişti) Paris'e çağırıldı; sultanın yakınına şürüldü; şimdi de önüne geçilmez sonuca bekleniyor... Ama bu arada iki insan kurban edilecek... Biri gözde, yani ben; öteki genç cariye, yani siz, yavruçuğum! İşte şimdi bu oyunu boşa çıkarmak için bu iki kurban elele vermeli... Size söylemek istediğim de buydu zaten.»

Claire'in bütün vücudu titriyordu, ağlayacaktı neredeyse, yerinde duramıyordu. Rolande kolunu, genç kızın çıplak dizine yaslayarak, oturmaya zorladı:

— «Beni iyi dinleyin cicim... Beraberce büyük işler yapabiliriz. Size bir antlaşma teklif ediyorum. Sizden istediğim, derhal Albert'in cesaretini kırmaktır. Bu da kolay bir şey; hem de onunla aranızı açmadan; bu, bir davranış, ses tonu, jest meselesi... Sakın bu konuşmamızı Sibylle'e anlatmayın, yalnız onun sizi babanız yerinde bir adamın kucağına atmak izin gösterdiği çabalara karşı koyun... Buna karşılık, ben de size kısa zamanda hatırı sayılır bir koca bulmayı üstüme alıyorum. Bu, benim başarım sayılmaz. Şahane bir parçasınız, sonra iyi bir ailedensiniz. Bütün Paris avucumun içindedir benim. Nasıl bir hayat düzeninden hoşlandığınızı söyleyin bana: diplomasi mi, askerlik mi, edebiyat mı, politika mı, iş hayatı mı? Hemen istediğiniz çevrede tanıtırım sizi. Bu çevrede size lâyık genç, parlak, üstelik de geleceğini geride bırakmış bir ellilik gibi olmayan bir erkek bulursunuz hemen. Altı ayda evlenirsiniz, hem de çok iyi bir evlenme yaparak... Sonra da istediğinizi yaparsınız, ama Larraque'a takılıp kendinizi tehlikeye atmayın... İşinizi güçleştirir bu sizin... Anlaştık mı?

Bunları söyleyerek Rolande, ayağa kalkmış olan Claire'i kucaklayıp öpmek istedi. Ama Claire onun kolları arasından kendini kurtarıp: «Fena halde geciktim... giyinmem lâzım,» diyerek kaçtı.

XXI

BU konuşmadan sonra odasına gelen Claire, Sibylle'in dairesine bakan kapıyı açık buldu. Bir dakika sonra da, bileziğini takmaya çalışan amcasının kızı göründü: sırtında akşam elbisesi vardı.

— «Ne yapıyordun kuzum?» diye surat ederek Claire'e sordu. «Sofraya oturulmasına on dakikacık kaldı. Neredeydin?... Pancar gibi de kıpkırmızı olmuşsun!»

— «Böyle olmam için de sebep vardır... Bir bilsen!... Sen hazırlanmışsın Sibe. Ben giyinirken burada kal, anlatacaklarım var sana.»

Tuvalet masasının önüne oturarak, saçlarını ikiye ayırdıktan sonra topuz yaptı. Bir yandan da Rolande Verrier'nin söylediklerini anlattı.

— «Aşağılık karı!» dedi Sibylle. «Her şey beklenir ondan. Haddini bildirmişsindir her halde?»

— «Hayır, o kadar şaşırdım ki, söyleyecek şey bulamadım. Ama yarın sabah Bay Larraque'la konuşacağım; buradan gideceğimi söyleyeceğim kendisine. Gönül işlerini bozmak istemem.»

Sibylle:

— «Acele karar verme» dedi. «Dur da elbiseni ilikleyeyim... Roger, daima önemli hallerde, konuşmadan önce bir gece sabretmek gerekir, derdi. Hem her şeyden önce, ne yaparsan yap, Patronu gücendirmemek gerekir.»

— «Onu gücendirmeye hiç hevesim yok; sempatik buluyorum bu adamı; sonra bana karşı da çok kibarca davrandı

hep. Ama bu kadının bana hakaret etmesine kayıtsız kalamam her halde!»

— «Elbette şekerim, ama bir şey yapma bu akşam... Şayet fırsat bulursam ben Patrona çıtlatırım.»

Yemek çıngırağı çalınmıştı. İki amca kızı yemek salonuna indiler. Larraque'la Larivière'i orada buldular. İkisi de oldukça kederli görünüyordu.

Patron:

— «Cephe haberleri hiç de iyi değil» dedi. «Verrier, Paris'den az önce bildirdi. Belliydi böyle olacağı. Hep aynı hikâye. Günlerce topçuya hazırlık ateşi açtırılır. Sonra da, düşmanı gafil avlayacaklarını umarlar... Düşmanı budala saymaya dayanan bir politika, hiç bir zaman bir şey kazandırmaz. Onun da orta derecede aklı olduğunu kabul etmek daha iyi olur. Baskınsız zafer olmaz; baskın da ancak çabuk hareketle yapılabilir... Bunlar basit şeyler... Rolande nerede?»

— «Henüz aşağıya inmedi.»

— «Eh, kendi bilir! Biz sofraya oturalım. Saat sekizi on geçiyor.»

Rolande, soğuk et suyu verilirken gülümseyerek sofraya geldi. Çok güzel görünüyordu; sırtında beyaz jerse, kol ve yaka ağızları köy işi işlemeli bir elbise vardı. Ypres savaşının ilk dönemine katılmış olan Lariviere, araziyi anlattı: Flandre'ın bu sarı balçığında galeri kazmaya imkân yoktu; siperler çöküyordu, şehir bir yıkıntı halindeydi. Claire, vicdan azabı duyarak, savaşların içinde bulundukları sefaletle, şu lüks hayat arasındaki karşıtlığı düşündü.

Kendi kendine: «Yarın buradan giderim» dedi. «Sonra da annemden hasta bakıcı olmama izin vermesini isteyeceğim. Reşit oldum artık.»

Yemekten sonra kahve içmek üzere taraçaya çıkıldı. Claire, Larraque'dan uzakça bir yere, Larivière'in yanına oturdu; Rolande da hemen yanlarına geldi. Claire: «Beni göz altında tutuyor» dedi içinden. Söylediklerini «François»ya, anlatmayayım diye. Böylece Larraque'la Sibylle, herkesten ayrı kal-

mışlardı. Karanlık bastırınca, fısıltı halinde uzun uzun konuştular. Claire dalgın dalgın, Larivière'le Rolande'ın konuşmalarını dinliyordu. Bretagne'dan söz ediyorlardı. Bayan Verrier:

— «Bayılırım bu memlekete» dedi.

Claire, Sibylle'in, Rolande'ın yaptıklarını Larraque'a anlatmaya cesaret edip etmediğini soruyordu kendi kendine. Anlatırsa, Patronun tepkisi ne olurdu acaba? Bir aralık Sibylle'in yüksek sesle: «Şimdi olmaz...» dediğini duyar gibi olmuştu. Sonra Larraque'la Sibylle kalkıp gül bahçesine gitmişlerdi.

Geri döndükleri zaman Larraque, yatmaya gideceğini söyledi. Claire, kendisine nasıl bir sesle iyi geceler diyeceğini, biraz kaygıyla bekledi. Dostça, babaca söylemişti bunu. Hiç şüphe yok, Sibylle anlatmıştı, o da Claire'in tarafını tutuyordu. Rolande uzun uzun elini tutarak:

— **«Good night, darling, and sweet dreams.»** (1) dedi.

Claire cevap vermedi.

Bir dakika sonra iki amca kızı Sibylle'in odasında buluştular.

Sibylle:

— «Ona hepsini anlattım» dedi. «Fena halde kızdı. Kim bilir neler yapmaz şu anda güzel Rolande'a!»

Durdu, parmağını yukarıya doğru kaldırarak Claire'e dinlemesini işaret etti.

— «Şimdiden başlamış bile...» dedi.

— «Ne dedi Sibe?» diye Claire sordu.

— «Dedi ki: «Ne halt karıştırıyor bu Rolande? Beni tapulu mülkü mü sanıyor yoksa? Ona karşı hiç bir yükümlülüğüm yok. Kendi balta oldu bana.» Patrona, senin gitmek istediğini, çünkü Rolande'ın sana hakaret ettiğini söyledim. «İkisinden birinin gitmesi gerekirse, gidecek olan Rolande'dır» diye cevap verdi.»

— «Ama ben bunu da istemem Sibylle... A, yoo!... Gözdesini kovdurup yerine geçmek istediğimi sanır.»

— «Senin kendisine metres olmak istemeyeceğini, olama-

(1) İyi geceler canım; tatlı rüyalar...

yacağını çok iyi bilir... Ama bu günlerde sana başka bir teklifte bulunursa hiç şaşmam... İnanılmaz... umulmadık bir teklif...»

— «Ne gibi?»

— «Seninle evlenmek için.»

— «Benimle mi?» diye Claire haykırdı.

— «Oh! Bana böyle bir şey söylemiş değil... Ama ben böyle düşünüyorum. Rolande'dan, onun küstahlığından söz edişi, sonra senin güzelliğini, saflığını, zekânı övüşü, artık entrikalara ve maceralara son vermek istediğini söyleyişi beni böyle düşündürdü... Eh, görürüz bakalım aldanıp aldanmadığımı... Bayan Larraque olacağını, böyle bir zenginliğe, böyle bir güce kavuşacağını aklından geçirir miydin Claire, daha üç ay önce Sarrazac'da kuzularını otlatırken!... Paris halkı şaşkına dönecek... Hem de görüyor musun Patronumuzun hanımı olacaksın? Zerre kadar kıskanacak değilim seni. Aksine, bu evlenmeyi sağladığım için, pek sevineceğim.»

— «Delisin sen Sibylle! Böyle bir şeyi asla kabul etmeyeceğim.»

— «Çocukluğu bırak şekerim... Larraque gibi bir adamla evlenmek, tepilecek kısmet değil. O zaman hepimizin oynayacağımız rolü bir düşün: senin, benim, Roger'nin, babamın... Ağzını açayım deme, cicim, mutlaka saçmalayacaksındır... Haydi, git yat, uyu da güzel görün yarın. Bir veronal hapı vereyim mi?... Haydi öp beni şekerim, çok heyecanlıyım.»

Claire rahat bir uykuya daldı. Ertesi sabah, başında ağırlık hissetti; hizmetçi kadın gelip pancurları açıncaya kadar kalkmadı.

Kadın:

— «Biliyor musunuz efendim?» dedi. «Bayan Verrier, Dinard'dan kalkan öğle treniyle gidiyor? Evet efendim... Erkenden Paris'e telefon etti... Sonra bana, acele valizlerini hazırlamamı söyledi; Bay Verrier'yi yalnız bırakmak istemiyormuş da ondan... Bay Verrier'nin canı sıkılıyormuş...»

Claire, beyaz ipekli sabahlığını sırtına geçirip, saçları dar-

madağınık, Sibylle'in odasına koştu. Sabah jimnastiğini yapan Sibylle upuzun yerde yatıyordu.

— «Sibe, kadın gidiyor!»

Sibylle, dizleri alnına değinceye kadar kendini bırakmıştı.

— «Güzel!» dedi. «İşler çabuk gidiyor...»

Aynı saatte Larraque, Larivière'i yanına çağırttı.

— «Dostum» dedi. «Bu gece önemli bir karar verdim... Evleniyorum... Evet, Claire Forgeaud ile... Şaşmış görünmüyorsun?»

— «Şaşmadım Patron.»

— «Sahi mi? Demek bekliyordun bunu? Peki öyleyse... Sen benden daha anlayışlıymışsın... Bak ne oldu: Rolande budalaca, beceriksizce, küstahça bir şeyler yapmış... Küçük kız gitmeğe kalktı. Sonuç: Bu olay bana iki şeyi öğretti: **Bir:** Claire'siz yapamayacağımı. **İki:** artık Rolande'a katlanamayacağımı. Öyleyse karar. **Bir:** Rolande'la bağımı koparıyorum. **İki:** Claire'le evleniyorum... Onaylıyor musun?

— «Hem de heyecanla. Ama sizin gibi konuşmuş olmak için iki şartla: **Bir:** Bayan Forgeaud'nun fikri sorulsun ve razı olması sağlansın. **İki:** Bayan Verrier'den ayrılışınız, Verrier'nin istifasına sebep olmasın; çünkü, şu anda yerine konulacak başka biri yok.»

— «Tamamile senin gibi düşünüyorum. Hemen bu sabah Saint-Denis'ye gideceğim. Orada yirmi dört saat kalarak bu işi yoluna koyacağım ...Verrier, karısını kendine geri verdiğim için kızmaz her halde bana.»

— «Bilinmez» dedi Larivière. «Kocaların işine akıl ermez.»

— «Küçüğe gelince, onunla işi halletmeyi sana **bırakıyorum.** O ışıklı gözlerinin karşısında, çekingenlik duyuyorum. Hem sonra muhabbet kuşluğu yapmaya vaktim yok. Sibylle'le sen, ben dönünceye kadar işi yoluna koyarsınız, bana sadece kararımı açıklamak kalır.»

Larivière:

— «Kendisine, kuralına uygun bir kur yapılmamış olma-

sından, hayal kırıklığına uğrayacağını, üzüleceğini düşünmüyor musunuz?»

— «Dostum, kaç keredir söylerim sana: baskınsız zafer olmaz ve baskın da çabukluk ister, diye. Savaş için olduğu kadar, aşkta da bu böyledir... Eğer, kuralına uygun bir kur yapmaya kalksam, kaldı ki hiç de beceremem bunu, beni tanımak için vakit istemeye kalkar... Bu sırada da ben, üzerimdeki bunca yük altında, kararsızlık içinde yaşayamam... Hatta gitmeden önce onu görmesem daha iyi olur. Onbeş dakikaya kadar arabayla tüyerim. Rolande'ın gidişimi öğrenmesini istemiyorum. Kendisini de götürmemi ister; yolda beni tekrar elde etmeğe uğraşıyor... Başarır da bunu.»

Rolande, saat onbire doğru plaja gelip Sibylle ve Claire'le vedalaştı. Çok rahat ve hatta neşeliydi.

— «Düşününüz bir kere canikolarım, Paris'e gitmek zorunda kaldım... Evet, Billy bu sabah telefon etti bana. Sıcak ve hem de bir sürü işe bakmak harap etmiş onu... Yani bana ihtiyacı olduğunu söyledi; kocam söz konusu olunca hiç bir şeyi görmez gözüm... Sonra bir şey daha var: İngiltere elçiliği İngiliz askerlerini karşılama törenine başkanlık edip etmiyeceğimi soruyor... Allah bilir ya, hiç hoşlanmam böyle törenlerden filan... Ama bir vazifeyi hiç bir zaman reddetmemişimdir... Tabii çok üzgünüm sizlerden ayrıldığım için... Ne kadar tatlı günler geçirmiştik burada... **We were a happy family**... (1) Ama, Billy-Willy'ciğimi göreceğim için o kadar seviniyorum ki... Hem sonra bayılırım Paris'in yazına...»

Sibyll'le Claire'i öptü. Larivière Rolande'ı gara kadar götürdü. Sibylle yemek vakti metrdotele sordu:

— «Honoré, bu sabah bayan Verrier'yi mi Paris'ten telefonla aradılar, yoksa bayan Verrier mi Paris'i aradı?»

— «Bayan Verrier aradı... iki kere efendim.»

— «Teşekkür ederim, Honoré.»

---

(1) Mutlu bir aile idik.

XXII

LARİVİERE'le yaptığı konuşma Claire'e, eski zamanlardaki elçilerin, hükümdarları adına, vekâletle uzaktaki bir prensesle evlenmelerini düşündürmüştü. Adam bir an için bile olsun, kendisinin bu teklifi reddedeceğini düşünmüyor gibi görünüyordu. Claire'e asıl hayret veren, kendisinin de olumsuz bir cevap vermeği ciddi olarak uygun bulmamış olmasıydı. Bununla birlikte, bunu kabul etmekle neden iyi hareket etmemiş olacağını söylemek istedi.

— «Neler duyduğumu size anlatmamın kolay olmadığını biliyorum» dedi. «Çünkü bunu anlatmak için çocukluğumu bilmiş olmanız lazım. Küçük yaşımdayken sert insanlar olan annemle babam beni ezmişlerdi. —Ya da ben öyle olduğunu sanıyordum, bugün bunda biraz hayal ve melodram payı olduğunu biliyorum— ama ister hayal ister gerçek olsun bir çeşit adaletsizliğe uğradığımı hissederek acı çektim. Yani kendi gözümde, adeta masaldaki Kül Kedisiydim... Bundan da bende bir öç alma isteği doğdu. Bu istek karşıma çıkan fırsatı yakalamak için hemen hemen dayanılmaz bir eğilim yarattı bende. Ama romanlar, şiirlerle beslenmiş bir çocuktum. Aşk beni hem büyülüyordu, hem de kaçıyordum ondan; yalnızlık içinde yaşıyordum; gerçek hayat hakkında hiç bir bilgim yoktu; bunu ancak bir kaç ay önce Paris'e geldiğim zaman tanımıştım. İnsanları kitaplar, operalar arasından tanıyordum. Hem güzel hem büyük kalpli, cesur ve kültürlü bir kahramana saklıyordum kendimi... Bazan ancak bir şairle evlenirsem mutlu olacağımı sanırdım... Ya da bir müzisyenle... Beni acaip buluyorsunuz her halde?»

— «Hiç de değil...» dedi Larivière. «Bence patron da kendine göre şairdir... ben de sizin gibi kitaplara gömülmüş bir delikanlıydım. Yirmi yaşımdayken şimdiki hayatım anlatılsaydı nefret duyardım bundan. İnanın bana ki bu koca fabrika şimdi benim gözümde eylem halinde bir şiir. Patron bir yaratıcıdır; saygım var ona. Ayrıca severim kendisini.»

— «Ben de onu ilgi çekici buluyorum, bir anlamda da onun için ve özellikle onun sayesinde ne yapabileceğimi düşünüyorum. Yalnız **sevmiyorum** onu... Hem sonra onun kadar değerli, otorite sahibi, bir çok ödevler yüklenmiş bir insanın, Rolande Verrier gibi bir kadına bağlı kalacağını sanmıyorum... Belki eski kafalı görüneceğim size ama çok kere hiç sevgi duymadan, ya nüfuz kazanmak ya da bir mevki elde etmek için âşıktan âşığa koşan böyle kadınlardan son derece nefret ederim. Tiksinti verir bu kadınlar bana.»

Larivière :

— «Bu kadar sert olmayın,» dedi. Genç kızın bu konuda gösterdiği şiddete şaşmıştı. «Ben Rolande'ı iyi tanırım. Meziyetleri olan kadındır. Ama, bununla birlikte patronun onunla bağını koparıp bir yuva kurması sevindiriyor beni. Siz onun hayatını değiştireceksiniz. Bu da çok önemli bir şey. Düşünün ki otuz bin aile ona bağlı. Yapabileceğiniz iyilikleri gözünüzün önüne getirin bir!»

Sözlerinden çok, o sâkin kendine güveniyle, Claire'i, bu teklifi reddetmenin imkânsızlığına inandırmıştı. Sibylle de böyle düşünüyordu. Onların gözünde bu evlenme teklifi duygusal bir silâh altına çağrılmaydı sanki. Silâh altına çağırılan bir asker bir savaşı doğru bulur ya da bulmayabilir; ama gider. Claire de bu salgına tutulmuştu. Akşamleyin Larivière ve Sibylle'le yanlız kalınca, sabahleyin bir tasarı olan şeyi uygulama alanına girmiş bir plan gibi kendi atmıştı ortaya.

Larraque, ertesi gün akşam yemeği zamanında geldi. Pek canlılığı üstündeydi; yemekte, Paris'te siyasi durumun nasıl olduğunu anlattı.

— «Er geç Clemenceau'ya başvurmak gerekecek,» dedi. «Bir köpek karakteri var onda, ama ötekiler büsbütün karak-

tersiz. Briand'a daha çok sempatim var, onu yüz kere tercih ederim, ama içgüdümle savaşı yalnız Clemenceau'nun kazanacağını biliyorum. Briand'ın saati daha sonra gelecek. Barışı yapacak olan da odur.»

— «Ne yazık ki» dedi Larivière, «Barışı yapacak olan da savaşı kazanacak olandır.»

— «Dün Larue'de Briand, Loucheur ve Bayan Van Diest'le yemek yedik. Elbetteki insan Briand'ı dinlerken, uzlaşma ile elde edilecek bir barışın, derhal imzalanırsa ardından uzun süren bir savaşın başaramıyacağı daha uzun ömürlü bir Avrupa bırakacağına inanır. Yalnız ne Meclis ne memleket ne de İngilizler yanaşmazlar buna...»

— «Ya peki Verrier'le bir güçlüğe rastladınız mı Patron?»

— «Hiç... Bir kaç gün dinlenmeğe ihtiyacım var... Gelecek hafta döndüğümüz zaman onu tatile göndereceğim... karısıyla» diye Larraque cevap verdi.

Yemekten sonra Sibylle'le Larivière taraçaya kahve getirilmesini bile beklemeden sessizce ortadan kayboldular. Şimdi Claire heyecandan çok, merakla o önüne geçilmez konuşmayı bekliyordu. Alaca karanlıkta, pergolaya tırmanan gül fidanlarının altında, o yorgun ve iradeli yüzü, çukura kaçmış gözleri, geriye taranan saçların büsbütün meydana çıkardığı alnı seçebiliyordu.

Şimdi alışık olduğu ses:

— «Sizden ne isteyeceğimi biliyor musunuz?» dedi.

Claire sadece:

— «Evet» diye cevap verdi.

— «Daha ilk gördüğüm gün beğenmiştim sizi Claire. O günden beri sizi inceliyorum, sizi gözlüyorum; şimdi benim gibi omzuna çok ağır yükler yüklenmiş olan bir adam için ideal bir eş olacağınıza inanmış bulunuyorum. Sizden çok yaşlı olduğumu da biliyorum elbet... Şüphesiz bu bir engeldir...»

— «Hayır,» diye Claire cevap verdi. «Gençlerden hiç bir zaman hoşlanmış değilim. Yanlız itiraf edeyim ki korku var içimde.»

— «Neden korku?»

— «Sizi hayal kırıklığına uğratmaktan... Bununla birlikte kabul ediyorum... Elimden geleni yapacağım... Yalnız anneme danışmadan nişanlanamam, kendisi Limoges'dadır.»

— «Yarın bir araba gelip sizi oraya götürür,» dedi Larraque. «Gereken emirleri veririm ben. Bütün bunların çabuk olmasını istiyorum. Çok mutluyum Claire... Ve ikimiz de mutlu olacağız...»

Bunları söyliyerek Larraque ayağa kalktı, Claire'in yanına geldi. O da kalkmıştı, birden içinde kaçmak için şiddetli bir istek duydu. Ama adam elini tutup bileğini, sonra da dirseğinin iç tarafını öptü; bu kadar. Claire zavallı Claude Parent'ın nişanının suya düşmesine mal olan sahneyi tekrar etmediği için ona minnet duymuştu içinde.

Ertesi gün patronun donanmasından beyaz Larraque'lardan biri, Claire'i Limoges'a götürmek üzere garajdan çıktı. Claire bu şaşırtıcı haberin yengesi üzerindeki etkisini görmeyi çok istiyen Sibylle'le beraber gitmekte tereddüt ediyordu. Yalnız gitmesinin daha iyi olacağını düşündü; Sibylle de gitmekten vazgeçti. Claire, amcasının kızıyla Larivière'in, farkında olmadan kendisine karşı saygı göstermeğe başladıklarına çok şaşıyordu. Yola çıkamadan bir kaç dakika önce, Larivière elinde bir cüzdan ve bir kâğıt olduğu halde geldi.

— «Patronun sekreteri size bunu vermemi söyledi,» dedi.

Claire kâğıdı alarak okudu:

— «1. —Bu cüzdanda onbin frank bulacaksınız; Sarrazac'ın fakirlerine dağıtılmak üzere. Belediye başkanıyla papaz arasında istediğiniz gibi pay edersiniz; nişanlandığımızın haberiyle birlikte bu armağan iyi olur diye düşündüm...

2. —Bayan Forgeaud'ya telgrafla, aşağı yukarı orada olacağınız saat bildirilmiştir.

3. —Sarrazac'da bulunduğunuz sırada vaftiz kaydınızı, nüfüs kaydınızı, bir de ikametgâh senedi almanız rica olunur. Bunlar evlenme kâğıtlarının asılabilmesi için gereklidir.

4. —Sayın annenizin de bir an önce Paris'te bulunmaya gayret etmesi temenni olunmaktadır. Bay Larraque, emrine bir apartman hazırlatacaktır; siz de kendisiyle orada oturursunuz.

5. —Şayet Kontes Forgeaud lütfen noterinin adını bildirirse, Bay Larraque'ınki derhal kendisiyle temasa geçecektir.»

Claire kıpkırmızı kesildi:

— «Bir noter mi? Ama benim drahomam olmadığını biliyorum.»

— «Bu söz konusu değil... tam aksine, patron sözleşme ile belirli bir senet bırakmak istiyor.»

Claire adeta öfkelenerek:

— «Rica ederim,» dedi. «Hiç bir para meselesinin söz konusu olduğunu duymak istemem.»

Larivière: «Asilce bir davranış» diye düşündü. «Ama yine de gökten düşen üç ya da dört milyonu kabul edecektir... ya da annesi onun yerine kabul eder.»

Yüksek sesle sadece:

— «Sizi anlıyorum,» dedi.

Arabanın içinde kocaman bir beyaz çiçek sepeti buldu. Şoför Eugène durumu bildiği için gelecekteki hanımına karşı samimiyetle karışık bir saygı gösteriyordu. Claire uzun yol boyunca alın yazısının acaipliği üzerinde düşünceye daldı. «Mutlu muyum ki?» diye kendi kendine soruyordu. «Evet, heyecanlı ve mutluyum ama neden mutlu? Bu yeni kuvvetten, bu zaferden. Annesiyle Miss Brinker'in nasıl hayret içinde kalacaklarını düşündü. Seviyor muydu bu adamı? Öyle bir şey yoktu hiç. Aslında Larraque'la yanlız kalmak istemiyordu. Ayrıldığı zaman ortaya çıkmasına biraz içerlemekle beraber, memnun da olmuştu. Bu adamı bir daha görmese hiç bir üzüntü duymayacaktı. «Onu ben elde ettim» dedi kendi kendine. «O beni elde etmiş değil. Belki de böyle olduğu daha iyi.» Şimdi sabırsızlıkla Sarrazac'ın ağaçlıklı yoluna gireceği, kurbağaların vakvaklarını duyacağı, çam korusundan geçeceği, ayaklarının altında çakıl taşlarının gıcırtısını duyacağı ve nihayet kapının önünde soğuk ve heyecanlı Miss Brinker'i göreceği anı düşünüyordu.

Her şey umduğu gibi oldu:

Miss Brinker, Léontine'le birlikte dış kapının sahanlığında duruyordu.

— «**Well, my dear?**» dedi İngiliz kızı. **What happened? You quarrelled with Sibylle?... Of course!.. I always knew it would end that way.**» (1)

— «Hayır Miss Brinker hiç de öyle değil. Annem nerede? Günaydın Léontine. Eugène'le birlikte valizlerimi çıkartıver.»

Romatizmalı ağır vücüdunu güç taşıyarak Bayan Forgeaud merdivenden indi. Claire onu kucaklamak için koşmuştu.

— «Dikkat et!» dedi annesi, «omzum ağrıyor. Ne oldu böyle sana? Neden geri geldin?..»

Kızını dikkatle süzdü. Güzelliği, sonra çok sıhhatli görünüşü, olgun bir hal almış olması gözüne çarpmıştı. Sarrazac'dan ayrıldığı zaman Claire böyle değildi. Üç kadın salona girdiler. Claire, son ayın olaylarını, biraz değiştirerek, ama çok iyi niyetle anlatmaya başladı. Hikâyenin Limoges'lular için arınmış olan şeklinde, Rolande Verrier hiç yokmuş gibi söz konusu olmuyordu.

— «**İt was love at first sight?**» (2) diye Miss Brinker sordu.

— «Evet Missy, gerçekten yıldırım çarpması gibi bir şey oldu bu... Daha ilk akşam, Sibylle'in evindeki akşam yemeğinde, yalnız benimle konuştu; gençliğini, endüstri hayatının başlangıcını anlattı bana... Ertesi günü de kendisi fabrikasını gezdirdi.»

— «Daha mayıs ayında mı?» diye Bayan Forgeaud başını bir geyik motifi işlediği işinden kaldırarak sordu. «Ama mektuplarında hiç sözünü etmiyordun bunun...»

— «Evlilik meselesi söz konusu oluncaya kadar size bunu açamayacağımı kabul edersiniz her halde anneciğim... Yaş meselesini düşünüyordu sanırım.»

— «Adam işi aceleye getirmeyerek akıllılık etmiş,» dedi Bayan Forgeaud.

---

(1) «Peki canım.» «Ne oldu? Sibylle'le kavga mı ettiniz? Tabii... Ben hep biliyordum bunun böyle olacağını...»

(2) «Daha ilk bakışta mı vuruldu?»

— «**When did he actually propose to you?** (1)» diye Miss Brinker sordu.

— «Evvelki gün,» dedi Claire. «Deniz kenarındaki bir taraçada. Şurası şaşılacak bir şey ki, bu son derecede güçlü adam, çekingen gibiydi yanımda... Tabii ona, **size** danışmak istediğimi söyledim, anne; ama Sibylle'le Larivière sizin razı olacağınızdan o kadar emindiler ki, artık ne diyeceğimi bilemiyorum... Tabii kabul ettiğim izlenimini verdim ona... Ne düşünüyorsunuz anneciğim?»

— «Ne düşünebilirim ki? Şaşırdım, heyecan içindeydim... Sana sormalı bu soruyu ...Mutlu musun?»

— «İnanın ki böyle olup olmadığımı bilmiyorum. Acaip şey değil mi? Bunun gerçek bir hikâye, kendimin de kahramanı olduğuma inanasım gelmiyor. Daha pek az tanıyorum onu.»

— «Küçük adı nedir?»

— «Albert... Ama doğrusu onu hiç adıyla düşünemiyorum. Benim için o, Sibylle için de olduğu gibi Larraque ya da Patron'dur.»

— «Annesi babası sağ mı? Tek evlât mı?»

— «Hiç bilmiyorum! Soru sorulamayan bir adam; o konuşur başkaları da dinler... Yaş farkı sizi ürkütmüyor mu anne?»

— «Evet, biraz... Ama bu sakıncayı karşılayan o kadar başka üstünlükleri var ki... Kesin olarak kaç yaşında?»

— «Kırkbeş.»

— «Tipi nasıl?»

— «Çirkin değil. Yüzü pek biçimli değil, yorgunca, çıkık kemikli... Çabuk ve açık seçik konuşuyor. «Evet mi? Hayır mı?» diye sorar. İleri sürdüğü kanıtları numaralar: «Bir... iki... üç...» diye. Ah, durun, size verilmek üzere bir kâğıt göndermişti bana.»

Geniş bağa fermuarlı çantasından (Larraque'ın hediyesi, Bayan Forgeaud'nun, Claire geldiği zaman gözüne çarpmıştı) Larivière'in getirdiği tezkereyi çıkartarak annesine uzattı.

---

(1) «Bu teklifi ne vakit yaptı size?»

— «Nasıl?» dedi Bayan Forgeaud, «dinî nikâhı Paris'de yaptırmak istiyor ha? Bu geleneğe aykırıdır. Genç kızın bağlı bulunduğu kilise başta gelir.»

— «Ama anne fabrikadan ayrılamaz ki. Ne kadar çok sorumlulukları olduğunu bilemezsiniz. Hem şunu da itiraf edeyim ki, Paris'de yapılacak, Sibylle'inki gibi büyük bir nikâh töreni daha çok hoşuma gider. İnsan bir kere evlenir.»

— «Umalım ki böyle olsun!» dedi Bayan Forgeaud. «Ama ne olsa, Sarrazac'daki hayır işlerini düşünmüş olması çok kibarca bir hareket. Bu, çok iyi bir etki yapacak... Seni nerede yatırayım? Blaise'lerin yattığı mavi odayı verebilirim sana.»

— «Asla istemem. Kendi odamı isterim. Belki de son defa orada yatacağım.»

— «Çok iyi... Sevgili Brinker, Léontine'le bu işi halleder misiniz?»

— «Ben de sizinle geliyorum Miss Brinker. Beni çok eğlendirecek bu... Şimdi gelirim anne.»

Dışarı çıkınca Claire, Miss Brinker'in şefkatle koluna girdi:

— «Ya siz ne düşünüyorsunuz Missy, bu macera hakkında?»

Miss Brinker:

— **«Well, my dear, it had to come, sooner or later.. And I am glad to see you marry a real man, not one of those silly boys.»(1)**

Odanın pencereleri kapalıydı; toz ve lavanta çiçeği kokusu Claire'e hemen hemen unuttuğu günleri hatırlattı: bir mukavva kutudaki İsabeau'nun parçaları, ateşe atılan Jeanne d'Arc, **Kral Renaud**'nun yakınmaları, Maupassant'dan okuduğu parça, içerden dışarıya ışık sızmasını önlemek için kapıya astığı bez, gece yatağa girdiği zaman yine çocukluğundaki nemli ve sert örtülerin temasını duydu vücudunda. Güzel bir yaz gecesiydi; ocakta da sönmek üzere olan bir kor parçası yoktu. Ama Claire

(1) «Güzel cicim, bu ergeç olacaktı. Sizin budala bir delikanlı ile değil de olgun bir adamla evlendiğinizi görmek sevindiriyor beni.»

vaktiyle duvarda titreşmesini beklediği son alevlerin fışkırmasını düşündü. Bacaklarını göğsüne doğru çekti. Eskiden bu hareket, rüyaya doğru gidişin başlangıcıydı. O zaman kendisini kurtaracak olan kahramanın o yorgun ama kuvvetli yüzlü adam olacağını düşünmekten ne kadar uzaktı! «Ama ne istiyordum» diye düşündü. « Ne umuyordum ki?» Faust'la Margueri-te'in bahçede büyük bir saflıkla birbirlerine sarılışları, o şatonun mezarlığında yanyana yatan kadınla erkeği düşündü, ürperdi, sonra uykuya daldı. Rüyasında bir giyotin gördü. Etrafında, İhtilâl zamanındaki kıyafetlerle, kadınlar ve erkekler toplanmıştı; o, Claire Forgeaud, kurban ediliyordu; cellât Lar-raque'a benzemekteydi.

XXIII

CLAİRE'in nişanıyla evlenmesi arasındaki zaman bir takım boş, anlamsız ve geleneksel işlerle geçti. O bütün bu işler arasında mutlu olmaya ya da bunalım duymaya vakt bulamamıştı. Çeyiz ısmarlamak, terzilerde uzun uzun provalara katlanmak, yakıcı bir ağustos sıcağında kürk beğenmek, Forgeaunların uzak akrabalarının ya da Larraque'ın ahbaplarının verdikleri akşam yemeklerinde bulunmak gibi. Larraque, Versailles'da kısa süren sade bir düğün yapılmasını istiyordu. Claire'e:

— «Törenlerden nefret ederim,» dedi. «Çok rica ederim beni alaylardan, nikâh yürüyüşlerinden kurtarın... Savaştayız... Dört bin kişiyi ne diye rahatsız etmeli.»

Ama Claire, kendisinin de çocukça bulduğu acaip bir inatla dayatıyordu. Beyaz gelinliğini giymemesi ona, evlilik hayatı için, bir uğursuzluk belirtisi gibi görünüyordu. Sonra kendine kızarak: «Savaş halindeyiz... Herkesten çok onun, daha zevke uygun düşecek mutlak bir sadelik içinde görünmesi lâzım.»

Vaktiyle Miss Brinker'in söylediği bir söz onun, büyük bir evlenme töreninin ortasında bulunma yolundaki hastalık derecesine varan isteği duymasına sebep olmuştu. Sibylle, Roger Martin'le evlendiği zaman Miss Brinker: «Görmüyor musunuz ki» demişti «bütün bu orglar, çiçekler, buhurdanlar, az sonra yapılacak olan iğrenç şeyi maskelemek içindir?»

İhtiyar kızın derslerinin Claire'de uyandırdığı erkek korkusu, yeni bir hayatın çalkantıları arasında uyuşmuştu; ama söylenmeyen şeylerin geri plânında, yavaş yavaş tırmanıyor,

kurban edilişinin yakın olduğunu hisseden bâkirenin belkemiğinden soğuk bir ürperti geçiriyordu.

Bunalarak Molière'in piyesinde geçen şu sözü hatırlıyordu: «Çırılçıplak bir erkekle yatmak düşüncesine nasıl katlanılabilir?» Gerçekte Molière, evliliğin gerçeklerini reddettiğini iddia eden ukala kadınla alay etmek için bunu söylemişti. Ama Claire «çıplak bir erkekle» aynı odada, aynı yatakta yatacağını düşündükçe büyük bir korkuya kapılıyordu. Bazı kereler, Larraque içeri girince, elinde olmadan derhal büzülmek geliyordu içinden. Bununla beraber yakında kocası olacak olan adam, saygılı davranıyor, uzak duruyordu. Hiç yalnız kalmıyorlardı. Hafta içinde Bayan Forgeaud da, Sibylle'de yemek yiyor, ya da onlarla birlikte bir lokantaya gidiyorlardı. Pazar gününü de Versailles'da geçirmekteydiler. Claire'in kaldığı odalar, Larraque'ın gösterdiği ilgiyle hep, beyaz çiçeklerle doluydu. Hemen her akşam, kıymetli bir hediye alıyordu. Albert Larraque'ın kendisine verdiği yüzükteki zümrüt tıraşı yapılmış elmas, görülmemiş bir temizlikteydi. Claire, bu taşa bakarken duyduğu zevke kendi de hayret ediyordu. Bu dümdüz, soğuk, parlak ve sert taşı okşarken: «bu bir sembol mu?» diyordu içinden.

Kuyumcu dalkavukça bir gülümseyişle:

— «Bizdeki en güzel tek taşlı (1). Uzun zaman, en güzel nişanlının gelmesini bekledi.» demişti.

Kilisedeki tören, Claire'in istediği gibi oldu. Orgda Faure'dan, Franck'tan çok güzel dinî parçalar çalındı. Dağlar gibi zambaklar, kar topu yığınlarını andırıyordu. Dost orduların bütün üniformaları göze çarpıyordu. Madeleine kilisesinin merdivenlerinden, eski zaman baltacı kıyafetindeki iki adamın arkasından inerken, Claire o kadar sersemlemiş, tükenmişti ki, bütün ağırlığıyla kocasının koluna yaslanıyordu.

Evlilerin balayı seyahatine çıkmamaları kararlaştırılmıştı. Albert, uzun süre fabrikadan ayrılamazdı; Versailles'daki ev,

(1) Burada kuyumcu bir kelime oyunu yapmaktadır. Fransızcadaki tek taşlı anlamına gelen «solitaire» kelimesi aynı zamanda «yalnız yaşayan, münzevi» demektir. (çev.)

kısa bir bal ayı için bir sığınak olacaktı. Onları Versailles'a götüren arabanın içinde Larraque, Claire'in elini tutarak:

— «E, nasıl keyfiniz yerinde mi?» diye sordu.

— «Evet, işte...»

Başını ona çevirerek gülümsedi: Albert'in gözleri mutluluk ve minnetle parlıyordu.

— «Bu her halde o kadar korkunç bir şey olmayacak» diye düşündü Claire.

Albert, uşakları uzaklaştırmak için, odalarının yanındaki salonda bir soğuk yemek hazırlatmıştı.

— «Tabii Thérèse sizin emrinizde kalıyor; kendisine ihtiyacınız olduğu zaman çıngırağı çalmanız yeter,» dedi.

Claire şapkasını ve ince ipek ceketini çıkardı. Sarışın ensesinin altındaki çıplak, beyaz boynu adamı kendine çekti. Ayağa kalkarak, Claire'in ensesini öptü. Sonra Claire, dudaklarını uzatmayınca, hafifçe çenesini kaldırıp ağzının kenarından öptü. O ana kadar olanlara katlanabilirdi. Ama Larraque ayağa kalkarak uzun uzun içini çekti:

— «Yemek yiyelim!» dedi. «Bu oyuna devam edersek...»

Larraque oldukça ustalıklı bir şekilde, bir şampanya şişesini açarak, bir kadeh doldurup ona uzattı. Claire:

— «Emin olun ağzıma şarap koymadım,» dedi.

— «Ne kadar yazık! Şampanyanın rengi size o kadar güzel giderdi ki... Sahiden bu akşam bile sarhoş olmak istemiyor musunuz? Göreceksiniz her şey ne kadar kolay gelecek size.»

— «Hayır, sahi söylüyorum. İçemem: hasta olurum sonra.»

Albert üzgünce bir jest yaparak ne yemek istediğini sordu:

— «Bir parça şu soğuk piliçten; biraz da soğuk meyva...»

— «İstakoz yemez misiniz? Ciğer ezmesi istemez misiniz?»

Claire Sarrazac'da son gece gördüğü rüyayı hatırladı ve içinden: «İdam mahkûmunun son yemeği,» dedi.

Albert Larraque büyük bir iştahla yiyordu. Ama bir çekingenlik vardı üstünde; zoraki bir canlılıkla konuşuyordu. Dışarda, ortalığa gecenin karanlığı çökmüştü. Claire pencereye dirseklerini dayayıp bahçeyi seyre başladı. Hafif bir meltem yap-

rakları kımıldatıyordu. Bir havuzun ortasındaki fıskiyeden ince bir su şeridi fışkırıyordu. Claire, kendi kendine mırıldanıyordu:

Beyaz ay
Parlıyor koruların üstünde
Ve her daldan
Duyuluyor bir ses.
Yeşilliklerin içinde.

Tatlı bir yankının kendisine:

— «Ey sevgili!» diye cevap vermesini istemişti.

— «Ne söylüyorsunuz Claire'ciğim?» diyerek yanına yaklaştı Albert, kalçasını okşamaya başlamıştı.

— «Verlaine'in bir şiirini okuyordum, bu nefis saatte...» dedi, «Bahçeye insek, hava o kadar güzel ki... Ha, ne dersiniz?»

Claire odada, yapayalnız, pembe örtüler örtülmüş geniş yatağa baktı; yavaş yavaş soyunmaya başladı. Buz gibiydi bütün vücudu; titriyordu; beyaz setenden uzun bir gecelik giyerek, bir koltuğa oturdu; sessiz, kaderine boyun eğmişçesine bir hali vardı. Parmağındaki elmas, bir ışık damlası gibi parlıyordu. «Kapıyı açma sevgilim; yüzük parmağına geçmeden...» diye düşündü. «İşte yüzük...» Larraque kapıyı vurmadan içeri girdi. Sırtında mavi pijama vardı. İçeri girer girmez, hızlı hızlı Claire'in yanına gitti, elinden tutarak ayağa kaldırdı.

— «Yatağa gel ve korkma...» dedi. «Seni hırpalayacak değilim.»

Yatakta, onun yanına yanaşarak, elini upuzun yatan Claire'in, buz gibi vücudunda gezdirdi.

— «Ne kadar da nefis bir vücudun var!» dedi. «Ama donmuşsun sanki... Ne var? Bir yerin mi ağrıyor?.....

Claire gülümsemeğe çalıştı; çeneleri biribirine vuruyordu. Bahçeden gelen güzel kokularla yüklü bir esinti dolmuştu odaya.

Larraque :

— «Gel de ısıtayım seni» diyerek onu kollarının arasına aldı. Claire, direnmeden kendini bırakmıştı. Bir an onu kollarının arasında sıkarak göğsüne bastırdı. Bu canlı sıcaklığı pek

tatlı gelmişti ona, kısa bir süre derin bir rahatlık duyar gibi oldu. Ama sonra birden adamın, dudaklarını hırsla, kendi dudaklarına yapıştırdığını duydu; ağırlığının altında ezilir gibi olmuştu. Gözlerini açınca, üstündeki kocasının, sert, ve acaipleşmiş yüzünü gördü.

— «Vücudunu kasma cicim... Bırak da rahat olsun...»

Bütün vücudu gerilmiş, kasılmıştı Claire'in. Şimdi ne olacağını çok iyi görüyordu. Adamın isteğine katlanmak gerektiğini anlıyordu. Bütün gücüyle kendini bırakmak istiyordu, ama vahşice bir karşı koyma duygusuyla kaskatı kesilmişti bütün vücudu. «İstemiyorum» diyordu içinden. Tıpkı çocukluğunda Sarrazac'da, elini kızgın kahve kabının üstüne koyduğu zamanki gibi. Nihayet kendini geri bıraktı. Derin bir acı, bir zonklama, sanki bir bıçak saplanmıştı içine. Adam birden zevkle bağırdı. Bir dakika sonra doymuş, memnun Claire'in yanına kendini bırakarak, bir başarı elde etmiş gibi, şefkatle karışık bir gururla onu seyretmeğe başladı.

Claire yataktan kaçtı. Tuvalet odasının penceresinden, ağaç yığınlarının karaltısı görünüyordu. Siyah, kadife gibi görünen gökyüzünde pırıl pırıldı yıldızlar. Acı bir alayla: «Ne tatlı bir an...» diye düşündü. Miss Brinker'i, sonra da Büyük Rahibin ayakları ucuna serilen yarı çıplak, baygın Callirhoé'yi (1) düşündü. «Silinmez leke» demişti Miss Brinker. Beaudelaire de (2), «toprağı yırtan bir sapan demiri gibi» demişti. Yazık ki doğruydu bütün bunların hepsi. Hatta çocukluğunda onun zihnini o kadar sarmış olan «karnının meyvası» (3) sözü bile. Birden gözlerinden yaşlar boşandı, uzun uzun sessizce ağladı. Oda kapısını araladığı zaman, Patronun ağzı açık uyuduğunu gördü. Yeniden aşka gelmesinden korkarak yanına uzanmaya

---

(1) Yunan mitolojisinde Korosoes adlı Dıyonizos başrahibinin aşık olduğu kadın. Efsaneye göre Tanrı gazaba gelerek, rahibe, sevgilisini öldürmesini buyurmuş. (çev.)

(2) Fransız şairi (1821-1867)

(3) İsa'nın doğumunu anlatan İncil'den bir söz (çev.)

cesaret edemedi, gidip bir şezlongun yastıklarının arasına büzüldü, titreyerek günün ağarmasını bekledi. Nihayet bir horozun öttüğünü, kuşların cıvıltılarını duydu. Adamın düzgün soluk alışları, zamanın akışına tempo tutuyor gibiydi; Claire gürültü etmeden giyindi ve bahçeye gitmeğe karar verdi.

XXIV

BÜTÜN ev henüz uykudaydı. Claire, basamakları pembe mermerden, güzel merdivenden inerken, çok yorgun olduğu halde istediği gibi serbest hareket edebildiği için, bir an mutlu hissetti kendini. Kitaplığa girerek, pencerenin perdesini açtı. İçeri sızan tatlı bir sabah ışını, kitap -ciltlerinin yaldızlarını parlattı. Binlerce kitap vardı. Bunların, kendisinin olduğunu düşünmek hoşuna gitmişti. Bahçenin sık ağaçlık bir köşesine gitti, hava hafif ve serinceydi. Bahçe yolunun iki yanı şimşirlerle bezenmişti. Fıskiyenin etrafını çeviren değirmi mermer yalak, sarı bir ışıkla parlıyordu. Sol tarafta, üzerine çiçekler sarılmış bir kafes bölmenin altında, turuncu, mavi bez kaplı birkaç koltuk, onu bekliyor gibiydi. Birine oturdu, etrafına bakındı. «Ne güzel her şey!» dedi içinden. «Neden aşk da, hayat da bu bahçe gibi düzenli, ılık ve tatlı değil?» Elindeki kitabın bir sayfasını dalgınca açtı. Onsekizinci yüzyılda yazılmış bir «Hatıra» kitabıydı bu. Okumaya başladı:

«Bu zamanda, sarayda yaşayan bir genç kadın, kralın kayırdığı asil bazı nedimlerin, yaşlılığın verdiği şefkat ve ilgiyle üstlerine düşmelerini, şeref sayarlardı kendileri için. Düşes de Fallart, bu yoldan geçmek gerektiğini söylerdi; âdet böyleydi. Bir kadın otuz yaşına geldi de, artık ziyafetlerde, balolarda, tiyatrolarda boy gösterip, seyahatlere çıkmaya başladı mı, kendisi için yaşayabilirdi artık; yaşlı nedimler de, emirlerindeki gençlere karşı güler yüz göstermelerini rica ederlerdi kendilerinden...»

Claire başını kitaptan kaldırıp hülyaya daldı. Bu sayfayı açmış olması ne acaip bir tesadüftü! Demek, her zaman böyle

olmaktaydı işler. Kadınlar, gençliklerinin ilk coşkun zamanlarını «kralın kayırdığı asil nedimlere vereceklerdi.» Şimdi de Cumhuriyet piyasasında sivrilmiş zengin fabrikatörlere; bu da her istediklerini elde edecekleri güne kadar böyle sürüp gidecekti; parmağında yüzüğü, Paris'de, Versailles'da, Bretagne'da evleri olan bir kadın da «gençlere güler yüz gösterebilirdi». O zaman. «Fakat gençlere karşı hiç bir istek yok içimde» diye düşündü Claire. «Benim evlenmeden beklediğim şey önce ruhlar sonra vücutlar arasında bir anlaşma... Albert'le bunu gerçekleştirmeği neden denememeli?.. Kendince, beni seviyor sanırım; sonra Larivière'in dediği gibi, kendi alanında dâhi sayılacak bir adam... Ama başlangıcımız kötü oldu...»

Ağaçlıkların ötesinden, çakılları gıcırdatan ayak sesleri duymuştu. Bir tırmık gürültüsü duyarak kolundaki saate baktı: «yedi.» Şüphesiz bahçe gibi, ev de uyanmıştı. Kalkıp kitaplığa gitti. Yazı masasının başına geçip, bir gözü açtı, kâğıt, kalem aradı... Zihnine Samain'in (1) bir şiiri takılmıştı: «Müzik, buhurdanlar, güzel kokular, zehirler edebiyatı...» diye. Kaleminin ucunu ısırdıktan sonra, yazmaya başladı:

Müzik, buhurdanlar, güzel kokular, zehirler edebiyatı...»
Aldatıcı belirtileri parlayıp sönen mutlulukların,
Ah, neden o acı veren güzelliklerinizi seriyorsunuz,
Yalancı güzellikler, çirkin tabiata?
Bâkirelerin kemerlerini çözmek mi gerek,
Mâsum gönülleri sevgiyle mi kandırmak.
Ve eli kolu bağlı, gözü dönmüş erkeklerin kucağına atmak için...»

Claire yazmayı bıraktı. Şiirdeki bir kelimeye kafiye ararken, kapı açıldı; metrdotel Honoré, yeni hanımını orada gördüğüne şaşırmış gibi bir haldeydi. Sabahın sekizinde orayı boş bulacağını sanmakta haklıydı.

— «Demek hazırsınız efendim? Özür dilerim. Pencereleri açmaya gelmiştim... Kahvaltı etmek ister misiniz efendim?

— «Hayır, beyi bekleyeceğim; teşekkür ederim Honoré.»

(1) Albert Samain, fransız şairi (1858-1900).

Üzerine şiirini yazdığı kâğıdı yırtarak, tekrar bahçeye çıktı. Birinci kattan kendisine sesleniliyordu:

— «Claire!»

Başını kaldırınca, odalarının penceresinden, mavi pijamasıyla, kendisine bakan Larraque'ı gördü.

— «Aman yarabbi!» dedi adam, «ne erkencisin! Ben daha yeni uyandım... Bir dakika yukarı gelmez misin?

— «Hayır» diye cevap verdi Claire, «siz inin, taraçada kahvaltı ederiz; böyle daha güzel olur.»

Adam, pencerenin önünden çekildi. «Claire'i mutlaka bana sen demeye, Albert diye konuşmaya alıştırmalıyım» diye düşündü. Larraque aşağı indiği zaman, Claire onu sevgiyle karşıladı ve dudaklarını kendiliğinden uzattı. Albert dikkatle karısını süzdü:

— «Yüzün hiç uyumamış gibi» dedi, «gözlerinin altı mosmor!... Zavallı yavrum!... Ama nereden esti aklına bu kadar erken kalkmak! Kalktığını duymadım bile.»

— «Hava çok güzel... Sonra o kadar nefis ki bu bahçe.»

— «Eh, memnun oldum öyleyse, bu bahçe senin.»

Honoré kahvaltı getirerek, bir emriniz var mı diye sordu.

— «Bugün ne yapmak istiyorsun Claire'ciğim?... Fazla bir şey değil her halde?»

— «Seninle parkta dolaşmak isterim biraz... Sonra okumak, güneşte ısınmak...»

— «Öğle yemeğini yakınlarda bir yerde yemek istemez misin? Meselâ Rambouillet'de (1) ?... Ya da Dreux'de (2)... Değişiklik olur... Hayır mı? Peki öyleyse! Honoré, bayanla ben öğle ve akşam yemeklerimizi yalnız olarak burada yiyeceğiz... İzin verirsen öğleye kadar çalışacağım; acele gözden geçirilecek bir dosyam var... Sonra beraberce çıkarız.»

Gri fanila kumaştan elbisesiyle bu şık, çalışkan adam, ilk defa gördüğü ve evlenmeği kabul ettiği zamanki gibi «Patron»

---

(1) Fransa'da Seine et Oise eyaletinin merkezi, Rambouillet ormanının kenarındadır.

(2) Evre et Loire eyaletinin merkezi. Blaise ırmağı kıyısında bir şehir.

oluvermişti. Château'nun parkına girerken, koluna girdiği zaman Claire:

— «Sizinle... seninle buraya geldiğime memnunum. Üstüne çıkınca, bulutlardan başka bir şey görülmeyen kışlık portakal bahçesinin merdivenine çıkmak isterdim. İlk defa Miss Brinker'le dolaşırken keşfetmiştim burayı. Buranın ışık ve gölge çizgileri doğrudan doğruya gökyüzüne dayatılmış koca bir merdiven gibi gelmişti bana.»

Parkı dolduran heykellerin değerini kocasına anlatmaya çalışıyordu. Marmousets grubu ve özellikle İsviçreliler havuzunun ötesindeki çok güzel, tabii geçit ve o setler arasındaki manzara, bütün bu asil görünüşlü heykellerin ardında, güzel bir fon meydana getirmekteydi. Larraque, Claire'in bu güzellikler karşısında duyduklarını anlatışını, güzelliğinden gurur duyarak dinliyordu. Çünkü zaman zaman, parktaki nöbetçi askerlerin, hayran bakışları gözüne çarpıyordu, ama dalgın gibi bir hali vardı. Sütunlu Mansart kemerlerinin altında yalnız kaldıkları zaman, karısını kucaklamak istedi.

Claire:

— «Dikkat, bir gören olur bizi,» dedi.

— «Peki ne olacakmış? Balayı seyahatinde değil miyiz? Ama haklısın... Akşamı bekleyelim...»

Claire, sütunlu, kemerli geçitin ortasındaki heykele bakıyordu. Bu heykel grubu Pluton'un (1) Prosperine'i (2) kaçırışını gösteriyordu. Kadın yalvarırcasına ellerini kaldırarak, başını çevirmişti. Claire «boşuna!» diye düşündü. Bu düşünce aklına geldikten sonra, gezintiden keyif duymaz oldu.

Öğle yemeğinde kocası Claire'e, bankaların gücü ve kendi bağımsızlığı üzerine bir konferans verdi:

— «Benim gibi bir adamın kuvveti, bankalara bir metelik bile borçlu olmayışımdan gelir» dedi. «Bütün bu fabrikaları, kendi sermayemle kurdum. Ta baştanberi, ne kazandımsa işime yatırdım. Bunun bir çok avantajları oldu. **Bir:** meydana

(1) Roma mitolojisinde cehennem tanrısı.

(2) Pluton'un karısı (çev.)

gelecek bir kriz bana dokunmaz. **İki** : kendi kendimin efendisiyim. **Üç:** kazancımı sermaye spekülâtörleriyle bölüşmüyorum...»

Claire bu sözleri olduğu gibi kabul etmiş ve beğenmişti de; ama onu pek ilgilendirmiyordu bu konular. Bunların üzerinde hiç düşünmüş değildi ve söyleyecek bir şey bulamıyordu.

Çalışmaya alışmış olan Albert'i oyalamak güçtü. Öğleden sonra, odalarına çıkıp uyku çekmelerini söylemişti. Claire ihtiyatlılık ederek istemeyince, dosyalarının başına geçti. Claire bahçede bir yere oturup da gözlerini kapar kapamaz uyudu. Çünkü bütün geceyi uykusuz geçirdiği için bitkin bir haldeydi. Korkunç bir rüya gördü; şimşir dallarının arasından bir yılan tırmanıyordu; korkmuştu ama yine de bu yılanı tutmuştu. O anda bütün vücudu buz kesmiş bir halde uyandı.

Akşam yaklaşırken kaygısı da artmıştı. O akşam durmadan konuştu. Sarrazac'ı, annesiyle babasını, Miss Brinker'i anlattı ve kocasını, elinden geldiği kadar uzun süre bahçenin alaca karanlığı içinde oturtabilmek için, eğlenceli şeyler anlattı. Ama saat ona doğru Albert sabırsızlanmaya başladı.

Birkaç gece sonra, bu fedakârlığa boyun eğerek katlandı. Artık öyle tiksinti duymuyordu ama, hiç zevk aldığı da yoktu. Yalnız biraz heyecan ve sinirlilik vardı içinde. O anlarda kocasının ne büyük bir mutluluk duyduğunu görerek hayret ve biraz da kızgınlık duyuyordu. Yüzünü bu kadar değiştiren, onu böyle kendinden geçiren, nasıl kuvvetli bir duyguydu? Bir akşam:

— «Ama hiç olmazsa beni sevdiğini söylesen...» dedi. Kocası, neşeli bir vurdum duymazlıkla :

— «Kendin de görüyorsun bunu» diye cevap verdi.

Uyuklayan duyumlarına tamamen hâkim olan Claire, kocasına bırakıyordu kendini ama, vermiyordu. Adamın ona ihtiyacı vardı; ama kendisi ona karşı hiç bir istek duymuyordu. «İşte benim kuvvetim de belki bu olacak» diye düşündü.

Larraque evlendiği gün adamalarına bir hafta Versailles'da kalacağını, çok önemli bir durum olmadıkça kendisini rahatsız

etmemelerini bildirmişti. Üçüncü gün Saint-Denis'ye telefon ederek, Larivière'e bazı dosyaları getirmesini emretmişti. Onu öğle yemeğine alıkoydu. Bu değişiklik memnun etmişti Claire'i. Çalışmadığı zaman Albert'i nasıl oyalayacağını bilemiyordu. Kocası kendisine :

— «Golf oynamalısın» diyordu. «Hep böyle buz gibisin, hiç spor yaptığın yok.» Babasının da, okumak ya da hülyalara dalmak istediği zaman, onu koşup oynamaya zorladığını hatırladı. «Gönlünün istediğiyle yaşamak isteyen bir kadın, erkekleri uslu durmaya zorlamalıdır» diye düşündü. Dördüncü gün sağnak halinde yağmur yağmıştı. Albert:

— «Paris'e dönmek daha akıllıca bir şey olmaz mı? Güzel havalar geçti...» dedi.

XXV

CLAIRE LARRAQUE'dan BAYAN FORGEAUD'ya

Paris 28 Eylül 1917

«Sevgili anneciğim, Paris'ten bir mektup alınca hayret içinde kaldınız her halde. Gabriel caddesindeki evimize döndük. Versailles'da en az bir hafta kalacaktık, ama Albert'in çok işi var, fabrikada da işçilerle bir takım meseleler çıkmış. Yaptıkları gösteriler kocama karşı değil, hükümete ve savaşa karşı. Halkta esen hava iyi değil bu günlerde. Ordudaki isyanlar, sivilleri de çok sarstı; uzlaşma yoluyla barış yapılması fikri gittikçe yaygınlaşıyor. Dün Albert beni Briand'la birlikte yemeğe götürdü. Daha önce de tanıdığım zaman çok hoşlanmıştım bu adamdan. O lâcivert gözleri, şair gibi uzun saçları ve ünlü viyolonsel sesiyle pek tatlı. Düşmanla bir konuşmaya girişmenin mümkün olduğuna inanıyor; sonra Avusturyalılardan teminat almış gibi. «Alsace-Lorraine'i alacağıma inanıyorum» dedi. Habsburg'ları (1) kurtarmak zorunluğu üstünde duruyor. (Babamın da böyle düşündüğünü hatırlarsınız her halde.) «Avusturya-Macaristan imparatorluğu, Avrupa'nın dengesi için gereklidir.» diyor. Ama bu meselede Bay Poincaré ile anlaşamıyorlarmış (Albert söyledi bana bunu) Albert de Bay Poincaré'nin görüşüne katılıyor. Tabii ben bu işleri bilmediğim için, ses çıkarmadan dinliyorum.

«Sinirli ve yorgunum. Evin idaresini hemen elime almamı

(1) Avusturya krallık ailesi. (çev.)

söylemiştiniz. Paris'e döner dönmez bunu yapmaya çalıştım. Ama kolay değil. Hizmetçilerin hepsi, kendi kafalarına göre hareket etmeğe alışmışlar. Su gibi para harcanıyor. Bizden, değerinin üç dört misli çiçek parası alıyorlar. Bunu metrdotel Honoré'ye söylediğim zaman, şiddetle direndiğini hissettim. Albert'e söylediğim zaman ise o, omuz silkerek: «Bütün bunların hiç önemi yok; denizde bir damla!» dedi. Galiba, belirli bir derecenin üstünde zengin olanlar, kendilerini çarpmalarına göz yumuyorlar. Ama siz beni böyle yetiştirmediniz. Bir taşralı olarak bu durumu hazmedemiyorum.

«Yorgunluğumun bir sebebi de, geceleri iyi uyuyamayışım. Çok az uyuyan Albert, geceleri tiyatroya gitmekten ya da ahbaplarıyla buluşmaktan hoşlanıyor. Gece yarısından sonra yatıyoruz. Kendisi sabahleyin tam yedide kalkıyor. Böylece, uykuya az zaman kaldığı gibi, iyi uyuyamıyorum da. Hiç bu kadar kâbus görmezdim (çocukluğum bir yana). Hemen her gün Sibylle'i görüyorum. Fabrikanın tehlikeli kayalıkları arasında, bana kılavuzluk etmeğe çalışıyor. Albert, fabrikadaki yardım servislerini benim elime almamı istiyor. Ama burada da, işe karışan bir yabancı gözüyle karşılanıyorum. İşçi kadınlar beni ürkütüyor. Benden hoşlanmadıklarını sanıyorum. Çok iyi niyetle onlara yaklaşmak istiyorum, ama nasıl ısındırmalıyım onlara kendimi bilmem ki? Buna çalışıyorum, ama bir sürü yanlış şeyler de yapıyorum. Dün Charles amca bizi yemeğe davet etti. Onu çok seven Albert, iş adamlığına pek değer vermiyor. Ona takılarak: «Kalender adamdır bizim Forgeaud; bir işte aldanmamak için onun dediğinin aksini yapmak gerekir» diyordu. Zavallı Charles amca! İyi adam. O utangaç Bayan Janin'e şarkı söyletebilmek için neler çekiyor bilseniz. Miss Brinker'e söyleyin, onun dersleri sayesinde Paris'i dolduran İngiliz subayları, İngilizcemi çok beğeniyorlar. Bana yazsın, sizden de mektup bekliyorum. Yeni yaşayışımda, bu alışma döneminde, ikinizin de bana destek olmanız lâzım. Beni ikiniz de o kadar iyi tanıyorsunuz ki. Sizi candan sevgilerle kucaklarım, anneciğim.

CLAIRE»

Ekim başında Roger Martin izinli geldi. Patron, onun şerefine küçük bir ziyafet vermek istedi.

Claire'e:

— «Biz bize oluruz... Roger'yle karısı, Larivière, Charles Forgeaud, ve Verrier'ler bulunsun yalnız...»

Claire canı sıkılarak:

— «Verrier'ler mi?» diye sordu.

— «Evet, elbette Verrier'ler... Nihayet Verrier fabrikada, Martin'in yerine geçmiş bulunuyor... Biribirlerine söyleyecekleri vardır.»

— «Şüphesiz vardır. Ama bir büroda konuşamazlar mı bunları? Aslında Guillaume Verrier beni rahatsız etmez. Ama Rolande'ı evime davet etmeyi istemiyorum.»

Larraque sertleşti:

— «Neymiş bunun sebebi? Guillaume Verrier, benim en yakın iş arkadaşım olarak kaldıkça, hepimizin iyi geçinmemiz lâzım. Rolande'ı sevmeni isteyecek değilim senden; ben de sevmem zaten onu.»

— «Ama sevmiştin!»

— «Hiç bir zaman. O karakterde bir kadın sevilmez.»

— «Peki ne diye bağ kurmuştun onunla?»

— «Ne yaparsın yavrum? Güzel, atılgan bir kadın; kendini bana verdi... Benim gibi sıkı bir çalışma içinde ömrü geçen bir adamın, bazı tabii ihtiyaçlarını karşılamak üzere ya evlenmesi ya da metresi bulunması lâzım... Kuralına uygun bir kur yapmak çok vakit alır.»

— «Peki ama Albert, insanın evlilikte kendini sevdirmesi için, **vakit kaybetmesi** gerektiğine inanmıyor musunuz?»

Canı sıkılmış olduğunu belli eden bir sesle kocası:

— «Elbette canım, elbette...» dedi. «Bana siz deme, ve benimle kavga çıkartmaya kalkma cicim! Şu andan akşama kadar ne kadar işim olduğunu bir bilsen! Bu sabah, Silâhlanma Bakanlığında toplantı, öğleden sonra Kanada'daki fabrika işi için Holmann'la konuşma; saat beşte C.G.T. (1) temsilcileriyle

(1) Confédération Générale du Travail (genel iş konfederasyonu) (çev.)

toplantı; ücretler meselesini görüşmek üzere... Bu şartlar içinde güzel Rolande otuzbeşinci derecede yer alır. Yemeğe gelmesi için telefon et ve bir daha düşünme böyle şeyleri.»

Claire kocasına hak vererek diretmedi, ama telefon edecek yerde bir kâğıt yazdı ve yemeğin yakın dostlar arasında olacağını, erkeklerin günlük kıyafetleriyle gelebileceklerini söyledi.

Claire, o gün öğle yemeğini Sibylle'le başbaşa yemişti.

— «Rolande'ı davet ettim. Başka türlü yapamazdım. Ama bu kadını evimde görmek hiç hoşuma gitmiyor» dedi.

— «Neden şekerim? Vaktiyle kocanın metresi olduğu için mi? İnsan sevdiği adamın geçmişini unutmalı. Dişi kaplan gibi kıskancımdır ben, ama bugün ve gelecek için ...Hem sonra burada kin tutması gereken biri varsa o da Rolande'dır. Nihayet sen Patronu onun elinden aldın, o mazlum halinle!»

— «Elbette, bunun için sana kızmış olmalı; öcünü alabilecek kadar da beceriklidir.»

— «Rolande mı? Tanımıyorsun sen onu! Kendini çok beğenmiştir Rolande. Bir yenilgiye uğramış olduğunu kabul etmez... Bak sana söyliyeyim, Rolande'ın tepkisinin ne olduğunu: «Larraque'ın beni bıraktığı değil, benim daha iyisini bulduğum için ondan ayrıldığımı düşünmeli herkes...» demiştir. Şimdi Patrondan daha üstün bir âşık arayacaktır kendine. Eminim ki bulmuştur bile... Çünkü hayatından pek memnun görünüyor.»

— «Demek ki basamak basamak aşıklarının birini bırakıp ötekine sarılarak en yüksek yerlere çıkacak Rolande öyle mi Sibe? Ne kötü yaşayış!»

— «O böyle düşünmüyor şekerim. Senden benden apayrı bir insan. O, tabii buluyor bunu.»

— **«Çılgınlıktan başka bir şey değildir değiştirmeyi istemek dünyayı.»**

— «Ne söylüyorsunuz öyle? Yine şiir mi yazmaya başladın yoksa?»

— «Hayır, Molière'den bir beyit okuyorum... Molière'in de

hakkı var. Sen de haklısın. Albert'in de hakkı var. Beğenmediğin hareketleri de hoş görmeğe alıştıracağım kendimi; Rolande'ı düzeltmeğe kalkmayacağım ve bu akşam güler yüzle karşılamaya çalışacağım onu.»

— «Erken kalkarsak kusurumuza bakmamanı söyleyeceğim. Roger'nin izni pek az (144 saat). Bundan yararlanmak isteriz elbet!»

Bunları gülerek söylemişti. Gurur ve mutluluk akıyordu yüzünden. «Bunlar hâlâ biribirlerini pek seviyorlar» diye Claire düşündü. Ama hiç bir şey sormadı, başka konulara geçti.

Rolande, o akşam, erkeklerin farketmediği, ama kadınların asla affetmeyecekleri küçük bir ihanette bulunmuştu. Kadınların hepsi bu yemeğin, yakın dostlar arasında olduğunu düşünerek kısa ve sade elbiseler giymişlerdi. Claire'in beyaz satenden bir bluz vardı arkasında. Çok yaraşmıştı bu ona ama hiç bir mücevher takmamıştı. Rolande, takıp takıştırmış, son derece de süslenmişti. Sırma işlemeli ağır kumaştan, sırtı tamamile açık bir elbise giymişti. Yan yırtmaçlarından iç gıcıklayıcı, güzel bacakları görünüyordu. Bu sağlam yapılı, kararlı, gözleri ışıl ışıl, etleri gergin kadında, saf kan bir kısrak hali vardı. Gülerek özür diledi:

— «Affedin beni, Claire, **overdressed** (1) olduğumu biliyorum. Ama sizden sonra İngiltere elçiliğine uğramam gerekiyor. Akşam yemeğine davetliyim... Roger'yi görebilmek için onlardan özür diledim. Lady Bertie'ye (2) daha sonra kendisine geleceğimi vaadettim... Hem sonra bayılıyorum bu elçiliğin bahçesine... Karanlık, esrarlı âşıklar için pek elverişli bir yer... Bonsuvar Patron! Pek parlaksınız! Evlilik gençleştirmiş sizi... **Sevgili** Roger, sizi gördüğüme o kadar memnunum ki yüzbaşım! Şuna bakın, ne kadar da yakışıklı göğsündeki nişanıyla.»

Guillaume Verrier ile Roger Martin'in ikisi de oldukça sıkıntılıydılar. Roger, savaş biter bitmez eski yerine dönmeyi özlüyor, Verrier'yi de elinde tutmak istiyordu. Bunun için de karı-

(1) Aşırı derecede şık.

(2) İngiliz elçisinin karısı. (çev)

ları biribirlerine aşırı dostluk gösterileri yapıyor, ama içlerinden biribirlerinin kusurlarını yakalamaya çalışıyorlardı. Sibylle, Rolande'ın yerine Claire'i geçirerek bir başarı kazanmıştı. Onun kendine bu kadar güvendiğini görünce, bu çapta bir düşmana karşı, sıkı durmak gerektiğini anlıyordu. Yemekte yüzbaşı Martin, kolayca havaya hâkim oldu. Cepheden geldiği için Larraque'ı ilgilendiren haberler getirmişti; bunun için, Patron her zaman olduğu gibi yalnız kendi konuşacağı yerde sorular soruyordu. Bu da Roger için bir şerefti:

— «İsyanların durumu?»

— «Tamamile sona erdi. Askerlere yeniden güven geldi. Geçen gün Poincaré garda, izinli gelen askerleri görmeğe geldiği zaman: «Barış! Derhal barış isteriz!» diye bağıranlar vardı. Ama, pek şiddetli değildi bu. Bu barış gürültüleri hakkında siz ne düşünüyorsunuz Patron?»

— «İnanmıyorum böyle bir barış olabileceğine. Rusya'nın bizi bıraktığı su götürmez, ama Amerika, hemen hemen onun yerini almakta... Ya peki, tanklar nasıl Roger?»

— «Şunu söyliyeyim Patron, sizin tasarladığınız gibi, hâlâ kitle halinde kullanılmıyor bunlar... Bir kısım denemeler başarısızlıkla sonuçlandı. Zaten siz de bunların böyle olacağını söylemiştiniz. İşin iyi tarafı, Almanların, tankın gücüne inanmadıkları için, tanksavar silâhlar yapmamakta olmaları.»

Yemekten sonra Claire uzun uzun Larivière'le konuştu. Albert'in, Gabriel caddesindeki evden çıkmaya ve evde çalışan hizmetçileri değiştirmeye razı olup olmayacağını sordu.

— «O zaman işler benim için daha kolay olacak» dedi. «Kendi kafalarına göre hareket etmeğe alışmış olan bu hizmetçiler beni hiç saymayacaklar... Eve gelince, sizin sayenizde çok güzel döşenmiş François, ama kendi elimle döşeyeceğim bir evi daha çok seveceğim. Hem sonra Albert buraya, başka bir çok kadın getirmiş, bu da beni rahatsız ediyor.»

— «Anlıyorum» dedi Larivière, «ama bu işte ağır ağır hareket etmeli. Patron ne yeni yüzlerden ne de yeni dekordan hoşlanır.»

Claire, oldukça öfkeyle Rolande'a baktı. Kadın Larraque'ı

salonun uzakça bir köşesine çekmiş, üstüne doğru eğilerek, onu güldüren bir şeyler anlatıyordu. Bereket versin erkenden gitti. Sibylle'le kocası da bundan faydalanarak izin isteyip sıvıştılar Larraque:

— «Haydi, tüyün bakalım, muhabbet kuşları!» dedi, «vaktinizi de boş geçirmemeğe çalışın.»

Yalnız kalınca Claire'e ateşli ateşli sarılmıştı.

XXVI

ARABASININ frenlerini sıkıştırmak için fabrikaya gelmiş olan Sibylle, Larivière'in bürosuna girdi.

— «Rahatsız etmiyorum ya, François? Sizde bir haber var mı diye sormaya geldim. Son derece meraktayım.»

1918 martının onuydu. Savaş üç buçuk yıldır sürüyordu ve kimse ne vakit bir zaferle sona ereceğini bilmiyordu. İyimserler, Amerikan tümenlerinin desteğiyle 1919 da belki bir taarruza geçilebileceğini söylüyorlardı. Kötümserler, bozgundan korkuyorlardı; ilkbahar çarpışmaları onlara hak verdirir gibi görünmekteydi. Almanlar, Fransız ve İngiliz ordularının kanatlarına yüklenip başarı elde etmişlerdi. Gogh ordusunun cephesi yarılmıştı. Fransız tümenleri aceleyle, Amiens yarığına atıldı.

Sibylle:

— «Dün gelen bir arkadaşından, Roger'nin geride dinlenmede olduğunu, ama alayının hemen harekete geçeceğini öğrendim... Bundan başka, kuzey garının Abbeville-Amiens'den kaçanlarla dolduğunu söylediler... Dayanabileceğimizi sanıyor musunuz?» diye sordu.

— «Evet umuyorum... Patron bu sabah Millî Savunma Bakanlığına telefon etti; askerler duruma hâkim olduklarını söylüyorlar; yalnız şu da var ki askerler, her şeyin plânlarına göre yürüdüğünü ileri sürerler... Ne olursa olsun iki gündür cephe daha sağlam görünüyor.»

Bir an duraksadı, sonra:

— «Böyle bir anda size başka şeyler söyleyeceğim için üzgünüm Sibylle; ama sizi böyle yalnız görmek fırsatı elime geçmişken, amcanızın kızı hakkında bir şey söylemek istiyor-

dum. Altı ay önce siz de, ben de Patron bu kararını verdiği zaman alkışlamıştık... Ama gittikçe, bu ailede işlerin pek iyi gitmediğini hissediyorum... Larraque gibi bir adamın karısı olmanın kolay bir şey olduğunu söyleyecek değilim; ama yine de Claire dostumuz, yanlış adım atıyor gibi geliyor bana. Ben her sabah Patronu, buraya geldiği sırada görüyorum; eskisinden daha sinirli, daha az dengeli buluyorum onu. Evliliğin, hayatına düzen getireceğini ummuştuk. Hiç de böyle olmadı. Şimdi, tamamiyle saçma sapan ev çekişmeleriyle sarsılmış durumda... Claire'e, dikkatli hareket etmesini söyleyemez misiniz? İnanın bana, bu iş ciddi. Patron onu çok seviyor. Bazı günler çileden çıkmış bir halde görüyorum onu: bunca sorumluluk yüklenmiş olan bir adamın, manevi sağlığı çok önemli bir şeydir.»

— «Bunu bana açtığınız için size çok teşekkür ederim François. Ben de sizin gibi hissettim bunu ve kaç kere Claire'in dikkatini çekmek istedim. Ama onun da şikâyetleri var. Kocasının kendisiyle, zevkleriyle yeterince ilgilenmediğini söylüyor. Onu değiştireceğini, ona yeni bir şekil vereceğini söylüyor, ama onun hoşuna gidecek şeyleri yapmak için hiç bir zahmete katlanmıyormuş.»

— «Dinleyin Sibylle, bu pek akıllıca bir şey değil... Patronun, gerçekten hoşa gidecek şeyler yapmaktan çok daha önemli işleri var. Düşünün ki onun bir işaretiyle, kaç kadın kendini kucağına atmaktan mutluluk duyardı.»

— «Ha, bakın François'cığım, bu sözünüz erkeklerin düşünüşünü ortaya koyan bir söz. Siz erkekler, gençliğinizde ya da mevkie düşkün çığırından çıkmış kadınları elde etmeğe alışkın olduğunuz için bizlerin de, bu seviyede aşağılıkça yaşamamızı istiyorsunuz... Ama, boyun eğmeyen iyi kadınlara karşı başarıyla sonuçlanmaz bu düşünüş... İstersenİz iki erkek gibi konuşalım François. Bence Claire'le Albert arasındaki mesele bir deri meselesi. Claire'in bana sorduğu bazı sorulardan, hayata karşı bütün davranışlarından, onun sevişmekten pek hoşlanmadığını anlıyorum; hayal kırıklığına uğramış hissediyor kendini. Çünkü kocası, yeteri kadar ilgilenmiyor, yeteri kadar sevgi göstermiyor kendisine. Siz erkeklere göre şehvetin duy-

gularla öyle büyük bir ilgisi yok... Ama bizler için her şey buna bağlı.»

— «Bunu Patrona söyleyemem.»

— «Elbette biliyorum. Ben elimden geleni yapacağım François'cığım... Claire'in aile hayatının iyi olmasından kimsenin benim kadar yararı olamaz. Üstelik de çok seviyorum onu... Ama kolay değil bu... Ah, bir çocuğu olsaydı, her şeyi yoluna koyardı bu... Hiç olmazsa durumunu sağlamlaştırırdı.»

Sibylle'in görüşü oldukça doğruydu. Claire sevilmeden, hatta kur yapılmadan, istenmekte oluşunun azabını duyuyordu. Kocasının kendisini, savaş çabalarına vermesini ve bu çaba süresince, fabrikasına kapanıp kalmak zorunda oluşunu anlayışla karşılamaya hazırdı. Onun hazmetmediği, kocasının, duyguları dile getirmeden ondan sevişme hareketleri beklemesiydi. «Onun yalnız bir zevk âleti olmakla kalmıyorum; bu âlet ötekilerden çok farksız onun gözünde. Balzac'ın romanlarındaki yeni evli kadının dediği gibi: «Evlenmeden önce bir kişiliğim vardı benim; şimdi bir eşyadan başka bir şey değilim.» Albert'in aşkta aradığı ne? Kendisi. Benim aracılığımla, bilmem nasıl bir ihtirasın son noktasına ulaşmak için çırpınıyor âdeta...»

Her gece, yatma saati yaklaşırken, Claire bir çok konuşma krizine tutuluyor gibiydi. Durmadan öyle şeyler anlatıyordu ki, gerçekte bunun fazlası Claire'in bunalımını maskelemek rolünü oynamasıydı ve hiç olmazsa zihnine çekilmez bir zordan kaçma imkânını vermiş olmasıydı, bunun dışında pek boş şeyler sayılabilirdi.

Kocası boyuna:

— «Sus artık allahaşkına, ne olursun sus sevgilim» diyordu yalvarırcasına.

Bu yalvarmayla karışık istek de, Claire'de Albert'in bu zevk avcılığı sırasında kendi kendisiyle yalnız kalmak isteğinde olduğu yolundaki inanımını kuvvetlendiriyordu.

Önceleri farkında olmadan, daha sonra kararlı olarak, haftada birkaç akşam, o her akşamki oyunu atlatmayı denedi. Bir romana dalmış gibi görünerek, yatma saatini geçiriyor, kocası

yorgunluktan uykuya daldıktan sonra gidip yanına yatıyordu. Ama kendisine hiç bir şey söylememiş olduğu halde, kocası bunun bir hile olduğunu anlamış, «bu âdeta bir aralıklı grev» diye öfkeyle düşünmüştü. Bundan sonra Claire, yatmamak için ayağını sürüdüğü zaman, kesin bir sesle çağırmaya başlamıştı. O vakit de Claire birden, acaip bir şekilde, «Hal»lere yakın ya da Montmartre'deki bir gece kulübüne gitmek ya da gece gezintisi yapmak istediğini söylüyordu.

Larraque onun bu isteğine karşı:

— «Yo, hayır! Yüz kere hayır!... yedide kalkmak zorunda olduğum halde saat üçte yatmaya niyetim yok.» diyordu. «Hem sonra bu savaş zamanında böyle bir yaşayış ne sana ne de bana yakışır.»

Artık Claire boyun eğmekten başka çare bulamamıştı. Böylece, direnme göstermeden bir süre daha geçti. Evliliklerinin ilk zamanlarında, bir çok kereler, etinde geçici bir uyanma duyar gibi olmuştu; o zaman tatmin edilmemiş bir ümit bir merak duyuyordu içinde. **«Bilinmeyen bir şeyi bekliyorum.»** diyordu kendi kendine. Ama şimdi çocukluğundaki gibi hep: «İstemiyorum. Hem istesem de neye yarar? Elimde değil» diyordu.

Mayıs gelince, bir süre Sarrazac'da kalmak için büyük bir istek duydu. Uzun zamandır annesini görmemişti. İhtiyatlı bir kadın olan Bayan Forgeaud da Paris'e gelip kızına misafir olmak istemiyordu. Claire kocasına, çekinerek:

— «Sarrazac'a gidip birkaç hafta kalmak istiyorum, ne dersin? Doktor Crès de Paris'te kalmamayı salık veriyor bana.» diye sorduğu zaman onun: «Versailles'a git, ben de kolayca yanına gelebilirim» demesini bekliyordu. Ama Albert Larraque keyifli bir halde :

— «Çok güzel bir düşünce! Eugène'i de veririm yanına, anneni gezdirirsin» dediği zaman şaşıp kalmıştı.

Miss Brinker, Claire'i dış kapıda karşıladı. Sığırlar, çayırlarda otluyor, kurbağalar bataklıkta vakvaklıyor, karıncalar yolda koşuşuyordu yine. Bir zamanlar kendisi için o kadar sı-

kıcı bir yer olan Sarrazac, şimdi Claire'e derin bir huzur ve sevinç veren bir sığınak gibi geliyordu. Gününü, gazetesini okumak ya da iş işlemekle geçiren Bayan Forgeaud, kızını coşkun bir sevinçle karşıladı. Yaşlandıkça analık şefkati daha artmış gibiydi. Bundan başka kızının, markası damadının adı olan beyaz arabayla Sarrazac'da dolaşması, şaşkınlıktan ağzı açık kalan komşular, Claire'in yeryüzünün büyükleriyle yaptığı konuşmaları anlatması da koltuklarını kabartıyordu. Léontine Claire'e:

— «Ne o? Neye öyle benzin kâğıt gibi uçuk! Yoksa bir yolcu mu var!» diye sordu.

— «Hayır Léontine, yok böyle bir şey... acelemiz yok.»

— «Neden? Ah ne tatlı olurdu. Verirdin de biz büyütürdük.»

İlk pazar günü, vadiden yükselen çan seslerini dinlerken, zevk duyuşuna şaşmıştı. Artık, atların soluya soluya çektiği arabalardan değil ama kırk beygirlik beyaz otomobilden inen ana kız beraberce kiliseye girdiler. Köyün bütün yumurcakları kocaman beyaz arabamn etrafına toplanmışlardı. Marcel Gontrant, Franck'dan bir koral çaldı. Claire: «Benim için...» diye düşündü. «Franck'ı sevdiğimi hatırlamış olmalı.»

Kontes Forgeaud, kızına doğru eğilerek:

— «Biliyorsun ki karısı gittikçe daha çok aldatıyor onu?» dedi.

Claire şöyle düşündü: «Dünya yıkılsa annem değişmez. Kıyamet günü Gontrant'ın karısını parmağıyla göstererek: «Biliyor musun ki onsekiz âşığı var?» diyebilir.»

Sonra, böyle havaice şeyler düşündüğü için kendine kızdı; diz çökerek heyecanla dua etti.

Dışarda Anne de Savignac ile Edmée Reval kendilerini bekliyordu. Claire, Edmée'yla görüştüğüne pek memnun olmuştu. Bayan Forgeaud bu iki kadınla papazı, ertesi gün, öğle yemeğine davet etti. O uzun pazar günü, öğleden sonra, tatlı bir sessizlik içinde, Bayan Forgeaud kızıyla, uzun uzun konuştu

Yemekten sonra Miss Brinker, onları baş başa bırakmak için sessizce çekildikten sonra annesi Claire'e:

— «Mutlu musun? diye sordu.

— «Maddi bakımdan, bir kadının isteyebileceği her şeyim var. Ama mutlu muyum?.. Kocam, beni sevdiğini söylüyor, kendince seviyor da... Ama ben daha fazlasını beklerdim; benimle aynı şeylerden hoşlanmasını ya da bunları elde etmek isteğini duymasını beklerdim; işlerinden ve politikadan daha az, sevgiden daha çok söz etmesini beklerdim; kendisiyle daha az, benimle daha çok ilgilenseydi daha iyi olurdu.»

Bayan Forgeaud:

— «Bak kızım, kusursuz insan olmaz. Ben senin kocan gibi erkekleri beğenirim. Sabahtan akşama kadar didinip durmaları neden? Bir kadını süslemek, yedirip içirip yaşatmak için değil mi? Elbette kendilerini de yaşatırlar bu arada. Ama dünya zenginliklerinin onda dokuzu, kadınların eline geçer.»

— «Ya da savaşa gider.» diye Claire cevap verdi.

— «Savaşı kıskanıyor musun yoksa?»

— «Hayır, zengin olmayan, ama kocaları tamamiyle kendilerinin olan kadınları kıskanıyorum.»

Ertesi gün yemekte Bayan Forgeaud Sarrazac papazının gözünü kamaştırmak için Claire'e:

— «Elysée'ye (1) gittiğini söylemiştin bana değil mi, yanılmıyorsam?» diye sordu.

— Evet anne, iki kere.»

Papaz:

— «Sahi mi? Başkan Poincaré'yi nasıl buldunuz?» diye sordu.

— «Çok sade bir insan, papaz efendi... Alçak gönüllü, açık ve seçik konuşuyor; biraz durgun... Beni bahçede gezdirirken hep: «şu gül bahçesini karım yaptırttı» «şu yolu karım açtırttı» diyordu. O gün sarayın bahçeleri de çok güzeldi. Fundalar, kırmızı benekli beyaz çiçeklerle bezenmişti; at kestaneleri çiçek açmıştı. Bay Poincaré bana Elysée'nin ağaçlarının, toprak dayanıksız olduğu için, çimenlere doğru eğildiğini söyledi. Sonra da «Bu bir sembol» dedi.»

---

(1) Paris'de Cumhurbaşkanlığı sarayı. Eskiden kral sarayıydı. (çev)

Papaz:

— «Sahi mi?» diye sordu. « Neyin semolü?»

— «Bilmiyorum papaz efendi.. Kocam Başkana, Clemenceau'nun: «Poincaré ile ben artık iki kardeş gibiyiz» dediğini anlatmış. Başkan da: «Evet!» diye bağırmış, «Ama benim küçük kardeş olmam şartıyla!»

Papaz:

— «Küçük kardeş ha! Acaip şey» dedi.

Yemekten sonra Claire, Edmée Reval'le uzun bir gezinti yaptı. Bu kadın Claire'e:

— «Biliyor musunuz? O kadar değiştiniz ki!» dedi.

— «Farkındayım ama, ne gibi bir değişiklik?»

— «Daha güzelleşmişsiniz; daha gözalıcı, daha atılgan olmuşsunuz; ama kederli bir haliniz var.»

Claire içini çekti:

— «Evet, belki» dedi. «Hayat, hayal ettiğimden o kadar başka ki.»

Edmée de:

—«İnsan hayal ettiğini yaşamaya çalışmamalı» dedi. «Elimize geçenden yararlanmaya bakmalıyız. Mutluluk? Nihayet nedir mutluluk denen şey? Mutluluğu yaratmak için yapılan bir sürekli çaba değil mi? Benim kocam da mükemmel bir insan değil! Ama onu, olduğu gibi sevmeği öğrendim. Yüzünün bir çizgisini, kafasmdaki bir düşünceyi değiştirmeye kalkmadan. O da bana karşı böyle davranır. Böylece mutlu olarak yaşayıp gidiyoruz işte. Ya da beraber olduğumuz zaman böyleydi.»

— ««Nerede şimdi?»

— «Mangin ordusunda»

Akşam Claire annesine:

— «Edmée çok akıllı kadın» dedi. «Ama canımı sıkıyor azıcık... Öğüt verir gibi bir hali var. Yüksekten konuşuyor. Kendi aile hayatında başarılı olduğuna bakıp, tecrübelerini bütün öteki kadınlar için de kanun haline getirmek istiyor. Bu bakımdan haklı olduğunu isbat eden bir kanıt yok.»

Bayan **Fargeaud:**

— «Ben de senin gibiyim. Can sıkıntısından patlıyorum o konuşurken» dedi.

— «Hayır, canım sıkılmıyor; ama durmadan kendisini mutlu kadın örneği diye göstermesinden bıktım...»

Claire yatmak için kuledeki odasına çıktığı zaman Jean d'Arc'ın duvarda asılı dört resmini uzun uzun seyretti. Küçük çalışma masası bıraktığı gibi duruyordu. Çekmecelerini açtı, üzerine şiirler karaladığı eski kâğıtları buldu. İçini çekerek bir kaç tanesini okudu.

— «Ne şiirde, ne de aşkta başarı gösteremiyecekmişim» diye düşündü.

Oturdu. Pencereden kuru ot kokusu giriyordu. Mavimtrak bir buğu kırlara yayılmıştı. Claire bir süre hülyaya daldı. Sonra kalemi eline alarak şu şiiri yazdı:

Eski Kutsal Kitap'lar anlatıyor ki Musa,
Dağların doruğundan gördü Kenan ülkesini;
Tanrı'nın İsrail çocuklarına açtığını,
Ama, ayak atmadı bu Adanmış Toprağa

Onun gibi başı boş dolaşarak, onun gibi uysal,
Sevgilimi götürüyorsun o kutsal yere kadar.
Yüzü bürünüyor orada bir zevk maskesine,
Durdu, uzun uzun ay ışığıyla yıkanan yaprakları seyretti.

— «Haydi hemen son kıtaya geçelim» diye düşündü. «Sonu kendiliğinden gelir.»

Ürperirim bakarak çorak tepeye
Ve hiç görmeyeceğim yeşillikler cennet'ine.

— «Üç mısra eksik» diye düşündü. «Bir kafiye daha bulursam sonrası kolay»

Ama uykusu vardı. Defteri kapayıp çekmeceye attı. Bir dakika sonra yatağına uzanmıştı; şehvetli bir yorgunlukla gerindi.

XXVII

1918 TEMMUZUNDA zafer birden yön değiştirdi. Yüzlerce Renault ve Larraque tankı Villers - Cotterets ormanlarından dalarak Alman istihkâmlarında bir gedik açtı ve Ludendorff (1) ordularının ilk geriye çekilişlerine sebep oldu. Sonra Foch (2), yıldırım gibi çullanarak düşman hatlarını çökertti. Roger Martin, Larraque'a gönderdiği bir mektupta: «Almanların hakkından geldik, Patron» diye yazıyordu. «Bu başarıyı sizin daima ileri sürmüş olduğunuz metodla elde ettik. Eserinizde benim de bir payım olduğu için bütün ömrümce övüneceğim». Cephede askerler, şapkasının önü kalkık bir ihtiyarın dolaştığını görüyorlardı. Elindeki asâyı sallıyarak, generalleri sertlikle, zafere doğru sürüyordu. Georges Clemenceau idi bu adam. Bayan Forgeaud, kızına: «Ne haber?»» diye sordu. «Ah! Babacığım bu günleri görseydi ne kadar mutlu olurdu! Ne yazık ki fedakârlıklar sona ermedi. Zavallı Edmée Reval kocasını kaybetti. 28 Temmuz günü vurulmuş. Gidip gördüm kadını. İman sahibi olduğu için metin; ama acıyor insan. Ona bir şeyler yazarak gönlünü almalısın ·Köyden bir çok delikanlılar da can verdi. Bunlar arasında babanın çok sevdiği pastacı Queyrolas'nın oğlu da var. İnsana teselli veren şey memlekette birlik oluşu. Kimse politikadan söz etmiyor. Çok güzel bir şey bu. Ama savaş ne vakit bitecek? Kulağın deliktir senin, bana bilgi ver bakalım...»

Dünyanın geleceği 1918 ekiminde, Paris, Londra ve Was-

---

(1) Alman generali.
(2) Fransız mareşali.

hington arasında hazırlanıyordu. Halk kitlelerinin barış şartları üzerinde Başkan Wilson'la (1) avrupalılar arasındaki anlaşmazlıktan haberi yoktu. Ama Albay House'in (2) yardımcılarından bir çoğunu tanıyıp evine davet eden Claire, bir çok tartışmalarda kocasının tercümanlığını yaptığı için işlerin iç yüzünü biliyordu.

Bir akşam Larraque Amerikalı albay Higginson'a «Ondört Noktayı (3) kabul etmezsek Amerika, Almanya ile ayrı bir barış antlaşması mı imzalayacak?» diye sormuştu.

Higginson büyük bir soğukkanlılıkla:

— «Hiç şüpheniz olmasın» demişti. Bu sözler derin bir sessizlikle karşılanmıştı.

Higginson, ağız çizgileri düzgün, ağır ve monoton bir sesle konuşan üniformalı bir profesördü. Claire çok kere sadece söylediklerini fransızcaya çevirmekle yetinmeyerek onun düşüncelerine katılmak istiyordu. Ama, Albert amerikalının görüşlerini benimsemiyordu:

— «Yani» diyordu Larraque «Başkanınız şu kendi Milletçılarından bir çoğunu tanıyıp evine davet eden Claire, bir çok önem veriyor, öyle mi?»

— «Başkan Milletler Cemiyetini'nin kuvvet kullanılmasını gereksiz hale getireceğine inanmaktadır.»

— «Son tahlilde bu yine bir kuvvettir. Meseleleri de çözümleyen yalnız odur. Memleketin kuvveti arkasında yoksa bir mahkeme karar veremez. Milletler Cemiyeti, ancak topu olursa bir otoriteye sahip olur.»

Higginson:

— «Manevi kuvvetler de vardır ki, bunlar askeri kuvvetten daha üstündür» dedi. «Amerikan hükümetinin elinde, barış zamanında, biraz önemli bir isyanı karşılamağa yetecek kadar kuvvet yoktur. Bunun yerini Kamuoyu tutmaktadır.»

Larraque omuz silkerek:

---

(1) A.B.D. Cumhurbaşkanı.

(2) Wilson'un danışmanı.

(3) Wilson'un barış için ileri sürdüğü şartlar. (çev.)

— «Bu demektir ki Amerikan halkının kuvveti, gerektiği zaman hükümeti destekliyecek. Bu güven gerçekten de iç politikada yeterlidir; ama dış politikada, düzenli ordular lâzımdır. Silâhsız halk yığınları, daima,iyi talim görmüş ve iyi komuta edilen azınlıklara yenilir... Dünyada düzeni koruyacak olan ne yazı makinalarıdır, ne de Başkan Wilson'un İncili... Almanya'yı silâhsızlandırmazsanız bu macera yeniden başlar.»

— «Şayet siz Almanya'ya karşı kötü davranırsanız işte asıl o zaman bütün bu macera yeniden başlar.»

Larraque'ın çukura kaçmış gözlerinin bakışları dikleşti. Kendisinin düşüncesine karşı çıkılmasına alışık değildi.

İngilizce kelimelerin tam karşılığını bulmaya çok dikkat eden Claire, farkında olmadan vecizeye benzer cümleler yapıyordu: **«En iyi antlaşmalar bile ebedi değildir»** gibilerden.

Olayları yalnız Borsa işleri açısından gören Charles Forgeaud da:

— «Peki Albay, savaştan sonra, Amerika endüstrisi tahvillerinin ne olacağını düşünüyorsunuz?» diye sordu.

— «Dikey olarak yükselecek» diye Higginson cevap verdi. «Bir **kalkınmaya** doğru gidiyoruz... Düşünün ki yer yüzünde yerine konması gereken ne kadar çok şey var!»

Claire şöyle düşündü: «Evet, yuvaları bir tekmeyle dağıtıldıktan sonra karıncalar oraya buraya koşuşup toprağı epi karıştırdılar. Ama inatçı oldukları için yuvalarını yeniden kuracaklardır. Sonra yer yüzüne inen bir tanrı sopasının ucuyla yeni evlerini yıkacak...**En iyi antlaşma bile ebedi değildir.»**

Ama, her türlü çekişme mütarekenin coşkun selleri arasında boğulmuştu. Claire'le Sibylle, sevinçten çılgına dönerek Champs-Elisées'de topları sürükliyerek şarkılar söyliyen halka katılmışlardı. Onlar da şarkı söyledi. Bu, fertlerin kişisel hayatlarını unutarak, mistik bir coşkunluk içinde milleti meydana getiren birer atom oluverdikleri günlerden biriydi. Bir kaç gün boyunca Claire mutlu olduğunu sanmıştı. Ama savaş dramının düğümünden sonra perde barış dramının düğümü üstüne kalkmıştı.

28 Haziran 1919. Barış antlaşmasının imzalandığı gün

Claire'le Albert, Versailles'daki evlerinde bir öğle yemeği verdiler. Davetliler arasında Albay Higginson'dan başka, Lambert - Leclarce'ler, Thianges'lar, Rolande Verrier ve Charles Forgeaud da vardı. Aynalı Salondaki (1) töreni pek yüksek seviyeli olmuştu, ama bulunanların çoğu rahatsızlık duymuşlardı.

O akşam, Larraque'lar Versailles'da kaldılar. Albert Larraque hafta sonu tatilini geçirmek üzere Sibylle'le kocasını davet etmişti. Roger nihayet terhis olunmuştu. (Garip bir gecikmeden sonra. Sibylle haksız olarak bunu Rolande'ın manevralarına bağlamıştı.)

Claire kocasına:

— «Umarım ki Roger'yi yine eski yerine getireceksin?» demişti.

— «Bundan şüphen mi vardı ki?»

— «Ya peki Guillaume Verrier ne olacak?»

— «Roger'nin yardımcısı olarak kalacak... Kabul ederse... Etmezse bu da kendi bileceği iş...»

Guillaume Verrier kabul etmedi, ama hiç bir küskünlük göstermemişti. Larraque'a:

— «Bunu önceden kestirmiştim» dedi. «İlgi çekici bazı teklifler aldım... Belki de Polonya'ya gidip orada kamyon ve tank fabrikası kuracağım.»

Larraque:

— «Güzel bir düşünce bu» dedi. «Polonya, Fransa için, Almanya'ya karşı tabii bir müttefik olacak... Rolande iklim değişikliğinden ürkmüyor mu?»

— «Hayır, sanmıyorum. Varşova'daki sosyete hayatı çok güzel görünüyor. Karım, eminim ki çok başarı sağlar orada... Hem sonra her yıl Paris'te bir kaç ay geçirmesine hiç bir engel yok.»

Claire, hâlâ korktuğu bu rakibinin uzaklaşacağını duyunca pek sevinmişti.

---

(1) Versailles Sarayındaki ünlü Aynalı Salon. Barış töreni burada yapılmıştı. (çev.)

XXVIII

İNSANLARIN ürünleri arasında, en az dayanıklısı zaferdir. Bir milyon beş yüz bin ölü karşılığında dünya, Fransa'ya 1919'da kısa süren bir zafer şerefi vermişti. Fransa 1920'de sağa kayan bir Meclis seçti. Sonra bandoların son sesi de sustu, tehditlerle dolu bir sessizlik sardı dünyayı. Az sonra Woodrow Wilson'un beynindeki bir damar kopması; Milletler Cemiyeti'ni inmeli hale getirdi. Kuvvet dengesi efsanesine saplanıp kalmış olan İngiltere Arap dünyasında olduğu kadar Almanya'da da Fransa'nın karşısına çıktı. Savaş boyunca zoraki olarak değerinde tutulan frank, çökmek tehlikesi karşısındaydı. Şaşırtılan, ümitsizliğe düşürülen, tiksintiye kapılan Fransızlar bütün neşelerini kaybetmişler, haksız olmuşlardı. Memleketi kurtaran Clemenceau uzaklaştırıldı. Poincaré bir yarı emeklilik halindeydi. Briand'ın doğuştan gelme kalenderliğini ve iyi yürekliliğini, uzlaşma iç güdüsünü, düşmanları bir suç halinde gösteriyorlardı. Cannes'da Lloyd George'la (1) golf oynaması İngiliz uyduluğu diye gösterilmek istendi.

Fertlerin kaderleri de bu engin senfoni üstünde titrek ve kısa melodilerini işliyordu. Edmeé Reval, Paris'te, Saint - Louis adasında Béthune rıhtımında tuttuğu apartıman dairesinde çocuklarını büyütmeğe çalışıyordu. Sibylle Martin'in bir oğlu olmuştu; çocuğa, general amcasının hatırasını yaşatmak için Raoul adını verdi. Charles Forgeaud, frankın yükselişi üzerine oynayarak müşterilerinin ve kendi ailesinin yıkımını hazırlıyor-

(1) Birinci Dünya Savaşındaki İngiliz Ordu Bakanı ve koalisyon kabinesi başkanı. (çev.)

du. Albert Larraque, önüne geçilmez saydığı bir ekonomik krize hazırlıyordu kendini.

Yemekten sonraki konuşmalarda karısına ve ahbaplarına:

— «Mesele nedir?» diyordu. «Barış zamanında, bize savaşı kazandıran seri halindeki üretimi olduğu gibi tutmaktır. Güzel... Bunun için iki şart zorunlu ve yeterlidir. **Bir:** büyük sayıda insan tarafından alınabilecek sade ve ucuz modeller bulmak. Bir şöförü gerektiren kırk beygirlik arabalar lükstür ve daima lüks olarak kalacaktır, hiç bir sosyal değeri yoktur bunların. Ben piyasaya beş beygirlik bir araba atacağım. Bu, küçük çiftçinin, ev kadınının arabası olacak... **İki:** Kendi haline bırakılırsa çabucak doyacak olan Fransız piyasasını genişletmek... Güzel... **İki** bir diplomatik ve ticari anlaşma meselesidir. Bu da Dış İşleri Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığını ilgilendirir. Biraz ustalık gösterirsek Avrupa, Asya ve Afrika'daki devletleri iyi birer müşteri yapabiliriz kendimize. **Bir,** biz sermayecilerin işidir... Burada da söz konusu olan nedir? Bunun için de şu şartlar gerekli ve yeterlidir: a) İmâl edilen şey herkes tarafından istenilmeli; b) Dar bütçelilere de elverişli olmalı; c) Kendi kategorisinin en iyisi olmalı... Otomobil söz konusu olduğu zaman bu hedeflere yaklaşıyoruz; şimdi başka problemlere geçelim. Radyo gelişiyor. En iyi radyoyu tezgâhlıyalım; sonra da en iyi aile uçağını.»

Sürekli bir yorgunluk içinde bulunan Claire, bu sürekli vücut ve ruh çalışkanlığına imreniyordu ama, zaman zaman Larraque'ın çevresinde yarattığı radio-aktif bölgenin dışında yaşamak ihtiyacını duyuyordu. Dört yıldır, patronlarının karısının karnına bakan dalkavukların nihayet yüreklerine su serpildi: bu karın gittikçe büyümekteydi. Claire'in gebeliği çok ağır geçiyordu. Önüne durulmaz kusmalara uğruyor, birdenbire baygınlık geçiriyordu. Kendisine bakan doktor Crès'nin öğüdünü tutarak Versailles'a yerleşti ve orada üç ay kadar sırt üstü yattı. Bu herkesten uzakta yaşadığı sürede bol bol kitap okudu: Balzac'ı, Tolstoy'u tekrar elden geçirdi; Dostoievski'yi keşfetti, Marcel Proust'un eserlerinden zevk aldı; bu romancıyı ona Edmée tanıtmıştı. Albert de pazar günleri gelip Saint -

Cloud'da golf oynuyordu. Karısına karşı sevgi gösteriyor ve büyük bir mutlulukla doğacak oğlundan söz ediyordu; adını amerikan ailelerinde olduğu gibi Albert II koyacaktı. Yalnız Claire'e misafir gelen bazı kadınlar, hiç de kötü bir niyetleri olmadan Larraque'ı Paris'te başka kadınlarla gördüklerini söylüyorlardı. Bu sırada çok sancı çektiği için bir şey yapamıyordu. Bu doğru ise, beraber yaşamaya başlar başlamaz buna dayanarak kolaylıkla ona hükmederim, diyordu içinden.

Kaç defa, büyük ünü olan doğum uzmanı doktor Crès'ye zihnine saplanan meseleleri açmağı tasarlamıştı. Ama bu iri yarı, astımlı, otoriter adam Claire'in problemlerini ciddiye almayarak:

— «Bütün bunlar yoluna girer... Doğumdan sonra daha iyi hissedebilirsiniz kendinizi... Ben öyle kadınlar gördüm ki, gebelik korkusu onlarda ruhî bir firen gibi etki yapıyordu... Ama doğrusunu isterseniz ben bütün bu masallara çok inanmıyorum!.. Evet, biliyorum ki bir Freud var, bir Viyana Okulu var. Kompleksler, baskılar, çocukluk hatıralarına saplanış filan falan!.. İnanın bana; bu sözüm ona Alman bilimi bana Molière'i hatırlatıyor... Eskiden Fransa'da bir kadın kocasıyla yatmaktan zevk duyardı. Gerçekten zevk duymasa bile sadece eşlik ödevini yerine getirirdi... Böyle şeyler hiç söz konusu olmaz ve işler daha da yoluna giderdi... Bugün gördüğüm genç kadınların hepsi edebiyatla zehirlenmiş, zevk kadının hakkıdır, diyorlar da bir şey demiyorlar... Yo! Öyle değil! Ne yaparsınız? Aşil (1) Briseis'i (2) kendi zevki için kaçırmıştı!» dedi.

İri yarı adamın bu coşkunca konuşması Claire'i eğlendirmişti:

— «Evet, doktor» dedi. «Ama öyle bir toplumda yaşıyoruz ki Aşil çadırına çekilmiş, Briseis az çok rol oynuyor.»

— «İşte bütün yanlışlık burada!» dedi doktor Crès. «Briseis'i kahramanın çadırında, ya da odasında yerine oturtmak

(1) Homer'in İlyada'sında adı geçen Yunan efsane kahramanı
(2) Yunan efsanesinde bir rahibin kızı. Aşil'in sevgilisi. (çev.)

lazım... Hele şimdi Aşil'e güzel bir çocuk hediye etmesine bakın.»

Doğum güç oldu. Doktor Crès eski doğum metodlarına bağlı bir hekimdi. Ananın sancı çekmesinin doğumun kolay olmasında etkisi olduğuna inanırdı; Claire'i yirmi dört saat sancılar içinde kıvrandırdıktan sonra ilk kloroformu koklattı. Bundan başka doğum sırasındaki işlerin görülüşü kötü olduğu, doğumu da aletle yaptığı için, Claire'de oğlunun doğumunun çok acı bir hatırası kalmıştı. Çocuk üç kilo kadar geliyordu, ama güzel ve sıhhatliydi.

Bayan Forgeaud «veliahd'ı» karşılamak üzere Paris'e gelmişti. Larraque'la çok iyi anlaşmışlardı. Patron daha evliliğinin başında biraz sert bulmakla beraber, kaynanasının sağduyusundan hoşlanmıştı.

Albert bir gün ona:

— «Claire'in de hayat hakkında, sizin gibi sade ve sağlam düşüncelere sahip olmasını isterdim» demişti.

Bayan Forgeaud da:

— «Benim yaşıma gelince olur her halde» diye cevap verdi. «Ama Claire ne bana, ne de babasına çekmiş... Daha çok bana generalin büyükannesini hatırlatıyor; sarışın, hayalperest bir kadındı o da böyle. Eskiden Sarrazac'daki evimizde İngres'in yaptığı portresi vardı. Ne yazık ki, zavallı Raoul çatıyı tamir ettirmek için satmak zorunda kalmıştı bu tabloyu... Claire küçükken, büyükannesinin resmini çok severdi. Ona «Sahanlıktaki Bayan» diyordu... Yalnız, şunu söyliyeyim ki Claire'in düşünüşünden korkunuz olmasın. Karınız, romanvari bir duygusal kriz geçiriyor. Bu da tehlikeli bir şey değil.»

Bu konuşma Bayan Forgeaud'yu telâşlandırmıştı. İlk fırsatta Sibylle'den, kızının aile hayatı hakkında bilgi istedi.

Sibylle:

— «Bu işi bana açtığınıza sevindim Henriette Yenge» dedi. «Biliyorsunuz ki ben çok acaip durumdayım bu işte... Bu evlenmeyi hazırlayan benim; Patronun Claire'e tutkun olduğunu gördüm. Bunu Claire için bulunmaz bir nimet olarak düşünmüştüm; bundan başka bu evlenme kocam için de yararlı

olacaktı... Ama doğrusu, sonunun iyi gelmeyeceğini aklımdan geçirmiyordum...»

— «Yani sonu iyi gelmedi mi?» diye gerçekçi bir davranışla Bayan Forgeaud sordu.

— «Yok, hayır Henriette Yenge, böyle bir şey söylemek istemiyorum... Bu durum karı kocayı doğrudan doğruya boşanmaya götüren bir başarısızlık değil... Ama büyük bir başarıdır da denemez! Bir çok sebep var bunun için de. Şimdi Albert II de gelince durumun daha sağlamlaşmış olacağını umuyorum... Ama elbette ki bunun büyük bir başarı olduğu söylenemez! Bir çok sebeplerden ötürü... Her şeyden önce Patron, uzun zamandır, kendine kur yapılıp, etrafında pervane olunmasına alışmış. Ne yaparsınız? Patron. O konuşur, etrafındakiler ağzı açık dinlerler. Oysa Claire, onun ayaklarına kapanıp, kendisine saygılarını sunmasını bekliyor... Bazı erkeklere karşı bu tutum, ona bir üstünlük sağlardı belki... Ama Patron'dan hava alır! Hem sonra işin kötüsü, adama, iyi sevişmeyen bir kadın olduğu izlenimini vermiş olması... Ne demek istediğimi anlıyorsunuz değil mi?.. Sonuç: Albert Larraque I, evinde bulamadığını, başka yerde aramaya kalkıyor...»

— «Sahi mi? Yani yeniden bir metres mi tuttu?» diye Bayan Forgeaud sordu.

— «Bakın Henriette Yenge,» dedi Sibylle. «Sizinle açık konuşacağım. Ama aramızda kalacağına söz verin bana. Claire'e fazla bir şey anlatırsanız bu söyleyeceklerimden, bunun, Roger ile bana neye mal olacağını kestirebilirsiniz... Yalnız bizi ele vermeden, ona tehlikeyi gösterebilirsiniz... Şimdiye kadar önemli bir şey olmadı. Patronun metresi yok. Ufak tefek geçici maceralar... Şu sırada Bayan Janin'in yetiştirmesi genç aktris Liliane Fontaine'le. Açığa vurmuyor bunu; açığa vurmak şöyle dursun, bucak bucak saklanıyor; Claire'e saygısı var; küçük kızın Larraque'ın üstünde hiç bir etkisi yok.. Ama ben, Claire'in yerinde olsaydım, onu tekrar kendime bağlamak için elimden geleni yapardım... Bu da öyle büyük bir iş değil... Çünkü hâlâ seviyor kendisini. En çok fabrikaların mirasçısı

olan oğlunun annesi, Bayan Larraque olduğu için... İşi için yaşayan Patron için bu çok önemlidir.»

Bayan Forgeaud Sibylle'e teşekkür ederek, Claire'le konuşacağına söz verdi. Birkaç gün sonra da bu fırsat eline geçti. Larraque, gelecek hafta tatilini, ava gitmek üzere, Sologne'da bekâr bir arkadaşının yanında geçireceğini söylemişti.

Bayan Forgeaud kızıyla yalnız kalınca:

— «Kendimle ilgili olmayan şeylere karışmaktan hiç hoşlanmam. Hatırlarsın, evlendiğin zaman, söylenmesi âdet olan öğütlere girişmeğe kalkmadım. Ama üç haftadır içinizde yaşıyorum, bunun için gözüme çarpanları söylemeyi ödev bilirim.»

— «Bunları söylemenin çok gerekli olduğunu sanıyor musunuz anne? Ne söyleyeceğinizi biliyorum.»

— «Pek sanmıyorum bildiğini. Gördüğüm şu ki, kocana karşı, şımarık bir çocuk gibi davranıyorsun. Şimdi lohusasın, nazlanırsın elbet biraz; halinde bir gevşeklik olabilir. Ama Albert'le senden söz ederken, seni, birlikte yaşanması güç, hayatını güzelleştirecek yerde meseleler çıkaran bir insan olarak gördüğünü sezdim. Senin gibi bir evin sorumluluğunu yüklenmiş olan bir kadın için, akıllıca bir hareket olduğunu sanmıyorum Claire. Binlerce insanın hayatı kocana bağlı... Senden, sâkin ve tatlı bir ev hayatı yaşatmanı beklemekte haklı. Oysa tam bunun aksi oluyor.»

— «Yani anneciğim, Albert kendisini makinalarına ve işçilerine feda etmiş, diye ben de kendimi Albert'e feda edeyim öyle mi?»

— «Kocasını seven bir kadının, kocasına karşı yaptıkları fedakârlık sayılmaz.»

— «Peki, ama bakalım ben kocamı seviyor muyum, anne?»

— «Bu ne biçim soru, Claire!»

— «Ama yine de sorulması gereken bir soru... Maddi olarak onu sevmediğime şüphe yok.»

— «Bunu ona belli etmiyorsundur her halde?.. Dinle beni Claire, sana her annenin söyleyebileceği bir şeyi söyleyeceğim, ama doğru bir şeydir bu. Dediğin gibi kocanı maddi olarak sevmiyor da, şefkatle, duygularınla bağlıysan ona, istek

duyuyormuş gibi görün... Bu o kadar kolay bir şey ki! . Bu bakımdan erkekler o kadar böndürler ki! Böylece, aynı zevki duyduğumuz hissi, biz kadınlarla onlar arasında kuvvetli bir bağ yaratır!»

— «Böyle bir şeyi ben pek iğrenç ve aşağılatıcı bulurum. Kaldı ki gerçekten böyle bir şey duymadan seviyormuş rolü oynamak da utanç verici şeydir benim için. Açıkça şunu söyliyeyim ki size, doktor Crès bana şu buruşuk, mosmor, iğrenç küçük et parçasını getirip de sevinçle. «Öpün bakalım oğlunuzu!» dediği zaman kendi kendime: «Bunun için mi katlandım bunca acıya?» demiştim.

— «Sen insan değilsin, Claire.»

— «Belki de çok fazla insanım, anne.»

Bununla birlikte oğlu canlı, mavi gözlü, kıvırcık saçlı bir bebek oluverince, Claire onunla ilgilenmek için kendini zorladı. Ne de olsa tatlı şeydi bu küçük. Dişsiz diş etlerini göstererek gülüyordu kendisine. Claire her gün akşam yemeği için giyinmeden önce, çocuğun banyosunda ve mamasında bulunmak üzere bir saatini ayırmıştı. Koyu renk üniformalı dadısı, küçüğe hep Bertie diyordu. Claire çocuğunu, biberonunu kendi eliyle emdirtmek için, dizlerinin üstünde oturtmak istemişti. Ama az sonra bu işin sonu gelmez, monoton ve güç bir şey olduğunu anladı. Bundan başka, dadı bunu kendisinden daha iyi yapıyordu, bebek de, biberonu Claire verdiği zaman cıyak cıyak bağırıyordu. Bunun için, bu her günkü küçük komediyi oynamaktan üzüntüsüzce vazgeçti.

«Altının uğursuzluğu» diye düşündü.

XXIX

ROLANDE Verrier Polonya'da iki yıl kaldıktan sonra Paris'e gelmiş ve gelir gelmez de Claire'i aramıştı. O da kendisini davet etmek zorunda kaldı. Kadın âdeta coşkun bir zafer neşesi içindeydi.

— «Varşova'ya bayılıyorum» dedi. «Fransa'yı o kadar iyi tanıyorlar ki. Hem sonra büyük bir müzik sevgisi, heyecanı var bu Polonyalılarda...» Sonra bir sır söylüyormuş gibi: «Hele orada hâlâ ,sevmesini bilen erkekler var. Büyük bir Polonyalı senyörün, bir kadın için yapamayacağı yok! Anlatsam inanmazsınız... Bunun için de anlatmayacağım..»

Ama bu nutuktan, Rolande Verrier'nin şerefine büyük gösterilerin yapıldığı anlaşılıyordu.

— «Eğer izin verirseniz, Claire, size Polonyalı dostlarımdan kont Radzinsky'yi tanıtacağım; şu sırada Paris'de Fransız yazarları ve sanatçılarıyla tanışmak istiyor... Bana dediklerine göre şimdi salon toplantıları yapıyormuşsunuz ve yazarlar, müzisyenler can atıyorlarmış size gelmek için. Buna da şaşmadım!.. Sizden ne kadar hoşlanacaklarını biliyorum.. Beni de davet eder misiniz? Artistlere bayılırım, hem sonra bu sevimli Radzinsky'yi buraya getirmeyi o kadar isterdim ki... Ah, sevgili Claire, ne kadar memnunum sizi gördüğüme bilseniz!»

Claire oldukça soğuk bir tavırla:

— «Perşembe günleri saat beşle sekiz arasında birkaç ahbabım geliyor» dedi. «Paris'de bulunduğunuz sırada, sizi aramızda görmekten memnunluk duyarım tabii. Polonyalı dostunuz da başımızla beraber.»

Larivière'in yardımıyla birkaç edebiyatçı ve sanatçıyla tanışmıştı. Bunlar onun, Gabriel caddesindeki evine güzelliği, şampanyası, yazın da serin bahçesi ve her mevsimde de kocasının adı için severek geliyorlardı. Larraque hiç bir zaman karısının, bu perşembe toplantılarında bulunmazdı. Ama, iş çevresinden başka, kendisini daha rahat hissedeceği bir çevre bulduğu için memnundu. François'nın verdiği öğüdü tutarak, ilerici bir edebiyat dergisine hatırı sayılır bir para yardımında bulunmuştu. Bu da Claire'e, bu çevrelerde az çok bir üstünlük sağlamıştı.

Albert, Claire'in mutlu olması için elinden geleni yapıyordu doğrusu. Daha Bayan Forgeaud'nun, Sarrazac'daki evin çatısının tamir edilebilmesi için bir antikacıya satılan «Sahanlıktaki Bayan» portresinden söz ettiği akşam, Larraque, Larivière'e, o zamanlar İngres ve van Loo'nun yaptıkları tabloların izini bulma ödevini verdi. Seligman'ın elinde hâlâ van Loo'nun tabloları vardı. İngres'in yaptığı, kontes Forgeaud tablosu İngiltere'de Lord Shalford'daydı. İki ay sonra, bir akşam Claire «Sahanlıktaki Bayan» tablosunu görünce hem büyük bir hayret hem de derin bir sevinç duymuştu. Uzun uzun o temiz yüzlü, alaylı gülümseyişiyle, eflâtuna çalan gri elbisesiyle, saçlarının arasına bir gül sıkıştırılmış, mavi bir şömineye dayanan genç kadını seyretti. Resimdeki kadın incecik parmağını çenesine dayamıştı; alaycı, kuşkulu gözleri pırıl pırıldı.

Albert:

— «Gören, senin resmin sanır bunu» dedi. «İnanılmaz şey!» Karısının sevinmesi onu pek memnun etmişti.

Onun bu ince ilgisi Claire'i çok duygulandırmıştı; bunun etkisi de sürekli oldu. Bir iki fırtınadan sonra Larraque ailesi, karşılıklı nezakete dayanan bir alışkanlık içinde yaşayıp gidiyor gibi görünüyordu. Gündüzleri birbirinden ayrı bir yaşayış, geceleri de şehvet içinde geçen bir beraberlik ve biribirine karışan soluklar. Claire, Rolande'ı gördüğünü ve davet ettiğini söylediği zaman Albert memnun olmuştu.

— «Çok iyi düşünmüşsün» dedi. «Guillame'dan ayrıldığı zaman, Verrier'lerin sıkıntıya düşeceklerinden korkmuştum.

Şimdi onların işlerini yoluna koyduklarını görerek memnun oldum.»

Claire:

— «Yoluna koymak mı?» dedi. «Rolande duysa kızardı buna. Polonya'ya hükmediyormuş. Mareşal Pilsudski, ayaklarına kapanıyormuş, Paderewski **Ay Işığı Sonatı**'nı çalıyormuş onun için. Fransız elçisi ona danışmadan bir şey yapmıyormuş; Verrier, Polonya ağır endüstrisinin ruhu olmuş, bütün orta Avrupa'nın gözü bu çiftteymiş!.. Hiç büyültmeden anlattım bunları... Bu kadındaki bu coşkunluğa, böyle kendini göklere çıkarmasına bayılıyorum!»

Albert dalgınca:

— «Bu bir şey değil» dedi.

Claire çoktandır Rolande'ı kıskanmayı unutmuştu. Ama perşembe akşamı onun, etekleri zil çalarak gelişine içerlemişti. Larraque «İyi akşamlar, sayın Bayan» diye elini öperken, Claire oldukça dik bir sesle:

— «Rolande, diyebilirsin ona, bir engel yok bunun için» dedi.

Yemekte Rolande, dalkavuklukta kendi rekorunu kırdı:

— «Gelip bizim fabrikaları görmelisiniz Patron!» dedi. «Billy, başarılarını size göstermekle o kadar mutlu olurdu ki! Polonyalı dostlarımıza daima: «Ben bir hiçim» der «Beni yetiştiren Albert Larraque'dır.» Yemin ederim ki orada çok iyi karşılarlar sizi. Gerçekten de Patron, dahice fikirleriniz vardır sizin... Konuşmalarınızı dinlemeye bayılırım.»

Yemekten sonra Larraque'ı salonun bir köşesine sıkıştırdı. Tekniğini değiştirmemişti. Onlara bakan Claire, kocasının nasıl canlanıp, neşelendiğini görerek hayret etmiş ve biraz da canı sıkılmıştı. Onlardan epey uzakta oturarak, konuşmalardan bir iki cümle kapabilmek için kulak kabartıyordu. Birden Rolande şen ve alaylı bir kahkaha atarak:

— «Yo! hayır azizim... Bunu siz istediniz» diye bağırdı.

Claire Albert'in yanına, başka zamanlarda yaptığı gibi, başka misafirler de çağırmasını biraz sabırsızlıkla bekledi. Ama kocası bütün gece Rolande'la yalnız oturdu. Misafirler gi-

derken, bir uşağın elinden kürk kapı alarak, Claire'e pek dostça görünen bir hareketle, Bayan Verrier'nin omzuna kendi eliyle koydu.

Bundan sonra gelen haftalarda gözüne çarpan bazı şeyler Claire'i kaygılandırmıştı. Gece geç vakitlere kadar oturmaktan hiç hoşlanmayan Albert, birkaç kere erkek arkadaşlarıyla birlikte, bir yemekte buluşacağını söyleyerek eve, gece geç saatte döndü. Sonra artık her akşam, Claire'in kendisini vermesini istemekten vazgeçmiş gibi görünmeğe başladı. Hemen hemen farkında olmadan, bir sürü bahaneyle, ortalıktan kaybolarak, uğursuz saat geldiği zaman, bu anı geciktirmeği âdet edinmişti. Ama artık böyle hileye sapmasına, kaçamak yapmasına hacet kalmamıştı. Şimdi Albert, çok kere ondan çekiniyor gibi görünüyor, yatma zamanı yanından ayrılıyor, karısının bir şeylere dalmış olduğunu görerek rahatlamış gibi, gidip uykuya çekiliyordu.

Önce biraz soluk alabildiği, sinirlerine elverişli geldiği için sevinmişti buna; ama az sonra hayretle karışık bir eziklik duydu. Kocası yine zaman zaman kucaklıyordu onu. Ama Claire'e nezaket gereği ya da acıyarak yapılmış bir haraket gibi geliyordu bu. Ne olmuştu bu adama? Albert kendisine istek duymuyor muydu artık? Başka bir kadını mı seviyordu? Bayan Verreier ile yeniden ilişki mi kurmuştu? Ya da kadın yine avucunun içine almış mıydı Albert'i? Claire Rolande'ın ne fettan kadın olduğunu, kendisinden öcalmak için nasıl yanıp tutuştuğunu bilmiyor değildi.

Bir süre sonra, bir takım kesin belirtilerden Rolande'ın, yine Larraque'ın hayatına girdiğini anlamıştı. Rolande'ın kullanmaya alışık olduğu kelimeler, Patronun teknik konudaki nutuklarına bile sızmaya başlamıştı. Candan bir yakınlık göstererek sık sık Claire'e ahbaplığa gelen Rolande de, lâf arasında, Larraque'ın, kendisinin de bulunduğu bir yerde söylemiş olabileceği sözleri çıtlatıyor ve böylece Claire'nin, kocasının yalnız gittiğini sandığı yerlerde, kendisinin de bulunduğunu hissettiriyordu.

Bir gün:

— «Biliyor musunuz Claire? Patrona öyle bir resim zevki aşılamışsın ki, geçen gün Grenoble müzesinde...» derken, cümlenin tam ortasında, şaşırır gibi, birden duruvermişti. Claire, kavga çıkarmaya niyetli olmadığı için bu birdenbire susuşun üstünde durmamış ama, Rolande gider gitmez telefona sarılarak Sibylle'den, kendisine kadar gelmesini rica etmişti. Fakat durumu bütün açıklığıyla görüyordu. Şöyle diyordu kendi kendine: «Bu durumdan sorumlu olan benim. Bütün bunlar benim yanlış, son derecede yanlış davranışlarımdan oldu.»

Sibylle her zamanki gibi süslü ve taşkın bir neşeyle içeri girdi. Claire doğrudan doğruya konuya girerek:

— «Sibe,» dedi, «Sen benim en yakın dostumsun. Bunun için seni bugün buraya çağırdım. Gerçeği söyle bana. Rolande yeniden, kocamın metresi mi oldu?»

— «Amma da yaptın Claire! Onların hiç buluşmadıklarını söyleyecek değilim... Arada sırada, olağan bir şeydir bu... Nihayet eski bir arkadaşlıkları var. Ama şuna inanıyorum ki, birbirlerini görüyorlarsa bile, pek namusluca oluyordur bu.»

— «Haydi sen de! Bir erkeğin, Rolande gibi bir kadınla pek namusluca bir şekilde buluşacağına kim inanır? Senden doğru söylemeni istediğim halde, neden bana karşı, sanki çocukmuşum gibi davranıyorsun kuzum? Korkma, bir rezalet filân çıkaracak değilim. Ne seninle ne Rolande'la ne de Albert'le... Çok sâkinim.. Ama, yalan söylemeye kalkma bana.»

— «Yalan söylemiyorum şekerim. Yalnız Roger'yle benim, çok güç bir durumda olduğumuzu anlamalısın... Rolande'ın yeniden, Patronu etkisi altına aldığına şüphe yok. Bunu sana söylemek zorundayım; çünkü gerçek bu... Bilirsin ki Rolande, âşiftenin biridir; bize de diş bilediği su götürmez bir şey.. Çünkü sen de ben de onun göz diktiği yerde bulunuyoruz... Hem sonra seni ortaya çıkaran da benim... Bereket versin ki, bunun için bize kin gütmüyor. Çünkü Polonya'daki durumundan pek memnun... Bu da iyi bir şans oldu.»

— «Kin gütmediğini nereden biliyorsun?»

— «Çünkü onunla aramızda bir konuşma geçti bu konuda.»

— «Demek sen de Rolande'la benden gizli konuşuyorsun! Albert'le buluştuklarını saklıyorsun benden! İkisini de evine çağırıyorsun belki?»

— «Bir kerecik çağırdım şekerim... Hemen küplere binme öyle! Ne yaparsın. Hayat böyle işte!... Patron patrondur. Sen kendi elinle o üstün durumunu teptikten, kadınlığının gücünü kullanmaktan vazgeçtikten sonra ben ne yapabilirim ki! Nihayet, Roger'nin durumunu kurtarmak için, Patronun gözdesinin yüzüne gülmek zorundaydım... Seni ne kadar sevdiğimi bilirsin. Kardeş çocukları arasında az görülmüştür bu kadar candan sevgi... Böyle olmasaydı, senin evlenişini kıskanabilirdim... Kıskanmadım. Seni yine her zamankinden çok seviyorum; ama elbette Roger'nin hayatını, senin uğruna feda edemem; anlamalısın bunu değil mi?»

Claire:

— «Çok iyi anlıyorum» diye cevap verdi.

Claire, Sibylle'e söz verdiği gibi, Larraque'la kavga çıkarmadı, yalnız kocası ertesi akşam öpmek isteyince kendini kurtararak, sâkin ve yumuşak bir sesle:

— «Hayır, hayır Albert» dedi, «Hiç bir sitemde bulunacak değilim; ama başka biriyle seni paylaşmak istemiyorum.»

— «Ne demek istiyorsun?» diye adam sordu.

— «Bunu sen çok iyi bilirsin.»

Kocası ayak diretmedi. Bir kaç gün sonra anlaşarak, odalarını ayırdılar. Hizmetçilere karşı da bahane olarak, Claire'in sağlığı için güneşe ihtiyacı olduğunu ve her sabah fabrikaya gitmek için kalkan Albert'le birlikte uyanmak zorunda kaldığı ileri sürüldü.

Claire o sıralarda bir gün, fabrikanın ölen eski bir memuru için yapılan bir âyinde bulunmak üzere kiliseye gitmişti. Başını avuçlarının arasına alarak, Claude Parent'ın ruhu için dua etti.

«Zavallı Claude!» diye düşündü, «gönlümü ona kapamış-

tım; bugün de kocamla oğluma kapadığım gibi. Niçin böyleyim ben?»

Sonra kendi için dua etti:

— «Beni en basit insanların bile tattığı mutluluktan yoksun eden bu gurur ve bu ilgisizlikten kurtar Tanrım... Bana iyi bir eş ve ana olma yeteneğini kazandır da, daha sade, daha saf bir insan, gerçek insan olayım.»

Âyinden sonra o sabah eve gelince Albert II.nin gönlünü kazanmak için, çocuğunun dairesine geçti. Oğlan, çıldırasıya sevdiği İngiliz dadısıyla oynuyordu. Siyahlara bürünmüş annesini görünce fena halde ürktü; başını çevirdi.

«**Bertie must not be afraid of Mummy** (1)» dedi dadısı... **«Of course, Mrs Larraque, this is quite an unusual hour... Bertie is not accustomed to see you turn up in the morning... İt upsets he child's routine.» (2)**

(1) «Bertie annesinden korkmamalı.»

(2) «Şüphesiz ki onun sizi görmeğe alışık olmadığı bir saat bu. Bertie sabahları sizin çıkagelişinize alışık değil. Bu onun alışkanlıklarını alt-üst ediyor.»

XXX

CLAİRE, Bayan Baronne Choin'a, her perşembeyi kabul günü yapmak istediğini söylediği zaman ihtiyar kadın, kendisine bazı öğütlerde bulundu:

— «Otuz yıllık tecrübem var» dedi, Bayan Choin. «Nasıl hareket etmek gerektiğini anlatayım size... Misafirlerinizin arasında bir iki, birinci plânda kişi bulunmalı, fazla değil. Öteki basit insanları çekebilmek için, böyle bir yıldızın bulunması şart. Bu iş, rekabete dökülmemeli; yalnız bir büyük adam bulunursa, herkes bir monolog dinleyecektir İki büyük adam olursa bu, bir diyalog olur. Ama on büyük adamın bir araya gelmesi, on tane dostun kaybolmasıyla sonuçlanır. Sonra yıldız kadar, tıraşçı da önemlidir: tıraşçı, yaradılışı gereği, bu toplantıların hiçbirini kaçırmaz; özü bakımından pek düzenlidir; üstelik de varlığının sebebi, biricik amacı da durmadan tıraş etmektir. Şayet siz salonunuzu saat beşte açarsanız, tıraşçılar dördü elli dokuz geçe kapınızdadır ve sizinle birlikte içeri girerler! Onların sayesinde hiç kesat gününüz olmaz. Etrafında daima kendisini dinleyecek birilerinin bulunmasını isteyen yıldızlar da boş görmez etrafını... Sonra bunlar kaçmaz da elinizden... Çünkü daha tecrübesiz olan başka ev sahibi kadınlar, sizin değerli tıraşçılarınızı kapmayı akıl etmezler. Alt tarafı kolaydır: yazarları, politikacıları ve sanatçıları çekmek için de bir çok güzel kadın bulunmalı. Bundan başka, yetiştirmek üzere de bir çok istidatlı genç gelmeli... Bir de benim gibi, bir iki yaşlı kadın... Bu da bizim kuşağın, aslında korkunç bir kötülük olan dostluğunu sağlamak için...»

Claire Larraque'ın kabul günleri pek parlak geçiyordu...

Kendisine çok bağlı bir takım dostlar edinmişti: son zamanlarda adı çok duyulan bir ekonomist, bir felsefe profesörü, durmadan Sifezya'dan söz eden, babasının arkadaşlarından emekli bir general, bıkıp usanmadan Salomon adalarının yerlilerini anlatan bir macar kâşif. Güzel kadınlar cephesini de Edmée Reval, Hélène de Thianges, Denise Holmann (Claire'in d'Hocquinville tarafından akrabası) Solange Villier ve Claire'in kendisi meydana getiriyordu. Gençler arasında Paul Valéry ya da Léon-Paul Fargue gibi ünlü şairler, Francis Poulenc ya da Darius Milhaud gibi müzisyenler, François Mauriac, Bertrand Schmitt ya da Jacques de Lacretelle gibi romancılar vardı. Dram yazarı Fabert de geliyordu ilk zamanlarda. Amacı, sevgililerinin o uzun ve övünülecek listesine Claire Larraque'ın adını da eklemekti. Ama üç ay süren bütün avlama stratejisi boşa çıkınca, bozguna uğradığını ilân etmek zorunda kalarak Rolande'a:

— «İş yok!» demişti. «Bütün ümitler suya düştü. Kadın sanki «duyguları dondurmak» için yaratılmış! Şiirden, romandan, senfoniden söz etmek mi dediniz? Yanı başınızdadır. Bilemediniz pek pek, arabaya binerken elini tutmanıza izin verir... Sonrası hava!... Açmaz beni dostum!.. Okuyacağı kitaplar için öğüt almak istiyorsa, kütüphanecilere başvursun!»

Başka erkek pervaneler de bu saf ve beyaz alevin etrafında dönmüş durmuşlardı ama, kanatlarını yakmaktan başka sonuç elde edememişlerdi. Claire'e karşı hiç de iyi duygular beslemeyen Rolande da Larraque'a:

— «Claire'den hiç korkmayın. Duygularını kontrol edecek kadar aklı başında. Ama bu, kotrol edecek bir şeyi olmadığı için her halde» demişti.

Bunun için de Larraque karısını çok serbest bıraktı. Ona yine mücevherler yağdırıyor, güzelliğiyle övünüyor, onunla şurada burada görünmekten ve başka erkeklerin ona hayran olmalarından hoşlanıyordu. Ama Rolande Paris'de olduğu zaman (burada kalışları gittikçe uzamaya başlamıştı) haftada birkaç gece Claire'i yalnız bırakıyor ve onun Larivière'le ya da başka bir ahbabıyla bir yerlere gitmesine ses çıkartmıyordu. 1923 yılının Ocak ayında, bir perşembe günü Gabriel caddesindeki salon-

da, yazar Bertrand Schmitt'in etrafında, canlı bir grup toplanmıştı. Bertrand, ünlü psikanalizci dokor Marolles'a, **Revue de Paris** (1) de yayınladığı Balzac üzerine bir incelemesi için çatıyordu Claire:

— «Peki, doktor ne yazmıştı? Özür dilerim, daha yazıyı okumadım» diye sordu.

— «Doktor Marolles'un tezi basit... Hatta yavan» dedi Bertrand Schmitt... «Balzac'ın kadınlar karşısında çekingen olduğunu ve bir çok başarısızlıklara uğradığını ve (örnek: Duchess de Castrie) onun için biricik sığınağın, kendisine analık edecek kadın olduğunu (örnek: Madame de Berny), Balzac'ın bunun için, kadınların hilelerini, şeytanca kurnazlıklarını, kendilerine olan güvenlerini o kadar iyi anlatmış ve yine bunun içindir ki **Princesse de Cadigan'ın sırları**'nı da hayranlıkla dolu bir dikkatle çözebilmiş olduğunu savunuyor... Yani sevgideki başarısızlıklarını haklı göstermek için Balzac, düşmanını olduğundan daha güçlü göstermektedir. Düşüncelerinizi yanlış aktarmadım değil mi doktor?»

Doktor Marolles:

— «Gerçekten de benim düşüncem bu,» dedi, «Çekingen adam sevgilisinin dayanılmaz bir sihre sahip olduğunu ve elinde yapmacıklı bir kötülük silâhı bulunduğunu söylediği ölçüde ona yaklaşamamanın verdiği eziklik duygusundan kurtulur.»

Claire:

— «Bu, çok akla yakın görünüyor, ne dersiniz, Bay Schmitt?» dedi.

— «Derim ki: Balzac erkeğin kurbanı olan kadınları da anlatmıştır; Baron Hulot'nun karısı, ana kız Grandet'ler gibi. Sonra çok hayâsız, korkunç erkek tipleri de var romanlarında.»

Doktor Marolles:

— «Evet ama, bunların sayısı daha az. Bundan başka o, en büyük başarıyı, kadın hilelerinin tasvirinde gösteriyor. Tek-

(1) Paris'de çıkan bir dergi. (çev.)

rar okuyun Béatrix'i: bu romandaki iki erkek, kadınların elinde bir âletten başka bir şey değil. Balzac eserinin sonunda, ortaya bir erkek iblis çıkarır ama bu da, bir dişi şeytanın buyruğuyla hareket eder.»

Rus şivesiyle genç bir kadın:

— «Bunun yalnız Balzac için değil, bütün erkek romancılar için de böyle olduğunu kabul etmez misiniz doktor? Sonra, kadın romancılar için de erkek, hem sevilen hem korkulan bir canavar değil midir?» diye sordu.

— «Çok doğru» diye cevap verdi, doktor Marolles. «Bu da benim tezimi doğrulamaktadır. Kadın romancı da kendi nevrozuna karşı, ki erkekle savaşa girme korkusudur, bir korunma imkânı aramaktadır.»

— «O halde, size göre Doktor, kadın, erkek bütün romancılar nevrozlu kimselerdir?»

— «Şöyle demek daha doğru: romancı olmasalardı, hepsi nevrozlu olurdu.»

Genç milletvekili Monteix:

— «Ama biraz acaip bir şey bu! dedi· «Tolstoy, Victor Hugo, Dickens gibi ruh sağlığı içinde yaşamış bir çok büyük sanatçı var...»

— «Bundan daha kötü örnek olamazdı!» diye doktor Marolles ,zafer kazanmışçasına bağırdı. «Tolstoy, Victor Hugo ve Dickens, hiç şüphe yok ki, dehalarını, çok ağır nevrozlara borçluydular. Yakında ortaya koyacağım bunu da...»

Larivière Claire'e yavaş sesle:

— «Kimdi demin konuşan şu genç rus kadını?» diye sordu.

— «Vanda Necanin. Resimle uğraşıyor. Fernand Léger getirdi bana.»

Sonra tekrar doktor Marolles'ın yanına geldi. Bu adamı tanıdığı gündenberi, korkuyla karışık derin bir ilgiyle etrafında dönüyordu. Bazı ahbapları, Doktorla ilgili olarak, çok parlak şeyler anlatıyorlardı. Claire birkaç kere kendisine muayene olmak için randevu istemeyi düşünmüş, ama sonra vaz geçmişti. O gün:

— «Tam anlamıyla nevroz nedir Doktor?» diye sordu.

— «Nevroz mu?... Bu, hayattan kaçış, mücadele şartlarını kabul etmemek ve bunun sonucu olarak da kendini hayal kurmaya vermektir.»

— «Peki öyleyse, nevrozla psikoz arasında ne fark var?»

— «Şu ki, nevrozlu, hayattan kaçmakla beraber, gerçeğin varlığını tanır, sosyal refleksleri elden bırakmaz, son sınırına kadar gelmiş bile olsa, sosyal hayat çizgileri içinde kalır. Aksine psikozda, ki daha ağır bir durumdur, hasta gerçek durumun dışına çıkar. Balzac -ya da Bay Schmitt- gerçeği unutmak için roman yazarlar, ama sonra da Bayan Larraque'ın ya da Düşes d'Abrantès'in kabul günlerine gelirler ve böylece sürü içgüdüsünü kaybetmemiş olduklarını gösterirler; onları kurtaran da budur.»

— «Ya peki neden Doktor, bazı insanlar hayattan kaçar?»

— «Hayat çetindir de ondan Sayın Bayan Larraque. İlk tecrübeleri çok zahmetli olmuşsa, dayanıksız kişi kendi içine çekilir... Hatta bazan bütün bir millet, bütün bir medeniyet... Belki bu söyliyeceğim hoşunuza gitmeyecek ama, bazı dinler, insan türünün, toplumsal nevrozlarıdır. İnsanlık zaman zaman bir takım tanrılar yaratır, bunlar da ona yaşamamayı emreder, zevkin bir günah olduğunu ya da, Hindularda olduğu gibi, eylemin bir kabahat olduğunu öğretirler... Bu doktrinler hayata sırt çevirmeyi haklı bir şey gibi göstermekle kalmaz, hatta bunu bir erdem sayarlar... Cinsel nevrozlu, kendisinde şehvet duygusunun varlığını kabul etmek istemez; sevme gücünü harcamaktan kaçınır; bunun için de haklı olarak hasislik, bütün kötülüklerin kaynağıdır, denmiştir.»

Rolande Verrier:

— «Desenize ki iktidarsız kimse bir hasisten başka bir şey değildir.»

— «Evet efendim.»

Rolande gülerek:

— «Parasız bir hasis»

Claire, Rolande'a içerlemişti; oradan Edmée Reval'le birlikte ayrıldı.

— «Bayağılık akıyor bu kadının sözlerinden» dedi.

Bayan Reval:

— «Christian Ménétrier'nin burada olmasını isterdim» dedi. «O, doktora gereken cevabı verirdi. Hayalle gerçeğin ilişkisinin ne olduğunu o kadar güzel anlatır ki.»

— «Sahi mi?» diye Claire sordu. «Şu sizin Ménétrier'yi bir gün bana getirseniz ne kadar iyi olur. Savaştan önce de onun sözünü etmiştiniz bana Limousin'deyken; hatırladınız mı? Sarrazac'ta, okumak için verdiğiniz ilk kitap onun **Chant du monde** (1) uydu. Ama yazarını göstermediniz şimdiye kadar.»

— «Christian, salon toplantılarına hiç katılmaz» dedi Edmée. «Üçümüz bir yemekte buluşuruz bir gün. Bunu sağlamağa çalışırım.»

— «Ne iyi olur... Çok sevinirim... Evli mi?»

— «Evet ama, karısıyla pek seyrek bir araya geliyor. Kadını hiç gören yok... Karı kocanın sanatçı olduğu aileler sürekli olmuyor. Bencillikleri çatışıyor... İki yıl kadar Christian, güzel bir İtalyan kadınıyla yaşadı: Paola Biondi'ydi bu kadının adı. Bu yakınlarda ayrıldılar; neden olduğunu bilmiyorum... Ama Ménétrier, hâlâ çok üzgün bu ayrılıktan...»

— «Karısı Paris'de mi oturuyor?»

— «Hayır, romanyalıdır. Ama pek seyrek Fransa'ya gelir... Hem sonra Ménétrier çok seyahat eden bir adamdır... Bir çok memleketlerde mektuplaştığı kadınlar vardır. Çoğu sevgilisi olmuştur bu kadınların; onu evlerine çağırırlar, ona bir sihirbaz ya da bir rahip gözüyle bakarlar.»

— «Kendisiyle tanışmadan hangi kitabını okusam dersiniz?»

— «Durun söyliyeyim. **Chant du monde** (1)u, **Les Vierges au Tombeau** (2)yu biliyorsunuz. **Orphée**'yi (3) okumuş muydunuz? Bu, karanlık ama önemli bir kitap.»

— «Ménétrier bana, hep güç anlaşılır bir yazar gibi geli-

---

(1) Dünyanın türküsü;

(2) Mezardaki bâkireler;

(3) Yunan mitolojisinde şiir ve müziğin yaratıcısı. (çev.)

yor... Öyle cümleleri var ki, üç kere okuduktan sonra anlayabiliyorum ancak...»

— «Bunu duysa pek keyiflenirdi; kapalı kutu olarak görünmek ister. Berraklığı, bir zayıflık belirtisi sayar... Ama, yazısında böyle... Konuşması sadedir...»

— «Genç mi, yaşlı mı?»

— «Genç sayılır... Zayıf, biraz kuru... Greco'nun tablolarındaki kişileri andırır biraz. İnce, güzel heyecanlı elleri var.»

Bu sırada Lariviére iki kadının yanına geldi:

— «Konuşmanızı kestiğim için özür dilerim. Yalnız, kontes de Noailles (1) geldi, sizi görmek istiyor.»

Edmée, Claire'e:

— «Kontese Ménétrier'den söz etmeyin; hiç hoşlanmaz ondan» dedi.

(1) Fransız kadın şair (1876-1933)

XXXI

EDMÉE Reval, Claire'e Ménétrier'nin 23 Şubat günü, saat birde kendileriyle yemek yemeği kabul ettiğini bir mektupla bildirmişti. «Epey var o güne kadar» diyordu. «Ama, şu sırada Ménétrier Paris'de değil. Sizi tanıştıracağım için şimdiden seviniyorum.» Claire, o günü merakla beklemeğe başladı. Yazarı tanıyanlardan, bilgi alıyordu. Ama, ayrı ayrı kişilerin çizdiği portreler hiç birbirini tutmuyordu. Fabert, yüksek perdeden ve küçültücü bir tonla şöyle dedi:

— «Ménétrier mi? Sanatçı tarafı olduğunu inkâr edecek değilim... Ama, dâhidir de diyemem... Kendisi inanır böyle olduğuna... Karanlığının parıltısıyla gözleri kamaşır... Çok kurnaz, hatta göz boyacıdır. Sanatından hiç bir fedakârlık yapmayan titiz bir artist rolü oynar ama, oldukça geniş bir okuyucu kitlesini elde etmiştir... Sonra, bir düzüne kadar da dişi koruyucusu vardır: İsveç'den İtalya'ya, Bükreş'den San Fransisko'ya kadar bir çok yerlerde... Paraya değer vermez gibi satar kendini, ama, para harcamamanın yolunu bulur ve nereye gitse, iyilik sever hatunların sırtından geçinir... Ün peşinde olmadığını göstermeğe çalışır, nişan kabul etmez ama, bunu, kendisini reklâm etmek için pek ustaca kullanır. Hiç görmedim yüzünü bu adamın. Görmek de istemem. Benim piyeslerimi bilmez. Kendininkiler gibi oynanmamak şerefinden yoksun olduğu için her halde...»

Bertrandt Schmitt ise göklere çıkarmıştı onu.

— «Ménétrier ile birlikte yemek yiyeceğiniz için gıpta ediyorum size. Zamanımızın iki üç büyük Fransız yazarından biriyle tanışacaksınız. Bundan üç yüz yıl sonra da Ménétrier'-

nin bazı yazılarının okunacağına inanıyorum. Bugün Pascal'ın yazılarının okunduğu gibi. Anlaşılması güç, derler. Sadece tıkız bir ifadesi var. Ona daha çok şair gözüyle bakarlar; ben nesrini beğenirim. Nasıl bir adam mı? Yalnız bir kere konuştum kendisiyle; inceliğine, sadeliğine hayran oldum... Kadınlara karşı rol yapar diye tanınmıştır... Onu, yakından tanıyan Vanda Necanin'in dediğine göre, Ménétrier, sevdiği kadının, uzaktayken ne yaptığını, ne düşündüğünü bilirmiş. Ama siz kadınlar, tıpkı falcılar gibi, bu çeşit sihirbazlara da bayılırsınız.»

Claire, Paul Souday'nin **Orphée** hakkındaki hem saygılı hem de sert bir yazısını da okumuştu: «Bay Ménétrier Tanrı'yı kendi içinde buluyor. Bu çok rahat bir şey. Böylece kendine tapma imkânı elde ediyor; ki bu ibadeti hiç şaşmadan yerine getirmektedir.» Voltaire'ci bir akılcı olan Souday, bu yarı Bergsoncu mistikten hoşlanmazdı. Bununla birlikte sertliğinde de dostça bir hava vardı.

23 Şubat günü, Claire, Edmée'ye gitmeden önce, nasıl bir elbise giysem, diye uzun uzadıya düşündü. Nihayet iri tahta düğmeli, koyu renk düz bir elbise giymeye karar verdi. Edmée onu görünce:

— «Lüks bir manastır kıyafeti» demişti gülerek.

Claire önce, kemerine kırmızı bir gül iliştirmişti. Çünkü Vanda Nacenin yazarın kırmızı gülleri çok sevdiğini söylemişti. Ama sonradan bunun pek fazla bir «yaranma çabası» olacağını düşünerek, gülü kemerinden çıkarıp bir vazoya yerleştirdi. Çıkarırken, eline, diken batmıştı. Bir damla kan aktı. Edmée'nin evine erkenden geldi. Orpheé'yi de getirdi. Edmée:

— «Okudunuz mu?» diye sordu.

— «Evet; yer yer çok güzel parçalar var. Ama yazarın bütün söylediklerini anlamadığımı sanıyorum.»

— «Sorarsınız kendisine.»

Claire etrafına göz gezdirdi. Edmée Reval, Saint - Louis adasında eski bir apartman dairesi tutmuştu; odalarda Louis XV. stilinde yüksek duvar kaplamaları vardı. Pencerelerden,

Seine nehrinin kıyısındaki ağaçlar görünüyordu. Odadaki süsler, bir iki çin vazosuyla Edmée'nin, Vuillard tarafından yapılmış bir portresiydi. Bu sadelik ev sahibinin ince ve ciddi yüzüne uygun düşmüştü. Bitişik odadan çocuk sesleri geliyordu.

Claire:

— «Dominique ile Gilles nasıllar, iyiler mi?» diye sordu.

— «İkisi de kızamık oldu, ama kötü dönemi atlattılar.»

Kapı çalındı, misafir gelmişti. Claire içinde tatlı bir ürperti duydu. Ménétrier'yi iyice süzdü. Sarışın, soluk yüzlü, zayıf bir adamdı. İnce uzun ellerini tereddütle hareket ettirir gibi bir hali vardı. Konuşmaya başlar başlamaz Claire sesini beğendi. Şair o ateşli ve hüzünlü gözlerini, Claire'in gözlerine dikmişti. O kadar ki Claire rahatsızlık hissetti.

Ménétrier Edmée'ye:

— «Hakkınız varmış» dedi. «Arkadaşınız benim kahramanlarımdan bazılarını hatırlatıyor.»

Edmée sordu:

— «Doğrudan doğruya dağdan mı geliyorsunuz?»

— «Evet, Vosges'lardaki bir köşkte iki ay kadar kaldım. Yalnızlığa ihtiyacım vardı... Şiirler de nehirler gibi, dağlarda; karın altındaki ince bir su sızıntısı halinde doğuyor.»

— «Neye çalışıyorsunuz?»

— «Bir Alceste'e.»

Ortalığa bir aralık sessizlik çöktü. Claire büyülenmiş gibiydi; konuşmağa cesaret edemiyordu.

Edmée:

— «Bayan Larraque, Orphée'nizi okudu. Siz geldiğiniz sırada, bu kitabı sevdiğini, ama sizin ne demek istediğinizi soruyordu.»

— «Eğer bunu siz bilseydiniz, eğer ben bilseydim, dramım sıfıra inerdi...»

Claire suç üstü yakalanmış bir kız öğrenci gibi kızardı. Bir şeyler söylemeğe çalışırken bir hizmetçi kadın gelip, yemeğin hazır olduğunu haber verdi. Sofraya bir sepet dolusu kırmızı gül konmuştu.

Edmée, Ménétrier'ye:

— «Nelerden hoşlandığınızı biliyorum,» dedi. «Soğanlı et suyu ile Parme jambonu var, bir de beyaz peynirle meyva...» Sonra Claire'e dönerek: «Bir gün Ménétrier, etrafı geniş beyaz bir yağ halkasıyla çevrili bir jambon dilimini batan güneşi saran bulutlara benzetmişti... Balınız da hemen önünüzde Christian, «fildişi renkli» bal...»

Ménétrier teşekkür etti.

— «Arkadaşım Claire'le sizin hakkınızda aramızda geçen ilk konuşmayı anlatayım» dedi. «Limousin'deki bir köyde oturuyorduk o zaman ikimiz de. Bir gün kiliseden çıktıktan sonra geçmişti bu konuşma aramızda. Orgcu, ikimizi de heyecanlandıran şeyler çalmıştı. Hatırladığım kadarıyla ona, sizin bir sözünüzü anlattım. Nasıl ki müzik, haykırışın içinde, Tanrı da, dünyayı saran korkuda ise ideal aşk da hayvanca aşkta gizlidir, diyordunuz.»

— «Ben mi yazmışım bunu?» diye Ménétrier sordu. İnanın ki hatırlamıyorum. Her şeyi o kadar çabuk unutuyorum ki... Ama tamamile anlayışıma uygun bir söz.»

Claire kendini cesarete zorlayarak:

— «Hayvanca aşkın içinde, ideal aşk mı? Buna pek inanamıyorum ben...» dedi. Şairlerin, müzisyenlerin bize çizdikleri aşkla... Bir Tristan'ın, ne bileyim, bir Alceste'in aşkıyla... Hayvanların çiftleşmesi arasında öylesine bir ayrılık var ki...»

Bunları söylerken, ihtiyar Léontine'in sesini duyar gibi oldu: «Bizim buranın insanları hayvan gibi...»

Ménétrier gülümseyerek:

— «Ama» dedi «insan türünün yayılması için âşıkların çiftleşmesi gerekmeseydi ne şiirimiz ne de müziğimiz var olurdu. Artistler başka konular seçerlerdi.»

Claire nefret etmiş gibi bir halde:

— «Sahiden, yüce bir şarkının, çiftleşme sarsıntılarından doğmuş olduğuna inanıyor musunuz?»

O, içe işleyen bakışlı gözlerini Claire'in gözlerinin içine dikerek baktı; bakışlarında hayretle karışık bir alay ifadesi var gibiydi.

— «İnanıyor değil, eminim; çünkü sevdiklerimizin hepsi

bu şarkının içinde. Mozart, Goethe, Shakespeare, Baudelaire, Mallarmé ve Valéry.»

Claire, inanmadığını belli eder gibi:

— «Valéry, dediniz... Ama onun şiiri, duyguya yer vermeyen, düşünceyle örülmüş bir şiir...»

— «Evet, ama bu şiirin güzelliği, altında gizli bir şehvet duyumu olmasaydı anlaşılmazdı. Zaman zaman da belirir bu duyum...»

Claire içini çekerek sustu.

Edmée Reval:

— «Orphée'nizin üstünde biraz daha durabilir miyim?» dedi. «Okurken, bir çok yerlerinde dinlerin, insanlardaki merakı nasıl boğduklarını görerek sarsıldım. Orphée, arkasına dönmemeliydi. Loth'un kızları ardlarına bakmamalıydılar. Pandor kutusunu açmamalıydı. Psihe aşk Tanrısının yüzüne bakmamalıydı... Masallarda da hep bu. Elsa de Brbant kocasının adını sormamalıydı. Viviane, sihirli kuşun «sırrını» öğrenmemeliydi. Mavi Sakal'ın karısı, elinde anahtarı olduğu halde bodrumun kapısını açamazdı. Yoksa hayatıyla öderdi bunu. Çok şaşılacak bir şey bulmuyor musunuz bunu? Bütün modern eğitim, aksine bize, merakın çok iyi bir şey olduğunu öğretiyor. Bilim de... yani nihayet, sistemli bir meraktan başka bir şey mi?»

— «Doğru ama» dedi, Ménétrier, «Bilim insanlara mutluluk veriyor mu? O da Pandor'un kutusunu açmış değil mi? Biz iki yüz yıldır, içgüdüleri söküp atma peşindeyiz. Sonuç ne oldu? Tanrıların bildirdiklerinden başka

Claire de:

— «Peki bir insanın içgüdüsü yoksa?»

— «Bütün canlı varlıkların içgüdüsü vardır, bunsuz yaşayamaz» dedi Ménétrier. Bunu söylerken gözlerini, genç kadının gözlerinden ayırmamıştı; öyle ki Claire, önüne bakmak zorunda kaldı.

Edmée, kahveyi küçük salonda içmelerini söyledi.

Ménétrier, mat, beyaz bir çin vazosunu büyük bir zevkle okşayarak:

— «Ne güzel şeyleriniz var Edmée!» dedi.

XXXII

CLAİRE, ertesi sabah Edmée'ye telefon etti. Buna bahane olarak, önceden kararlaştırdıkları gibi müzeye gidip gitmeyeceklerini sordu. Ama Edmée, Claire'in Christian'ın kendisi hakkında ne düşündüğünü öğrenmek için yanıp tutuştuğunu anlamıştı.

— «Yüreğinizi rahat tutun... Hayran oldu size...» dedi. «Durun, sizin için kullandığı çok «Christian»ca sıfatları söyliyeyim; önce «çok bulunmaz ve yumuşak...» Sonra da: «bir bâkirenin tazeliği var onda» demişti.

— «Ben çok çekici buldum onu» dedi Claire «Tekrar görmeği çok isterdim. Bize davet etsem gelir mi dersiniz?»

— «Şayet yirmi kişilik bir akşam yemeğine ya da yüzelli kişilik bir çaya ise hayır... Ama yalnız sizinle olacaksa evet... Hem de sevine sevine...»

— «Yalnız benimle mi? Bu, biraz güç. O kadar az tanıyorum ki onu; ama bir pazar günü onu ve sizi yemeğe çağırabilirim. O gün Albert ava ya da golfa gider.»

— «Kabul eder her halde... Tabii Paris'de ise... Çünkü hiç bir yerde uzun süre durmaz... Bir parlar, sonra gözden kaybolur. Ya Roma'dadır ya da Stokholm'de.»

— «Ona bir şey yazarsam nereye gönderebilirim?»

— «Şimdilik Bayan Haltstadt adında bir isveçli kadının evinde kalıyor; ona. Apartmanında iki oda varmış. Jacob sokağı N. 43 de.»

Üç müsvedde yaptıktan sonra Claire, Ménétrier'ye kısa bir mektup yazdı; gelecek pazar günü, Edmée ile birlikte, Gabriel sokağındaki eve, yemeğe davet etti. Son dakikada Edmée'ye

danışarak, Ménétrier'nin kitaplarını okumuş olan Larivière'i de çağırdı. Yemekler ve çiçeklerle, büyük bir titizlikle kendi ilgilendi. Her zaman başına buyruk olarak çalışmaya alışık olan Honoré çok şaşırıştı buna.

— «Bal mı dediniz?» diye hayretle sordu. Yemek boyunca sofrada bal bulunmasını mı istiyorsunuz?... Sonra bu Bay süt içiyor öyle mi?... Peki nasıl isterseniz...»

— «Sofrayı küçük yemek salonunda hazırlarsınız Honoré... Masanın üstünde de kırmızı güller olsun.»

Honoré, kendisinin egemen olduğu ülkeye ayak atılmasına içerleyerek, kaşlarını oynatmaya başlamıştı.

— «Peki efendim» dedi.

Yemek çok iyi geçti. Daha önce tanışmış olan Edmée ile Larivière, çok ahbapça, içen bir konuşmaya daldılar. Böylece Claire de Ménétrier ile konuşmak zorunda kaldı. Genç kadın, serbestçe konuştuğunu görerek pek sevinmiş, başka birine anlatamayacağı şeyleri, ona söyleyebildiği için, çok mutlu olmuştu. Ona çocukluğunu, kuledeki odasını, ocaktaki ateş sönerken son alevlerin duvardaki Jeanne d'Arc resmini aydınlatışını anlattı. Ménétrier bir insanın sırlarını dinlerken her yazarın gösterdiği sabır ve ilgiyle dinliyor, ruhunun derinliklerini görebilmek için, onu söyletiyordu. Birden Edmée'nin sesi duyuldu:

— «Saatin beş olduğunun farkında mısınız Christian?»

Yazar ayağa kalkarak:

— «Hayır» dedi. «Ah, Bayan Halstadt'a, beraber konsere gitmek için söz vermiştim! Adam sen de! Üzülmüyorum gidemediğime.»

Claire:

— «Ben de» dedi. Larivière de onun sesini yankılar gibi:

— «Ben de!» diye bağırdı.

Edmée Reval'le Ménétrier gittikten sonra da bir süre Claire'in yanında kaldı. Claire:

— «E, söyleyin bakalım ne düşünüyorsunuz?»

— «Çok tatlı kadın. Ciddilikle sadeliği kaynaştırmış benliğinde.»

Claire bir kahkaha attı:

— «Çok tuhaf! Size Ménétrier için ne düşündüğünüzü sordum, bana Edmée'den söz ediyorsunuz. Yoksa âşık mısınız ona François?»

Larivière gülümsedi:

— «Henüz böyle bir şey olabileceğini sanmıyorum. Belirtilere bakarak, evet, sevgiye benzer bir şeyler duydum bugün ona karşı, diyebilirim... Ménétrier için ne düşündüğümü mü öğrenmek istiyorsunuz? İlgi çekici, orijinal buluyorum onu... Biraz da aktör bir yanı var. Biraz bilgiç... kendini de çok beğenmiş... Beğenmesi için de pek çok sebepler var.»

— «Onunla pek az konuştunuz» dedi Claire gülerek. «Ne aktör ne de kendini beğenmiş; alçak gönüllü, ağırbaşlı... sonra da sevimli bir çocuk yanı var...»

— «Peki, peki sevgili Claire, karşılıklı olarak putlarımıza saygı gösterelim.»

— «Oh! Edmée için size kötü bir şey söyleyecek olan ben değilim her halde. En iyi arkadaşımdır o benim.»

— «Ya peki Patronla aranız nasıl? Çatışma olmuyor ya?»

— «Hayır. Onu kendi haline bıraktım. Ne zaman isterse beraber bir yere gidiyorum; benimle konuşmak tenezzülünde bulunduğu zaman evren, Fransa ve Larraque fabrikaları hakkında nutuklarını dinliyorum. Sonra da kabuğuma çekiliyorum. Çok rahatım orada; kendimi çok iyi hissediyorum.»

— «Bu da mutluluk sayılmaz» dedi Larivière.

— «Bu, bir ihtiyar kız mutluluğu, ben de bunun için yaratılmışım. Güle güle François...»

Larivière gittikten sonra, yazı masasının gözünden yarısına kadar notlarla dolu eski bir defter çıkardı. Bu onun, genç kızken tuttuğu günlüktü. Sonradan bulup Paris'e getirmişti. Defteri açtı; bir sayfa boş bırakarak şunları yazdı:

«4 Mart 1923. —Christian Ménétrier ilk defa buraya, yemeğe geldi. Ben de şimdi Juliette gibi: «Ey Christian! eğer evliysen mezar, zifaf yatağın olsun!» diyebilirim. Evli; ben de evliyim. Böyle daha iyi. İkimiz de şehvet düşkünü insanlar de-

ğiliz. Aramızdaki kılıcın, soğuk çeliğinin, gerçekleşmesi imkânsız bir aşkı, sağlam bir dostluk haline getirmesi de iyi bir şey... Daha ilk bakışta, bunu anladım. Beni çok duygulandıran bir ilgiyle dinledi, sorular sordu. Gelecek pazar da gelmesini söylediğim zaman:

— «Tabii geleceğim» dedi.

Defteri masanın gözüne yerleştirdi, kilitleyerek anahtarı çantasına koydu. Ertesi pazar günü de şunları yazdı:

11 Mart 1923. —Geçen haftaki gibi yemekte yine Christian, Edmée ve François vardı. Acaba neden bu maceradaki Edmée-François çifti bana **Misanthrope**'taki (1) Eliante - Philinthe çiftini düşündürüyor? Ama ne benim Célimène'e benzer bir yanım var ne de Christian'ın Alceste'e. François ile Edmée akıl başında, normal insanlar, oysa biz... Christian bu sefer bana çalışmalarını anlattı uzun uzadıya. Bu âna kadar neden bana çok anlaşılmaz gelen bir takım efsanelerle düşüncelerini anlatmak istiyor, anlamıyorum. Bana dediğine göre efsaneler ve masallar, onun gözünde insanlığın en gerçek en eski düşünceleridir.

— «Bir efsane yaratılmaz» dedi «kendi kendini yaratır. Sevenlerin heyecanlarıyla yüklüdür. Sanat, insanların kanına, etine, derinden derine girmedikçe hiç bir değeri yoktur.»

Bundan başka bana bir **Orphée** yazmadan önce bir **Adonis** yazmayı düşündüğünü de söyledi. Bu hikâyeyi çok iyi bildiğimi görerek şaştı (Güzel delikanlıyı - Adonis'i - hem Afrodit sever hem de Persefon; bir yaban domuzu yaralar onu; yılın yarısını yer yüzünde, yarısını da cehennemde geçirir...) Christian en çok Afrodit'in, Adonis'in yardımına koştuğu sahneyi yazmak istediğini söyledi. Bu sırada, bir beyaz gül fidanına çarpar; dikenler tanrıçanın vücudunu kanatır ve beyaz güller kırmızı olur. Onunla ilk karşılaştığım gün, bir dikenin elime battığını ve bir damla kan çıktığını hatırladım. Bu, bir belirti mi? Son mısraı şöyle olan bir şiir yazmak isterdim: «**Afrodit'in temiz**

(1) Molière'in bir komedisi (çev.)

kanıyla kızaran güller.» Ama gerçek bir şairi tanıdıktan sonra, artık tek bir mısra yazmaya cesaret edemem.»

18 Mart 1923. —François ile Edmée, son dakikada gelmeyeceklerini bildirdikleri için ben Christian'la yalnız kaldım. Hiç bir sıkıntı duymadım. Gençlik şiirlerimden bazılarını ona gösterecek kadar cesaretlendim. Tabii onları biraz acemice buldu ama, bu şiirlerde karakterimi, şaşılacak şekilde tanıtan çizgiler farkettiğini söyledi.. Bir kere daha saati unuttu. O kadar geç vakte kadar kaldı ki, o gitmeden Larraque döndü. Bu karşılaşma beni ürkütmüştü, ama iyi geçti... Christian'ın ince nezaketi, her şeyi yoluna koydu. Albert, kendini dinleyecek yeni birini bulduğu için pek mutluydu. Oturup Ménétrier'ye iş hayatına nasıl atıldığını anlattı, sonra da Avrupa'nın yeniden kalkınması konusundaki düşüncelerini «Bir... iki... üç...» diye sıraladı. Christian sabırla dinledi, ama Albert kendisini akşam yemeğine alıkoymak istediği zaman kabul etmedi. O gittikten sonra Albert:

— «Sevimli çocuk bu Ménétrier» dedi. «Söylediklerimle çok ilgilenmiş gibi bir hali vardı. Her halde bir iş adamının, bir kafa adamı olduğunu görerek hayret etmiş olmalı.»

Kocam gibi söylemiş olmak için diyeceğim ki **Bir:** Albert'in Christian'da bıraktığı izlenimi düşünerek; **İki:** Albert hakkında sert hüküm verdiğim için ürktüm. Bu sertliğin tamamile haksız olduğunu anlıyorum. Çünkü Albert, tamamile kendi alanının adamı. Ondan Ménétrier olmasını istemek için hiç bir sebep yok.»

22 Mart 1923. —Bugün Versailles'a gidip bahçıvana bu yaz gül bahçesini kırmızı güllerle doldurmasını söyledim. Bahçıvan yüzünü ekşiterek:

— «**Crimson Rambler**'lerle **Bayan Norbert Le Vavasseur** güllerini dikmiş bulunuyoruz» dedi.

— «Ama ben şu iri kadife gibi şarap renkli güllerin de bulunmasını istiyorum» dedim.

Arsène, benim böyle birdenbire bahçeyle ilgilenmeme şaşmış gibiydi. Suratını asıp kasıldı.

25 Mart 1923 —François ile Edmée yemekte, evlenecekle-

rini bildirdiler! Ne acaip iş! İkisi de pek mutlu görünüyor. Christian oğlumu görmek istedi. Çünkü Alceste'in de son defa çocuklarını kucaklayışını anlatmak istiyormuş. Edmée:

— «Gelin de benimkileri görün, onlar daha büyük» dedi.

Ama Christian'ı, Albert II'nin yanına götürdüm. Kendisiyle hiç ilgilenmediğim zavallı çocuk, böyle birden kendisiyle ilgilenildiğini görünce çok şaşırdı. Dadı çok sert ve sivri dilliydi. Christian'la ahbaplık ettikten sonra, bana o kadar acı çektirmiş olan bu gönül kuruluğundan kurtulurum belki de, fidanlıkta güller açar. Ama beyaz mı, kırmızı mı olacak bu güller?»

XXXIII

1923 YAZI, Claire'in ömrünün mutlu dönemlerinden oldu. O her zaman özlediği, beğendiği bir adamın saygılı, sevgiye dayanan dostluğunu kazandı. Büyük bir bağımsızlıktan yararlandığı için Christian'ı Versailles'a, Chartres'a, Rouen'a götürdü. Ménétrier ona çalışmalarını anlattı; Claire de kendisine bazı fikirler verdi. Ünlü yazar bunları bazan kesin ama, terbiyeli bir direnişle rededivordu; bazan da kabul ediyordu. O vakit Claire sonsuz bir sevinç duyuyordu. Ulu bir yapıtta kendisinden de küçücük bir düşünce bulunacaktı. Tıpkı bir kiliseye renkli bir cam armağan eden bir kadının, o kilisedeki ayinlerde ufak bir payı bulunuşu gibi.

Larivière'le evlenmiş olan Edmée Reval, yine eskisi gibi Claire'in en yakın arkadaşı olarak kalmıştı. Ama onu daha az görebiliyordu. Bir gün:

— «Özür dilerim Claire. Sizin kişisel hayatınıza karıştığım için..» dedi. «Ama biraz ihtiyatsızca hareket etmiyor musunuz? Ateşle oynuyorsunuz, cicim, ellerinizi yakarsanız yazık olur: çünkü güzel bu eller.»

— «Ateşi daima sevmişimdir» diye Claire cevap verdi. «Yaradılıştan da yanma yeteneği olmayan bir insanım. Ciddi söylüyorum Edmée, tehlikede değilim. Aşkın tehlikeli sayılan yanları beni ilgilendirmiyor. Evlenme benim için büyük bir sarsıntı olmuştu. Ancak iki yılda kendime gelebildim. Nasıl bir genç kız olduğumu size anlatmıştım. Musset'nin kitaplarını yastığımın altına koyardım. Bütün dileğim bir gün benimle birlikte Verlaine'in şiirlerini okuyacak, benimle birlikte Chopin'in Nocturnes'lerini dinleyecek ve benimle ay ışığında el ele dolaşacak

bir adama rastlamaktı... Benim için işte buydu sevgililerin hayatı denilen şey... Kocamın bana tanıttığı şekildeki aşk fena halde korkuttu beni... Albert bunu anladı ve benim kendisine veremediğimi başka bir kadından istiyor...Bugün, bir mucize eseri olarak, daha ziyade sizin sayenizde Edmée, rüyasını gördüğüm erkeği buldum... Şimdi kendimi bu tatlı rüyaya bıraktım... Ne zararı var bunun?»

— «Hiç cicim, tabii macera bu noktada kalırsa. Ama imkânsız şey bu.»

— «Neden?»

— «Çünkü erkekler, erkektir de ondan.»

— «Christian öteki erkekler gibi değil»

«Böyle bir şeye inanmam... Bütün erkekler aynıdır. Size Fanny'den söz etti mi?»

— Karısından mı?.. Evet, bir kaç kere. Hayatında hiç bir etkisi yok.»

— «Bu gün hiç bir etkisi yok ama, onları tanıdığım zaman Christian karısını en insanca aşkla seviyordu.»

— «Nasıl bir kadındı o?»

— «Güzel, sağlam yapılı, esmer; kocasından daha erkek görünüşlü... Heykeltıraş kolları gibi, dolgun kaslı kolları vardı. Onun için çok iyiydi biliyor musunuz? Yayınevleri Christian'ın eserlerini almadıkları zaman Fanny'nin yaptığı büstlerle geçiniyordu aile. Ménétrier'leri Alplerdeki küçük köşklerinde görmüştüm savaştan önce. Kadın, gerçekten bir şair evi yapmıştı burayı. Christian her sabah masasının üstünde balını, sütünü, çiçeklerini ve kitaplarını buluyordu... Karnında çocuğu olduğu halde karısı, son günlere kadar çalışırdı... Daha sonra her şey alt üst oldu. Christian, ün kazanıp da kadınlar peşine düşmeğe başlayınca, şeytana uydu. Daha çok özgürlük arıyordu artık. Fanny'ye karşı yine çok yakınlık duyuyor ve sanatını beğeniyordu; sanatçıya sadık kaldı ama, kadını ihmal etti; Fanny isyan etti buna. Christian o zaman, karısının bana gösterdiği acaip bir mekupla cevap verdi. Bunda «Eserini yaratabilmek için sürekli olarak tazelenen sevgilerle yeniden doğuşa ihtiyacı

olduğunu» yazıyordu... Çok ustaca bir formül ama, yetiştirilecek bir çocuğu olan bir kadın için değil.»

Bir süre konuşmadılar, sonra Claire:

— «E, ne yapalım! Nihayet hakkı da var. Bir sanatçı için eseri, hayatından daha önemli» dedi.

— «Belki» diye cevap verdi Edmée. «Bunun için de hayatını bir sanatçıya bağlamamak daha iyi olur.»

— «Hayatımı ona bağlamamalı... Ama kendi hayatını güzelleştirmeğe çalışmalı... Kötülük neresinde bunun»?

— «O, hayır! Kötülük var demedim!»

Bu konuşmadan sonra Claire'le Edmée'nin araları biraz şeker renk oldu. Yaz geliyordu. Claire gerçekleşmesi güç bir tasarı kurmaya başladı: Ménétrier'yi bir ay için Fréhel Burnuna götürmek. Larraque karısına, Ağustosta Verrier'lerle birlikte bir yolculuğa çıkacağını söylemişti. Claire karşı durmadı. İçinden çok memnun olmuştu. Kendisinin gelmiyeceğini söyledi. Larruque'ın da istediği ve beklediği buydu zaten. Claire böylece serbest kalıyordu. Ama yanında sadece dadı ve çocuk olduğu halde, yabancı bir erkekle kocasının evinde oturamazdı. Kim kabul edebilirdi kendisiyle gelmeyi? Sibylle? Claire onu kandırmağa çalıştı ama, yapamadı.

— «Anlıyorsun ya şekerim» diye Sibylle itiraz etmişti. «Ben Patron bulunmadığı için fabrikadan ayrılamıyan Roger'yle tatili geçirmek zorundayım. Buna göre biz ancak Eylülde ayrılabiliriz buradan. Hem sonra bir şaire arkadaşlık etmek benim yapabileceğim bir iş değil... Sen söylediğin için inanırım bu Ménétrirer'nin bir dâhi olduğuna ama, öyle gözlerini gözlerimin içine dikerse, ne söyliyeceğimi Allah bilir... Ben onun canını sıkarım, o da benim canımı sıkar... Öyle hemen başını kaldırma. Ben tabii insanım. Düşündüğümü söylüyorum sana... Sonra da amcamın kızısın ama, Patronun karısısın... Roger sana paravanlık etmeme izin vermez. Oh! Biliyorum adamla yatmanın söz konusu olmadığını... Bu tarakta bezin yok senin... Ama erkekler böyle şeylerin masumca şeyler olduğuna kolay kolay inanmazlar. Roger huysuzluğa başlar... Yo, hayır yapamam bunu! Gücenmedin ya bana?»

Claire evin bir bölümünü Larivière ailesine vermek istedi. Edmée kabul etmedi.

— «Bu bizim ilk yazımız olacak» dedi. «Çünkü evlendiğimiz zaman François ancak bir hafta izin alabilmişti. Yalnız kalmak isteriz tabii. Christian'ı tanırsınız. Kendisinden başka kimseyle ilgilenilmesini istemez. Bir evde iki kadın varsa, ikisinin de kendi etrafında pervane olmasını ister; böyle de olur Bu da hoş bir şey değil François için. Benim evlilik konusunda çok kesin düşüncelerim vardır; bunu bir sanat eseri haline getirmek isterim. Birincisinde başarı gösterdim. Bunu da başaracağımı sanıyorum. Ama sanat eserleri yalnızlık içinde olgunlaşır.»

Claire aşağıdan alarak:

— «İstediğiniz kadar yalnız bırakırım sizi» dedi.

— «Ne kadar iyi niyetle isteseniz de yapamazsınız bunu.. Hem sonra, Christian'la dostluğunuzu, fikir planında tutmak istediğinizi söylemiştiniz... Ama birbirini seven bir kadınla erkeğin her gün başbaşa yaşamaları buna elverişli değildir.»

Claire, birden çocukluğunda Blaise'le Catherine Forgeaud'nun, Sarrazac'da kalışlarını hatırladı. O vakit **bal ayı** sözü onda kaygılı bir merak uyandırmıştı.

— «Demek siz şimdiki kocanızı da çok seviyorsunuz, öyle mi Edmée?»

— «Çılgınca seviyorum.»

— «Şehvetle mi?»

— «Elbette, şehvetle.»

— «Ne acaip iş!» dedi Claire hafif bir öfkeyle. «Ben bir kadının, ömründe yalnız bir kere sevebileceğine inanırdım... O da böyle sevebilecek birini bulursa. Her kadının da belirli bir erkek için yaratılmış olduğunu düşünürdüm. Sonra çok gençken böyle bir adama rastlar, hele onunla evlenirse, üstünde silinmez bir iz bırakır sanırdım...»

— «Doğru... Ama, sizin sandığınız gibi değil... Bu şeyler üzerinde çok zihin yoruyorsunuz, dostum. İşleri oluruna bırakın. Bütün bunlar o kadar tabii, o kadar sade şeyler ki...»

Bir kadın kolay kolay yenikliği kabul etmez. Claire, gerekli

paravanayı bulmak için durmadan kafa yoruyordu; sonunda da dâhice bir şey geldi aklına: Mis Brinker! Şüphesiz annesini davet edebilirdi. Ama evinde bayan Forgeaud ile Ménétrier'yi aynı zamanda misafir etmenin hoş kaçmıyacağını anladı. Bayan Forgeaud'nun sağ duyusu, Christian'ı rahatsız ederdi; Ménétrier'nin zihin gerginliği de Bayan Forgeaud'yu yorardı. Miss Brinker sessizce bir köşeye çekilip yaşamaya alışık olduğu için daha az sıkıcı olurdu. Yemeklerde bulunur, sonra ortadan çekilir, Albert II. ile ilgilenirdi. Claire kendisine bir mektup yazdı. Üç gün sonra cevap geldi. Miss Brinker, gelmeyi kabul etmişti; hem de minnet duyarak:

«Evlendiğiniz zaman, anneniz kendisiyle kalmamı isteyince çok sevinmiştim. Ama Sarrazac çok ücra bir yer; bunun için Bretagne'a gelmek çok hoşuma gidecek. Gezintilerimiz sırasında, yine beraberce biraz ingilizce çalışırız...»

Miss Brinker, bayan Forgeaud'ya:

— «Ne kadar tuhaf değil mi, Claire'in kocasının yalnız başına eğlenmek için seyahate çıkması. Ah! Bu erkeklerin hepsi...»

Cümlesini tamamlamadı, ama olayların kendini haklı çıkarmış gibi görünmesine için için seviniyordu. Miss Brinker'in Temmuz sonunda Paris'e gelerek, Claire'le birlikte, arabayla, Versailles'dan Fréhel Burnuna gitmesine karar verildi.

İngiliz kadın geldiği zaman Claire:

— «Kocamın bir arkadaşını bekliyorum» dedi. «O da 2 Ağustos'ta Bretagne'da olacak... Christian Ménétrier. Size çok kere kitaplarından söz etmiştim. rahatça çalışabilmesi için misafir edeceğim onu.»

— **«What?» (1)** dedi Miss Brinker. **«Do you mean to say he'll stop several days?. (2)** O da Fréhel Burnuna gelerek bizimle mi kalacak?»

---

(1) «Ne?»

(2) «Onun bir kaç gün kalacağını mı söylemek istiyor sunuz?»

— «İstediği kadar kalacak» diye Claire cevap verdi. «Belki bir ay kadar.»

— **«Really?»** (1) dedi Miss Brinker. **«Don't you fear people will start gossiping about you?»** (2)

— «Başkalarına hiç aldırış etmem. Vicdanımdan emin olduktan sonra...» diye Claire cevap verdi.

(1) «Sahi mi?»

(2) «Herkesin, hakkınızda dedikodu yapmasından korkmuyor musunuz?»

XXXIV

CLAİRE'in GÜNLÜĞÜ

5 AĞUSTOS 1923. — Evin içinde sıkıntılı bir hava var. Bu, çok kolay beraber yaşanacak bir insan olan Christian'ın kabahatı değil. Ama etrafımdakilerin, onun burada bulunuşuna karşı olduklarını hissediyorum. Bunu açığa vurmuyorlar ama, sessizce her halleriyle anlatıyorlar. Aralarındaki sınıf çatışmasını bir yana bırakarak, Miss Brinker'le Dadı Floyd, bize karşı birleştiler. Honoré sofrada hizmet ederken, küçümseyerek başını öteye çeviriyor. Şoför Eugène güneşin altında, bir yol kenarında durup motorunu gözden geçirmeğe kalkıyor. Bunu da, sadece beni cezalandırmak için yapıyor. Bütün bunlar umurumda değil. Kötü hiç bir şey yaptığım yok. Sonra o kadar mutluyum ki. Christian, çok iyi bir arkadaş. İster geçmişini anlatsın, ister çalışmasından söz etsin, bıkmadan dinliyorum onu. Yazacağı sahneyi dinlemenin mutluluğu. Ertesi gün de, yazdığı sahneyi okurken, onu dinlemenin mutluluğu içindeyim. Dün, Brinker nihayet yatmaya gittikten sonra (vakit gece yarısı olmuştu) Christian, ay ışığında bir gezinti yapmamızı istedi. Yürüyerek faleze kadar gittik, oradaki sırada yan yana oturduk. Aşağıda, Okyanusun dalgaları, gürültüyle kayaları döğüyordu. Şiddetli bir rüzgârla, çalılar yerlere kadar eğiliyordu. Üşümüştüm; Christian, titrediğimi görünce, kolunu sırtıma doladı; canlı bir şal olmuştu bana. Ben de başımı omuzuna bıraktım. Orada uzun zaman hiç kımıldamadan oturduk. Şehvetli bir hareketi beklemenin duyulmamış izlenimi vardı içimde. İleri gitmediği için minnet duyuyordum ona!»

6 Ağustos 1923. - Brocéliande ormanında Christian'la gezinti. Yola çıkacağımız sırada, Miss Brinker, etrafımızda döneniyordu beraber gitmek için. Ama sıkı durdum. Albert II. de arabaya binmeyi çok istiyordu; olmaz dediğim zaman ağlamaya başladı. Onu memnun etmek isterdim ama, hiç rahat konuşturmadı. Ben de aklıma şunu koymuştum: eserlerinde hep Yunan mitolojisinden temalar alacak yerde, eski Kelt ya da Fransız miteolojisinden bir tema alması için Christian'ı efsanelerin geçtiği yerlere götürmek. Ona, efsanelere karışan ulu meşe ağacını gösterdim; büyücü büyüleyen Viviane adlı kızın masalını anlattım. Önce dalgınca dinlemişti; sonra beni çok sevindiren bir neşeyle yüzüne bakarak:

— «Evet, haklısınız, iyi bir konu olur bu!» dedi.

Ondaki bu coşkun yaratış hamlesini görmek bana o kadar büyük bir haz veriyor ki. Dönüşte ona bir Fransız Parsifal'i (1) (daha doğrusu Perceval) yazdırtmayı çok istediğimi, çünkü bunun, bekâretin zaferi olduğunu söyledim.

— «Ey kutsal saflık!» diye cevap verdi. Graal ile Lance'in (2) neyi temsil ettiklerini biliyor musunuz?»

— «Nasıl bilmem? Graal, İsa'nın son şöleninde şarap içtiği testi... Lance da böğrünü delen ok...»

— «Bu, hırıstiyanlarca verilen anlamı. Ama çok sonra ortaya çıkmıştır. Kutsal metinlerde Graal söz konusu değildir. Hayır, bunlar gerçekte, çok eski bir verimlilik inancıyla ilgilidir. Kadehle ok, dişi ve erkek üreme organlarına karşılık tutulmuştur.»

Başka biri olsaydı sert bir tartışmaya girerdim. Ama Christian'ın sözlerini olduğu gibi kabul etmek, benim için bir yasadır.

Eve döndüğüm zaman, Miss Brinker, beni çirkin bir buldok suratsızlığıyla karşıladı.

Acı acı:

---

(1) Richard Wagner'in müzikli dramı.

(2) Greal: İsa'nın son yemeğinde su içtiği uzun boyunlu saksı. Böğründen vurulduğu zaman bu testi kanıyla dolmuş. Lance: sihirli ok.

— «**You know very well**» (1) dedi, «**that I love sightseeing-There was nothing I wanted more than to see Merlin'e forest,** (2)

Bu kadını buraya getirmekle yanlış bir iş yaptım her halde.

7 Ağustos 1923. -Yağmurlu bir gün. Brinker'in gittikçe taşkın bir hale gelen kızgınlığını yatıştırmak için, yemekten sonra bize çok sevdiği Tennyson'dan yüksek sesle birkaç parça okumasın ısöyledim. Christian ingilizceyi iyi biliyor. **İdylles**'leri dinlerken ona yazdırtmak istediğim dram için esinlenir diye düşünmüştüm.

Brinker tabii kral Arthur'un (3), gölün Lancelot (4)' sunün ve kraliçe Gudnivere'in (5) hikâyesini seçti. Bu hikâyeyi, Babil şehri insanlarının nasıl çürüyüp bozulduğunu anlatan sert bir ingiliz papazı edasıyla okudu. Zaman zaman gözlerinden yıldırımlar yağdırarak bana bakıyor ve şöyle mısralar okuyordu:

---

(1) «Çok iyi bilirsiniz ki...»

(2) «Görülecek yerleri gezmeyi severim. Merlin ormanını görmeyi o kadar isterdim ki...»

(3) Efsaneye göre İ.S. IV. yüzyılda yaşamış Gal ülkesi kralı.

(4) Bir perinin gölde büyüttüğü şövalye. Kral Arthur'un karısının sevgilisi.

(5) Kral Arthur'un karısı.

Shall I Kill my self?
What help in that? I cannot kill my sin
if soul be soul, nor can I kill my shame... (1)

BU zavallı eski dostum beni öfkelendirmeğe başladı! Sanki Albert gerçekten kral Arthur? Christian da gölün Iancelot'su ya da Tristant'dı (2). Hayır, bin kere hayır! Christian, benim aşığım değil. Albert beni sevmiyor. Şu anda bir büyücü kadınla «Beyaz bir gemiye atlayıp «kaçan» odur... Saat ona doğru bereket versin yağmur dindi de Brinker'i bırakıp, başımın ağrıdığını bahane ederek sıramıza kadar gittim. Başım, Christian'ın omuzuna dayalı; göz kapaklarımın üstünde öyle hafif bir temas hissettim ki, onun dudakları mıydı, rüzgâr mıydı anlayamadım; anlamak da istemiyordum.

9 Ağustos 1923. -Dün fırtınalı bir gündü· Elektrik ve duyguyla yüklü bir hava. Uzaktan uzağa gök gürültüsü. Ufukta şimşekler. Ağır, boğucu bir sıcak. Brinker benimle, adamakıllı kavga etti. Öğleden sonra uzanmak için odama çıkmıştım. Arkamdan geldi, bir sürü saçma sapan şey söyledi durdu. Dediğine göre ben azgın bir dişi köpekmişim, oğlumu çığırından çıkarıyor, kocamın güvenini kötüye kullanıyormuşum.

— «Hem Annenize de yazacağım bunları» demez mi? Biribirimize küstük. Anneme mektup yazarak Sarrazac'a dönüp dönemeyeceğini sorduğunu sanıyorum. Bir gitse! Kurtulmuş

---

(1) «Kendimi öldüreyim mi?»
«Neye yarar bu? Günahımı öldüremem.
«Ruh ruh oldukça utancımı bile öldüremem.»

(2) Bir ortaçağ aşk romanının erkek kahramanı. (çev.)

olurum. Akşam yemeğinden hemen sonra yanımızdan ayrıldı. Havada kavurucu bir sıcaklık olduğu için, Christian'a, küçük arabamla kırlara gitmemizi söyledim. Her zaman rüzgârlıdır oralar. Craya varınca, arabadan inip yürüdük. Ömrümde bu kadar güzel manzara görmedim. Yıldızlar görülmemiş kadar parlaktı... Çepeçevre, ta uzaklara çakan şimşekler, denizi aydınlatıyordu. Devler arasında bir deniz savaşı oluyordu sanki. Christian, koluma girmişti, katır tırnaklarının arasında dolaşıyorduk. Beni kollarının arasına aldı; dudaklarını dudaklarıma değdirdi; ama öyle hafifçe, öyle incelikle ki, karşı koymak isteğini duymadım içimde.

Ménétrier'nin hareketleri o kadar tatlı ki, karşı durulamıyor bunlara. Bu sefer de o uzun, hareketsiz öpücüğüyle beni kendine alıştırdı. Daha ötede çayırlık bir yere gelince Christian:

— «Otursak?» dedi.

O kadar yalnızdık ve her yerden o kadar uzaktaydık ki, bir korku düştü içime. Arabaya dönelim, dedim.

— «Siz bilirsiniz...» diye cevap verdi.

Ama kırıldığını hissettim.

Ne olacak benim halim bilmem ki?»

11 Ağustos 1923. -Christian Dinard'a (1) gitti. Gidip kızına bir hediye almak için arabayı istedi. Doğum yıldönümü yakınmış. Voges'ların bir köşesinde, karısıyla kızının olduğunu unutmuştum. Hayatın ne kötü bir düzeni var. Şimdi bana öyle geliyor ki, Albert yerine, hayaller içinde yaşadığım toyluk günlerimde Christian'a rastlamış olsaydım, tasarladığım sevgiye ulaşmış olurdum... Kırlardaki o beni öpüşü... O zaman yalnız, Adanan Toprağı seçmekle kalmadım, oraya sevgilimle birlikte girebileceğimi de hissettim... Ama ne yazık ki çok geç! Oynadım: kaybettim. Katlanmak gerek.

12 Ağustos. -Brinker annemden bir telgraf aldı. Ayın 16 sında yola çıkıyor. Kim bilir neler anlatır Sarrazac'da. Zavallı Brinker! Beni bütün kalbiyle seviyor. Ama Claude Parent'ın

(1) Manş denizi kıyısında bir şehir. (çev.)

zamanındaki gibi. «Kötü bir adamın saldırısına uğramış» gibi görüyor hep.

13 Ağustos 1923. -Dün akşam Christian'la aramızda ciddi ve uzun bir konuşma geçti. Ona Brinker'in gidişini haber verirken, suç saydığı sevişmeleri korur gibi görünmek istemediğini söyleyerek:

— «Allah biliyor ya, hiç de böyle bir şey yok» dedim.

Ménétrier sert bir sesle:

— «Allah biliyor ya, çok şey var!» dedi.

İtiraz etmek istedim, ama adeta öfkeyle sözümü kesti:

— «Neden kendi kendimize yalan söylemeli?» dedi. «Sizi seviyorum ve siz de beni seviyorsunuz. Yakında benim olacaksınız, belki yarın.»

Uzun zamandır ilk defa, omuriliğimin içinden buz gibi bir soğukluğun geçtiğini hissederek, hemen:

— «Hiç bir zaman!» dedim.

Ellerimi bırakarak:

— «Öyleyse ben de gideyim, daha iyi. Ümitsiz bir istek, öyle bir istek, öyle bir işkencedir ki, buna katlanamam ben.»

Düşüncesinin doğru olmadığını söyledim; kendisini sevdiğimi itiraf ettim; ama manevi ihanet ne de maddi zevk için yaratılmış br insan olmadığımı söyledim.

— «Neden sevgimiz niteliğini değiştirsin?» diye sordum. «Sizi görmek, sizi dinlemek, zaman zaman kendimi kollarınızın arasında hssetmek, işte benim için mutluluk bu.»

Adeta acıyarak tuhaf bir bakışla beni süzdü:

— «Siz çocuk kalmışsınız ve bir masal dünyasında yaşamak istiyorsunuz» dedi. «Hayatı yaşamak lâzım Claire ve de her şekliyle güzel olduğunu anlamak.»

Cevap vermeden yanından ayrıldım. Ne yapmalı bilmem? Onu kaybetmekten o kadar korkuyorum ki. Sonra, daha çok karşı durursam gideceğini de biliyorum... Bütün geceyi kendi kendime: «Ya hakkı varsa, ya birdenbire sislerin arasından sıyrılan vadiyi görebileceksem?..» demekle geçirdim. Sabaha doğru uyandım. Rüyamda, org yerindeki merdivenden düşüşü-

mü ve unuttuğum zavallı Marcel Gontran'ı, inanılmaz bir berraklıkla gördüm.

14 Ağustos 1923. -Çok güzel bir yaz güneşi olduğu halde korkunç bir gün. Charles amcamın, gözünü hırs bürüyen sevgilisi Dinard gazinosunda şarkı söylemeğe geldi. Amcam da ayın on beşini onunla geçirecek. Utangaç Bayan Janin, koruyucusunun, herkesin gözü önünde, kendi kaldığı Hotel Royal'e gelmesini istemediği için, bana misafir olmasını söylemiş. Amcam, öğle yemeği zamanı çıkageldi. Her zamanki gibi neşeli, şakacı, tatlıydı ve bol bol çam deviriyordu. O sırada bana **Alceste**'inin son sahnesini okuyan Christian, amcamın: «E, ne var ne yok bakalım Bayan Clairon?» diye bağırdığını duyunca, alıngan bir kadın gibi, kendi içine kapandı. Amcam akşama kadar bizimle birlikte taraçada oturdu, tahvillerin yükselişinden, alçalışından, ingiliz lirasının kurundan söz etti, Paris dedikodularını anlattı; av hikâyelerini saydı döktü. Benim canım Caristian'dan çok sıkılmıştı. O ilk sarsıntıyı geçirdikten sonra amcamı gözlemlemeğe koyuldu. Bir gün, dramlarından birinde, Herkül ya da Vulcain'in çizgileri altında amcamın portresini çizdiğini görecektim. Christian'ın geçirdiği o sıkıntılı gün yüzünden o kadar utanç duyuyordum ki, bizim ellilik misafir sevgilisini alkışlamak için gazinoya gittikten sonra falezdeki sıramıza gitmemizi söyledim. Christian, biraz duraksadıktan sonra arkamdan geldi.

— «Zalimsiniz.» dedi.

Biraz sonra ona sokuldum. Ama o bana sokulmadı... Bu soğukluğun bir tehdit, bir yerme olduğunu anlamıştım. Ne yapmalı bilmem ki? Ne yapmalı? Onu kaybetmek istemiyorum.

16 Ağustos 1923. -Saat dokuzda Charles amca gitti. Ayrılırken:

— «Sibe, sana tedbirli olmanı sağlık vermemi ve her şeyi berbat etmemeni söylememi istedi... Fazla bir şey söyliyecek değilim Bayan Clairon. Sibe ne dediğini bilir, sağ duyusu kuvvetlidir... Üst tarafını sen bilirsin artık...»

Miss Brinker de öğleyin gitti. Onu Dinar garına götürdüm. Bana karşı terbiyeli ama soğuktu:

— «Good bye, my dear...» dedi, «and thank you for a lovely fort - night.» (1)

Şimdi Christian'la evde yalnızım. Bir de küçük oğlumla hizmetçiler var.

(1) Allahaısmarladık, cicim; bana geçirttiğiniz bu güzel onbeş gün için teşekkür ederim.

XXXV

CLAİRE'le Christian, Miss Brinker'in gittiği günün akşamı, geç saatlere kadar bahçede kalmışlardı. Merdiven başında birbirlerine iyi geceler diyerek odalarına çekilirken, evin hiç bir yerinde ışık yanmıyordu. Claire yorgun ve sinirliydi. Uyuyamıyacağını hissediyordu. Masasının çekmecesinden defterini çıkartıp bir sayfayı doldurdu. Sonra Cap Frétrel'e geldiğinden beri yazdıklarını okudu, içini çekti. Esneyince saatin ne kadar ilerlemiş olduğunu hatırladı. «Ne olursa olsun uyumak gerek» diye düşündü. Yazı masasının yanındaki küçük kitaplıktan bir kitap çıkardı, yatağının yanındaki masanın üstüne koydu. Adolphe' (1) du bu kitap. Sonra soyunmaya başladı.

Elbisesini çıkardıktan sonra, aynada kendine baktı. Derisi, çabuk yanmadığı halde, hafifçe esmerleşmişti. Geceliğinin bağlarını gevşeterek omuzlarını ve göğüsleriin seyretti. Bir zamanlar Larraque ona: «Güzel vücudun var» demişti. Şimdi de doğruydu bu söz. Gerçekten de bir yunan tanrıçasını andırıyordu. Kederle «aşk için yaratılmış» diye düşündü ve üzüntüyle aynadaki hayaline gülümsedi. Yatağın serin örtüleri yorgun vücuduna çok iyi gelmişti. Kitabı açtı, tekrar okumak istediği parçayı buldu:

«Aşkın sihri, kim anlatabilir seni? Tabiatı bizim için yarattığı varlığa kavuştuğumuza olan inancımız, bu birden doğan ışık hayatımızı aydınlattı ve onun sırlarını çözüverdi. En küçük olaylara bağlı olan en bilinmiyen ateş, nasıl geçtiği bilin-

(1) Benjamin Constant'ın romanı. (çev.)

miyen bu tatlı saatler Ruhumuzda derin bir mutluluk izi bırakan bu saatler ve bu sevinç »

Bir gıcırtı duyuldu. Claire gözlerini kaldırınca kapının yavaş yavaş açıldığını görerek büyük bir korkuya kapıldı. Christian, sırtında koyu kırmızı ipek sabahlığı ile parmağını dudaklarına götürüp, ses çıkarmamasını işaret ederek içeri girdi. Claire birden bütün vücudunun buz kesildiğini duyar gibi oldu. Kalbi birden yerinden oynayacakmış gibi atmağa başladı; elindeki kitap düştü. Christian dans eder gibi hafifçe iki sıçrayışta yatağın yanına gelmişti, Claire, kollarını göğsünde kavuşturarak:

— «Oh! Christian, yalvarırım size gidin!» dedi.

Christian, yanına oturmuştu. Genç kadın, erkeğin ellerini yarı çıplak omuzlarında hissetti.

— «Susun sevgilim!» dedi Ménétrier. «Susun! Sesinizi duyacaklar. Neden geldim buraya biliyor musunuz? Sesiniz «Hayır» derken, «Evet» diyordu gözleriniz. Bu bekleyiş içinde daha fazla yaşayamazdım; bu gece, bir aşk gecesi... Bakın sevgilim...»

Elinin çevik bir hareketiyle lambayı söndürdü. Şimdi gri ve pembe bir ay ışığına bürünmüştü oda.

Claire titriyordu; derin bir bunalım içine düşmüştü. «Ya kapının önünden bir geçen olursa?» «Ya çocuk hastalanır da dadı beni görmeğe gelirse?» «Bir kere daha olmuştu böyle...» diye düşündü. «Ne büyük günah! Ne büyük günah!» diyordu içinden. Ama sadece: «Christian, Christian» demekle yetindi ona karşı. Şimdi yanında bu hafif ve ılık vücudu hissetmekten haz duyuyordu. Christian onu kollarının arasında sıkarak vücudunun sıcaklığını aktardı. Bu nefis kokulu yumuşak vücudun teması ne kadar tatlıydı! Claire titremiyordu artık; vücudunu gevşetti ve kendini sevgilisinin hafif hafif okşayışlarına bıraktı. Şimdi Christian'ın öpüşlerinin ona verdiği ışıklı ümit yeniden doğmuştu içinde. Şimdi mutluluk dalgaları sarmıştı bütün benliğini. Ateşli güzel bir müzik, bir fıskiyeden fışkırırcasına dolduruyordu içini. Şimdi en yüksek perdeden sesin doğuşunu bekliyordu.

Yalvaran bir ses «Claire!.. Claire...» diye inledi. Genç kadın, alaca karanlıkta, üstünde, yüzü değişmiş bir Christian gördü. «Kendinden geçmiş» diye düşündü. Evet o anda, ve bu düşünce Claire'in ürperen vücudunda adeta bir mucize yaratan o küçük cümleyi birden susturdu. Evet, Christian o anda ondan da, kendinden de uzaktı ve kendini esrarlı bir cennetin zevklerine bırakmış gibiydi. Ama bu güzel vadinin çiçeklerini ve yeşilliklerini şöylece görüvermiş olan Claire, şimdi ondan bir parmaklıkla ayrılmıştı ve ona hiç bir zaman erişemiyeceğini biliyordu. Uyuyan çocuğunun hayali, dadının, hizmetçilerin düşmanca davranışları, duymuş olduğu «ateşli sarsıntı» ile kendi arasına girmişti. Berrak ve ayılmış bir gözle Christian'a bakarken kendi kendine: «Ne acaip şey!...» dedi. «Şu anda o da Albert'e benziyor.»

Bu düşünce ümit kırıcı bir alay gibi geldi ona. Ama daha sonra, Christian kendisine doğru eğilerek: «Mutlu musun?» diye sorduğu zaman «Son derecede mutluyum...» diye cevap vermişti.

Adam, hiç gürültü etmeden, yataktan kendini kaydırıp gittikten sonra, ağladı. Tıpkı altı yıl önce evlendiği gece ağladığı gibi. İki durum birbirinden çok farklıydı. Aşığı olan bir insan, kendisine sosyal hayat göreneklerinin kabul ettirdiği geçkin bir adam değil, hoşlanabileceği ve en çok beğendiği insandı. Ama o yine içinde dalgalanan bitmemiş senfoniyi sona erdirememiş, tatmin olmamış, yatışmamıştı. Gözüne uyku girmemişti. Böylece günün ağarmasını bekledi. Şimdi Versailles'daki odayı, çeşmeden akan suyun şırıltısını düşünüyor ve daldığı hülyalar arasında kocasının düzenli ve kuvvetli soluğunu duyar gibi oluyordu. Nihayet kuşlar uyandı da Claire'in geceki korkuları biraz yatıştı. «Ama evet!» diye düşündü. «Christian'la hayat o kadar tatlı ki. Zekâsı kadar, genç ve ince vücudunu da seviyorum onun. Hareketlerinin becerikli tatlılığını da seviyorum... Birden hayal kırıklığına uğramış olmam, hayretten, korkudan, utançtan ileri geliyor. Kocamın evinde, çocuğu-

muzdan iki adım ötedeydim. İleride, başka yerde buluşunca mutlu olacağız...»

İnançla kendi kendine «Mutlu olacağız...» diye tekrarladıktan sonra uykuya daldı.

Aşağıya indiği zaman Christian'ı pek neşeli ve rahat buldu Claire'e beklediği şeyleri söyliyemedi. Çünkü Albert II ile İngiliz dadı Floyd taraçadaydılar; ama ona o sabah yazdığı çok güzel bir sahneyi okudu. Ikisi yalnız kalır kalmaz; Claire Christian'a içinde bulunduğu bu sahte durumun kendisini ne kadar üzdüğünü, daha da üzeceğini söyledi.

— «Sahte mi?» diye sordu Christian. «Sahte! Öyle mi?.. Ama dün geceden beri değişti bu durum artık...»

— «Aramızda belki... Ama kocamla benim, karınızla sizin aranızda?..»

— «Duygularımızın gücü karşısında kanun bağlarının ne önemi olur?»

— «Ama yalnız insanların kanunu yok ki... Tanrının kanunu...»

Christian eline kırmızı bir gül aldı, bununla Claire'in alnını okşayarak:

— «Sevgilim, böyle formüllerle konuşmaktan vaz geçin Tanrıların buyurduğunu ne diye Tanrısal bir kanun suçlasın?»

— «Ama burada Christian, Albert'in evinde...»

Gülü hafif hafif Claire'in dudaklarına sürerken yavaş sesle şu şiiri okudu:

«Sevgide kaybetmişti kendini karanlık bir ormanda gibi.
Kalplerimiz, tatlı duygularını içirerek birbirine,
Gün batarken ötüşen iki bülbül olacak.»

Claire birden «Şiir, şairlere acaip işler yaptırtıyor» diye düşündü.

Christian o gece ve daha sonraki geceler de Claire'in odasına geldi. Genç kadın her gün engin bir ümitle bekliyordu bu anı; ama her akşam da görünmez bir duvarla ayrıldığı insan üstü haz'ın seyircisi olmanın bunalımı içinde kıvranıyordu.

XXXVI

CHARLES Forgeaud, 25 Ağustos günü, yengesinin Sarranac'tan gönderdiği bir telgrafı aldı. Generalin karısı, kendisini çok önemli bir iş için görmek ihtiyacında olduğunu bildiriyor ve otelde yer ayırtmasını rica ediyordu. Charles, evine yakın bir otelde bir oda ayırtarak geldiği akşam, Sibylle ve Roger Martin'le birlikte akşam yemeğine davet etti. Kızına:

— «Senin de bulunmanı istiyorum» demişti. «Söz konusu olacak şeyi sezer gibiyim... Kadın hikayeleri... Dinar'da bulunduğum sırada fırtınanın kopacağını hissetmiştim... Şemsiyelerimizi açalım!.»

Bayan Forgeaud durumu bütün çıplaklığı ile ortaya koydu.

— «Bütün Ağustos ayını Cap Fréhel'de geçiren Miss Brinker; kendini dar atmış Sarrazac'a, çünkü Claire bir aşığıyla eve yerleşmiş.»

Sibylée:

— «Bir aşığı ile mi?» diye sözünü kesti. «Böyle olduğundan emin misiniz Henriette Yenge? Claire'i tanıdığım için doğrusu hayret ettim buna.»

Bayan Forgeaud içini çekerek:

— «Aşığı değilse, daha iyi öyleyse» dedi. «Ama ne olursa olsun Claire'in yabancı bir rekekle tek başına bir arada bulunması doğru değil. Ona adamı başından savması ve kendisinin de Paris'e dönmesi için emir verdim.»

— «Sizin yerinizde ben olsam böyle yapmazdım. Claire size çekmiştir. Böyle davranılırsa dikleşir... Bu konuda onunla konuşmak yararlı olur elbet. Bu mesele yalnız onun için değil,

bizim için de ciddi bir mesele, öyle değil mi Roger? Şayet Clai re'le Patron ayrılırlarsa bunun ne sonuç vereceğini kimse kes tiremez. Ama bence böyle bir şeyi önlemek mümkün, hatta ko laydır. Patronun Claire'den uzaklaştığı bir gerçek. Onun iste diği tek şey, Claire'in kendisini gülünçleştirecek bir şey yapma masıdır... Neden, Henriette yenge, Claire'e telefon dip Paris'te olduğunuzu, kendisinin de gelip sizi görmesini söylemiyor su nuz? Nasıl tepki göstereceğini anlamış olurduk böylece.»

Charles amca:

— «İyi söyledin Sibe» dedi. «Sibe'i dinleyin Henriette. İy koku alır o...»

Bayan Forgeaud:

— «Peki kimmiş bu Ménétrier, kuzum?» diye sordu.

— «Oldukça içine kapanmış bir şair. Çok istidatlı bi adam.» diye Roger Martin cevap verdi.

Sibylle:

— «Çok istidatlı mı, dedin? Bunu söylemek biraz güç Çünkü kimse bu adamın bir satırını anlıyamamıştır. Ama se vimli bir insan olduğuna şüphe yok. Patron da pek beğeni onu.»

— «Peki bu adam nasıl girdi kızının hayatına?» diye ba yan Forgeau sordu.

— «Edmée Larivière icad etti bu adamı, sonra da Claire'e devretti. Doğrusu ya güzel bir buluş!..»

— «Nasıl bir aileden?»

— «Ménétrier mi? Hiç fikrim yok. Ama ne olursa olsun kibar bir adam. Edmée bana, bir kadın heykeltraşla evli olduğunu söylemişti. Onbir yaşında bir kızı varmış. Ama daima tek başına yaşıyormuş.»

Bayan Forgeaud'nun yüreği ferahlamıştı.

— «Ha, evliymiş demek?» dedi. «Böyle olduğu daha iyi! Karısı da bizimle el birliği eder... Miss Brinker, kendini beğenmiş ve soğuk bir adam, diyor bu Ménétrier için. Ama kadın oradan döndüğü zaman öfkesinden çileden çıkmış bir haldeydi Hiç böyle görmemiştim onu.»

Bayan Forgeaud, Sibylle'in öğüdünü tutarak, hiç sitemde

bulunmadan Claire'i Paris'e çağırdı. Beklediğinin aksine, kızı onu telefonda iyi karşılamıştı. Bir kaç gündür içinde bulunduğu durumdan çok canı sıkılan Claire, Bertagne'daki evi kapayarak Paris'e dönmeğe karar vermişti. Orada, Christian'ı evinin dışında ve kendisini gözetleyenlerden uzak bir yerde görebileceğini umuyordu. Kızını beklediği sırada bayan Forgeaud, her gün Sibylle'i görüyordu.

— «Peki anne, nasıl oldu da Claire, kocasını kendinden bu kadar uzaklaştırdı?» diye sordu. «Ama kendi hayatının, benim, sizin, Blaise'lerin hayatının Albert'in göstereceği yakınlığa bağlı olduğunu bilmiyor mu?»

— «Claire böyle şeyleri hiç düşünmez Henriette Yenge. Ya da düşünse bile açığa vurmaz. Bütün dikkatini kendi üstüne, izlenimlerine, okuduğu kitaplara toplamıştır. Sonuç: kendisinin can kulağıyla dinlenilmesini istiyen Patron başka güzel dinleyiciler buldu ve böylece Claire şahane bir durumu kaybetti... Ah! Onun yerinde ben olsaydım!.. Erkekleri idare etmesi o kadar kolay ki, emirlerinden nasıl da memnundurla öyle değil mi Henriette Yenge? İnsan istediği gibi evirir çevirir onları... Ama Claire'in böyle bir şey istediği yok ki...»

Bayan Forgeaud içini çekerek:

— «Çok talihsiz kadınım ben!» dedi. «Kocam politika hayatının şartlarını kabul etmemişti; kızım da evlilik hayatının şartlarını kabul etmiyor... Gelsin de kendisi hakkında ne düşündüğümü söyliyeyim ona!»

Gerçekten de öfkeyle düşündüklerini söyledi:

— «Beceriksizliğin ve bencilliğin beni korkutuyor kızım... Evlenirken, kocanı ilgilendirebilirsen Sarrazac'taki aile mülkümüzü meydana çtkarmanın senin elinde olduğunu söylemiştim. İçinden gelerek -hatta senin haberin olmadan- Albert bana bir aylık bağlamakla kalmadı, mülkümüzü iyileştirmek için yıllık bir kredi de açtı. Bunu çok yerinde kullandığıma inanmanı rica ederim. Sen kendini sevdirseydin, onun için vazgeçilmez bir insan olabilseydin her yıl Limousin'e gelirdi... Bunun yerine...»

— «Peki ama anne ,hayatın amacının köşkü tamir ettir-

mek ve bir otomobil fabrikatörünü Limousin'e getirmek mi olduğunu sanıyor sunuz?»

— «Sana göre neymiş öyleyse hayatın amacı?»

— «Öteki dünyada bir hayata inanıyorsa, insanın manevî planda kurtuluşunu sağlaması; yer yüzündeki hayata bağlı ise, bunu gönül planında sağlaması.»

Bayan Forgeaud'nun sabrı taşmıştı, kollarını havaya kaldırarak:

— «Aşığını istediğin gibi görebilmek için lâfı amma da dolambaçlı yollarda dolaştırıyorsun!»

— «Böyle konuşmak hoşunuza gidiyorsa, ben de öyle söyleyeyim: evet, dostlarımı serbestçe görmek istiyorum.»

— «İçinde beşik barınan bir yuvanın yıkılması da umurunda değil, öyle mi? Annenin, senin için her şeyi yapmış olan amca kızının, şu zavallı Blaise ailesinni sokaklara düşmesi umurunda değil... Daha bir çoklarını, kocanla aranı açman yüzünden bu akibete sürüklenmesi seni ilgilendirmiyor, öyle mi?»

— «Bir **yuva** barındırmaz bir beşiği, belki bir çatı yapar bu işi Anne.»

— «Küstahlaşma Claire.»

— «Böyle olmak için hiç bir isteğim yok Anne, ama, neden ve nasıl herkesin «sokağa atılmasına» sebep olacağımı anlıyamadım. Her şeyden önce Albert'le aram açılmış değil; sizin bütün bu anlattıklarınızın bir kelimesini bile bilmiyor... Görüyorum ki benden yana değilsiniz...»

— «Elbette değilim! Eğer zavallı Albert'den ayrılırsan, torunumu onun yetiştirmesini herkesten önce ben istiyeceğim.»

Claire:

— «Ben bunda hiç bir sakınca görmem» diye cevap verdi.

— «Kalpsiz bir insansın sen.»

— «Beni neden suçlatlığınızı bilmiyorum Anne. Sevmemi mi, sevmememi mi? Çok duygulu oluşumu mu, yoksa duygusuzluğumu mu?»

Bu sırada Sibylle içeri girdi; pek keyfliydi.

— «Olup bitenlerin farkındayım. Claire'e öğüt veriyor-

sunuz; bana kalırsa Henriette Yenge, istediğini yapsın; ama bütün ailesinin Albert'in eline baktığını unutmasın!»

O sırada Edmée ve François Larivière, Ménétrier'yi yalnız olarak akşam yemeğine çağırmışlardı. Olup bitenleri ve Christian'ın amacını öğrenmek istiyorlardı.

Edmée'nin çekinerek sorduğu bir soruya karşılık Christian:

— «Claire'le seviştiğimizi inkâr etmek için hiç bir sebep yok» dedi.

Lariviere de:

— «İhtiyatsızlığı yüzünden kocasıyla oğlunu kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu düşündünüz mü?» diye sordu.

— «Bana söylediğine inanmam gerekirse; kocası artık bir koca değilmiş onun için.»

— «Kişisel olarak belki .. Ama sosyal bakımdan...»

Christian:

— «Bütün mesele Claire'in ve de benim mutluluğumuzu sosyal kurallar uğruna feda edip etmemek gerektiğini bilmekte. Bir toplumun hayatı tehlikede ise, ferdin feda edilmesi (ki bence bu da kesin değil ya) meşru görülebilir. Ama burada... Claire'le ben, bir birimizi seviyoruz diye Fransız toplumuna ne zarar gelir?»

Larivière:

— «Bununla beraber ömürlü olan toplumlar, ihtirasların kanunlarla sınırlandırılmış olduğu toplumlardır. Ahlâk gevşekliği ile çöküntü at başı gider.»

Edmée her an kısır tartışmalarda, bulutlarda dolaşmağa hazır olan bu adamları yere indirmenin gerekli olduğunu hissetmişti.

— «Peki siz Claire'e ne verebilirsiniz Christian?» diye sordu.

— «Pek az bir şey. Fanny'yi çok sevmiştim. Eskiden benim için bir ilham perisi ve bir arkadaştı o. Bu gün o da tanınmış bir sanatçı oldu. Birbirimize ihtiyacımız yok artık... Ama benim Claire'e ihtiyacım var.»

Edmée, hafif bir kıskançlıkla Claire'in; Ménétrier'nin eserine ve hayatına ne getirebileceğini kendi kendine sordu. «Claire akıllı bir kadın, evet, anladık» diye düşündü. «Ama insanca duyguları o kadar az ki... Gerçekten çok acaip şeyler şu erkekler... Tepkilerini de kestirmek mümkün değil...»

Larivière'le Ménétrier, çoktan derin bir tartışmaya dalmışlardı.

XXXVII

CLAİRE'in GÜNLÜĞÜ

15 EYLÜL 1923. — Albert döner dönmez ona gerçeği anlatıp, özgürlüğümü istemeğe karar vermiştim. Ama birden yine böyle olağan üstü şeylere fırsat vermiyen ev hayatının günlük çerçevesi içinde buldum kendimi. Paris'e gelir gelmez Poincaré, Albert'i çağırttı. Alman fabrikatörleriyle müzakereye girişmek üzere Ruhr'a göndermek istiyormuş. Yarın yine yola çıkıyor. Bunun için kendisine bir şey söylemedim. Ötekilerin, yani Rolande'ın, Honoré'nin. Eugène'in, Folyd Dadı'nın beni ele vereceklerini, böylece durumumu açıklamak fırsatını bulacağımı umuyordum. Evde çalışanlar, gammazlık etmediler; Rolande da o her zamanki hayasızlığıyla:

— «Claire'ciğim» dedi. «Sırrınızı biliyorum; yüreğinizi ferah tutun; kimse benden iyi saklıyamaz bu sırrı. Çünkü benimle uğraşmıyorsunuz artık. Patron sizden ayrılacak olsa yüz kere daha tehlikeli bir kadınla karşılaşabilirim... Bunun için de sizi destekliyeceğim...»

— «Ya peki Albert ne biliyor? Ne sanıyor?» diye sordum.

Rolande güldü:

— «Albert şu anda öyle problemleri çözümlemek zorunda ki, aile hayatında her şeyden önce huzur istiyor.» dedi.

Bir aydan beri kendimi cessurca bir harekete hazırladıktan sonra, böyle bir gevşekliğe düşmek ağır geliyor bana.

20 Ekim 1923. -Bu güzel son bahar, hayatımın en mutlu mevsimi olabilecekken, aksine çok üzüntülü geçti. Christian Eylülde Paris'te değildi; geleli on beş gün oldu. Sık sık bulu-

şuyoruz ama, gizlice ve birbirimize doyamadan ayrılıyoruz. Ben ki Rolande gibi kadınları şiddetle yermiştim; şimdi onların beni kendilerinden saymaları çok ağırıma gidiyor. Suç ortağı imişçesine bakıyorlar gözümün içine; birlik olmayı, karşılıklı yalan söylemeyi teklif ediyorlar. Nasıl nefret edebilirim şimdi bunlardan? Her vakit suçladığım şeyi şimdi de ben yapmıyor muyum? Pazarları Christian'la geçirebilmem için, hizmetçimle şöförümün dillerini tutacaklarına güvenmek zorundayım. Kendilerine ihtiyacım olduğunu bana hissettiriyorlar. Aralarında da «efendilerinin çürümüşlüğünden» söz ederek eğlendiklerinden şüphem yok. Kendimden tiksiniyorum; kin duyuyorum kendime karşı. Christian'da böyle duygulardan eser yok. Çünkü o sadece tabiata inanan bir insan. Hem sonra maddi zevke çok önem veriyor; çünkü toplum kurallarının tamamiyle dışında yaşıyor. Ama ben, haklı ya da haksız olarak günahtan dehşetli korkuyorum ve etle ilgili günahlar, benim gözümde suçların en büyüğü. **Bu kaçamak kucaklaşmalar** ne zevk veriyor bana sanki? Hiç, diye yazacaktım, ama, doğru söylemiş olmayacaktım. Eğer Christian'ı sevmeseydim, onunla bağımı koparmak kolay olurdu benim için. Seviyorum onu; onunla bulunmaya ihtiyaç duyuyorum; zekâsını, eserini, varlığını seviyorum. Ona yararlı, hatta onun için gerekli oluşumu seviyorum. Onsuz yaşayamam artık Ama onunla hayatımın açık, içten ve ter temiz olmasını istiyorum,- evet tertemiz.

5 Aralık 1923. -Bu defteri çok seyrek elime alıyorum; çünkü yazacak çok az şey var. Ama zaman zaman düşüncelerimi onun sayfalarına dökmek için dayanılmaz bir ihtiyaç duyuyorum... Christian için beslediğim duygular... Onun şair tarafını her zamankinden çok beğeniyorum. Ona verdiğim Merlini ve Viviane teması üzerine şu sırada çok güzel bir dram yazıyor... Kanımca şimdiye kadar yazdıklarından daha insanca. Benim kendisine aşılamak istediğim bütün fikirlere önem vermesi çok duygulandırıyor beni. «Çalışmam üzerinde çok güzel bir etkiniz oldu» diyor. Onun üzerindeki etkimin (eğer varsa) maddi olmaktan çok fikri olduğunu görüyorum. Bu da övünç veriyor bana... **İnsan** olarak Christian tam bir özgeçilik içinde bulunu-

şu, fikir namusluluğu ile hoşuma gidiyor. Paraya, üne, şana aldırış ettiği yok. Aradığı şey sevebileceği eserler yaratabilmek. Dünyada bundan başka hiç bir şey yok onun gözünde. Ben de, buna yardımcı olduğum ölçüde bir değer taşıyorum onun için. Sevgili olarak Christian nasıl bir insan? Ne yazık ki bu konuda bütün erkekler beni hayal kırıklığına uğratmıştır. Hiç olmazsa Fréhel burnundayken, ilk akşamlar bir bunalım, bir vicdan azabı vardı. Sonra Christian, isteklerinin çıplaklığını bir şiir havasına bürümek zahmetine katlanıyordu. Şimdi, benim için, boyun eğdiğim ama içimden istemediğim bir fedakârlık olan vücudumu verişimi artık olağan ve günlük bir iş saymaya başladı. Christian'ın çifte kişiliği: bir Tanrısal gölgeleri dile getiren sihirbaz, pervasız, çapkın bir üniversiteli delikanlı. Ama onu olduğu gibi seviyorum.

8 Aralık 1923. -Christian'la buluştuğumuz zaman katı, buz gibi soğuk, kasvetli bir yer. Bu, kuyu gibi rutubetli çukur yerle karşılaştırılınca Sarrazac'daki kale Cennet gibi görünüyor görünüyor gözüme. Erkekler nasıl olup da ,bir kadının öğleden sonra, saat beşte, çirkin, isli ve iyi ısınmamış bir odada soyunmaktan zevk duyacaklarını düşünebiliyorlar?

Christian, bu günlüğü okusa hayret duyar belki de içerler bana. Ama vaktiyle her şeyi yapmaya söz vermiştim kendime. Böyle olmazsa neye yarar?

10 Aralık 1923. -Edmée ile aramızda uzun bir konuşma geçti. Ne zamandır ona Paola Riondi'yi, Fanny'yi Christian'ın bu kadar iyi tanıdığı, «önceki hayatını» anlattırmak istiyordum. Edmée'nin söylediklerine olduğu gibi inanamam. Çünkü Christian beni sevdiği gündenberi, bir küskünlüğe kapıldı. Bunu açıkça söylemez tabii; her halde kendi de pek farkında değildir; ama Christian için sırdaş, akıl hocası olmaya alışmıştı; şimdi yerini aldığım için bana kızıyor. Bunun için ondan, eskisinden daha az bir heyecanla söz etti. Dediğine inanılırsa, Paola Biondi çok serbest yaşayan bir kadınmış, bir çok maceraları varmış; Christian'a da öyle pek fazla önem verdiği yokmuş. Bu güzel italyan kadınının Floransa'daki villa'sının bahçesindeki romantik pavyonunda Christian'ı misafir ediyormuş za-

man zaman. Şair burada çalışmaktan pek hoşlanırmış. Aralarındaki başlıca bağ da buymuş. İnanmadım buna... Fanny Ménétrier'ye gelince, Edmée'nin dediğine göre, kendisinin ona ihtiyaç duyuşundan çok, onun kendisine ihtiyaç duyduğunu anladığı ana kadar Christian'ı sevmiş. Başlangıçta, bir zevk birliğiyle bağlanmışlar biribirlerine. İkisi de sanatlarına karşılıklı olarak değer veriyor, biribirlerinni istidadına hayranlık gösteriyorlarmış. Sonraları kadın, evliliğin hiç bir sorumluluğunu yüklenmeyen bu adamdan bıkmış. Edmee'ye inanılırsa, ayakları daha çok toprağa basan başka bir eş bulmuş kendine. Küçük kızları Hyacinthe, Christian'a benziyormuş. Bu çocuğu görmek isterdim.

20 Aralık 1923. -Noel için, Christian'ı çok sevindireceğini sandığım bir sürpriz yapmak istiyorum. Seine'in sol kıyısında, üç odalı eski bir ev buldum, onun adına kiraladım. O gündenberi de antikacıları dolaşarak bu evi döşemekten büyük bir zevk duyuyordum. Pencerelerinden, hemen hemen yabani otlarla kaplı bir bahçe ile bir manastır gibi bir yer görünüyor. Burada rahibeler dolaşmakta. Oda duvarlarındaki tahta kaplamalar güzel; yavaş yavaş sevdiği kitapları dolduruyorum. Böylece kendim de, onunla yaşadığım izlenimini uyandırmak istedim. Ama, ne yazık ki bu da, eskiden olduğu gibi, benim kendi kendime anlattığım bir masal; ama kim bilir? Belki bir gün...»

26 Aralık 1923. -Christian'ı **apartmanımıza** götürdüm. çok sevdi; onun çocuk gibi sevindiğini görmek bana o kadar zevk verdi ki. Onun için yapılanları karşılayışındaki tabiilik çok hoşuma gidiyor. Bazan bende bir hizmetçi ruhu canlandırıyor... Ama bu uzun sürmüyor... Sonra öyle bir ayaklanma oluyor ki içimde! Kölenin bütün başkaldırma hıncı ve o karanlık öcalma isteğiyle...

3 Şubat 1924. -Büyük bir sevinç içindeyim: Jean Philippe Montel'i, Christian'ın, benim isteğim üzerine **Merlin ve Viviane** dramından çıkaracağı bir libretto üzerine bir müzik parçası yazmaya razı ettim. Bunun bir başarı olacağına eminim. Böylece Christian, daha geniş bir kitle tarafından tanınacak. Bu da onun hakkı. Poincaré'nin Albert'e gösterdiği

dostluk sayesinde Opéra-Comique yöneticilerinden kolaylık sağladım. Bir yıl önce, kim derdi ki, kocamın nüfuzunu bir gün sevgilime hizmet etmek için kullanacağım? Böyle biri çıksaydı karşıma, onu, yüksekten bakarak nefretle karşılardım. Yoksa o zaman mı haklıydım?

5 Şubat 1924. -Dün akşam yemekte Albert'le, banker Holmann frank konusunda çatıştılar. Hiç anlamadığım bir konu ama kocamın kanıtlarındaki sağlamlık ve kuvvete hayran oldum:

— «Savaş» diyordu «Fransaya, sahip olduğu şeylerin büyük bir bölümünü kaybetmesine mal oldu. Mantık, Fransa şirketinin sermayesinde bir indirim yapmasına ve her Fransızın elinde kalandan rahatça ve emin olarak yararlanabilmesi için bir kayba katlanmasını gerektirir. Siz ise aksine, frankın satın alma gücünü mümkün olduğu kadar eski seviyesine yakın bir derecede yükseltmek iddiasındasınız; yani kaybınızı, bir sermaye artışı şekline sokmak istiyorsunuz. Böyle bir para politikasını ancak, tımarhanedekiler yürütebilir.»

Holmann da:

— «Ama bununla beraber, bu politikayı güden, kendisini takdir ettiğinizi sandığım Bay Poincaré'dir.» dedi.

— «Evet,» diye cevap verdi Albert. «Yalnız Bay Poincaré'nin, frank konusundaki tepkisi tamamile duygusaldır. Bu, bir Lorrain'linin, bir yurtseverin tepkisidir. «Savaşı kazanmak» diye düşünüyor ve «o halde hiç bir azalmayı kabul edemeyiz. Topraklarımızın bir karışını, paramızın bir kesrini bile feda edemeyiz» diyor. Bu, saygıdeğer bir davranıştır. Ama bir bilânço, bir denklem olmalıdır, bir davranış değil. Eğer frank yükselirken mal miktarı azalmışsa, her frankın satınalma gücü daha az olur. Bir çocuk bile anlar bunu.»

Ben bile anladım, ve Albert'in zekâsının, iyi bildiği şeye uygulandığı zaman ne kadar berrak olduğunu bir kere daha görerek hayran oldum.

Edmée Larivière bir gün bana:

— «Gözünüz başka yerlerde olacağına, kocanıza şekil ver-

seydiniz daha iyi ederdiniz... Çünki hamuru pek mükemmel...» demişti.

Doğru ama Albert'in istediği insan olamazdım.

25 Mart 1924. -Felâket. Albert, aldığı bir imzasız mektubu bana gösterdi. Bu mektupta tutumum ve «sefaletlerim» açıklanıyordu. Mektubun üslubuna bakılırsa, fabrikada çalışan bir işçi tarafından yazılmış olacaktı. O da bunları şoföründen öğrenmiş olmalıydı; çünki mektupta gerçeğe uygun noktalar vardı. Albert büyük bir öfkeyle:

— «Bu, böyle sürüp gidemez» dedi. «Ya bundan sonra kendine çeki düzen verirsin, yoksa boşanırız. Kısa bir ameliyat acılı da olsa, uzun süren bir hastalıktan daha iyidir.»

Ben bu iki yoldan birine karar vermiştim. Christian'dan vaz geçmeyecektim. Ama, her yandan saldırıya uğrayacağımı seziyordum. Annem, Charles amca, Miss Brinker, Sibylle, Edmée Larivière, Rolande ne yazık ki belki de Christian bile karşı çıkacaklardı bana. Beni sevmediğinden değil, ama boşanmak, yeniden evlenmek, avukatlara başvurmak, bir sürü resmi kâğıt toplamak; bütün bu karışık işler fena halde ürkütür onu. Eserinin yararına hayatını unutmaya o kadar ihtiyacı vardı ki. Bir süre için onu, yer yüzüne inmeğe zorlasam, lânet eder bana.

27 Mart 1924. -Dün Christian'la üç saat süren bir tartışma geçti aramızda. Benim için çok keder verici, âdeta hakaret dolu bir şey oldu bu. Çünkü hep şunu tekrar ediyordu:

— «Biliyorsunuz ki ben evlilik için yaratılmış değilim. Bir evlilikten kaçtım, şimdi kalkıp bir ikincisine hapsedemem kendimi. Bir sanatçı evlenmemelidir. Onun sanatı yeniliklerle, ümit ve pişmanlıklarla beslenir. Evliliğin durgunluğu öldürür onu.»

Sonra da şöyle dedi: «Biz yazarların dengesi, dengesizliktedir; bizim için güzel hava fırtınalıdır.»

Bütün bunlarla birlikte bana olan sevgisini de dilinden düşürmüyordu. Şüphesiz samimiydi bunda. Ama ben çok kederlendim. Onu sorumluluklarıyla (çok nefret ettiği bir kelime) karşı karşıya getirdim. Bu da bütün sevgililer arasındaki kavgalar gibi bitti. İşin tuhafı, kendimi her zamankinden çok Ada-

nan Toprağa yakın hissettim. Göz yaşları, acı, bana bilmem nasıl ateşli ve baştan çıkarıcı bir ihtiras verdi. Bununla beraber «parmaklığı» aşamadım, ama evliliğin, bana bunun anahtarını vereceğini biliyordum. Christian'la sevişmelerimizde, kaçamak ve gizlilik yüzünden inmeli gibiydim.

Birlikte dopdolu geçecek hayatımızın güvenliği içinde her şey yoluna girer.

10 Nisan 1924. - Christian Fanny'yi razı ettikten sonra, Albert'le ben gürültüsüzce boşanmağa karar verdik. Albert büyüklük göstererek, oğlunu kendisine bırakmam şartıyla, beklemeyi kabul etti. Hayatımın birinci perdesi sona erdi. Tam bir başarısızlık mı oldu bu? Umarım ki böyle değil. Albert'e onarılması kabil olmayan bir zarar vermiş değilim. Ama tam vaktinde ayrılıyorum. Bir kadın ya sever ya da yıkar. Sevmiyorum onu.»

XXXVIII

CHRİSTİAN Ménétrier bir engel görünce kasılan bir at gibi hâlâ evlenmeye karar veremiyordu bir türlü. Claire'i seviyordu. Ama onun, kendisini esernden ve kendinden uzaklaştıracak bir yaşayışa zorlamasından korkuyordu.

— «Sizin pek çok tanıdığınız var.» dedi «Ben kalabalık içinde yaşayamam. İnsanların bana bir şey getirebilmeleri için onları uzun uzun, yalnız görmeliyim, yanıp tutuşarak sırlarını açarken dinlemeliyim. Bir salonda ne yapabilirim ben? Sıkıntılı, dilsiz, bir şeye yaramaz bir adam olurum.»

— «Siz istemezseniz, kimseyle alıbaplık etmem Christian. Bu büyük bir fedekârlık olmaz benim için.»

— «Sonra siz, çok zenginsiniz sevgilim. Boşandıktan sonra bile elinizde büyük bir servet bulunacak. Zengin olmak istemiyorum ben; kötü bir şey bu. Zenginler hayatta neyi tanırlar ki. Hizmetçileri ve başka zenginleri. Bilmem kim söylemişti: Dünya onlar için direk yerine, garsonlar dikilmiş bir çölden ibarettir. Zengin kadın, analık nedir bilmez! Çünkü çocuğunu başka bir kadına baktırır. Zengin adam aşkı tanımaz; çünkü satın alır onu. Ama benim eserimi yaratabilmem için analara, sevgililere ihtiyacım var. İsteseniz de istemeseniz de beni bunlardan ayırırsınız siz.»

— «Neden Christian? Daha düne kadar size hayran olan kadınların evlerine misafir oluyor, seyahatlerine katılıyordunuz... Neden karınızın hayatını paylaşmayacaksınız?»

— «Bu aynı şey değil. Bunlar benim için kısa süren uğraklardır; kaçmak hakkım var bunlardan. Hem sonra sizin hayatınızı paylaşmak için Fanny'den açıkça ayrılmam lâzım. Benim

en güçlüklerle dolu günlerde yoldaşımdı o. Böyle bir şey yaparsam, dostlarım çok ağır hükümler verir benim hakkımda; ben de içimden haklı bulurum onları.»

— «Bu kadar merhametli misiniz Christian?... Siz de benim gibi kendinizi dünyanın merkezi sanan bir insansınız. Hem sonra Fanny hakkında üzüntüye kapılmanız yersiz. Boşanma hazırlıklarımı yaparken, avukatıma onu gizlice kontrol ettirdim. Nasıl yaşadığını öğrenmiş bulunuyorum. Madem ki beraber yaşamıyorsunuz, bu da tabiî bir şey. Ama, bu ona ne sizin için hüküm vermek, ne de planlarımıza engel olmak hakkını verir ona.»

Bu sözler Christian'ı çileden çıkartmıştı. Claire'i hayrete düşüren bir öfkeyle:

— «Karımı kontrol ettirdiniz ha!» diye bağırdı. «Ne hakla yaptınız bunu? Ne diye karışıyorsunuz bu işlere? Doğrusu siz anlaşılmaz ve insanlık dışı bir varlıksınız. Bazı hareketlerinizin bana dokunduğunu, beni sizden uzaklaştırdığını görmüyor musunuz?»

Bir kaç gün ortadan kayboldu, sonra yine Claire'e geldi. Ama bu dönemdeki hayatları sık sık kavgalarla sarsılmıştı.

Nihayet, 1925 Kasımında ikisi de boşandılar. Bir sonraki yaz gelince, Ménétrier Claire'le evlendi.

Claire, ilk nikâhının Roma mahkemesince ortadan kaldırılıp, dinî nikâhının kıyılabilmesi için hukukçu papazlara danıştı.

Annesiyle yüz yüze gelmekten çekindiği için bu konuda, acaip müzakerelere girmek üzere Sibylle'i görevlendirdi. Sibylle Sarrazac'a gitmek zorunda kaldı. Çünkü Bayan Forgeaud boşanmak için mahkemeye başvurduğundan beri, Paris'e gelmekten çekinmişti.

Sibylle :

— «Anlıyorsunuz ya, Henriette Yenge» dedi «Claire, dine bağlı olduğu için, kilisede de nikâhın kıyılmasını çok istiyor. Bu da sizin elinizde gibi görünmektedir. Evet inanın ki bana... Claire'in dediğine göre, siz kendisiniz, çıkar düşüncesiyle Bay

Larraque'la evlenmeğe zorladığınızı kabul ederseniz, kilise, nikâhlı olmadığını kabul edermiş.»

— «Bu birleşmeden bir çocuk olduğuna göre bu nasıl mümkün olur?»

— «Oh, biliyor musunuz Henrieette yenge, hukukundan pek bir şey anlamam ben... Ben de sizin gibi hıristiyan nikâhının bozulmayacağını biliyordum. Ama nikâhın bozulması için başka haller de olabilir... Nikâhı kutsallaştıran şey karı kocanın yürekten birbirleriyle evlenmeyi istemeleridir. Eğer kızınız sizin zorunuzla evlenmişse kilisenin gözünde nikâhlı sayılmaz.»

— «Nasıl?» dedi Bayan Forgeaud. «Claire bir gün Bretagne'da, yüzünü hiç görmediği bir adamla nişanlanıyor... Şimdi de kendisini zorladığını söylememi istiyor. Saçmalığın da bir sınırı var Sibylle!»

— «Biliyorum, Henriette yenge; ama sizin medeni nikâhtan nefret ettiğinizi düşünmüştüm de.»

— «Yâni bence bu bir nikâh sayılmaz. Ama herhalde gidip bir kilise mahkemesinde yalan yere tanıklık edecek değilim...»

Böylece bu müzakere sona ermiş oldu ve Claire'in nikâhı sadece VIII. Belediye dairesinde kıyıldı. General Forgaud'un karısı nikâhta bulunmadı. Bayan de Savignac'a :

— «Orada bulunup da bu deliliği kabul ettiğim kanısı uyandırmak istemem.» dedi. «Claire hayatını berbat ediyor. Bu maceraya karşı olduğumun bilinmesini isterim.»

Sâkin Anne de Savignac :

— «Ama büyük bir sanatçıyla evlendiği söyleniyor» dedi.

— «Kitapları okunacak şeyler değil. Kaldı ki bunun bu meseleyle ilgisi yok. Bu adamı görmek istemem. Çünkü damadım olarak kabul etmiyorum onu... Kilise tarafından Claire'in ilk nikâhı bozulmadıkça, benim gözümde, çocuğunun babasının karısıdır... Ben, mükemmel bir insan olan zavallı Albert'e bağlı kalacağım.»

Charles amca daha uzlaşıcı göründü. Para işlerinde, Larraque'la olan ilişkileri düşünülürse, büyük cesaret göstermiş

sayılır. Claire'i severdi Bundan başka Ménétrier'nin lirik bir dramının Opera-Comique'de sahneye konulacağını bilen Bayan Janin :

— «Onlarla iyi geçinin» demişti. Kimbilir Belki bu oyunda bir rol verirler bana.»

Kendisine evleneceğini bildirmeğe gelen Claire'e Charles Forgeaud :

— Demek Bayan Claire... Ayrılıp yeniden evleniyor öyle mi?» dedi. Biliyor musun annen memnun değil bu işten. Bana mektup yağdırdı... Benim işe karışmamı seni aile divanına çıkarmamı istiyor... Ama ben yine de, her zamanki gibi senin tanığın olacağım.»

Edmée Larivière Christian'ın tanığı oldu. Sibylle ile Roger hem dost kalmak hem de ihtiyatlı hareket etmiş olmak için nikâh için kararlaştırılan tarihte bir iş seyahatine çıktılar; ama Londra'dan bir telgraf gönderdiler. Bunda «tebrikler» kelimesinin yerine «mutluluk dilekleri» formülü yer almıştı.

CLAİRE'in GÜNLÜĞÜ

17 EYLÜL 1926. — Evlendik... Ne demeli bilmem ki? Neden ummuştum. Felek yine bana yar olmadı! Dini Nikâh kıyılmamış olması beni çok kederlendirdi, büyük bir vicdan azabı duydum... Medenî nikâh büyüklüğü olmayan, heyecansız bir formalite. Bir kira kontratı imzaladığımı, ya da bir pasaport aldığımı sandım. Christian'ın o kadar canı sıkılmıştı ki kendimi suçlu hissettim. Belediye başkanı tumturaklı bir nutuk çekti. Bu arada Orphée'den «Fransız edebiyatı'nın incisi» diye söz etti. Christian'ın yerinden kalkıp gideceğini sanmıştım... Sonra... Evliliğimizin ilk gecesini Paris'ten uzakta geçirmeği düşünmüştük. Büyük bir zevkle, Compiègne'de pencereleri ormana bakan bir odayı seçtim. Tam yola çıkacağımız sırada korkunç bir fırtına koptu. Getirtmek istediğim araba yolda kaldığı için gelmedi. Yorgun olan Christian, Paris'te kalmak için bu fırsatı kaçırmadı. Foyat lokantasında, kederli bir halde yemek yedik. Öyle ki hiç bir dekor değişikliği olmamıştı bu «aşk gecesi»nde. Sabaha kadar, şimşek çaktı, gök gürledi. Benden nefret eden Afrodit, Zeus'tan izin alarak mutluluğuma gökten bu saldırıyı yöneltti. Bir şatonun duvarında gördüğüm şu yazıyı duvarlara yazmak geliyor içimden : **«Hiç bir ümit yok.»**

20 Eylül 1926. — Ne beklediğimi ne umduğumu çok iyi biliyorum :

Yuvamızda, lâmbanın hafif ışığında
Hülyalara dalmak parmağım şakağımda,
Gözlerim, sevgilimin gözlerine dalarken,
Kitapların kapandığı, çayın tüttüğü saatte.

Günün sonunu duymanın tatlılığı;
O tatlı yorgunluk ve sevgi dolu bekleyiş
Zifaf gecesinin tatlı gölgeleri...
İşte, kalbim çarparak hayal ettiğim;
Durmadan bütün o boş çırpınmaların arasından...
Sabırsızlıkla geçen aylar, öfkeyle biten haftalar boyunca!

Evet haftalar ve hatta günler boyunca, heyecanla buydu beklediğim. Ama gel gör ki sevgili Verlaine'im, işler hiç de böyle değil! «Yuvamız», eskiden o kadar zevkle döşediğim Christian'ın küçük apartmanı. O burayı şimdi kitapları ve notlarıyla bir dağınıklık tapınağı, bir toz yuvası haline getirdi.

Bu sabah :

— «Christian» dedim «yazı masanızı düzeltmeme izin vermez misiniz?»

Tatlı bir sesle :

— «Sevgilim, tek bir kâğıdıma dokunursanız, ömrünüz boyunca beni göremezsiniz bir daha» dedi.

«Ah! şu erkekler,» derdi Miss Binker... «Dağınık, pasaklı yaratıklar...»

23 Eylül 1926. — Her şeyden önce Christian'ı başka bir yerde oturtmalıyım. Varren sokağındaki büyük bir evi gözüme kestirdim. İşin güç tarafı onu buna razı etmek. Ama bunu yapmak zorundayım. Burada, şu üç oda içinde, her an onun misafirleriyle burun buruna geliyorum. Bu sabah, Montel'le birlikte bir sahneye son şeklini verdikleri sırada içeri girmiştim; benim orada bulunuşumun ikisini de sinirlendiğini sezdim .. Sonra o kadar çok misafir geliyor k... Bunları hoş karşılamak gerektiğini biliyorum... Çünkü daima ona, gazetecilerin, eserlerine hayran olan kadınların, aktrislerin geleceğini biliyorum... Ama onları görmemek daha çok hoşuma gidecek.

25 Eylül 1926. — İlişkimi sürdürmek için küçük oğlumu buraya getirttim. Ama bu bir felâket oldu. Floyd dadı kitap yığınlarına ürkerek bakıyordu. Bertie:

— «Burada mı oturuyorsunuz anne? Neden eviniz bu kadar küçük?» deyip duruyordu.

Sonra kitap yığınlarını, yıkılması gereken kaleler sayarak öyle bir saldırış saldırdı ki, vaktiyle babasının tanklarının yaptığından çok yıkıntıya sebep oldu. Melekçe bir sabır göstererek onu eğlendirmek için tren, ev ve hayvan resimleri yapan Christian birden öfkelendi. Bertie ağlamaya başlayarak :

— «Anne ne zaman gidecek kötü adam?» demez mi Christian :

— «Derhal» diyerek çıkıp gitti.

15 Ekim 1926. — Artık daha az çatışma oluyor. Şimdi gece gündüz bir aile görmeği göreneği meydana gelmiş bulunuyor. Sonra **Merline ve Viviane**'ın temsilleri ikimizi de o kadar heyecanlandırıyor ki, bu aramızda şaşılacak bir bağ kurdu. Ama bir hayalin yerine, bir göreneğin geçmesi. başarısızlık değil de nedir?

«Artık ümit yok, ümit yok, ümit yok!...»

XXXIX

1926 ARALIK ayında **Merlin ve Viviane** Opéra - Comique'de oynanmaya başlandı ve böylece bugün, bu eser dünyanın her tarafında, en sevilen lirik bir dram haline geldi. **Louise'den, Pelléas ve Mélisande'**-danberi, modern bir fransız eserinin böylesine bir zafer kazandığı görülmemişti. Ertesi yıl Métropolitan Opera ve Covent Garden'da oynandığı zaman, coşkun bir heyecan yarattı. New-York'da parfümlere, kumaşlara, yatlara **Viviane** adı verildi. Yeni kurulan bir kış sporları merkezine de **Brocéliande Park** denildi. Bu eser etrafında koparılan bu büyük gürültünün etkisiyle Ménétrier'nin okuyucularının sayısı hızla arttı. **Mythes Classiques et Barbares** (1) adlı mensur şiir kitabı öyle bir tiraja yükseldi ki buna, yazar da şaşmıştı.

Âdeta üzülmüş gibi Christian :

— «Ben de kendimi güç anlaşılan bir yazar sanırdım» diyordu.

Montel :

— «Bir insan güç bir yazar olabilir; ama böyle kalmaz. Bakın müzisyenlere. Bugünün çocukları Débussy'yi, beşikteyken anlıyorlar; babalarının uzun süren bir eğitime ihtiyacı vardı onu anlamak için.»

Claire, kocasının yeni başarılarında gizli fakat büyük bir rol oynamıştı. **Merlin'i** bir lirik dram haline getirme fikrini Christian'a aşılamakla kalmamış, ün kazanması için her şeyi yapmış, gerekli işleri organize etmişti. Dramlar, şiirler, hikâyeler yazmasını istiyor, yazdırıyordu da. Christian evliliklerin-

---

(1) Yunan, Roma ve Barbar efsaneleri.

den sonraki üç yılda, daha önceki onbeş yıldan daha çok eser vermişti.

Mutluluk veriyor muydu ona Claire? Bunu kestirmek kolay değildi. Ün kazanmak ,zenginlik, Christian Ménétrier'ye hiç bir zevk vermiyordu. Sade bir insandı. Etrafında hizmetçi görmek istemezdi.

— «Çalışma odama kimsenin girmiyeceğinden emin olmak, beni en çok sevindiren şeydir» diyordu.

Dünyaya durmadan, roman kahramanları salıvermek, ona büyük bir mutluluk vermekteydi. Claire de, ustalıkla, onun verimliliğini arttırmak için elinden geleni yapıyordu. Sadece sabırla değil, aynı zamanda büyük bir haz duyarak, onu, bir sahnenin gelişmesini, bir konuşmanın etkisini, bir kelimenin seçilişini anlatmasını dinliyordu. Belki de bu onun içinde, kendini açığa vuramamış bir yazarlık isteği bulunmasından ileri gelmekteydi. Bu yazarlık mesleği temaları üstünde eşsiz bir fikir arkadaşıydı Christian için. Belki de bu yüzden ev hayatındaki oldukça ağır bir baskıya katlanabiliyordu.

Claire'e gelince, birçok insanlardan oldukça uzak duruyordu. Christian'ın başarılarına ondan çok seviniyordu. Çocukluğundanberi şan ve şerefe susamışlığını gidermişti artık. Yalnız Fransa'da değil, bütün dünyada Ménétrier'nin adı ve eseri tanınmış, beğenilmişti. Claire'in gururu böylece tatmin edilmiş oluyordu. Duygu hayatı ne âlemdeydi? Cristian-Claire ailesi bir insan grubu ve iki sevgili olarak neyi temsil ediyordu? Limousin'de birkaç hafta kalan Edmée Larivière, Bayan de Savignac'ın sorusuna şöyle cevap vermişti :

— «Şurası şüphe götürmez ki, bir anlamda bu, büyük bir başarı oldu. Christian eskiden seçkin bir azınlığın sevdiği bir yazardı; Claire onu, düşmeden, daha geniş bir okuyucu kitlesine doğru yöneltti. Tabii meslektaşları bunun için kızdılar genç kadına. Paris'in edebiyat çevrelerinde «Claire, Ménétrier'yi bayağılaştırdı» demek moda oldu. Doğruyu söylemek gerekirse bu hücum yerinde değil. Claire onu metafizik ve politik temalardan uzaklaştırdı; onu fikirlerden çok duygulara doğru götürdü.

Onu herkesin, özellikle kadınların anlayacağı konuları ele almağa teşvik etti. Kötü bir şey mi bu? Sanmıyorum. Tolstoy ve Balzac da güç anlaşılır yazarlar değildi; bu onların büyük yazar olmalarına engel olmamıştır; aksine. Christian'ın düşmanları, eserlerinin kadınca bir havaya büründüğünü ileri sürüyorlar. Ama «insanlığı» tasvir etmeyi amaç edinen her eserde «kadınca» bir taraf vardır bence. Bunu inkâr edenler, problemin yarısını görmüyorlar demektir... Sakın Christian'ın tarafını tuttuğumdan şüphe etmeyin! İtiraf edeyim ki, bir zamanlar beni hayal kırıklığına uğrattı, sinirleniyorum ona.»

— «Nasıl? Siz ki onu o kadar severdiniz!» dedi Bayan de Savignac.

— «Evet, genç kızlığımda çok severdim onu... O vakit bir ruh asilliği, güzel şeyler sevgisi vardı ki onda, beni çok duygulandırırdı. İlk evliliği bana hem hayret verdi hem de oldukça sarstı. O vakitler Larraque'ı tanımıyor ve bu adam hakkında sert hükümler veriyordu. Sonradan tanıdım onu ve kusurları olmakla beraber, kendine göre değerli bir adam olduğunu anladım. Claire bunu anlamadı ya da anlamak istemedi. Böylece, bir kadının hiç bir zaman elde edemiyeceği güzel bir şansı berbat etti.»

— «Annesi de söylemişti bana bunu... Peki, bu davranışı nasıl açıklarsınız? Claire'in çok akıllı olduğunu siz söylerdiniz...»

— «Burası oldukça karanlık... Claire'in bana sorduklarına ve Larraque'ın metresi Bayan Verrier'nin anlattıklarına göre, cinsi bir dram söz konusu... Öyle bir dram ki sona ermiş değil... Çünkü Ménétrier ile de başlamış bulunuyor.»»

Bayan de Savignac ellerini gök yüzüne doğru kaldırarak :

— «Aman yarabbi! Bugünkü genç kadınlar da ne karışık ruhlu şeyler!» dedi. «Bu ikinci evlenme bir aşk hikâyesiyle ilgili sanıyorum.»

— «Haklısınız. İkisi de çılgınca seviyorlardı birbirlerini. Ama şaşmayacağım doğrusu (Bu sadece bir varsayımdır; dikkatinizi çekerim buna) evet, bu işin temelinde bir yanlış anlama yatıyorsa, şaşmıyacağım buna. Mümkündür ki (müm-

kün diyorum, kesin değil) Claire bir şairle, Christian da bir kadınla evlenmiş olsun. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz herhalde...»

Bayan de Savignac çekinerek :

— «Hayır» dedi.

— «Peki söyleyeyim öyleyse... Bana öyle geliyor ki, Claire okuduğu kitaplardan edindiği bir aşk anlayışını hayata da uyguluyor... Bu düşüncenin gerçek aşkla hiç bir ilgisi yok tabii... Christian ise aksine, tanıdığım kadarıyla, ilk şiirlerinde ne kadar soyut idiyse, kişisel hayatında da o kadar maddi zevklere bağlıdır... Claire'le evlenmeden önce, ona hayran olan kadınlar arasında. benim gibi ağır başlı kimseler olduğu gibi, bir çok adı çıkmış günahkâr kadın vardı; Christian bunlarla düşüp kalkmaktan da pek hoşlanırdı. İşte Claire'in umduğu ile bulduğu arasındaki acı ayrılık, bundan meydana gelmiş olmalıdır.

Utangaç bir kadın olan Bayan de Savignac kızarak :

— «Hepimiz de genç kızkan bir takım hayaller kurmuştuk... Ama sonra...» dedi.

— «Doğru söylediniz» diye Edmée sözüne devam etti. «Claire gibi bir kadının hatası ya da talihsizliği deyin isterseniz, o peri masalları hayallerine bürünen ilk gençlik dönemini aşmak istemesinde. Bir karşı koyma, bir kendi kendini frenleme hali içinde. Kalın bir zırha bürünmüş olarak yaşıyor... Ne olursa olsun, şu bir gerçektir ki, bu evliliğinde de tatmin olmuş değil... Hiç şüphem yok bundan... Bir kadının aldanmayacağı, binbir belirtisini görüyorum: Son derece hareketlilik, evine misafir davet etme ihtiyacı, parlamak, göze çarpmak merakı. Bütün bunlar en derin bir yalnızlık içinde, aşkını yudum yudm tatmak isteyen bir kadını oburca mutluluğu ile bağdaşacak şeyler değil. Bütün bunlardan başka, acıklı bir kötülük etme hevesi, hiç bir şeyden zevk almama, başkalarının mutluluğunu kıskanma. Hayatı duygularına uygun bir kadında asla görülmeyen hallerdir bunlar... Genç kızken, Claire'in yaradılışındaki gerçek asillik, beni çekmişti kendine. Neden bugün dostları, hakkında çıkarılan kötü söylentileri bu kadar memnunlukla

karşılıyor? Hareketlerimizin altındaki en aşağılık etkenleri neden bu kadar berrak bir gözle görüp gösterebiliyor, neden hayal ve insanlar hakkında bu kadar derin ve yıkıcı bir kötümserlik bekliyor?»

Anne de Savignac safça :

— «Ya evet neden?» diye sordu.

— «Mutlu değil de ondan.» dedi Edmée. «Kendi hayatındaki gizli bozgunları karşısında avunmak için, herkesin hayatının, özellikle aşk ve hayatının baştan başa başarısızlık olduğuna kendini inandırmak istiyor... Bu hali başka kadınlarda da gördüm.»

— «Claire'e karşı yakınlık duymuyor musunuz artık?»

— «Yo, hayır... Onu yine eskisi gibi sevmeğe hazırım... Kinci bir insan değilim ben... Ama olsam hakkımdır. Yeniden evlendiğim zaman, en yakın arkadaşım bildiğim için, Claire'e ne kadar mutlu olduğumu söylemiştim. Ona açtığım bu sırrı üzüntü, hatta öfkeyle karşıladığını görerek hayretler içinde kalmıştım. İleri sürdüğüm gibi ilk kocamı «taparcasına» sevmiş olsaydım, bu kadar kolaylıkla ikinci bir erkeğe bağlanamıyacağımı söyledi... İşte, içinde yoğurulduğu yapmacıklı düşüncelere bir örnek... Christian'a, hatta François'ya benim hakkımda bir çok kötü şeyler söylediği halde ona küskün değilim... Hayır, acıyorum ona... Ama şüphesiz ki, onu görmek zevk vermiyor bana artık. Christian'a karşı büyük bir dostluk duymasaydım, ihtiyatlılık ederek kaçardım Claire'den. Bence akıllı bir karı koca, anlaşmış ve mutlu aileler arasında yaşamaktan zevk alır. Anlaşmazlık da bozgun gibi bulaşıcıdır... Bayan Forgeaud'yu gördüğünüz oluyor mu?»

— «En az haftada bir kere» diye Bayan Savignaç cevap verdi. «Eski damadından yana olduğunu sanıyorum. Sık sık torununu kendisine bırakıyor. Ona bir aylık bağladığını sanıyorum. Ne olursa olsun, Sarrazac'ın yüzünü güldürdü.

— «Kocam, Bay Larraque'ın, Sarrazac'daki çiftliği, oğlu için yeniden satın aldığını söylemişti. Bakımı ile de kendisi ilgileniyormuş.»

— «Şimdi her şey anlaşıldı» dedi Bayan Savignac, «küçük,

tatlı bir şey ama çok şımartılmış... Limousin'dekilerin çok ayıpladığı şey, Claire'in çocuğundan, bu kadar kolaylıkla vazgeçebilmiş olması... Hiç bir analık duygusu yok mu onda?...»

Edmée Larivière :

— «Ne yaparsınız... Bu böyle» dedi. «Claire'in bir çok kereler, iyi bir anne olmaya çalıştığına inanıyorum... Bugün de, zaman zaman küçük Albert'i görüyor Ama kendisi için zahmetli bir şey oluyor bu.»

— «Anlamıyorum! Bence bir kadın en büyük mutluluğu, çocuklarının sevgisinde bulur» dedi Bayan de Savignac.

— Bu, o kadar basit bir şey değil» dedi Edmée. «Birkaç çeşit kadın vardır bence:» Ana kadınlar vardır, bunlar yalnız çocukları için yaaşrlar. «Aşk kadınları» vardır, yalnız sevgilileri için yaşarlar; «çift yaradılışlı» kadınlar vardır: aşk için yaşamak gelir içlerinden, ama bir vazife duygusuyla kendilerini çocuklarına feda ederler... Ben bu sonuncu türdenim sanırım...»

Bayan de Savignac :

— «Ya Claire hangisinden?» diye sordu.

— «Oh! Claire, ayrı bir sınıftan... Kendi içine dönük bir tip.»

Bayan de Savignac :

— Daima herkesten başka türlü olmak istedi» dedi.

XL

SAVAŞI kazanan büyük adamlar birer birer ölmekte. Clemenceau, Vendée'deki mezarında ayakta uyuyor. Foch için Notre Dame'ın kubbeleri altında ilâhiler söyleniyor. Poincaré zayıflamış, inmeli. Güneydeki bir villada bir çocuk gibi ağlıyor. Briand, çöküntü halinde, toplantılarda içi geçiyor. Bu dev neslinin yerini almak için, taşralarda ağzı lâf yapan hırslı cüceler yol alırken, başka memleketlerde de gözü kör makyavelciler yetişiyordu.

Toplumdaki bunalım, fertlerdeki nevrozu kuvvetlendirmekteydi. Edmée Larivière, Ménétrier ailesinin çözümlenmemiş problemler içinde çırpındığını söylemekte haklıydı. Christian karısını sinirli, beraber yaşaması güç bir insan olarak görüyor, Claire de sürekli, yersiz bir huzursuzluk içinde bulunmak, farkında olduğu fakat batıramadığı bir neşesizlikle suçluyordu kendini. Bu bunalımlarını kocasına nasıl açıklamalıydı? Fréhel'deki ilk akşamlarda, hayal kırıklığını söylememekle, sonra da kendini susmaya mahkûm etmişti. «Son derece mutluyum» dememiş miydi? Bununla beraber çorak tepelerin üstünden» «Adanan toprağın» nefis vadilerin, güzel kokulu korularına imrenerek bakıyordu. Bazan bir yerde rastladığı bir doktorun yardımiyle, kaçakçı yollarından, bu esrarlı sınırı aşmayı düşünüyordu.

Doktor Crés, duygularını kendisine açmak istediği zaman çok kötü karşılayarak :

— «Çocuk doğursun efendim çocuk... Fransa'nın buna ihtiyacı var...» demişti. Mutluluk mu? Ama bir kadının aile hayatında mutlu olmasının bir çok yolu var. En iyisi, insanın

çevresindekileri mutluluğa erdirmektir... Sabır, güler yüz, acımak; işte bugün kadınların kafamı şişirdikleri saçmalıkların en iyi ilâcı bunlardır...»

Fakat bir akşam, Bayan Choin'ın yemeğinde genç doktor Marolles'un yanına otururken şu klasik «ahbaplarımdan bir kadının anlattığına göre...» formülüyle bir şeyler sormuştu! Yemekten sonra Claire, salonun tenha bir köşesinde doktorla baş başa kalarak, maskeyi yüzünden attı ve kendi hesabına konuştu. Doktor :

— «Bir analiz yapmadan sorularınıza cevap vermek güç, Bayan Ménétrier» dedi. Çok berrak düşünceli, akıllı bir insansınız. Bana yaptığınız açıklamaların bir değeri vardır elbet... Evet, çocukluğunuzda, annenizle babanızın evlilik hayatlarının yolunda olmadığını görerek, bu acıklı modeli ilk evliliğinizde de tekrar etmiş olabilirsiniz. Belki de anneniz size, gebelik korkusu açılamıştır; belki de ihtiyar bir kızın eğitimi ruhunuzda, derin bir etki bırakmıştır. Bundan başka, hükmetmek ve öcalmak şeklindeki, kadınca bir ihtiyaç, üzerinizde etki yapmış olabilir. Evet, bütün bunlar doğruya benziyor; ama doğru olduğu söylenemez... Demek istiyorum ki, bu temalar çok bilinçli olduğu için, temel olara kalınamaz. Ancak analizdir ki, sizin bilmediğiniz elementleri ortaya çıkarır ve hastalığın kökü de bunlardadır.

— «Analizle neyi kasdediyorsunuz? Çok bilgisizim bu konuda. Rüyaların yorumlanması mı? Bana öyle geliyor ki bunların önemi çok büyültülüyor.»

— «Analiz, basit bir rüya yorumundan çok daha karmaşık bir şeydir. Bu çeşitli yollardan, bilinç altınızda yapılan bir araştırmadır... Siz ne düşünürseniz düşünün, rüyaların aydınlatma bakımından büyük bir değeri vardır.»

— «Peki, neden doktor?»

— «Çünkü onlarda, yalnız onlardadır ki, bilinçaltı kendini serbestçe ifade eder. Rüyalar, gündüzleri toplum baskılarının isteklerinizi içine tıktığı hapisanenin, geceleri isteklerinizin burada gezinmesine izin verilir. Her insanın ruh hayatı cehennemle cennet, fertle toplum arasındaki bir çatışmadır. Eğer uyanık-

ken sürü işgüdüsü üstün gelirse, cinsel içgüdü uykuda öcünü alır... Pek az medeni adam uyanıkken düşmanını öldürür, ama çoğu, rüyasında, kin duyduğu kimselerin ölümünü görür... Yalnız rüyalar da bazan kontrol altında bulunur; o vakit «suçlu» sayılan istekler, bir takım semboller şeklini almaya zorlanır... Bunun için bu işte tecrübesi olmayan biri için rüyaların yorumu bu kadar güçtür... Rüyalarımız çok kere ne zamanda geçmektedir; şimdi ki, çocukluğumuzda mı?»

— «Daima çocukluğumuzda» diye Claire cevap verdi.

— İki kere evlendiniz değil mi? Sık sık iki kocanızı da görür müsünüz rüyanızda?»

— «Hayır... Hiç bir zaman... Ara sıra köyümüzdeki orgçuyu gördüğüm olur.»

— «Hiç başka bir erkeği görmez misiniz?»

— «Hayatımda başka erkekler yok ki...»

— «Ama güzel bir kadın olduğunuza göre...»

— «Evet bana kur yapanlar oldu, tabii... İlk evliliğimin başlangıcında önemli saydığım bir kişi benimle ilgilenirse, bundan hoşlanacak kadar saflık gösteriyordum. Ama ne yazık ki, hemen hepsi, en akıllıları bile, kendi deyimleriyle bende «iş olmadığını» anlayınca, benimle ilgilenmez oluyorlardı. Bana diş biliyorlardı bile diyebilirim.»

— «Bunladan hiç biri siz heyecanlandırmadı mı?»

— «Hayır, hiçbiri. Bir kadınla bir erkeğin dostluğunun, temiz bir dostluğun imkânsız olduğunu anladığım zaman, kimseyle başbaşa kalmamak için, bir sürü ilgisiz kimse arasında bulunmaya çalışırdım... Bu, Christian'a rastladığım güne kadar böyle gitti... Ama söyleyin bana Doktor, bir analiz nasıl sona erer? İyileşme ne vakit belli olur?»

— «Hastam, kendine, kendisine olduğu gibi gösterebildiğim, gerçek isteklerinin bilincine erdiği, hırslarını, çok kere de karakterinin zalim tarafını ve bütün bu sapmaların kaynağını öğrendiği zaman iyi olur... Nevrozlu kimse, hemen daima kendini beğenen bir insandır. Kendi içine kapandığı ölçüde kendisini, iyi, yüksek duygulu biri olarak görür. Kana susadığı için

kan isteyen sadist, bu eğilimini sosyal devrim, yurtseverlik gibi asil bahanelere bürür... Büyük olmaktan vaz geçtiği gün değil, toplumun sınırları içinde ve öteki insanları da hesaba kattığı zaman hastalığından kurtulur. Bir dram yazarının çok iyi söylediği gibi, bir şeyler için şan ve şeref içinde ölmeyi ideal edinecek yerde, bir şeyler için alçak gönüllülükle yaşamayı kabul ettiği zaman iyi olur.»

Claire, genç doktora doğru ümitle eğildi :

— «Bu söylediklerinizin benim hakkımda ne kadar doğru olduğunu bilemezsiniz doktor!... Çünkü ben bütün ilk gençliğim boyunca bir şeyler için şan ve şeref içinde ölmeyi özlemiştim. Yıllardanberi de, daha alçak gönüllü olabilmek için kendimle mücadele ettim ama başaramadım bunu.

— «Sizin durumunuzda olağanüstü bir şey yok. Böyle, çocukluktan kalma yüzlerce saplantı örneği görmüşümdür.»

— «Peki, iyi ettiniz mi onları?»
Doktor gülümseyerek :

— «Namusluca konuşayım, bazı kereler...»
Doktor kalkmak istemişti, ama Claire onu oturttu:

— «Ya peki neden, hiç de mutlu olmayan çocukluğumu düşünüyorum hep?»

— «Bir hatıranın hoşa gitmeyen yanlarını unutma yolunda öyle bir yeteneğimiz var ki, geçmiş ya da uzak şeyler, hemen daima bugünkü şeylerden daha istenir hale geliyor. Bunun içindir ki, bazı kimseler, savaşın bütün korkunçluklarını gördükleri halde, yine de savaşa girmek isterler. Bu, onu vaktiyle gerçekten sevdiklerinden değildir. Bunun sebebi hafızalarının kendilerini aldatmasıdır. Yine belki de bunun içindir ki aşk romanları bu kadar sahtedir. En kötümser artist bile, hayatın güçlüklerinin yüzde birini bile dile getirmez gerçek karşısında.**Madame Bovary** çoban şiiri gibi bir şey kalır.»

— «Ah ne kadar doğru söylüyorsunuz Doktor! Bütün ro-

manlar, belki Proust'unkiler hariç, cinayet denilecek uydurmalarla doludur.»

O anda Claire, Doktor Marolles'a bir analiz yaptırmaya karar verdi. Ama yapamadı bunu. Belki de kendini tanımasından korktuğu için.

XLI

BÜTÜN yer yüzünde zorbalık, adalete üstün geliyordu. Gerçekçilikten uzak ve korkakça ele alınan Habeşistan olayı, Avrupa için öldürücü bir darbe oldu. Almanya'da yahudilere yapılan çılgınca zulümler, liberal Avrupa memleketlerinde gerekli meşru tepkiyle karşılanmadı. Fransa'da sol partiler «Halk Cephesi»ni hazırlıyorlardı. Sağcı partilerin ne şefi ne de politikası vardı. Fransa Bankası deflasyonu vaazediyor ve Albert Larraraque, memleketin, maliyecilerin ahmaklığı yüzünden uçuruma doğru sürüklendiğini söylüyordu. Hitler gittikçe kuvvet kazanıyor. Mussolini gürlüyor, Laval dalavere çeviriyordu. Yalnız ileriyi çok berrak gören Churchill, felâketin yaklaştığını haber veriyordu. Ama mayın döşeli, her patlamaya hazır toprağın üstünde usta işçiler çalışmalarına devam ediyorlardı. Montel bir bale hazırlıyor, Larraque otomatik bir şanjman yapıyordu. Ménétrier de **Kleopatra** adh bir dram yazıyordu.

Aralık ayında **Merlin ve Viviane**'ın ilk temsilinde bulunmak üzere Ménétrier Amerik'ya davet edildiği müzikli dram dikkati, eserin aslına çekmişti. Bir Amerikan yazarı da bunu hem çevirmiş hem de tiyatroya uygulamıştı. Christian'la Clair New-York'da iki ay kaldılar ve şahane bir şekilde ağırlandılar. Ménétrier, **Merlin'in** adaptasyonunu beğenmedi. Çeviren onu, Orphée'sinden iki sahne ile **Alceste**'den bir perdeyi bu esere aktarmıştı. Ama edebiyat ve güzel sanatlarda tamamiyle Amerika'nın malı olandan hoşlanmıştı. New-York'daki Pen Club'ün kendi şerefine verdiği yemekte şunları söyledi:

«Siz Amerikalılar, insanlığın büyük edebiyatlarından birine sahip olabilirsiniz, sahipsiniz. Ama kendinizi ingiliz edebi-

yatının piçi olmaktan esirgemelisiniz. Biz avrupalılar, sizden Amerikalı kalmanızı ve Amerikanca yazmanızı rica ediyoruz. Ancak böylelikledir ki, bizim kendimizi yenileştirmemize yardım edebilir ve bize kıtanızda doğan büyük şiiri ve mizahı aktarabilirsiniz.»

Bu nutuk o kadar tartışmaya yol açtı ki, Ménétrier çifti, iki ay boyunca New-York'daen çok sözü edilen insanlar oldu. Davetler, şenlikler, şölenler demeçler arasında günleri o kadar hareketili geçiyordu ki Claire bile kendisini harap eden iç çatışmalarını unuttu. Bununla beraber, o inatçı merakıyla, kendisince temelli saydığı problemler üzerinde duruyordu.

Christian'a :

— «Bu memleket hakkında nasıl bir roman yazardınız?» diye sordu.

— «Ne yazık ki yapamazdım bunu» diye kocası cevap verdi. «Amerika'yı içten duymuyorum. Onun hayaletleri benim etrafımda dolaşmıyor. Benim yaşımda onu bir tarihçi, bir turist keşfedebilir; bir sanatçı değil. Bir fransız Amerikanın Tocqueville'i (1) ya da Siegfried'i (2) olabilir; ama Balzac'ı değil.»

Ménétrier'ler Fransa'ya Mart 1936 başlarında **Paris** transatlantiğiyle döndüler. Başka bir yazar ailesi olan Bertrand Semitt'ler de gemideydi. Bertrand, Princeton üniversitesinde bir seri konferans vermiş, karısı İsabelle kendisiyle birlikte Amerika'ya gelmişti. Yolculuk, insanları çabucak birbirlerine yaklaştırır. İki aile, Paris'dekinden daha çok birbirlerine bağlandılar. Güvertede otururken şezlonglarını yaklaştırıyorlardı. Birbirlerine Amerika izlenimlerini anlattılar:

Bertrand :

— «Amerika mutlu bir ülke» diyordu. «Kinler burada bizdekinden daha az şiddetli. Dinler, ırklar, milliyetler, iklimler Amerika'da o kadar çok bölünmeler meydana getirmiş ki, siyasi partilerde, bizdekilerin kıskançça sertliği yok.»

---

(1) Fransız tarihçi.

(2) Fransız yazarı.

— «Partiler belki o kadar saldırgan değil» dedi Christian. «Ama siyasi ihtirasların orada daha az şiddetli olduğunu mu sanıyorsunuz? Amerikan solu bizdekinden daha derin bir şekilde devrimci.»

— «Sadece nazariyede.» diye Bertrand Scmitt cevap verdi. Gerçekte ise burada devrim istatistiklerde bürokrasi de şekil bakımından olur; hiç bir zaman kanlı olmaz. Kanun saygısı Anglosaksonları daima korumuştur.»

Genç bir tayfa, yanlarına gelip oturan Claire'in bacaklarına bir battaniye örttü. Bertrand onları bir süre dinledikten sonra konuşmayı, kendini ilgilendiren konulara doğru sürükledi:

— «Bana Amerika'nın sofu, ahlâkçı olduğunu söylemişlerdi» dedi. «Ama benim gördüğüme göre, bu doğru değil. Delikanlılarla genç kızların ilişkilerinde ne büyük bir serbestlik var! Ne kadar açık saçık konuşuyorlar! Bir gün bir kız kolejinde evlilik hakkında verilen bir derste bulundum. Öğretmen, büyük bir ciddilikle, öyle şeyler söylüyordu ki, bizde askerlerin bile yüzünü kızartırdı. Evli olmayan genç bir çiftin, hangi noktaya kadar gidebileceklerini bilimsel olarak gösteriyordu... Ya kitaplar!... Eskiden, anglo-saksonlar, fransız romanlarının açık saçıklığından ürkerlermiş... Bizi çok geçmişler bu alanda!...»

— «Durun» dedi Bertrand, «New-York'da gördükleriniz, bütün memleket için doğru değildir. Hem sonra bu anlattıklarınız son zamanlarda meydana gelen değişiklikler, bunlar daha çok Freud'culüğün başarısının sonucu. Ayrıca sofu ahlâklılığın hakim olduğu bölgeler de var. Bütün Amerikan orduları, bilinçaltının bilincine vardı; bilim de cinsel saplantıyı meşrulaştırdı.»

— «Belki» dedi Claire. «Ama sebebi ne olursa olsun, değişiklik olduğu bir gerçek. Hem de mutlu bir gerçek... Genç bir Amerikan kızı, şimdi, kendisini bekleyen şeyin ne olduğunu bilerek evleniyor... Bir çok delikanlılarla yalnız başına gezmeğe gittiği için, basamaklarını yavaş yavaş aştığı bir ahbaplık alışkanlığı ediniyor... Bence çok iyi bir şey bu...»

İsabelle :

— «Ben, sizin görüşünüzde değilim» dedi. Çok kolay olan şey değerini kaybeder. Bir korsaj karşılığında dudaklarını, bir yemek ya da tiyatro davetine de geri kalanını veren bir genç kızın aşkı ne biçim bir aşktır? Önemi olmayan hoş bir spor. Romantik kadın kahramanların, ya da sevgililerine kavuşmak için ölümü göze alan ortaçağ kadınlarının korkunç ve güzel duygularını nasıl anlayabilir? Hem sonra bütün o sözde aşk biliminin ne değeri var ki? Bertrand bir gün «Evlilik mutluluğu» profesörünün karısına, kocasını övmüştü. Kadın anlatılmaz bir küçümseyişle dudak bükerek: «evlilik mutluluğu mu? Zavallı kendi bir şey anlasa bundan bari?» diye cevap vermişti.

Christian :

— «Şehvetin değersiz olduğunu mu kabul ediyorsunuz?» dedi. Bu, bir içgüdüsüdür. Her zaman aynı zevki vermiştir ve verecektir.

Claire âdeta kızgınlıkla :

— «Daima değil» dedi. İyi geliştirilmiş, iyi beslenmemiş bir içgüdüsü, beceriksizce bir baskı ile öldürülebilir. Amerika'da erkek ve kız çocuklarının bir arada eğitimi, dergilerdeki ilânların yapıları, insan vücudunun güzelliğine verilen önem, bu konuların serbestçe tartışılması vaktinden önce, cinsel bir gelişmeye yol açmaktadır. Oysa bizde...»

— «Amerika'daki dostlarım arasında gerçekten çok sofuca, katı bir ahlâktan yana olanlar var. Şüphesiz ki bunların da cinsel duyguları ölmüş değil. Aksine daha da şiddetlenmiştir. Ama içlerinde öyleleri var ki, bu içgüdüsünü tatmin etmek için sarhoş olmak ihtiyacını duyarlar.»

İsabelle de lâfa karışarak:

— «Bu da istenecek bir şey değil» dedi. «Hayır, ben bizim Fransa'daki eski taşra âdetlerinin, bu konular üzerinde konuşulmasının, utanma duygusunun, fedakârlık ihtiyacının, kötü bir şey olduğu kanısında değilim. Bunların bazı tehlikeleri vardı; Amerikan sisteminin de var.»

— «Evet» dedi Claire «ama Amerikan metodunun tehlikeleri, bizimkiler kadar ağır değil, Bir Amerikalı kadının, Orta-

çağdaki şatolarda yaşayan kadınlardan daha az derin duygular taşıdıklarını kabul ederim. Ama kötülük bunun neresinde Böylece daha başka düşüncelere, daha başka işlere verebilir kendini. Hiç olmazsa bizim uğradığımız nevrozlardan kendini kurtarır.»

Christian, karısının sözlerini kaygıyla dinliyordu. İsabelle Schmitt tekrar söz alarak :

— «Kurtulduğunuzdan emin misiniz? Amerika'da, Avrupada'kinden daha mı az nevroz ve saplantı var, araştırmak lâzım. Bu problemlere ayrılan incelemelerin çokluğuna bakılırsa, hiç de az olmadığı anlaşılır. Siz de benim gibi, sevgili dostum Amerikalı kadınların yemeklerinde de bulundunuz. Tatminsizlikten, boşanmadan, sadistlikten cinsel uyuşmazlıktan başka şey konuşmadıklarını görmüşsünüzdür.»

Bertrand da :

— «Doğrusunu isterseniz bizim gençlerin tasarladıkları aşkla, cinsel hayatın gerçekleri arasındaki ayrılık, Amerika'da daha çok değil mi? diyorum. Şunu unutmayın ki, bugünkü Avrupa'da kültürlü bir azınlık roman okur, halk yığınları tamamiyle içgüdüsüne dayanan, sağlıklı bir ömür sürmektedir. Oysa Amerika'da, halk da bu yıpratıcı şehvetten rüyalarına kendisini kaptırarak yaşıyor... Bana öyle geliyor ki Amerika'daki tehlike daha büyük.»

İsabelle :

— «Ben de Bertrand gibi düşünüyorum. Bizim fransız romanlarının en iyileri, açık, katı gerçekti olmak cesaretini göstermişlerdir. Hoşa gitmemek bahasına olsa bile. Okuyun Mauriac'ı, Jules Romains'i, Duhamel, Lacretelle'i Colette'i... ya da bir kuşaktan Flaubert'i, Maupassant'ı okuyun... Bakın ne kadar namusluca tablolar çizmişlerdir...»

Christian da :

— «Hemingway'i, Dreiser'i, Caldweell'i, Dos Passos'u Doroty Parker'i okuyun» dedi. Bana öyle geliyor ki gerçekçilik ve berraklık bakımından...

Bertrand:

— «Kabul» diye cevap verdi. «Ama orta halli Amerikalının

dünya görüşüne şekil veren ne Hemingway ne Dorothy Parkerdir, fakat Hollywood'dur.»

Claire de :

— Çeşitli teorilerden sonra düzeltilmiş, biçime sokulmuş Hollywood» dedi. «Bunun büyük farkı var.»

Bertrand Christian'a, güvertede bir gezinti teklifinde bulundu. İki kadın yalnız kaldılar. Genel olarak, kendi cinsinden olan yaratıklara pek de güler yüz göstermeyen Claire, İsabelle Schmitt'in arkadaşlığına katlanıyor, hatta bundan zevk duyuyordu. Bir anlık bir sessizlikten sonra:

— «Çoktandır size sormak istediğim bir şey var...» dedi. Cesaret edemiyordum; ama birbirimizi yakından tanıyoruz şimdi. Siz üç kere evlenmiştiniz değil mi? Acaba üç kocanıza da sevdiniz mi, gerçekten sevdiniz mi?»

İsabelle çok sade bir davranışla :

— «Ne diyeceğimi bilmiyorum» dedi. İlk kocamla savaş içinde evlenmiştim; ancak izinli olduğu sırada beraber bulunabildik. 1916 şubatında Verdin'de vurularak öldü; öyle ki reşit olmadan dul kalmıştım... Savaştan sonra Philippe Marcenat ile evlendim; o da duldu.»

— «Babası yukarı Vienne Senatörüydü değil mi?»

— «Evet... Marcenat'lar, Limoges yakınlarındaki Gandumas'da otururlardı. Sizin Sarrazac'a elli kilometrelik bir yerde...»

— «Sahiden, çocukluğumda Philippe Marcenat'dan söz edildiğini, kötü sona eren ilk evliliğinin yerildiğini çok duymuştum.»

— «Görüyorum ki Limousin'lilerin hafızası kuvvetli...» dedi İsabelle... Philippe ilk karısını çılgınca seviyordu... Ondan ayrılarak başka bir erkeğe gitti ...Ertesi yıl da kendini öldürttü.»

Aşka facialarıyla ilgili hikâyeleri bütün ayrıntılarıyla dinlemekten zevk alan Claire, İsabelle, savaş öncesindeki bu faciayı anlattırdı; sonra da kadına, evlilik hayatı üzerine sorular sordu.

— «Philippe benimle, dostluk duygusuyla, hayatını yeniden

kurmak için evlenmişti; oysa ben onu ihtirasla seviyordum.»

— «Bahtsız mı oldunuz onunla?»

— «Hem evet hem hayır... Hayatıma duygusal bir acı kattı. Bana kıskançlığı öğretti; ama çok çekici bir insandı. Onunla dört yıl boyunca dopdolu bir hayat yaşadım... Philippe, belki de mutluluğa dönüşecek olan bir dengeye vardığımız sırada, genç yaşta öldü.»

— «Sahi mi?» diye Claire sordu. Ya Bertrand Schmitt?» Ne vakit evlendiniz onunla?»

— «Çok sonra... 1928 de... O vakit otuz iki yaşıma girmiştim. Şimdi yaşım kırk...»

Claire :

— «Pek az kadın vardır sizin gibi yaşını saklamayan.» dedi.

— «Neye yarar ki saklamak?» Bunu söyleyerek şapkasını çıkardı», bakın saçlarım nasıl ağardı.»

— «Boyatmalısınız! Philippe Mercent ile Bertrand Scmitt'i aynı sevgiyle sevebildiniz mi? Ama canınızı sıkıyorsam, bu merakımı yersiz buluyorsanız cevap vermeyin.»

— «İkisini de sevdim ...Aynı sevgiyle mi? Bunu araştırmak istemiyorum. Tecrübe bana insanın duygularını çok tahlil etmemesi gerektiğini öğretti. İnsan incelediği şeyi, bozup harap edebilir.»

— «Şüphesiz ki haklısınız» dedi Claire «Ama insanın kendini tutması lâzım. Ben bunu yapamıyorum.»

— «Bırakın kendinizi, kendi gidişinize. Kadın uysal olmalı.»

Claire bir şey daha soracaktı ama erkekler yanlarına geldiler. Bertrand :

— «Yemek çanı vurdu» dedi «Deniz havası dehşetli iştihamı açtı.»

Genç tayfa gelip battaniyeleri katladı. Beyaz gemici elbisesiyle sağlam yapılı, güzel bir delikanlıydı.

XLII

BAZI ağır hastalıklar vardır ki, meydana çıkmadan önce uzun süre için için uyuklar gibidir. Hasta karaciğerinin ya da kalbinin zayıf olduğunu bilir de yine her günkü yaşayışını sürdürür ve doktora görünmez. Sonra bir zihin yorgunluğu, şiddetli bir heyecan anında, hasta organın artık yükünü taşıyamıyacak halde olduğu meydana çıkar. Paris'e dönüş, Christian ve Clare Ménétrier'ye böyle bir durumu anlamak fırsatını vermişti. Amerika'ya gidinceye kadar evlilik hayatının akışı ve alışkanlıkları içinde normal olarak yaşamışlardı. Çalışmaları ve bir çok toplantılarda, konferanslarda bulunmak zorunluğu beraberliklerini korumuştu. Ama yabancı ülkede bu kadar uzun kalışları onları köklerinden ayırmıştı. New-York'taki hareketli hayattan sonra tam bir durgunluğa düşünce zehiri kesilen bir uyuşturucu madde tiryakisinin haline düştüler. Bu sırada Christian, elinde hiç bir eseri olmadığı gibi yazmaya da hevesi yoktu. Yolculuğun yorgunluğuyla sarsılan Claire, sık sık sinir krizleri geçiriyor, iki de bir ağlıyordu.

Geleceğin, güven altında olmayışı da onun perişanlığını büsbütün arttırmaktaydı.

Almanlar Rhin Bölgesini işgal etmişlerdi. Fransız hükümeti buna karşı hiç bir şey yapmamıştı. Claire 1936 nisanında Larraque'a telefon ederek, oğullarının, paskalyayı, kendisiyle birlikte geçirip geçiremiyeceğini sordu. Eski kocası, bu konuşmada uluslararası durumu çok karanlık gördüğünü söylemişti.

Patron yeniden evlenmedi. Larraque'ın hayatında Rolande Verrier'nin yerini, oldukça genç, ama çok bilmiş bir kadın

almıştı. Larraque Claire'e karşı nazikçe bir dostluk gösteriyordu. Ona :

— «Evet, kaygılanmakta haklısınız» demişti. «Bu gördükleriniz, bu savaşın ilk perdesi olabilir, Çok tehlikeli bir şey olacak bu. Oğlumuzun, en kötü bir anda silâh altına çağırılmasından korkuyorum.»

— «Peki ne yapmalı?»

— «Ne mi yapmalı? Oh! Herkes biliyor bunu. **Bir** : Bütün Fransızları birleştirmeli. **İki** : İngilizlerle anlaşmak, **Üç** : güç kazanmadan Hitler'i ezmek... Ama bunlardan hiçbirini yapacak değiliz. Fransa'da da, İngiltere'de de, iktidarda kafasını kanadının altında saklayan devekuşu partileri var. Ağır endüstri alanındaki fabrikatörler, kör ve budala insanlar... Hükümet, tank yapacağına politika yapıyor. Çocuk için bir şey sormuştunuz? Evet, tabii Sarrazac'a gidebilir paskalyayı geçirmek için. Öyle sanıyorum ki, daha yıl başında annenizle buna karar vermişlerdir· Ménétrier de sizinle gidecek mi?»

— «Sanmıyorum» diye Claire cevap verdi.

Claire'in Sarazac'a gitmeği düşünmesinin sebebi, aslında Christian'ın Alpler'de ya da Voges'larda tek başına bir ay geçirmek istemesiydi. Yazarlık hayatında, arada böyle kısırlık dönemleri olurdu. O zaman, dağlarda tek başına geçirdiği günler, eser yaratma gücünü kazandırıyordu ona. Claire'le evlendiği gündenberi «bu yüksek yerler küründen» yoksun kalmıştı. Çabuk üşüyen karısı, dağlarda vücudunun buz kesildiğini söyleyerek, kendisiyle gitmek istemiyordu; ama Christian'ın da böyle sık sık kaçışlarını, ebedî karlar ülkesinde, bazı Viviane'larla buluşmak için bir bahane olmasından korkuyordu. O zamana kadar onun gitmesine engel olabilmişti.

— «Ama, Claire, bu sefer sizi dinleyerek bu tasarımı gerçekleştirmekten vaz geçecek değilim!... İş koyulabilmem için hiç olmazsa bir ay ev hayatından uzak kalmalıyım... Sizinle hayatımın nasıl geçtiğinin farkında değilsiniz... Hareketlerimi, yazılarımı, düşüncelerimi kontrol ediyorsunuz. Bu aile diktatörlüğü altında hiç bir serbest yaratma mümkün olmaz»...

Oldukça sert söylenmişti bunlar. Sonra gülümseyerek ama yine de ciddi bir tonla:

— «Bu sadece bir aile kavgası değil, bir ayaklanmadır efendim!» dedi.

Claire, kendisini hasta hissettiği ve dinlemeğe ihtiyacı olğu için kabul etti.

Sarrazac'a gidişi Claire'in içinde karmaşık heyecanlar yaratmıştı. Bayan Forgeaud ile Miss Brinker başbaşa yaşıyorlardı; düzenli ve sakin bir yaşayışları vardı. Léontine ölmüştü. Onu, Forgeaud'ların arasına gömmüşlerdi. Sarrazac'lı bayanların, Miss Brinker Bertie dedikleri Albert II de açık sarı saçlı, zümrüt gözlü bir delikanlı olmuştu. Ama alnının çıkıntısı, berrak ve partik zekâsı babasına çekmişti. Claire'in isteğinin aksine olarak bakaloryadan sonra üniversiteye gitmek istememişti; bir an önce Larraque fabrikasına girmek istiyordu.

— «Neden lâtince ve tarihle kafamı şişirmemi istiyorsunuz anneciğim?» diyordu. «Canımı sıkar bunlar benim. Hem neye yarayacak ki? Bakın anne ne düşünüyorum ben : **Bir** : Profesör değil, fabrikatör olmak istiyorum; **İki** : gençliğim belki de savaşta geçecek; makinadan anlamam o zaman derin bir bilim sahibi olmamdan çok işe yarayacak. **Üç** : Büyük bir ihtimalle de yirmi yaşında vurulup öleceğim... Bunun için de bırakın da istediğimi yapayım!...»

Claire, oğlunun da babası gibi kanıtlarını, böyle rakkamla sıraladığını görünce heyecanlanmıştı. Onüç yaşını geçtikten sonra babasına benzediğini görerek, ona karşı sıcak bir ilgi uyanmıştı içinde. Onda, Christian'daki sanatçılık ve çekicilik yoktu. Ama ikinci kocasındaki, zaman zaman kendisini şaşırtan o fazla oynak, biraz havai ve aykırılıktan hoşlanan taraf yoktu; dengeli bir insandı. Albert II. de, insana hayret verecek derecede bir kendine güven vardı; büyük annesine dış politikayı anlatmaya girişiyordu Hele bir gün yemekte, anlattıkları şu şeyler annesinin pek hoşuna gitmişti:

— «Babamın gençliğinde neler yaptığını biliyor muydunuz? Çok parlak... Çoçukken Amiens'de, her çeşit makina yap-

maya bayılırmış. Odasındaki dolabın kapağı açılınca, bir elektrik lâmbası yanarmış içinde...»

Bu hikâye onbeş dakika kadar sürmüştü. Claire, bunu ezbere bildiği halde yine de can sıkıntısı duymadan dinledi. Bertie, ondan ayrıldıktan sonra, yokluğunu çok derinden duydu. Yine günlüğünü açtı.

CLAİRE'in GÜNLÜĞÜ

4 MAYIS 1936. - Bertie, ardında büyük bir boşluk bırakarak gitti. Çok hoş bir gözüpekliği, kendine güveni var. Bana:

— «Kocanızın kitaplarını okudum, fena değil» dedi.

Ah! Bir erkek olduğu sırada onunla bu kadar az yaşamama o kadar üzülüyorum ki. Bir insan zekâsının ve karakterinin oluşumunu yakından görmek ne kadar ilgi çekici bir şey. Şunu söylemeliyim ki Albert, oğlumu bana yaklaştırmak için elinden geleni yaptı. Ama bu bendeki «vahşi bencilik» her şeyi bozuyordu. Şimdi hatırlıyorum; zavallı çocuğu bir gün «Chopin» üzerine verilen bir konferansa sürüklemek istemiştim.

— «Hayır anne, traş dinlemeğe niyetim yok! Colombes'da nefis bir rugby maçı var; oraya gidelim» demişti. Reddettim. Bu çocuktan daha çocukça davranmış, inatçılık etmiştim.

Neden hep böyleyim ben? Bir şey elimdeyken uzaklaşıyorum ondan, elimden kaçırdıktan sonra da pişmanlık duyuyorum. Önceleri Sarrazac'dan nefret ediyordum, sonra özlemini duymaya başladım; Albert'den ayrıldıktan sonra, değerini anladım. Analık ödevlerimi yerine getirmekten kaçındım, şimdi, bunun sevincini tadamadığıma yanıyorum. Kim bilir belki de Christian'la evlenmekle çok güzel olabilecek (kaldı ki bazı yanlarıyla böyleydi) hayatımı yıktığımı anlayacağım bir gün?

7 Mayıs 1936. - Burada, çoktandır unuttuğum bir mutluluğa kavuştum. Gençliğimdeki gerçek Claire'i hatırladım. O vakit yazdığım günlüğün sayfalarını karıştırıyorum. O ne coşkunluk öyle! Her şeyi bilmek, öğrenmek istiyordum o zaman. Bir yerde şöyle yazmıştım: «Yarabbi, ne olur, dahi yaradılışlı bir adam beni sevsin...» Bu dileğim yerine gelmişti. Ama sen ne

yaptın bu sevgiyi sonra? Ah! O vakit ne kadar daha değerli bir insanmışım. Şerefe, şana, kutsallığa inanıyordum. Bugün de inanıyorum; ama bugün daha berrak olarak her şeyin yolu üstündeki engelleri görebiliyorum. Claire! Hayat seni ne acı hayal kırıklıklarına uğrattı! Eski hikâyelerimi okurken, o kadar sevmiş olduğum, sevdiğim yazarlara karşı içim kinle dolup taşıyor. Neden böyle yalanlar söylemişlerdi? O kadar hayran olduğum ve dünyası o kadar geniş olan Tolstoy, benden, öğrenilmesi çok acı verici, ama o ölçüde gerekli olanı saklamıştı... Yalnız tecrübenin ışığında tekrar okuduğum zaman ne kadar gerçek, ne müthiş bir kitap olduğu anlaşılan **Kreutzer'e Sonat**'ında böyle yapmamıştır... O kadar sevdiğim Musset'de, bana şimdi ihtirasların çıplaklığını hoş ve iç gıcıklayıcı bir tüle bürüyen bir aracı gibi görünüyor. Balzac, bazı eserlerinde, Proust da her zaman doğruyu söylemişlerdi... Ama sonunda, şairler beni aldatmışlardı. Hayatım, bunların insanda uyandırdıkları ümitleri karşılamadıklarını öğrenmem için, ömrümün yirmi yılını yanlış adımlar ve acılar içinde harcamam gerekti.

8 Mayıs 1936. - Sarrazac mezarlığını ziyarete gittim. Ölenlere gıpta ettiğim günleri hatırlıyorum. Şimdi her zamankinden çok gıpta ediyorum onlara. O vakit bunu, benim için büyük bir tören yapılmasını isteyerek düşünüyordum. Ne yazık ki şanlı bir kurban oldum, fedakârlığım da boşa gitti. Bugün ölenlere gıpta edişimin sebebi dinlenme ihtiyacı ve onların bu hazin maskaralıktan kurtuluşları.

10 Mayıs 1936. - Kocamın rahat çalışabilmek için benden uzaklaşması benim için acıklı bir şey. Bir süredenberi hayatı onun için sıkıntılı bir hale getirmediğimi biliyorum. Bunun için bazı kızıyorum kendime. Ama bazan da kavgalarımızda onun da sorumluluğu olduğunu düşünüyorum. Çekilmez bir kadınım; bu doğru. Ama Christian da vahşice, bilinçsizce bir insan değil mi? On yıldır, onun kulu kölesi gibi gittikçe benden uzaklaşan sevgilisiyle yaşadım. Hayali dramları o kadar inceden inceye işleyen bir insan, neden benim gerçek dramımı görmüyor bir türlü?.. Annem:

— «Ne var? Hasta gibisin. Sinirlerin hep ayakta..» dedi.

Doğru, sinirlerim hep ayakta. Belki de eski kitaplara tekrar göz atmam, Miss Brinker'in konuşmaları, eski acılarımı canlandırdı. Ah! Ne olurdu, şu içimdeki yaranın bütün zehirini boşaltabilsem!.. Kaç defa,gerçeği söyleyecek olursam, Christian'la aramızın düzeleceğini düşünmüştüm. Onu kırmak, kendimden uzaklaştırmak korkusuyla her seferinde vaz geçtim. Ne bahasına olursa olsun, bunu istemem. Bu akşam ona göndermek için bir mektuba başlamıştım. Ömrüm hep böyle yalanla mı geçecek? Ama insan değişebilir mi ki?

12 Mayıs 1936. - Nihayet kararımı verdim ve engeli aştım. Christian'a her şeyi anlattım... Evet, her şeyi. Delilik kadar değerli olan şeyi kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıyayım. Bütün hayatımın mutluluğunu zara bağlamış oluyoruz. Bunu babam da yapmış ve kaybetmişti. Mektubumu bu deftere kopya ettim. Yine bu masa üzerinde, Claude Parent'a yazıp da, sonradan yazdığıma pişman olduğum mektubu hatırladım. Ne kadar da az değişmişim! Ama insan değişir mi ki?

«Sarrazac, 12 Mayıs 1936.

«Sevgilim, belki on mektuba başladım, sonra da yırttım. Çoktandır size, böyle bir mektup göndermeyi düşünüyordum.

Bunları yazmak çok güç oldu benim için; size de üzüntü vereceğimi sanıyorum. Bununla beraber konuşmalıyım. Sizin de gördüğünüz gibi, hayatımız hiç de böyle olmasını istemediğimiz ve biribirimiz sevdiğimiz halde uzun süredir, sessiz bir kavga halinde geçmektedir. Arada duraklamakla beraber, hiç bir zaman bu durum değişmiş değil. Ben, artık bu derdin kaynağına kadar gitmek gerektiğini anladım. Belki aşkımızın anıtını yıkacağını söyleyeceksiniz. Ama benim yıkacağımı düşünebileceğiniz şey, ergeç kendiliğinden yıkılacak ve ikimizi birleştiren şeyler, bu yıkıntıların altında kalacak. Bana öyle geliyor ki, bir takım ham hayalleri süpürmek, meydanı temizlemekle, hakikat temeli üzerine daha sağlam, daha güzel bir şeyler kurabileceğiz.

Sevgili Christian, oniki yıldır ne kadar derin bir acı çektiğimi anlamış olacağınızı sanmıyorum. Bu acıların bir bölümünden, ben sorumluyum. Daha ilk günden sizin karşınızda, ger-

çeğe aykırı bir durumda bulunuyordum. Bunun için de ya size yalan söyleyecektim ya da hayal kırıklığına uğrayacaktım. Bakın neden... Fréhel Burnundaki ağustos gecesini hatırlıyor musunuz? Odama girdiğiniz ve benim aşığım olduğunuz o geceyi... O zaman, benim böyle bir şeyi istemediğimi anlamış mıydınız? Size kuvvetle söylemiştim bunu. Beni bundan esirgemeniz için yalvarmıştım. Utancımın elverdiği ölçüde. Bu maddi aşk, hele zina için yaratılmış bir kadın değilim.

Şüphesiz ki siz bunun, bilinen bir kadın taktiği olduğunu, kaçarken de yan gözle arkamdan gelip gelmediğinize baktığımı düşünmüştünüz. Oysa samimiydim, hazin bir şekilde, bütün benliğimle samimiydim. Sizi seviyordum; sizi beğeniyordum; ama kendimi size vermeği düşünmüyordum. Ne size ne de bir başkasına. Sizin yanınızda bir dost olarak kalmak ve elimden gelirse sizin için bir ilham kaynağı olmaktı dileğim. Siz bunu istemediniz, ben de boyun eğdim; çünkü karşı koyarsam, sizi kaybedeceğimden korkuyordum. Ama her ne kadar boyun eğmeğe çalıştımsa da elimden gelmedi; Christian, işte benim dramım bunun hissetmemdir. Şimdi, hâlâ ay ışığı dolan odamda o gece bana: «Mutlu musun?» diye soran sesinizi duyuyor gibi oluyorum.

Hayır, o anda, son derecede mutlu değildim. Kaygılıydım, ümitsizdim. Size kendimi vererek yaptığım fedakârlık karşısında, beni anlayacağınızı ummuştum. Ama anlamadınız: erkekleri benden çok iyi tanıyan kadınlar, bana yalan söylememi öğütlediler. «Böyle olduğunuz gibi görünmeniz, bir aşığın onuruna dokunur; bu o kadar kolay bir şey ki!» diyorlardı.

Evet, kolay değildi bu. Ama namusluca bir şey miydi? Sonra da uzun zaman geçerli miydi? İnanmıyorum.

Bu taklitçilik oyunu yavaş sinirlerimi sarstı, ruh sağlığımı bozdu, âdeta aklımı bozacak hale geldi. Öyle bir an geldi ki, tabiatın benden esirgediği hazleri tadan ve hiç bir günahı olmayan kadınları kıskanmaya, onlara kin beslemeğe başladım. İçimdeki bunalımı, size açmalıydım, ama cesaret edemedim. Peki, bugün nasıl yapabiliyorum bunu? Başka çıkar yol görmüyorum da ondan. Uzun zaman her şeyin düzeleceğini ummuştum. Olay-

ları suçladım. Kendi kendime: «İlk evliliğim, aşksız bir evlilik oldu, sonra da evlenme olmadan bir aşka sürüklendim» diyordum. İşte ancak mertçe bir aile hayatından sonradır ki size şimdi bu S.O.S.i çekebiliyorum. Bu, biraz geç oldu; tehlikesiz olmadığını da biliyorum; ama hiç olmazsa beni sessizlik içinde yaşamaktan kurtarıyor.

Sizi seviyorum Christian, yalnız sizi seviyorum. Benim durumumdaki trajik yanlardan biri de sizin olmam ve ümitsizce size bağlı kalmam. Tekrar ediyorum: sizi seviyorum, başka birini arayıp da ne yapacağım. Durumumu değiştirmem için bana sevişme ve şehvet konusunda ders vermeğe kalkanlara, asla buna kabiliyetim olmadığını söylerdim. Bununla beraber, evliliğimize, yarattığınız kahramanlardaki isteseydiniz, belki içimde biriken duyguları harekete geçirecek kadar ateşim yükselirdi. Sizin anladığımız anlamdaki evlilik hayatında, alışkanlığa dayanan, çapkınca bir taraf vardı ki, benim kanımı donduruyordu. Haksız olduğumu düşünüyorum. Dediğiniz gibi, normal bir kadın, kocasıyla sevişmeyi tabii karşılamalıydı. Bu, siz erkeklerin her akşam, şiirsiz, bunalımsız, güzellikten yoksun olarak yaptığınız gibi olsa bile. Ben böyleyim işte. Bütün ümitler öldükten sonra, size bunu söylemek daha iyi. Ama yalvarırım size, bunun için sevdiğiniz eksilmesin; çünkü ben, benim gibi bir kadının sevebileceği kadar, ihtirasla seviyorum sizi.»

14 Mayıs 1936. - Bu uğursuz mektubu postaya atar atmaz, yazdığıma pişman oldum! Bu mektubun kaybolup da, Christian'ın eline eline geçmemesini o kadar isterdim ki... Ama yine de... Bu sırrı ölünceye kadar saklayamazdım ya!

15 Mayıs 1936. - Edmée Larivière'den mektup aldım. Christian'ın kızını görmek için Voges'lara gittiğini yazıyor. Bu, tabii bir şey. Ama neden kendi bana yazmadı? Edmée, Christian, Paris'e dönmek üzere olduğunu da bildiriyor. Ne yazık ki mektubum, arkasından gidecek.

20 Mayıs 1936. - Christian'dan korkunç bir mektup aldım. Kendimi kahretmek için buraya kopya ediyorum.

Paris, 18 Mayıs 1936

«Ben de sizin kadar açık konuşacağım Claire. Mektubunuzu okurken üzüldüm, ama şaşmadım. Ne yazık ki sizi çoktan tanımış bulunuyorum. **Ne yazık ki** demem, sizi tanımış olduğum için değil. Size çok şey borçlu olduğumu biliyorum. Sizi beğenip sevmekle beraber, ilk gençliğinizde edindiğiniz, bu gün de kurtulmak elnizde olmayan yapmacıklı bir tutum yüzünden, en iyi niyetlerinizi değerden düşürdüğünüzü büyük bir kederle görmekteyim.

Dostlarınızdan çoğunun da, sizin düşündüğünüz gibi, siz, gerçek insan tarafları olan, duygulu ihtiras ve aşkla içi titreyen bir kadınsınız. Sofuca bir eğitim ve romantik bir öğretimle yanıltılmışsınız. Bu ikisi çelişik gibi görünür, ama değil. Çünkü ikisi de dikkatinizi, içinize çevirmiş, biri, sizi, kendinizi küçük görmeğe, öteki de kendinizi saklamaya zorlamış gibi. Zekânız, dış dünyayı aydınlatacak yerde, kendi iç hareketlerinizi aydınlatmış; oysa bunların karanlıkta kalması gerekirdi. Bu yüzden, içgüdünüz de körleşmiş. Tabii bir kadının, sevgilisinin mutluluğu için kendini bırakarak, kendisinin de mutlu olacağı anda, siz kendi iç dünyanızı seyre dalıyor, içinizden kendi kendinize sesleniyor ve kasılıyordunuz. Siz, allahın yarattığı gibi olacak yerde, kitaplardan, şiirlerden «alınmış» bir benlikle yaşıyordunuz. Ama sizin kabahatiniz değil bu. Bu, sizi yetiştirenlerin suçu. Ama ne olursa olsun bu, hem sizin hem de sizi sevenlerin mutlu olmasını güçleştiriyor.

Çok katısınız Claire. Bunun farkında olduğunuzu sanmıyorum. Bazan da zalim oluyorsunuz. Dostunuz olan Edmée Larivière ailesini gücendirmek için elinizden geleni yaptınız. Bir ihtiyar kızın sabırlı merakıyla geçmişimi kurcaladınız ve sonunda, kendime olan güvenimi de yok edecek zehirli unsurları bulup ortaya çıkardınız. Kendinizi tahlil etmekten hoşlandığınıza göre, bana kötü bir haberi, bir düşmanca sözü, bir ihaneti ya da bir başarısızlığı nasıl söylediğinizin farkında mısınız? Bütün gün, ürkütücü bir kötülük perisi gibi etrafımda dönüp dursunuz. Âdeta o muammalı sessizliğinizin altında, bir kara haberiniz varmış gibi. İnsan her an, bir felâket olacakmış gibi bir kaygıya kapılıyor sizin yanınızda. Sonra, nihayet bir günün ak-

şamında fırtına patlak veriyor: «Size bunu söylemek istemezdim» diye başladıktan sonra «ama bilmeniz lâzım...» diye devam edersiniz. O anda benim içine düştüğüm sarsıntı karşısında nasıl sadistçe bir zevk aldığınızı görürdüm.

Yavaş yavaş sizdeki o merhametsiz acılık, benim eserlerimde de kendini göstermeğe başladı. Sizi tanıdığım zamanlar, aşkın, dostluğun güzelliğine inanıyordum. O zamanki eserlerimde, soyut olmakla beraber bir büyüklük vardı; bu soyuttu ama «şerefim»di benim; bundan başka üslubumun da. Bütün ağırlığınızla bana asılarak, beni yere çektiniz. Benim tanrılaştırdığım kadınları, önümde hiç utanç duymadan çırılçıplak soydunuz. Bana insafsızca bir berraklıkla onların vücutlarındaki ve ruhlarındaki kusurları gösterdiniz. Kahramanlarım sizinle temasa geçtikten sonra, daha keskin görüşlü oldular ama, güzelliklerinin özü olan ümidi kaybettiler. Bir zamanlar annenizi, her türlü coşkunluğu gülünçleştirdiği için yererdiniz. Ona benzemediğinizden emin misiniz Claire?

Bu insafsızca satırları okurken, tamamiyle hayali bir Claire'i tasvir ettiğimi yeminler ederek söyleyeceksiniz. Haksız da sayılmazsınız böyle yaparsanız. Çünkü sizin de büyüklüğünüz olduğunu biliyorum; bundan başka mektubunuzun sonunda da söylediğiniz gibi «sizin gibi bir kadının elinden geldiği kadar ihtirasla beni seviyorsunuz?» Ama beni bazı saatlerde seviyorsunuz; bazı saatlerde de nefret ediyorsunuz benden. İçinde çırpındığınız zavallılığınıza, bir sorumlu bulmak ihtiyacındasınız. İşte bunun için de size en yakın ben varım. Eskiden ilk kocanıza karşı için için duyduğunuz kini bu sefer bana aktarıyorsunuz. Böylece bana işkence ediyorsunuz; biribirimize işkence ediyoruz, diyeceğim.

Bütün bunların bir devası yok mu? Sizin hazin itirafınızı okuduğum şu anda ben buna cevap verecek durumda değilim. Bana öyle geliyor ki ikimiz de biribirimize, sükûnet bulacak ve kendimizi toparlayacak kadar vakit bırakmalıyız. Biribirimizi, bir az daha, namusluca düşünmek üzere yalnız bırakalım; sonra hangi noktada olduğumuzu görürüz.»

Beni altüst etti bu mektup. Tıpkı eskiden, Claude Parent'ın

mektubunu nasıl hakkettimse, bu o kadar acı o kadar sert mektubu da haketmiştim. Kendimi aldatmamış olmak için söylemeliyim ki, Christian'ın benim hakkımda böyle düşündüğünü biliyordum. Viviane tipinin tasvirinde, bunları sembolik olarak, ileri sürmüştü. Bu kadın, Merlin'in elinden Radiance'ın yüzüğünü aldığı zaman, onu da avucunun içine almış oluyordu. Çok ince fikirli olan Edmée Larivière, bu şekilde bana değinildiğini anlayarak: «Viviane az çok sizi andırıyor» dediği zaman, bunu Edmée'nin nezaketine yakıştıramamış ve Christian'ın haksızlık ettiğini düşünmüştüm. Gerçekte bu hem haklı hem de haksızdı. Bende de bu vefasız Vivianne'dan bir şeyler vardı; ama bir çok kadınlar için de bu böyledir. Küçüklüğümde bir azize olmayı düşünürdüm. Bayan Christian bende bulduğu zalimlikten, çocukken dilediğim azizeliğe geçmenin pek kolay olacağını düşündüğüm olur. Azizeler sert olurlar, ama sertlikleri en çok kendi nefislerine karşıdır. Acaba böyle bir yükselmeyi başaramaz mıydım? Christian'ın mektubunda ümit veren bir cümle var: **«Siz Claire, gerçekten duygulu ihtirasla ürperen, aşk için yaratılmış bir insansınız.»** Gerçekten?.. Eğer bütün o sonradan edindiğim davranışlar altında **gerçekten bir insan** kişiliği taşıyorsam henüz her şey kaybolmuş değildir, her şey kurtulabilir.

XLIII

CLAİRE'in mektubunu okuduktan sonra Christian, acaba boşanmanın en akıllıca - hatta tutulabilecek - yol olup olmadığını, üzülerek kendi kendine sormuştu. «Beni sevdiğini söylüyor» diye düşündü, «bir ayrılığı da istiyor gibi görünmüyor, ama bundan sonra beraberliğimiz nasıl olur? Ya hep bu itirafı söz konusu ederek bütün konuşmalarımızı zehir edeceğiz ya da hiç üstünde durmayarak, aramızdaki anlaşmazlığı büsbütün derinleştireceğiz. Felâket şuradaki, bana indirdiği bu darbeden sonra da seviyorum onu; bütün kusurlarına, bütün eksikliklerine rağmen onunla yaşamaktan, şu eski maceralarının bana verdiğinden çok zevk duyuyorum.» Bununla beraber Paris'de yalnız kalınca, birden bir yenilik ihtiyacı duydu.

O yıl Zak galerisinde açacağı bir sergi için yazarların ve artistlerin portresini yapan Vanda Necanin'e uzun zamandır poz vermek istiyordu. Bu genç rus kadının çizgilerini çok beğeniyordu. Bir kere ona: «Siz Greco'nun (1) gözüyle gören bir İngres'siniz (2» demişti. Gerçekten de Vanda'nın gölgelerinde ve çizgilerinde İngres'in keskinliğinin yanı sıra, figürleri az çok Greco gibi deforme ediyordu. «Bunu o, bir teknik olarak mı yapıyor yoksa böyle mi görüyor?» diye Christian kendi kendine sormuştu. Bu kadın enerjisi, canlılığı ve biraz da Fanny'yi hatırlatışıyla onu ilgilendiriyordu. Claire'den o mektubu aldığının ertesi günü, Vanda'ya telefon etti:

---

(1) İspanyol ressamı.

(2) 2 Fransız ressamı.

— «Halâ benim bir portremi yapmayı istiyor musunuz?» diye sordu.

— «Evet, tabii, niçin sordunuz?»

— «Bu sırada serbest kalabilirim de ondan. Kaç; seansta bulunmam lâzım?»

— «Üç ya da en çok dört.»

— «Yarın öğleden sonra başlayalım mı? Saat beşe doğru gelirim.»

— «Çok iyi olur. Çok sevinirim. Ümidimi kesmiştim.»

Montparnasse garı yakınlarında, Rennes sokağının yukarısında, bir avlu içindeki atelyede oturuyordu. Ev çirkin görünüşlüydü. Ama Christian atölyeye girince, bir tatlı rahatlık duymuştu. Sokağın gürültüsü duyulmuyordu buradan. İçerisi sade bir şekilde döşenmişti. Beyaz badanalı duvarlarda Cocteau'nun, Picasso'nun desenleri vardı. Açık mavi örtülü divan, her halde yatak işini de görüyordu. Bir pikap, yuvarlak bir masa. Şarkkâri meşin yastıklar. Bir çok şövalede başlanmış resimler. Duvarlarda tersine çevrilmiş tualler görülüyordu.

Vanda:

— «Rahatça modellik edebilir misiniz?» diye sordu. Bir yandan da kalemlerini hazırlıyordu.

Christian:

—«Poz verirken size bakarsam.» dedi.

— «Ne kadar naziksiniz!»

Gerçekten de Vanda'yı seyretmek zevk verirdi insana. Çalışırken kahverengi bir kadife pantalonla, çok açık kahverengi, sarı benekli bir gömlek giyiyordu. Saçları kısa kesilmişti. Narin olmakla beraber kuvvetli bir boynu, ileri doğru çıkık göğüsleri vardı.

— «Nasıl poz vermek istersiniz? Divana oturarak mı? Kitap, sigara ister misiniz?» diye Christian'a sordu.

— «Hayır, sizinle konuşmak daha çok hoşuma gider.»

Yalnız Christian konuştu, Vanda tamamile işine vermişti kendini. Arada bir, desenin nasıl olduğunu görmek için geriliyor, gözlerini kısıp, dilini çıkararak bakıyordu. Bir saat sonra kalemlerini şövalenin üstüne bıraktı:

— «Beş dakika dinlenin, tükendim» dedi.

— «Bakabilir miyim?»

Christian Vanda'nın yanına gelerek desene baktı. Kolunu, genç kadının omuzuna atmıştı. O da Christian'a hiç çekinmeden yaslandı. Eskiz, Christian'a hayret vermişti.

Christian:

— «Beni böyle mi görüyorsunuz? Kötü bir papaz hali var bu resimde. Ama desen güzel» dedi.

Vanda:

— «Kötü bir papazsınız!» dedi. «İyi bir koca mısınız bari?» diye sordu.

Seansın sonlarına doğru Claire'den söz ettiler.

— «Kimse sevmiyor onu. Ama ben savunuyorum daima. Eşine az rastlanır bir güzelliği var. Çok güzelliğin de, çok zenginlik gibi tehlikeleri var. Öylesine bir güç kazandırır ki bu, bir çeşit kaprisli çılgınlık yaratır.»

— «Karımın ne çılgın ne de kaprisli olduğunu sanıyorum.»

Birden karısını övmek gelmişti içinden. Sonra mektubu hatırlayarak keyfi kaçtı:

— «Çok efkârlıyım bu akşam. Yemeğe gelir misiniz benimle?»

— «Çok naziksiniz. Hem de düşündüğümden o kadar başka, o kadar sadesiniz ki. Sizin **«efkârlıyım»** diyebileceğinizi hiç aklımdan geçirmezdim.»

— «Neden?»

— «Bilmem. Böyle konuşacağınızı sanmazdım. Dramlarınızda kullanmazsınız böyle kelimeleri... Bu akşam sizinle beraber yemek yemek çok zevk verirdi bana. Ama siz burada yemeğe kalmalısınız. Çünkü, yemeğim var. Bu sıcakta fazla dayanamaz. Size hemen hazırlarım. Biftek, kızarmış patates, peynir. Nasıl sever misiniz bunları?»

— «Enfes.»

— «Peki öyleyse bir bardak da şarap.»

— «İşçilerin yemeklerine bayılırım!»

— «Biz de işçiyiz. Evde çalışan zenaatkârlar...»

Christian genç kadının arkasından, küçük mutfağa gitti.

İş görürken onu seyretmek hoşuna gitmişti. Fanny gibi, onun da şehvetli ve kuvvetli bir tarafı vardı. Elindeki kanlı et parçasıyla, bir koyunu parçaladıktan sonra, dudaklarını yalayan bir dişi parsı, ya da bir dişi arslanı andırıyordu.

— «Haydi haydi... Aşçı kadını öpmek yasak» dedi.

Ama Christian hoş bir et ve kızarmış patates kokusu içinde onu öptü. Vanda gülerek kendini bıraktı. Meşin yastıkların üstüne oturarak keyfli keyfli yemeklerini yediler. Genç kadın:

— «Durun, size bir de müzik ziyafeti çekeyim» dedi. «Bende Mussorsgki'nin çok güzel, ama az tanınmış plâkları var.»

— «Tamam. Yalnız ses çıkarmadan dinlememi isterseniz gelip yanıma oturun.»

Vanda gelip, Christian'ın ayaklarının dibine oturdu, dizlerine yaslandı. Christian genç kadının boynuna kolunu dolayarak, gömleğinin yırtmacından elini soktu; göğsünü okşamaya başladı.

— «Ah! Burada insan ne kadar iyi hissediyor kendini... Böyle, dünyayı unutarak, böylesine ilkel duygularla yaşamak ne güzel şey.»

— «O kadar ateşlenmeyin hemen!» dedi Vanda. «Ben de sizinle beraber bulunmaktan memnunum. Ama hayatımda başka bir erkek var. Seviyorum onu. Yalnız o var benim için... Tanırsınız, piyanist Rosenkranz.»

Christian, romantik bir sanatçı olan Rosenkranz'la birkaç kere karşılaşmıştı.

— «Çok istidatlı adam» dedi. «Yalnız onu sevecek yerde dinlemeli.»

Vanda kısa saçlarını sallayarak:

— «Biliyorum, çok iyi biliyorum» dedi. «Deli ediyor beni... ama bir şey gelmiyor elimden... Seviyorum onu. Bütün benliğimle. Can sıkıcı bir şey bu...»

— «Sık sık görüyor musunuz onu?»

— «İmkân buldukça... Çok seyahat ediyor... Sonra da bir sürü macerası olduğunu biliyorum. Hiç bir erkek onun kadar vefasızlık edemez...»

— «Peki neden öyleyse?»

— «İşte bunun için... Bana acı veriyor ve de yaşatıyor. Çünkü onun yanında bir can sıkıntısı duymuyorum... Çünkü büyük bir sanatçı... Ama o kadar kötü ki... Bana yapmadığı zulum kalmıyor... Hem de zevk için... Ama, yine de beni seviyor o da... Vakit buldukça...»

Christian, birden çok tabii bir erkek kıskançlığı duydu içinde. Genç kadını kendisiyle ilgilendirmek için, çalışmasından söz açtı:

— «Geçen akşam bir konu geldi aklıma. Öyle bir konu ki orijinal olduğu kadar bir çok şey söylemek imkânı da verecek. Yunan şiirlerinde, tanrılar, ölümlülere görünmek için, durmadan kadın ya da erkek şekline girerler. Ya bize görünmek için, bizim şeklimize girerlerse? Meselâ Afrodit siz, Jüpiter de ben oluverirse? Bunu düşünürken çok ilgi çekici şeyler olacağını seziyorum...»

Kadın buna hiç bir karşılık vermedi; kalkıp pikapa bir plâk koydu:

— «Rosenkranz'ın bir parçası. **Bir sergideki tablolar.**»

Christian hayal kırıklığına uğramıştı. Eğer bunu Claire'e söyleseydi kendisine ne fikirler verirdi. Daha söyler söylemez bu konuda bir çok sahneler tasarlardı, diye düşündü. «Dudaklarından da bir sürü oyun kişisi tamamile olmuş bitmiş halde dökülürdü... Ya da «karışık ve karanlık, iş yok» derdi. «Şimdi Claire'in açık sarı saçları, soluk yüzü, zümrüt yeşili gözleri gelmişti gözünün önüne. Plâk bittiği zaman derin derin içini çekti.

Vanda:

— «Ne kuvvetli eser değil mi?» diye sordu. «Ama siz pek keyifli görünmüyorsunuz.»

Bunları söyleyerek mırıldandı.

— «Sometimes I'm happy, and sometimes blue... My disposition all depends on you...» bu akşam **mavisiniz** değil mi?»

— «Dediğiniz gibi maviyim... Dinleyin beni... Bu akşam burada kalmama izin verirseniz o kadar nazikçe bir şey yapmış olursunuz ki. Siz çok hoşuma gidiyorsunuz. Üstelik de yalnızım.»

Vanda elini dostça Christian'ın elinin üstüne koyarak:

— «Hayır, olmaz. Yanlış birşey yapmış oluruz. Sakın buna öyle fazla bir önem verdiğimi sanmayın... Siz de hoşuma gitmiyor değilsiniz... aksine... Ama siz karınızı düşüneceksiniz, ben de sevgilimi... En iyisi bunu ikimiz de kendi köşemizde yapalım.»

Christian ayağa kalktı, genç kadın alnını uzatarak:

— «İyi geceler,» dedi. «Poz vermeğe geleceksiniz değil mi?»

Christian: «O da kendi düşüncesinin peşinde gidiyor... Hepimiz gibi...» dedi içinden. Birkaç dakika sonra çevik adımlarla Rennes sokağından biraz aşağıya indi. Hava serinlemişti. Gökte yıldızlar parlıyordu. Fréhel burnunu ve katır tırnaklarını eğen, enginden gelen rüzgârı hatırladı.

XLIV

LAİRE, mektubunun verdiği öfkeyle Christian'ın, kendisinden ayrılmaya karar vermesinden ve gidip bulutlar arasında kaybolan bir dağ tepesine sığınmasından korkmuştu. Ama böyle bir şey olmadı. Dönüş için kararlaştırdıkları gün yani iki ay sonra Paris'e geldiği zaman kocasını evde buldu. Sakin ve tatlı davranmak için kendi kendisine söz vermişti. Hiç bir yemin bu kadar çabuk unutulmamıştı. Sanki kocasına yaptığı itiraf, hayatlarını aydınlatacak yerde, büsbütün zehirlemekten başka bir şey yapmamıştı. Oniki yıldır kendisini zorlayan o iç baskıdan kurtulunca Claire'in dili çözülmüştü. Şimdi soluk almadan kafasına saplanan konuları anlatıp duruyordu. Christian, geceleri iyi saatte olanların karısına musallat olduklarını düşünmeğe başlamıştı. Bıkmadan, usanmadan hayatı boyunca uğradığı hayal kırıklıklarını sayıp döküyor bundan hastaca bir zevk duyuyordu... Çocukluk rüyaları... genç kızlık ümitleri... MUSSET -Verlaire... Claude Parent... Albert Larraque... kendisi...»

Christian bu kasvetli hikâyeleri dinlerken boğulacak gibi oluyordu.

Karısı:

— «Ah! O şey için evlendiğimiz akşamı bekleseydiniz!» diye tekrarlayınca:

— «Başka söyleyecek şey kalmadı ama Claire? Beni perişan ettiğinizin farkında değil misiniz?»

— «Kendimin de perişan olduğumu görmüyor musunuz?»

— «Kendi kendinizi hırpaladığınız doğru. Ama siz böyle kendinize eziyet etmekten zevk alıyorsunuz. Dikkat ettim;

uzun bir zamandır kendinize acı vermek sonra da sızlanmak için hiç bir fırsatı kaçırmaz oldunuz. Ne kötülük varsa, canınızı sıkacak ne olursa bunu hemen büyütüyorsunuz; başarılarımızı, mutluluklarımızı bir tarafa atıyorsunuz. Âdeta şehvet duyuyorsunuz ıstıraptan. Ben böyle değilim, bırakın da rahat yaşayayım.»

— «Sizin şu yersiz iyimserliğiniz bende yoksa kabahat benim mi?»

— «Benim yani? Ben mi istedim hayatlarımızı birleştirmeyi. Çok iyi biliyorsunuz ki evlenebilmemiz için siz boşanmaya zorlamış değilim. Sizi sevmekle beraber, evlenmekten ürküyordum. Yüz kere söyledim size bunu. Hakkım da vardı. Kendinizi bildiğiniz halde, neden beni buna zorladınız?»

— «Bu kadar katı yürekli olmayınız Christian; beni anlamaya çalışın. Ben bir erkeği bırakıp öteki erkeğe giden, zevk peşinde koşan bir kadın değildim. Sizi seviyordum. Sizinle olan maceramın ıstıraplı bir yanı vardı. Ama sevince yaklaşan bir ıstıraptı bu... İkimizin de ihanet içinde olduğumuzu düşünmediğim için, vicdan azabıyla kıskıvrak bağlandığımı hissetmiyordum... Sizinle evlenmekten «bilmediğim bir ışık» bekliyordum. Gerçekten çok kere sizinle yaşamak çok mutluluk vermiştir bana... Bir fikrimi benimsediğiniz, bunun sizin ruhunuzda çiçeklendiğini görmek, sonsuz bir gurur veriyordu bana. Dramlarınızdan öyleleri vardır ki bunu ben çocuğum sayabilirim... Beraberce yaratmıştık onu... Ne güzel şeydir bu...»

— «Evet Claire güzel şey, ama rica ederim her akşam onbin mısra halinde güçsüzlüklerinizi sayıp dökerek keyfimizi kaçırmayın...»

— «Bunu söylemek kolay geliyor size. Ama ben acı çekiyorum... Ömrünüzde benim gibi bunalım içinde çırpınan kadın görmediniz mi hiç?»

— «Hiç.»

— «Paola Biondi. Fanny de böyle söylemiş değillermiydi size?»

— «Hiç.»

— «Başkalarının hayatı söz konusu olduğu zaman şaşı-

lacak kadar kör ve iligsizsiniz. Fanny'yi yakından tanıyan bir kadın bana anlatmıştı ki...»

— «Claire! Ne kadar zalimcesine kötü olduğunuzu farketmiyor musunuz? Yalnız aşkımızı ayaklar altına almakla kalmıyor zavallı hatıralarımı da yıkmaya çalışıyorsunuz. Bu hatıraların beni mutlu kıldığına inanarak kendimi aldatıyorsam size ne bundan? Ne yazık ki kendinize acı çektirdiğiniz yetmiyormuş gibi, bana da azap vermekten şehvete benzer bir haz duymaktasınız... Sizi durmadan döven bir adamın karısı olsaydınız kötü muamele gördüğünüzü bilerek ve bunu söyleyerek mutlu olacaktınız.»

Her akşam yeniden tazelenen bu konuşma gittikçe sertleşiyordu. Christian'ın dediği gibi Claire bu kavgalardan, önüne durulmaz, korkunç bir zevk duyduğu ve kocasını da çileden çıkardığı için her akşam yeniden başlamaktan geri kalmıyordu. Uzun süre kocasının eserine saygı göstermişti. Şimdi kişiliğine dil uzatmaya başladı.

— «Kendi kendime soruyorum bazan» diyordu. «Kitaplarınızda samimi misiniz diye... Aşk üzerine yüce şeyler yazıyorsunuz ama; kendi yaşayışınızda, maddeci ve kaba bir aşk anlayışınız var. Zenginlikten nefret ettiğinizi söylüyorsunuz. Bu da doğru... Ama bulutların üstünde uçan periniz, ne hikmetse, yer yüzüne ayak basınca, güzel kitapların gölgesinde ve güzel bir kadının yanı başında «nefis kokularla dolu divan»lara uzanmaktan hoşlanır ve de bu güzel kadınlar, kanlı bir biftek parçası olmadığı zaman bal ve süt sunarlar ona...»

— «Öyle olsun. Peki ama ne kötülük var bunda. Şüphesiz Goethe'nin dehası yok bende. Ama benden daha yüce şeyler yazan Goethe, kişisel hayatında benden daha gerçekçiydi... Verlaine'e hayransınız... Hayatını okuyun. Ama bu, onun Verlaine olmasına engel değil. Tolstoy'a hayransınız değil mi? Karısının hatıralarını okuyun, sizden çok sızlanır.»

— «Bu da safi Tolstoy'un ya da Claire Ménétrier'nin haksız olduklarını göstermez.»

— «Elbette, ama sanatçıların insan olduklarını isbat etti... Bunların hayallerini, benzemelerini... Ama ne olursa ol-

sun; artık her gece, üçlere kadra tartışacak halim kalmadı Sabahları bitkin bir halde uyanıyorum. Çalışamaz oldum. Siz hastasınız Claire; beyniniz boşlukta dönüyor; sinirleriniz daima ayakta; gidip kendinizi bir doktora gösterin ve bırakın da rahat yaşayayım.»

Claire, birkaç doktora gitti. Sinir uzmanları, kendisinde iç salgı bezleri yetersizliği olduğunu söyleyerek bir çok hormon iğnesi yaptılar. Operatörler ameliyat olmasını sağlık verdiler. Dinlenme evi yöneten doktorlar da herkesten uzak yaşamanın iyiliklerini övdüler. Claire, doktor Moralles'la psikanaliz deneylerine girişti. Ama çabuk sızlanmaya başladı.

— «Bir türlü tedavi ilerlemiyor» dedi. «Gelecek seanstan sonra bırakacağım onu.»

Bu uzun tedavi süresince artık Christian her akşam yalnız sokağa çıkıyordu. Eski kadın arkadaşlarıyla buluştu. Çoktanberi ibadete kapatılmış olan mihrabın önünde yeniden mum ışıkları yakabildikleri için pek mutluydu bu kadınlar. Christian, Edmée Larivière'e:

— «Claire için kaygılanıyorum» dedi. «Onunla yaşamanın ne kadar güçleştiğini düşünemezsiniz. Etrafında olup bitenlerle tamamile ilgisiz... Bencil, acı, kararsız...»

— «Zavallı Christian» dedi Edmée. «Kim derdi sizinle yemeğe davet ettiğim bu şahane güzel, bir gün hayatı size zehir edecek diye?»

Christian:

— «Bununla beraber...» dedi.

— «Yo, hayır... **Bununla beraber**... filân yok... Eh, artık kendinizi kurtarın bu kadından... Claire gibi bir kadınla evlenilmez; şayet bir erkek böyle bir kadınla evlenmek talihsizliğine uğramışsa boşanır.»

— «Ben de düşündüm bunu; ama ondan vaz geçebileceğimi sanmıyorum.»

Edmée,âdeta öfkeyle yerinden sıçrayarak:

— «Anlaşılmaz şey bu erkekler!» diye bağırdı. «Ama ne olursa olsun, bu Viviane'ın eserinizi ve sağlığınızı yıkmasına

göz yummamalısınız. Öbür dünyadan geliyormuş gibi bir haliniz var.»

— «Cehennemden geliyorum da ondan... Ama sevgilim, götürmedim oraya.»

Edmée bir tenkitçinin Ménétrier için söylediği «Efsaneler yiyip bitirmiş bu yazarı «sözünü hatırladı. Sonra bu düşünceyi doğru bulmayarak Christian'a şefkatli ve anaca bir yakınlık gösterdi.

Bir süre sonra Ménétrier'nin hayatına hiç beklenmedik bir kadın girdi. Rolande Verrier di bu. Bunu gayet iyi niyetle, bir gün misafir gelen Sibylle, Claire'e haber verdi.

— «Ne kadar konik şey değil mi şekerim? Senin kocanla arayı bozan Rolande» sık sık Ménétrier ile görüyorlarmış?»

Claire yerinden sıçradı:

— «Ne! Christiane, Rolande'la mı buluşuyormuş?»

— «Bilmiyormuydun bunu? Atma!.. Öyleyse özür dilerim. biliyorsun sanıyordum. Çünkü saklamıyorlar. Geçen gün Hotel Meurice'e, Rolande'ı görmeğe gitmiştim; Christiane'ı orada gördüm. Kendi evindeymiş gibi yerleşmişti. Önünde kahvesi, halı ve kırmızı gülleriyle. **Merlin ve Vivianee'ın,** Dali'nin resimlendirdiği lüks bir baskısını getirmiş Rolande'a. Ah! görmeliydin Rolande'ın ona bundan parçalar okuyuşunu... Tıpkı Bossuet'nin **Oraisor Fun'dıre (1)** hecelediği gibi!.. Bunu da görecekmisiniz?»

— «Peki Christian, nasıl tanışmış Rolande'la?»

— «Çoktandır tanıyormuş onu... Eskiden Edmée Larivière'in evinde ve bende görmüştü.»

— «Yeniden nasıl buluşmuşlar?»

— «Hiç bir şey bilmiyorum bu konuda. Bana öyle geliyorki, şu bildiğimiz Rolande kendi arayıp bulmuştur onu»

Claire öfkeyle:

— «Sabrım tükenmeye başladı artık!» dedi. «Neden bu kadın peşime düşüyor böyle? Albert'den sonra şimdi de Christian'ı da mı elimden **almak istiyor yoksa?»**

---

(1) «Cenaze naaşları.»

— «Bak, dinle beni Claire. İnsaflı olmak lâzım... Rolande seni patrondan hiç bir zaman ayırmış değil. Patron ona kendi gitti; çünkü sen yarışı bıraktığını ilân etmiştin. Şairle bu işi nasıl kıvırdığını bilmiyorum. Ama benim en çok şaştığım, bu kadının hiç ihtiyarlamayışı... Sen de böylesin şekerim... Benim yüzümde şimdiden buruşukluklar başladı. İkiniz de çok güzel dayanıyorsunuz doğrusu.»

— «Ben mi? Yüzon yaşındayım ben» dedi.

İşin aslı şuydu. Roger Martin'den Claire'le Christian'ın aralarının iyi olmadığını öğrenen Rolande, Claire'e karşı ikinci bir zafer kazanmanın pek hoş bir şey olacağını düşünmüştü. Christian ünlü bir yazardı. Bunun için onu tanımış görünmekte bir sakınca yoktu. Vanda Necanin'de karşılaşma fırsatını buldu. Sonra Christian'ı Hotel Meurice'e davet etti. Başka zaman olsaydı Christian belki pek görünmek istemezdi. Ama Claire işkencesini arttırdığından beri, yeniden kendisine güven duymak ihtiyacındaydı. Rolande da kimsenin yapamayacağı kadar pöhpöhleyebilirdi onu.

— «**Sevgili** Christian» demişti. «Taparcasına seviyorum sizin kitaplarınızı, anlatışınızı dinlemek için sabırsızlıkla, sizin yanınızda olacağım anı bekledim... Cesaret edemedim; çünkü karınızdan çok korkuyordum... Evet, inanın ki Claire'den çok korkuyorum... Beni sevmez, evet hiç sevmez. Bunun için kızmış değilim ona. Zavallıcık, bir zaman bir erkeği elimden almaya kalktı, ama sonunda kendisi kaybetti... Bunun için kin besliyor bana... Tabii bir şey bu. Ama ne diye Claire'in sözünü ediyoruz şimdi. Beni ilgilendiren sizsiniz... Neler yazmayı düşünüyorsunuz? Hangi esere çalışıyorsunuz bu sırada?»

— «Bazı denemeler...»

— «Ne güzel fikir! Bayılırım **denemelere**... Ne üzerine? Anlatın bana... O kadar severim ki...»

Christian, kendisini bu kadar iyi niyetli dinlenen kadının cömertliğinden bol bol yararlanıyordu.

Claire, Bertie'nin geleceği hakkında görüşmek üzere Larraque taarfından gönderilen François Larivière'e Rolande'dan acı acı dert yandı:

— «Yarın, gidip kendisi hakkında ne düşündüğümü söyliyeceğim yüzüne.» diye bağırdı. «Neden mutluluğumu yok etmek için üstüme çullanıyor hep böyle? Canı istiyorsa Fransa'nın ve Polonya'nın bütün erkekleriyle düşüp kalksın; ama kocamı bana bıraksın!»

Larivière duraksayarak:

— «Beni dinleyin Claire.» dedi. Açık söylemek gerekirse size acıyamıyorum. Rolande kocalarınızı elinizden almış değil. Mutluluğunuzun üstüne «çullanan» biri varsa o kendinizsiniz. Ne bekliyordunuz? Vaktiyle, kendi ölçüsünde önemli bir adamın karısıydınız; soğukluğunuzla onu uzaklaştırdınız kendinizden. Kendisinden nefret ettiğinizi hissettirmeseydiniz sizden ayrılmazdı. Bugün bile halâ patron saygı ve hayranlıkla anar sizi.»

— «Ben de pişmanlık duymuyor değilim. Geçen akşam fransız - amerikan komitesinin yemeğinde yaptığı konuşmayı dinlerken, hem zekâsının kuvveti, hem de gözlerinin acaip güzelliği sarsmıştı beni.»

— «Evet Claire'ciğim. Şimdi bunların değerini biliyorsunuz; elinizden kaçırdınız da ondan. Benim bir öğütte bulunmama izin verir misiniz? İlk kocanızdan ayrıldıktan sonra, başka bir tipte olmakla beraber, yine de parlak durumda bulunan biriyle evlenmek talihine kavuşmuştunuz. Bütün kadınlar, Christian Ménétrier ile evlendiğiniz için size gıpta ediyorlardı. Onu bırakmayın onlara. Çünkü bu sefer de pişman olacaksınız.»

Claire François'ya doğru eğilerek gözlerinin içine baktı:

— «Bu söylediğiniz şeyi ben de durmadan tekrarlıyorum kendi kendime. Kendimi yenmek istiyorum, ama nasıl yapmalı bunu?»

— «Bunu ancak siz bilirsiniz. Bence insanlık dışı hülyaları bırakıp, sabırla, insanca bir mutluluk yaratmaya çalışmalısınız... Ne kadar karmaşık görünürse görünsün hayat çok sadedir... Bazan insan şöyle kuvvetli bir sopa indirme cesaretini göstermeli... Bu, kayığı devirebilir ama herşeyi kurtarabilir

de... Şuna hiç şüphe yok ki, sizin için kahramanca bir hamle yaparak, kendinizi bu hastalıktan kurtarmanın zamanı gelmiştir.»

Larivière gittikten sonra Claire derin bir düşünceye daldı. «Hakkı var» dedi kendi kendine. «Ben bir deliyim. Tanrı bana herşeyi verdi; ama ben her şeyi berbat ettim. Kurtarılabilecek şeyleri kurtarmak lâzım. Marolles'un **«kendi kendini yıkma mekanizması»** dediği **şeyden kendimi kurtarmalıyım.** Kendimin en büyük düşmanı yine benim. Ama canıma tak dedi artık... O kadar sevdiğim, beğendiğim Christian'ı, Rolande gibi bir kadın için bırakmayacağım.»

Şimdi, âdeta bir sarhoşluktan ayılmışçasına, çok berrak bir düşünüşle, büyük bir rahatlık ve soğukkanlılıkla, nasıl bir savaş plânı uygulamak gerektiğini araştırıyordu. «Her şeyden önce, benim yüzümden zavallı Christian'ın, içinde bulunduğu ruh halini düşünerek, beni kendisinden koparabilecek her hangi bir sitemde bulunmamalıyım. Belki de Paris'den uzaklaşmam, ciddi bir vicdan muhasebesi yapmam, dengemi bulduktan sonra, huzura kavuşmuş olarak onu yeniden elde etmem daha iyi olacak... Şüphesiz, buradan gitmek meydanı Rolande'a boş bırakmak olur. Eh! Olursa olsun!.. Döndükten sonra onu unutturmak bana düşer.»

Ertesi gün Christian'a, doktor Crès'nin, birkaç gün tam bir istirahata çekilmeyi sağlık verdiğini, bunun için güneye Vales - Cure'e gideceğini söyledi.

XLV

CLAİRE'in GÜNLÜĞÜ

4 ARALIK 1937. — Esterel dağında, yaya, uzun bir gezinti yaptım. Çamlar ve kayalar. Çıplak ve tertemiz dağ tepeleri. Benim başlıca kabahatim nedir? İnsanlardan, tabiatta bulunmayan bir mükemmellik istemek. Yapılacak şey bundan vaz geçmek cesaretini göstermek, başarısızlığı kabul etmek, sayfayı kapayıp yeniden başlamak... Yapabilecek miyim bunu? Sanmıyorum, umuyorum. Çünkü şimdi, kocamı kaybetmemeği büyük bir ihtirasla istiyorum. Rolande'ın, hiç olmazsa elimdeki varlığın değerini bana göstermek gibi bir yardımı olacak.

5 Aralık 1937. — Tanrım, bana sadelik ilham et. Tanrım beni iyi bir insan yap! Tanrım beni şu utandırıcı hep kendimi düşünme kaygısından kurtar. Tanrım bana çektiklerimi unuttur. Tanrım bana kendimde ve kendim için değil, sende ve senin için yaşama gücü ver. Beni kıran şeyleri dinleyecek, başkalarını kıran şeyleri söylemeyecek kadar sabır ver. Tanrım hemen yerimden kalkıp, senin yolunda yürümeğe hazır olduğumu hissediyorum. Bana el uzatmayacak mısın? Yol göstermeyecek misin bana? Günahımı biliyorum tanrım: kendimi beğenmişliğim. Çocukluğumdanberi çekiyorum bunun acısını. Bir kadından fazla bir şey olabileceğimi sanmıştım. Şimdi anlıyorum bir kadından fazla bir şey olmak için önce kadın olmak gerek. Eş ve ana olmayı kabul etmek gerek. Çalışacağım Tanrım, böyle olmaya çalışacağım. Söz veriyorum sana. Bugün, 5 Aralık 1937 günü, kendime ve sana karşı açıkça söz veriyorum bunun için.

Aynı gün akşam. — Sen, ey benim çok sevgili Verlaine'-im, seni yine eskisi gibi buraya getirdim. Eskiden rüyalarımı en iyi ifade eden nasıl sen isen, bugün de pişmanlıklarımı en iyi dile getiren sensin:

Sen ey huzurun, sevincin, mutluluğun tanrısı,
Sen ey huzurun, sevincin, mutluluğun tanrısı,
Biliyorsun benim bütün korkularımı, bilgisizliklerimi,

Biliyorsun bunları, bütün bunları.
Biliyorsun insanların en zavallısı olduğumu...
Biliyorsun bunları, bütün bunları.

Ama nem varsa sana adadım tanrım...

Miss Brinker: «Verlaine kötü bir adam» diyordu. Evet, sevgili Miss Brinker ben de kötü bir kadındım; ama ben de şimdi «eşsiz bir sevinçle göz yaşları içindeyim.» Onun gibi.

6 Aralık 1937. — Göğün altında ve yer yüzünde acaip tesadüfler var. Dün öğleden sonra azaplar içinde kıvranan kalbimden fışkıran bir dua yazmıştım. Bu akşam, Christian'ın buraya gelirken getirdiği «yeni deneme»lerinin ilk provalarını okudum. Karıştırırken gözüm şu sayfaya takıldı: «Bir duanın amacı eğer, bizim bütün düşüncelerimizi bilen bir yargıçtan kararını değiştirmesini istemek ise, bu, dine aykırı olur. Tanrıya ne öğretebiliriz ki? Eğer amacı, düşüncelerimizi, tanrının içimizdeki hayaline bağlamaksa o zaman etkili ve asil bir dua olur. Çünkü burada yargıç, sanığın içindedir. **Yargıç kendini, sanık yapmıştır; sanık da yargıç...**» Daha ötede de: **«Bir kuzunun ya da bir bâkirenin Zeus'e kurban edilmesi sihirbazca bir ayindi. Bugünkü benliğimi, ulaşmak istediğim benliğime kurban etmem ise bana kurtuluş yolunu açar. İdealimiz içimizdedir. İhtiraslarımızın olduğu gibi. İdealle gerçeğin kaynaşmasıdır ki bizi tam bir bütünlüğe ulaştırır. Bunun dışında karmakarışıklıktan, didinme ve çekişmeden, acıdan başka bir şey yoktur. Dua ederken, tanrıya dilediğimizi söylemekle, bunun bilincine ereriz; kendimizi değiştiririz; kendi duamızı kendimiz yerine getirmiş oluruz...»**

Bu akşam olağanüstü bir kesinlikle problemin çözüm yolunun bu olduğunu hissediyorum. İsa kendini kurban etti, başka birini değil. Her insanın feda edebileceği şey ihtiraslarıdır. Şu anda (sabahın ikisi) bu bana çok berrak olarak görünüyor; coşkun bir heyecan veriyor bana ve de sükuna erdiriyor. Uyandığım zaman ne düşüneceğim acaba?

8 Aralık 1937. — Güzel bir sabah. Körfezde deniz uçakları dolaşıyor. Uğultulu, ışık saçan onlar. Penceremden, aşı boyası ve pembe bir taşra köşkünün duvarları görünüyor. Zeytin ağaçlarının yeşil yaprakları parlıyor güneşte. Christian'ın mektubu canımı sıktı. Tamamile «Rolandlaşmış» buldum onu. Ne kadar da saf ve zayıf şeyler şu erkekler! Dün, dua, ve fedakârlık üzerine beni heyecanlar içinde bırakan Christian'a hayran olmuştum. Sonra aynı Christian, bize manevi bir yaşama ideali sağlık verdikten sonra, yazı masasından kalkarak, kolaylıkla kendini veren ve onu pöhpöhleyen bir kadına koşabiliyor. Acıklı bir çelişki. Miss Brinker, sofu bir ahlâkı savunurdu, ama temiz insandı hiç olmazsa. Bazı yazarlar, yaşayışlarında hayasızca davranma hakkını istiyor, sonra da içine yuvarlandıkları ihtirasların üstünde kanat açmaya kalkıyorlar. Annemin dediği gibi ekmeğin üstündeki reçeli yalayıp da ekmeği atmak olmaz... Bununla beraber, gerçek fedakârlık, kocamı bütün tutarsızlıklarıyla kabul etmekte ve onu olduğu gibi sevmekte. Ama içimden bir ses itiraz ediyor: «Neden bütün fedakârlıkları ben yapacak mışım? Neden o da daha iyi bir insan olmanın yollarını araştırmasın?» Ama şeytanın sesiydi bu ses. Christian'ın kurtuluşu ancak Christian'ın eseri olabilirdi. Claire'in kurtuluşu da ancak Claire'in elindeydi. **«Ödevinizi yerine getirin, sonrasını tanrılara bırakın».** Eğer Claire, hiç bir şey beklemeksizin, hiç bir ümide kapılmaksızın fedakârlık ederse, umduğundan fazlasını da elde edecektir.

10 Aralık 1937. — Golf otelindeki ünlü bir sinir hastalıkları uzmanıyla uzun uzadıya konuştu. Profesör Biac, otelin holinde kendisini bana tanıttı. Çünkü Schmitt'ler, Holmann'lar, doktor Crès de onun ahbabıydılar. Çok zeki ve çok iyi bir in-

san. Tabii uzun uzun ona bunalımlarımı anlattım. Büyük bir dürüstlükle bana:

— «Doktor doktor dolaşmayın» dedi. «Size hiç bir şey yapmak gelmez elimizden. Şarlatanların söylediklerinin aksine, hastalığınız iyi edilemez. Ama, milyonlarca kadının sizin durumunuzda olduğunu, bunlardan bir çoklarının hem kendilerini hem de kocalarını mutluluğa erdirdiklerini düşünün.»

Tuhaf şey; temyizi olmayan bu mahkûmiyet, içime bir rahatlık verdi. İçimde hiç bir şüphe kalmadan, Adanan Toprağa hiç bir zaman giremeyeceğimi bilsem, önümdeki bu aşılmaz demir parmaklığı sarsarak gücümü tüketmek istemezdim. Şu tepelerin ötesindeki engin ovada, o yasak sınırların dışında kalan toprakları sürer ekerdim.

12 Aralık 1937. — Saint - Mathieu'yü (1) okuyorum: **«Oruç tuttuğunuz zaman kederli bir yüz takınmayın; insanlara oruç tuttuklarını anlatmak için surat asan mürailer gibi. Size doğruyu söyleyeyim. Onlar mükâfatlarını da görürler. Ama sen, oruç tuttuğun zaman başına koku sür ve yüzünü yıka. Böylece insanlara oruç tuttuğunu gösterme; bunu yalnız tanrı bilsin; her şeyi bilen Tanrı sana bunun mükâfatını verecektir...»** İşte en büyük bilgelik buradaydı. Ben çok kere fedakârlıkta bulunmayı düşündüm. Ama mükâfatını da hemen elde etmek, kendisi için bu fedakârlığı yaptığım kimsenin bunu bilmesini istiyordum. Oysa bir fedakârlığın etkili olabilmesi için Tanrı'dan başka kimsenin bilmemesi gerekirdi.

Yine o gün. — Tek başıma burunda bir gezinti yaptım. Deniz ve gök inanılmayacak kadar güzeldi; Saint - Mathieu'nün sözlerinin etkisiyle derin bir heyecan içindeydim. Nihayet büyük bir hakikati anladım sanıyorum.

13 Aralık 1937. — Hava bozdu. Dışarı çıkamadım. **Jean - Christophe'u** (2) tekrar okudum. Bu romanı Edmée vermişti bana Sarrazac'dayken O vakit kitabı uzun ve ağır bulmuştum. Şimdi, güçlü ve inanç dolu bularak sevdim. Her yeri iyi değil;

(1) İsa'mn havarilerinden. (çev.)

(2) Romain Rolland'ın büyük romanı (çev.)

kişilerinin bazıları da gerçekten uzak. Ama genel anlamı gerçek. Sevmek ve inanmak gerek. Aziz profesör Biar, beraber çay içtiğimiz sırada:

— «Şimdi gidip yaşayın ve acı çekin» dedi.

— «Çok acı çektim» diye cevap verdim ona. «Duygu alanında ba arısızlıktan başarısızlığa yuvarlandım. Aşkta ve dostlukta hayal kırıklığına uğradım. Şehvet duygusunun esrarını çözemedim. Ama hep yıkılmaz bir ümit vardı içimde... Ta ki engeli kendimde olduğunu öğreninceye kadar...»

— «Kendinizi ümitten de kurtarmaya çalışın.»

14 Aralık 1937. — Ümit etmemek, büyük bir rahatlık ve huzur veriyor insana.

15 Aralık 1937. — Bu sabah Christian'dan nefis bir mektup aldım. Paris'den bıktığını, ben olmadan çalışamadığın, (Sevinç! Sevinç! Sevinç göz yaşları!» tasarıları üzerinde benimle konuşmak ihtiyacında olduğunu yazıyor. Sonunda da Noel'i geçirmek üzere buraya gelip gelemeyeceğini soruyor. Tabii şeytanın aklıma getirdiği ilk şey şu oldu: Rolande Varşova'ya gitmiş olmalı. Ama böyle değildi. Aynı gün Sibylle'den de bir mektup aldım. Sibylle, bunun aksini söylüyordu: «Güzel Rolande Billy - Villy'sinin yanına dönmeğe hiç de istekli görünmüyor». Bu kadar kısa bir zamanda imtihan geçirmem düşüncesi, kısa süren bir kaygı düşürdü içime. Hazır mıydım? Yeminimi tutabilecek miydim? Kendimi beğenmişlikten ve ümitten kurtulmuş olacak mıydım? **Christian'a gelmesini yazdım.**

22 Aralık 1937. — Noel'de Christian'ın da burada bulunuşu ne büyük mutluluk. Dün onu karşılamak için Saint - Raphael istasyonuna giderken, o kadar mutluydum ki. Trenden inen yabancılar arasında birden, o sevgili yüzü seçince dünyalar benim oldu. Ne iyi etmişiz de evlenmişiz. Evlenmeseydik, çoktan kaybetmiş olurdum onu. Artık, birlikte, biribirimizden hiç ayrılmadan ihtiyarlayacağız. **Burada onunla yalnız** kalınca buna, her zamankinden çok inandım. Onu çalışırken görmek, onunla çalışmak, ne büyük mutluluk. Dün akşam, birdenbire, içimden gelen bir haykırışla: «Sizi öyle seviyorum ki Christian!» dedim. Doğruydu bu.

23 Aralık 1937. — Kararlarıma sadık kaldım. Christian buraya geleli bir kere bile kavga etmedim. Fakat sanatçılar, hayatlarının acaip şekilde seyircisi. Bizim uzun süren anlaşmazlıklarımızdan **Ksantip** adlı bir eser çıkardı. Dün bazı parçalarını bana okudu. Bu tipi yaratırken, benden esinlenmiş olmasına üzüldüm tabii. - Kaldı ki Christian'ın piyesinde karmaşık ve bazı yanlarıyla da sevimli bir şeydi bu. Bunun yanı sıra Christian'ın yeni bir cephesini keşfettiğim için de zevk duydum. Bu güç anlaşılır filozofta, bu trajik şairde, büyük bir mizah yeteneği de var. Sokrat adı altında yarattığı tiple, Christian Ménétrier'nin eğlenceli bir karikatürünü çizmiş. Bu hicivli hikâyede Rolande'a da yer vermiş. Ama o, hayale kapılmadan, oldukça hoşgörürlükle ele almış onu.

— «Hayranlarınıza çok hayret verecek bir komedi yazmışsınız Christian» dedim.

— «E, zaman zaman hayranları böyle hayrete düşürmek lâzım. Özellikle düşmanları.»

Sonra benden tenkitlerimi ileri sürmemi, kendisine yeni fikirler vermemi istedi. Şüphesiz söyleyebileceğim çok şey vardı. Tarafsız olmaya çalıştım; bunun mükâfatını da gördüm. Christian birden, bütün o eski ihtirasıyla beni öptü:

— «Ne güzel şey seninle yaşamak!» dedi.

Nasıl da içimdeki kötü ruhları kovuverdi birden! Bana yeni bir benlik kazandırarak bir mucize yarattı. O hayali Ksantip'e, benim bütün kusurlarımı yükleyerek, beni kurtardı bundan.

25 Aralık 1937. — Hayatımın en mutlu Noel'lerinden biri. Asıl güçlük, Paris'e dönüp de başkalarına karıştığımız zaman da bu mükemmel ahengi sürdürebilmekte. Şimdi, sabır ve iyi niyet hazineleri biriktiriyorum ama, bunların tükeneceğini de biliyorum. Ama ne bahasına olursa olsun Christian'dan ayrılmak istemiyorum. Birlikte yaşayabilmemiz için herşeye katlanacağım.

XLVI

25 MART 1938. — Üç aydır bu defteri açmamıştım. Çünkü her şey yolunda gidiyordu, çünkü doktor Biar, günlük tutmamamı söylemişti:

— «İnsanın dertlerini, kinlerini not etmesi, bunları kökleştirir. Sonra kendi üzerinde düşünmek de sağlığa zararlı bir şeydir.»

Bunun üzerine kendimi, boyun eğmeğe alıştırmağa çalıştım ve irade egzersislerine başladım... Böyle şeyleri hiç düşünmemek... Hemen hemen başarmıştım bunu. Ne yazık ki beni hemencecik, iyi olmuş sanan Christian bir sevgili gibi davranmaya başladı bana karşı. Felâket. Bir kere daha içimdeki pişmanlık zenbereğini boşalttı. Yeniden, geceleri uykusuz geçirerek geçmişi düşünmeğe başladım: «Christian'a ilk evliliğimden önce rastlasaydım. Fréhel burnundayken ona her şeyi itiraf etseydim. O zaman belki...» İnsanın kendine karşı kazandığı zafer, düşüncelerinin bu yollara sapmasına engel olmasındadır; uzun zaman bunu yapabilmiştim. Birkaç gündür gücüm kalmadı. Birkaç kere boş ve haksız kavgalarla Christian'ı üzdüm. Dün akşam birden kızdı ve bana görülmemiş bir şiddetle çattı. Onu hiç bu kadar kaba ve benden bu kadar bıkkın görmemiştim.

— «Canın cehenneme!» diye bağırdı. «Mademki karılık etmeyeceksin bana ben de bir metres tutarım!»

Ben de:

— «Rolande yetmiyor mu?» diye cevap verdim. Büsbütün öfkelendi.

— «Ne hakla küçük görüyorsunuz Rolande'ı? Hiç olmaz-

sa o, tam bir insan... Hem sonra dünyada Rolande'la sizden başka kadın yok değil ya!»

— «Bu kadar pervasızlıkla konuşmaya utanmıyor musunuz Christian?» dedim.

Çok öfkelenmiştim. Ama içimden hak verdim ona; yavaş yavaş öyle sert hareket edişi, iyi bir etki yaptı üstümde. Aile hayatındaki kavgalar, atmosferdeki fırtınalar gibidir. Bulutları dağıtır; sona erdikleri zaman da hava daha hafiflemiş gibi gelir. Ama manevi tedavime yeniden başlamak gerekiyor.

26 Mart 1938. — Dünkü fırtınadan sonra kendime geldim. İşin tuhafı şu ki, Christian'a şehvet duygusuyla bağlı olmadığım halde, çok kıskanıyorum onu. Christian'ın, Vanda'nın, Rolande'ın hatta Edmée'nin yanına gitmesine katlanamıyorum. Neden acaba anlayamıyorum. Gururundan mı? Öyle sanıyorum. «Bir başka kadının, kocamla sıkı fıkı olduğunu söyleyerek övünmesini istemiyorum... Sonra da onlarla, benden yakışıksızca söz etmesinden korkuyorum.» Ama, beni daima övdüğünü de bilirsin. Yine de içimde kaygı var. Sonra da ona büyük bir ihtirasla bağlıyım. Kaybetmek istemiyorum. Peki ama bu sağlam fikirlere gelmek için neden böyle hırpalanmak ihtiyacındayım? Ne kadar kuvvetle söz vermiştim kendi kendime...

27 Mart 1938. — Yoksa canım dayak yemek mi istiyor?..

2 Mayıs 1938. — Büyük bir ilerleme var. Çok mutlu bir ay geçirdik. Christian **Ksantip**'ine çalışıyor. Bana durmadan parçalar okuyor. İkimiz yalnız kaldığımız için pek mutluyuz. Bir zamanlar, perşembeleri kabul günü yapan ben değildim sanki! Şimdi onunla yalnız kalmaktan o kadar hoşlanıyorum ki Pek yeni ve önemli bir olay da şu: Christian artık «bütün o bayanları» aramıyor.

10 Mayıs 1938. — İnsan çabucak sevinmemeli. Şimdi de kuvvetli ve alışılmamış bir izlenimin oyuncağı oldum... Aldatıcıymış iyi niyet... Dün Albert telefon ederek, Bertie'nin apandisitten ameliyat olacağını bildirdi. Oğlumu görmek için Gabriel caddesindeki eve gittim. Kalkmak üzereyken Albert geldi. Bana karşı çok kibarca davrandı. Benim olan bu evi görünce acaip bir acı duydum içimde. Tam bir fransız burjuva kadını

gibi mala düştüm. Christian'ı, ilk Kocama tercih ettiğime şüphe yok. Ama kitaplığımı, mobilyalarımı bıraktığıma üzülüyorum. Yaşlandıkça eşyaya, eve önem verir olduğumu farkettim. Doktor Marolles bir gün bana, benim gibi kadınların elmasa çok düşkün olduklarını söylemişti. Ama yalnız elmasları değil; değerli kitapları, kürkleri de seviyorum. Gözümde eşya da âdeta birer insanmış gibi önem kazanmaya başlıyor. Eşya, insanı hayal kırıklığına uğratmıyor. Kendilerinden beklenen zevki veriyor... Yaya olarak Gabriel caddesinden, Champs-Elysée'ye gelirken düşünüyordum bunları. Yolda, bir deniz erinin genç bir kıza sarılıp öptüğünü gördüm. Birden, onsekiz yaşımdayken, Miss Brinker'in yanında, Paris'de gördüklerimin verdiği sarsıntıyı hatırladım. «Ne duyuyorlar ki bunlar? Nasıl bir istek, nasıl bir ümit buluyorlar bunda?» Bir an, içimde büyük bir acılık hissettim. «Bilinmeyen bir şeyi bekliyorum» diye düşünürdüm Sarrazac'da. Halâ bekliyorum. Daha doğrusu beklemiyorum. Ben hiç bir şey bilemeyen bir insanım.

11 Mayıs 1938. — Doktor Biaz'a Thianges'lardaki bir yemekte rastladım. Ona bu hazin gençlik hatıralarımı anlattım.

— «Anlamadığım şey, bu kadar büyük bir pişmanlık duymuş olmanızdır» dedi. «Ne diye hiç bir zaman gerçekten istemediğiniz şeyler için ağlıyorsunuz? Daha ilk gençlikte, kendini sadece şairce hülyalarla açığa vuran bir içgüdü, kuvvetli bir içgüdü değildir.»

Yeniden bana ,bu sefer daha kuvvetle, günlük tutmamamı söyledi. Deneyeceğim... Bertie, bu sabah ameliyat oldu. Her şey yolunda.

1 Ekim 1938. — Sözümü beş ay tuttum. Öyle heyecanlı günler geçirdik ki her fransız, kendi zavallı kişisel hayatını pek az düşündü. Savaş yanıbaşımızdan geçti. Büsbütün kurtulduk mu acaba? Bilmiyorum. Bu kriz esnasında olduğu kadar hiç bir zaman Fransa'yı bu kadar derin bir aşkla sevdiğimi anlamamıştım. Bu bunalım günlerinde sık sık babamı düşünmüştüm. Zavallı babacığım. Onu ne kadar da kötü tanımıştım! Sonra da tanımak için o kadar az çaba göstermiştim ki. Bununla beraber, karakterimin iyi taraflarını ona borçluyum. Şimdi, 14

temmuz 1914 günü, onunla birlikte yürüyerek köye gidişimizi hatırlıyorum. O, gurur içindeydi, ben de sıcak bir şeyler duyuyordum içimde. Onu bunu söylemek istedim, ama söyleyemedim. Söyleyebilseydim buna o kadar sevinirdi ki. «Bir gün söylerim» demiştim. Ne yazık ki iki ay sonra ölmüştü.

Bu defteri tekrar açtığıma göre yeniden durumumu gözden geçirmeliyim. Geçen yıl, Noel'de Vales - Cure'dayken, kendi kendime ettiğim yeminleri tekrar okudum. Tuttum mu bu yeminleri? Bütünüyle ele alırsam buna «evet» diye cevap verebilirim. Arada şüphesiz bazı düşmeler oldu. Ama artık Christian'ın hayatını çekilmez bir hale getirmekten vaz geçtim. Hatta ona, mutluluk vermiş olduğumu bile sanıyorum. Çok kere bunu o da söyledi. Bütün dostları da kendisini değişmiş buluyorlar.

Bazan kendi kendime soruyorum: «Bu düzelme nasıl oldu?» diye. Mademki kendime hâkim olabiliyormuşum, neden bunu daha önceden yapmadım? Bu sorulara cevap bulamıyorum. Öyle görünüyor ki, büyük değişmeler, nitelikleri gereği birdenbire meydana geliyor. Söz konusu olan nedir? Bir karar. Bir gün insan bu kararı veriyor ve her şey söylenmiş oluyor. Şüphesiz ki bu ışığa kavuşma anına insan, uzun uzun denemelerden sonra ulaşabiliyor.

Başka faktörler de rol oynadı bunda. Olaylar, memleketimin karşılaştığı tehlikeler karşısında duyduğum korkular da kendi derdime kapanıp, mızmızca sızlanmama engel oldu. Christian'ın 1938 yılının ilk altı ayını vererek yazdığı **Ksantip**, beni hem eğlendirdi hem de kurtardı. Bu, «ihtirasların sanat yolundan arınması» olmuştu. Bu eski bir hikâyedir, ama doğrudur. Sonra, Valeseure'de, Bertie'yle de daha yakından ilgilenmeğe yemin etmiştim. Oğlumun da üzerimde çok iyi etkisi oldu. Çok iyi bir çocuk. Hiç de zengin çocuğuna benzemeyen, benim o yaşta olduğum gibi heyecanlı ve idealist. Onunla bir arada yaşayınca, onaltı yaşındayken, insanın sonradan yanlış ya da aşırı saydığı bir çok şeye inanmasının tabii olduğunu öğrendim. Yalnız tabii değil. Kutsal, zorunlu bir şey olduğunu da... Yanlış olan ebediyen, bir delikanlı olarak kalmayı iste-

mekte. Bundan sonra dünyayı olduğu gibi kabul ederek yaşamaya karar verdim. Hayal ettiğim gibi değil. Belki bu da «Adanan Toprak»a girmesinin başka bir yoludur.

3 Eylül 1939 pazar. - Bu gün savaşa girdik! Bu durumu bilenlerin (Albert, Roger Martin) dedikleri gibi, hazırlıklı olmayışımız yüzünden, daha da korkunç bir şey. Albert, seferberliğin, sağduyuya aykırı bir şekilde yapıldığını, en iyi işçilerini askere aldıklarını, bu yüzden orduya daha az uçak ve tank verebileceğini söylüyor. Ama o hâlâ kendimizi toparlayacağımıza ve savaşı kazanacağımıza inandığı için, Roger'den daha iyimser. Roger buna inanmıyor. Sevgili Bertie'ciğim, yaşının küçüklüğü yüzünden askere gidemeyişine fena halde içerliyor. Ama orduya alındığı gün, hazır olmak için havacılığa çalışmak istiyordu. Albert onun bu isteğini yerinde görerek bir pilot okuluna girmesine yardım etti. Ömründe gazetelerde yazı yazmamış olan François üç aydır **Figaro'**(1) da, Hitlerci doktrinlere karşı şiddetli ve güzel makaleler yazıyor. Şimdi, **Cermenler** adlı üç kitaplık büyük bir seriye başlamak istiyor.

Benim rolüm Christian'ınkinden ve Bertie'ninkinden daha hafif ama, Valeseure'deki yeminimi tuttum, Kocama iyi bir sevgi ve çalışma arkadaşı oldum. Şimdi, şanlı bir fedakârlık yapmaya kalktıkça başarısızlığa uğradığımı anlıyorum. Şanlı fedakârlık diye bir şey yok. Fedakârlığın özü gizli olmasında. Arada birkaç fırtına ve başkaldırmadan sonra Valescure'den geldiğimdenberi artık iç huzuruna ve mutluluğa kavuştum. Beni kendimden kurtaran tanrım, oğlumu ve Fransa'yı koru.

(1) Fransa'nın büyük gazetelerinden. (çev.)

XLVII

HAZİRAN 1940 günü, Christian Ménétrien, Varence sokağındaki evinden çıktıktan sonra, Tarım Bakanlığının duvarında beyaz bir afiş gördü. Bu afişte, Paris'in açık şehir ilân edildiği, savunulmayacağı bildiriliyordu. Hemen eve dönerek Claire'e seslendi. Karısı da:

— «Radyodan duydum» dedi. «Korkunç şey... Buradan gitmeliyiz.»

— «Neden, kalmamız daha cesurca...» diyecekti Christian; Claire sözünü kesti.

— «Olmaz Christian. Tamamile saçma bir cesaret olur bu. Sizin **Figaro**'daki yazılarınızdan sonra Almanlar, sizi yakaladıkları gibi kurşuna dizerler.»

— «Cesaret ederler mi bunu?»

— «Elbette ederler. Hiç bir insanca duygu Hitler'i durdurabildi mi şimdiye kadar? Onun için yazdığımız şeylerden sonra... Paris'den uzaklaşmalıyız. Sarraac'a gidelim. İstediğimi kadar annemizin yanında kalırız.»

— «Olur mu diyorsunuz. Anneniz beni hiç sevmiyor.»

— «Sizi çok az tanıyor. Sizinle bir arada yaşar yaşamaz sevecektir. Büyük bir çalışma odanız olur orada. Orada, köşemizde, işlerin tekrar düzelmesini bekleriz; mutlaka düzelecektir de. Yalnız hemen yola çıkmalıyız. Almanlar buraya hızla gelebilirler.»

— «Ama arabamızı ordu için almışlardı.»

— «Larivière'e, ya da Roger'ye telefon ederim. Albert'in bana bir araa göndermek istemeyeceğiin sanmıyorum. Onun göndereceği arabayla sizi götürürüm.»

Christian, karısının sakin otoritesine hayran olmuştu. Tehlike karşısında hemen general Forgeaud'nun kızı oluveriyor ve komutayı eline alıyordu. Barkaç yere telefon etti. İki saat sonra, kocaman beyaz bir araba durmuştu kapıda. İhtiyar şoföre:

— «Siz misiniz Eugène? dedi. «Sizi tekrar gördüğüme memnun oldum.»

— «Teşekkür ederim. Bay Albert, arabanın savaş sonuna kadar elinizde kalabileceğini size söylememi istedi. Bay Lavirière bu akşam gelip sizi görecek. Yarın sabah, erkenden yola çıkarsınız iyi olur diyorlar. Yollar o kadar tıkanık olmaz.»

— «Teşekkür ederim Eugène, hayırlı işler...»

— «Hayırlı işler efendim, güle güle gidin...»

O günü, götürecekleri şeyleri seçmekle geçirdiler. Bu güç ve keder verici bir şey olmuştu onlar için. Claire kocasına:

— «Hangi kitapları ve kâğıtları götürmek istiyorsunuz söyleyin bana Christian?» diyordu. «İyi düşünün. Bir daha buraya dönmeyeceğimizi düşünerek yola çıkmalıyız.»

Evle araba arasında mekik dokudular. Bir şeyi götürmeye karar verdikleri zaman başka bir şeyi unuttuklarını görüyor, bunu değerli görerek ilkini feda ediyorlardı.

— «Ne güzel güneşli bir gün... Dünya yıkılıyor... Paris şimdiye kadar hiç böyle güzel olmamıştı...»

Evin bahçesinde kuşlar cıvıldaşıyordu. Kırmızı güller açılmıştı.

Claire:

— «Güllerini almanlara bırakmayacağım; yarın sabah hepsini toplayacağım» dedi.

Saat beşe doğru Bertie gelip annesine veda etti. Paris yakınlarındaki bir pilot okuluna girmişti. O akşam buradan ayrılıp Cognac'a gideceklerdi.

— «Bizi Cezayir'e göndereceklerı söyleniyor. Siz durumu nasıl görüyorsunuz anne? Babam iyi görmüyor. Mümkün olduğu kadar çok makinayı, mavnalara yükleyerek, nehir yolundan daha güvenilir yere gönderiyor. Orada bir fabrika kuracakmış.»

Larivière akşam üstü bazı haberler getirdi. Almanlar Ver-

non'da Seine'i geçmiş, iki kıyıdan ilerliyorlardı. Claire'le kocasına, daha fazla beklememelerini sağlık verdi.

— «Yolunuzun kesilmesi tehlikesi var. Size, arabaya ait kâğıtlarla bir de yol izni getirdim. Yoldaki bütün göç edenler arasında, jandarmalar bunu soramazlar belki. Ama ne olur ne olmaz yanınızda bulunması faydalı olur.»

Claire'le Christian o gece hiç uyumadılar, bir sürü kâğıt ve eski mektupları yaktılar. Claire:

— «Ama bana yazdığınız mektuplarla, **Viviane** ve **Merlin** müsveddesini kalbimin üstünde götüreceğim Christian.» dedi.

Birden aklına zavallı Claude Parent geldi. O da böyle, boşa çıkan bir zafer uğruna can verirken, Claire'in mektuplarını kalbinin üstünde götürmüştü. Claire şimdi, o yirmi yıllık günlüğün sayfalarını, bahçenin çimenleri üstünde yakıyordu. Sabah saat dörtte Claire:

— «Yola çıkalım!» dedi.

Tan yeri bir kelebek kanadındaki hafif pembe ve mavilere bürünerek ağarıyordu. Christian, bahçeye koşarak güllerini derdi; elleri kan içinde döndü.

— «Ne yaptınız sevgilim?» diye Claire sordu.

— «Bahçe makasını bulamadım... Elimle kopardım gülleri... Fidanlar, vermek istemeyerek bu hale koydular ellerimi!...»

— «Bu koca demeti nereye koyacaksınız? Arabada yer kalmadı.»

— «Kucağımda götürürüm.»

Paris'in üstüne acaip, kalın bir duman çökmüştü. Orléans kapısından çıkar çıkmaz, yolların başkentten kaçanlarla dolu olduğunu gördüler; insanlar nehir gibi akıyordu. Sarrazac'a ancak iki gün iki gecede gelebildiler. Yolda birkaç kere gamalı haçlı uçakların, makinalı tüfek ateşine uğradılar. Bu uçaklar, yolları dolduran kaçaklar arasında panik yaratmak için alçaktan uçarak ateş ediyordu. Daha Vierzon' geldikleri zaman Christian'ın gülleri solmuştu.

Sarrazac'da, Paris'den kaçan elli kişiyle karşılaştılar. Bayan Forgeaud komutayı eline almıştı; sükunetle evi idare ed·

yordu. Miss Brinker de emir subaylığı yapıyordu ona. Miss Brinker, hafifçe soğuk durmakla beraber, ikisi de Christian'ı iyi karşılamışlardı. İngiliz kadın, onyedi yıl geçtiği halde onu hâlâ tamamile affetmemişti. Claire'e:

— «E, nasıl geçti yolculuğunuz cicim?» diye sordu.

— «Korkunç bir şey! Fransa'nın istilâya uğradığını, mahvolduğunu görmek ne acı şey!»

— «Böyle söylemeyin Claire! İngiltere bu savaşı kazanacak...»

— «Ama nasıl yapacak bunu Missy? Ne ordunuz ne tankınız ne uçağınız var?»

— «Gereken herşeyi yapacağız. Başka türlü olmaz.»

Bayan Forgeaud durmadan kocasını anıyor, «zavallı Raoule, bir Marne meydan savaşını vermeden, yapılan bu çekilme için, sağ olsaydı kim bilir ne derdi?» diyordu.

Claire'e:

— «Size, Blaise'lerin odasını veriyorum» dedi. «İhtiyar halamız Bayan d'Hacquinville'i senin odana yerleştirdik.»

Böylece Claire, çocukluğunda kendisine heyecan vermiş olan büyük karyolada ilk defa yatmış oluyordu. O gece gözüne uyku girmedi. Kaygı içinde bütün vücudu titriyordu. Aklına yirmi yıl önce, bir şato mezarlığında yatanların, bir kılıçla ayrılan heykelleri ve kitabelerindeki mısralar hatırına geldi:

«Burada yatanlar kendilerini ayıranla birleşmişlerdir...»

Şu hatıralar da ne acaip şeyler! Yirmi yıldır bir kere bile aklından geçirmemişti bu mısraları... Ama şimdi hepsini birden hatırlayıverdi... Bu gece ne kadar da uzun sürmüştü!.. Ey, kadranı ışıklı duvar saati... Senden hiç ayrılmak istemiyorum... Savaş döneminin en acı şeylerinden biri de, insanın erkenden yatmak zorunda oluşu... Bu yatakta, Blaise'le Catherine sevişmişlerdi... Şimdi nerede acaba beş kızlarıyla bu zavallılar? Kim bilir hangi yolda? Belki de yollardaki izlere saplandıkça sallanan, içi makinalarla dolu bir kamyondalar... Bal ayları zamanında ne kadar genç güzeldiler. İşte ihtiyarladılar bile; yüz-

leri güldü mü hiç?... Benden daha az belki... Hayat ne boş şey... Bomboş ve kasvetli... Yanılmıyorsam Valéry söylemişti şunu: «Dünyanın sonu mu geldi? Tanrı öte yana dönerek: «kötü bir rüyaydı bütün bunlar. Benim gördüğüm kötü bir rüya» dedi... «Kötü bir rüya! Evet Tanrım... Çok kötü bir rüya! Valéry nerede? Rolande nerede?... Ya Albert?... Ya peki nerede o mutlu günlerimiz?... Evet mutluyduk bir zamanlar... Hem de çok mutlu. Evet çekilmez Claire... Değerini bilmedin sen o günlerin... Acaba almanları Loire üzerinde durdurabilecekler mi? Buraya kadar gelirlerse, kalamayız burada da... Christian mahvolur... Ama bütün Fransa'yı işgal edemezler her halde!..

Christian da hiç uyuyamamıştı. Ateşi olduğunu söyledi. Claire incecik, serin kollarıyla ona sarıldı.

— «Ama sahiden sevgilim, alnınız ateş gibi... Bir yeriniz ağrıyor mu?»

— «Evet, bir parça... Bakın ellerim nasıl şişmiş. Gülleri koparırken batan dikenler zehirlemiş olmalı...» dedi. Sonra sözlerine kederli bir sesle şunu ekledi:

— «Afrodit'in intikamı.»

BİTİŞ

KARISI İsabelle'le birlikte New-York'da yaşayan Bertrand Schmitt, 1944'de Colombiya üniversitesinde Profesör Wright'dan bir mektup aldı. Profesör, kendisiyle buluşmak istiyordu.

Profesör: «Her halde biliyorsunuz; fransız yazarı Christian Ménétrier'nin ölümünün üçüncü yıldönümü dolayısıyla, önümüzdeki ay Carnegie Hall'de, bir anma töreni yapılacak, Bayan Ludmilla Pitoeff şiirlerini, Charles Boyer de «yeni denemeleri»nden birini okuyacaklar. Metro Politan Opera'da Viviane ile Merlin'den bir sahneyi oynayacak. Beni, Ménétrier'nin eserlerini incelemiş olduğum için, bir konuşma yapmakla görevlendirdiler. Ama ne yazık ki kendisini yakından tanımış değilim. Sizin, onun arkadaşı olduğunuzu biliyorum. Onun hakkında sizinle konuşmama izin verirseniz, çok memnun olurum» diyordu.

Bertrand cevap vererek profesörü yemeğe davet etti. Profesör Wright beyaz saçlı bir adamdı ama, çok canlı bakışlı, heyecanlı bir insandı. Karşısındakini kendine bağlayan bir gülümseyişle konuşurdu hep. Fransızcayı çok doğru konuşuyordu; ama zaman zaman bir kelimeyi bulabilmek için duraklıyordu. Konuşmada bulunan İsabelle:

— «Neden kocama başvurdunuz? Bayan Ménétrier, Christian'ın ölümünden sonra Amerika'ya gelmişti. Şimdi New-York'da oturuyor. Size herkesten iyi o bilgi verebilir. Hem sonra, ona da danışmazsanız darılabilir» dedi.

— «Ama ben Bayan Ménétriet'yi sık sık görüyorum» dedi Profesör Wright. «Bu tören, onunla anlaşmaya varılarak hazırlandı. Hatta yanılmıyorsam, onun isteği üzerine daha fazla bilgi alabilmem için sizinle görüşmemi de o sağlık vermişti. Siz-

den, daha çok bayan Ménétrie üzerinde beni aydınlatmanızı rica edeceğim... Bana öyle geliyor ki Ménétrier ile çok iyi anlaşmış bir çift olarak yaşamışlardı. Konuşmamda, özellikle bu nokta üzerinde durmamı istiyor sanırım. Zevkle yapacağım bunu. Ama gerçeğe uymayan şeyler söylemek istemem. Bu kadının, Ménétrier'ye çok iyi bir eş ve yardımcı olduğu doğru mu?»

Bertrand:

— «Evet,» dedi.

İsabelle ise:

— «Hayır» dedi.

İkisi de bir anda cevap vermişlerdi. Profesör Wright hayretle yüzlerine baktı:

— «İşler çatallaştı!» dedi.

Bertrand ise şöyle cevap verdi:

— «Karımla ikimizin aynı soruya cevap vermiş olduğumuzu sanmıyorum. Karım «hayır» derken, Ménétrier'lerin bütün yaşayışlarını düşünüyordu her halde... Ben ise «evet» derken evliliklerinin son yıllarını düşünmüştüm.

İsabelle:

— «Biraz tarih incelemesi yapmak lâzım. Profesör Wright, Claire Ménétrier'nin hayat hikâyesini biliyor mu acaba?»

— «Ana çigileriyle, evet Bayan Schmitt, **maiden name** (1) in Claire Forgeaud olduğunu, Marne savaşında ölen bir generalin kızı olduğunu, former husband (2) ının fransız Ford'u sayılan bir otomoil farikatörü olduğunu biliyorum, doğru mu?»

İsabelle:

— «Doğru» dedi. O zamanlar, Paris'de çok güzel bir kadın olarak tanınıyordu.

— «**Tanınıyordu** değil» diye Bertrand düzeltti. «Çok güzel kadındı, hâlâ da öyle.»

İsabelle:

— «Ayrıca çok akıllı bir kadın» diye devam etti. «Ama insanlara karşı son derecede soğuk... Çok az dostu vardı. Çoğal-

(1) Kızlık adı.

(2) İlk kocası. (çev.)

masını da istemiyordu. Düşmanları, daha doğrusu, kadınlar arasında düşmanları vardı. Bunlar hakkında çok ağır hükümler verir, hoşgörürlükle karşılamazdı.»

Bertrand:

— «Daha doğrusu böyle görülürdü. Onunla samimi olarak konuşma imtiyazını elde edenler, ateşli bir ruhu, Balzac'ın kadın kahramanlarındaki gibi, engin bir hayal gücü olduğunu anlarlardı. Hatta âdeta, bir çeşit deha sahibiydi diyebilirim onun için.»

İsabelle:

— «Daha ziyade bir çift güzel göz ve manalı bir gülüş karşısında heyecanlanan erkeklerin düşüncesiydi bu. Daha ince fikirli olan kadınlar...»

— «Yahut da kıskanç.» dedi Bertrand.

— «...Bu zekânın, en basit duyguları bilmemesi yüzünden gücünü kaybettiğini düşünürler» diyerek İsabelle sözünü tamamladı. «Ana sevgisine de, evlât sevgisine de, kısacası sevgiye yabancı olan bir kadın, bir şaire nasıl ilham verir? Yani Claire, birbiri ardından iki kocasını da bıktırmıştı. Albert Larraque onunla kısa bir süre yaşadıktan sonra, eskiden metresi olan bir kadına döndü. Christian, on yıllık evlilik hayatından sonra, daldan dala konmaya başladı.»

İsabelle'in ateşli sözleri karşısında hayrete düşen profesör Wright:

— «Doğru mu?» diye sordu.

— «Yarı yarıya doğru» diye Bertrand cevap verdi. «Bunun da isbatı şu ki: Ménétrier, karımın dediği gibi daldan dala konduktan sonra, daima dönüp dolaşıp aile yuvasına gelmişti. Bundan başka bir kanıt da, aile gergeçten felâkete uğradığı zaman Claire, cesaretle hareket etmesini bilmiş kocasına bağlılığını göstermiş ve konuşmamızın başında söylediğiniz gibi, hayran olunacak bir insan olduğunu ortaya koymuştur.»

Bu sefer Profesör İsabelle'e:

— «Doğru mu?» diye sordu.

— «Tamamile doğru. Gerçeği söylemek olmak için şunu da söylemeliyim ki 1938 den sonra Claire. her vait başarılı olma-

makla beraber, kendini değiştirmek için göze çarpan bir çaba göstermişti. Asık yüzlülüğünü azalttı, daha insanca davrandı ve savaş patlak verdiği sırada bütün dostlarının dediğine göre Ménétrier ailesinin hayatı çok daha iyi bir yola girmişti.»

Bertarnd: —

— «Bu savaş Christian'ı derinden heyecanlandırmıştı. Bir çok fransız yazarı çeşitli politik sebeplerle 1939 da eyleme atılmaktan çekindiği halde, Ménétrier, **Figaro**'da nazilik ile faşistliğe karşı çok şiddetli ve kanımca, çok güzel makaleler yazdı. Bundan başka, **Cermenler** adlı büyük bir Üçlü'ye başlamıştı. Yazık ki yarım kaldı. Gülünç olmadan bu eserin, Eşil'in **«Persler»**'i çapında olduğunu söyleyebilirim.»

Profesör de:

— «Ben de böyle düşünüyorum» dedi.

— «Bu davranışın sonucunun ne olacağını kestirmek güç bir şey değil» dedi Bertrand. «Almanlar, 1940 da, Paris üzerine yürüdükleri zaman radyolarla hergün Ménétrier'yi halk düşmanı ilân ederek, ölümle tehdit ediyorlardı. Bunun için Paris'de kalamadı. Aile öne Sarrazac'a gitti. Ama Sarrazac, alman işgali altındaki bölgede ulunuyordu. Bunun için Ménétrier'ler İspanya'ya kaçmak zorunda kaldılar. Burada Fas'a geçtiler. Karım onları orada görmüştü.»

Profesör Wright:

— «Neden Amerika'ya gelmediler? Ménétrier'nin burada dostları vardı. Onu misafir etmekle hem sevinç hem de övünç duyardık.» dedi.

— «Çünkü Christian çok hastaydı» diye Bertrand açıkladı. «Hastalığının acaip hikâyesini biliyor musunuz? Şayet Ménetrier, bir Christian efsanesi yaratmak isteseydi, bundan daha şaircesini düşünemezdi. Kırmızı güllere bayıldığını biliyor musunuz bilmem. Paris'deki evlerinden ayrılırken, bahçesindeki bütün gülleri toplamak istemişti. Bu sırada, eline derince bir diken batıyor, Bozgun ve kaçış heyecanı içinde bu önemsiz olayın üstünde durmuyor; fakat daha Sarrazac'dayken, eli şişerek ağrımaya başlıyor. İspanya'da şiş ve iltihap koluna yayılıyor. Bir aralık kolunun kesilmesi tehlikesinden korkuluyor. Kitapla-

rını seven madritli bir genç operatör onu kurtarıyor. Fakat bu iltihap sonunda bir kan hastalığı meydana geliyor. Kanda, akyuvarların çoğalıvermesi, son aylarda Christian'ı çökertiyor, bitkin hale getiriyor. 1940 Aralık ayında, Fas'da, Kazablanka'da yaşıyordu. İşte karım kendisini bu sırada orada görmüştü.»

İsabelle:

— «Yüzü bir ölü yüzü gibi sapsarıydı» diye anlatmaya başladı. «Korkunç derecede zayıflamıştı. Öleceğini anlamıştı; hem acı bir alay hem de insanın yüreğini parçalayan bir boyun eğişle, son günlerini yaşadığını söylüyordu. O günlerde Claire'in davranışı ancak «yüce» kelimesiyle anlatılabilir, Paris bankalarındaki paralarına almanlar elkoymuşlardı. Christin'ın Amerika'dan alacağı bazı telif hakları vardı. Ama formaliteler yüzünden her ay ellerine pek az bir şey geçiyordu. Kazablanka'da yoksulca bir otel odasına sığınmışlardı. Claire yemeklerini çok kere bir gaz ocağında pişiriyordu. Çünkü lokantalar onlara göre çok pahalıydı. Bir gün onun, şu halini görerek son derecede üzülmüştüm: Claire bir gün, binbir güçlükle, ve çok pahalıya ele geçirdiği iki yumurtayı kırarken, beceriksizlik ederek yarısını yere dökmüştü. Gözleri yaş içinde: «Aman yarabbi, ne felâket!» diye bağırdı. «Bana yemek pişirmesini hiç öğretmediler... Elim titredi ve...»

Hastaneye gitmeyi hiç istemeyen Christian'a o otel odası içinde bakıyordu. Gösterişsiz, sızlanmadan, hiç gevşeklik göstermeden yapıyordu bu işi. Demin konuşurken belki, biraz sert göründüm size. Gerçekten de refah günlerindeki Claire Larraque'la, Claire Ménétrier'ye karşı verdiğim hükümlerde sertimdir. Ama şunu söylemeliyim ki, felâket onu değiştirdi. Ve Claire bunu şahane bir asillikle kabul etti.»

Profesör Wright da:

— «Kazablanka için söylediklerinizi New-York için de doğru. Bilmem Bayan Ménétrier'nin West-End caddesinde oturduğu küçük odayı gördünüz mü? Eski bir evde oturuyor. Eşyası kötü. Konfor diye bir şey yok. Sabahta nakşama kadar, bir kitapçı dükkânında tezgâhtar olarak çalışıyor; ama en kü-

çük bir şikâyette bulunmuyor. Bütün lüksü, kocasının kitaplarının güzel baskılarını almak ve Christian'ın resminin önüne her gün taze kırmızı güller koymak.»

— «Bunu biz de biliyoruz» dedi İsabelle. «Zaman zaman kendisini görmeğe gideriz. Çok kere, çiçek pazarına beraber gittiğimiz olur.»

— «Peki öyleyse Bayan Schmitt, bana bana anlattığınız gibi bir kadınsa, onun bu halini nasıl açıklıyorsunuz?» diye Profesör Wright sordu.

İsabelle:

— «Belki bütün insanlar felâket ve yoksuluk içinde daha iyi oluyorlar da ondan.»

Bertrand:

— «Hayır İsabelle!» dedi. «Siz de benim gibi, bugün içinde bulunduğumuz felâket içinde, birçok kimselerin kötümserliği arttığını gördünüz. Kinleri, düşmanlıkları hatta zalimlikleri meydana çıktı. Gerçek şu ki, felâket, asil ruhların asilliklerinin belirmesine yol açıyor. Bence Claire'in karakteri, bazı azizelerinkine benziyor. Onların ruhu ancak, oruçta ve kanaatkârlıkta huzura kavuşur. Büyüklüğe, fedakârlığa, inanmaya ve hayran olmaya ihtiyacı vardır onun. Şunu kabul etmek gerekir ki Profesör Wright, biz erkekler çok kere, kadınların hayranlığa karşı duydukları susuzluğu gideremeyiz.»

İsabelle:

— «Doğru» dedi.

— «Claire, Christian'ı hayalinde yarattığı bir şair tipi olarak sevmişti. Şehvet arayan Christian'a, bu genç kızlık hülyasına benzemediği için sitem ediyordu. Ama Christian öldükten sonra, artık yalnız hayalinde yaşıyor Claire'in. Artık bu balmumundan ölü heykeline, istediği şekli veriyor; bu gölgeye, kendisi için aşkın dili olan tatlı ve lirik sözleri fısıldıyor. Yanı başında, bir erkek varken, kendine tapma derecesine varan bencilliği, bu adamın yalnız hatırası gönlünde yaşarken, bir ibadete dönüşmüş bulunuyor. **«Nihayet ebedilik onu kendi içinden değiştirdi.»** O şimdi Christian'a tapabilir.»

Profesör Wright:

— «Anlattıklarınıza bakılırsa, kendini tamamile ona vermesi için Ménétrier'nin ölümünü beklemiş değil...»

— «Haklısınız» diye Bertrand cevap verdi. «Dediğim gibi onda daima, bir büyüklük özlemi ve manevi bir yükseliş isteği vardı. Hatta herkesin kendisini duygusuz bir sosyete kadını olarak suçladığı günlerde bile, eminim ki küçüklüklerinden nefret ederdi. O yakıcı ve sisli şehirde adım adım ölüme yaklaşırken, büyük eserini tamamlamaya çalışan o dahi sanatçının yanı başında, nihayet kendisini, kendi ölçüsünde bir trajedi kahramanı olarak gördü. Hem de ateşli ve içten bir ihtirasla... Belki de rahat zamanlarında tatminsiz bir eş olmuştu...»

İsabelle şu sözle konuşmayı sona erdirdi:

— «Ama, eşsiz bir dul olarak kalacak.»

GÜVEN YAYINEVİ NEŞRİYATI

ŞAHESER ROMANLAR

Josephine 25
F. W. Kenyon (3. bası)

Sabah Yıldızı 15
A. J. Cronin (4. bası)

Harp ve Sulh 20
L. Tolstoy (6. bası)

Seni Sevmek Kaderim ... 25
S. Lewis (4. bası)

Silâhlara Veda 12,5
E. Hemingway (4. bası)

Notre Dame'in Kamburu 15
V. Hugo (4. bası)

Diriliş 15
L. Tolstoy (3. bası)

Cennet Yolu 20
J. Steinbeck (3. bası)

Kumsalda 17,5
N. Shute (3. bası)

La Bohem 12,5
H. Murger

Günahkâr Ruhlar 15
D. H. Lawrence (2. bası)

İklimler 12,5
A. Maurois (2. bası)

Erguvan Ağacı 17,5
A. J. Cronin (4. bası)

Kader Yolcuları 20
D. Du Maurier (2. bası)

Kalpazanlar 12,5
A. Gide

Sabah Şarkısı 12,5
T. Caldwell (2. bası)

Manon Lescaut 12,5
A. Prevost

Bir Acı Şarkı 15
A. J. Cronin (4. bası)

Şakayık 17,5
P. Buck (3. bası)

Inmaktan Öteye 15
E. Hemingway (2. bası)

Kazaklar 15
L. Tolstoy (2. bası)

Valse Davet 15
M. Drumes (2. bası)

Bir Gölgenin Ardından ... 12,5
F. W. Kenyon

Mübarek Toprak 12,5
P. Buck

Örümcek 12,5
H. Troyat

Varlık Yokluk 12,5
E. Hemingway

Büyük Ümitler 15
C. Dickens

Hacı Murat 12,5
L. Tolstoy

Şatodaki Kadın 15
A. Bronte

Aşk ve Ölüm 12,5
W. Faulkner

Aile Çevresi 12,5
A. Maurois

Germinal 15
E. Zola

Alev Alev 12,5
F. W. Kenyon

Kenar Mahalle 12,5
J. Steinbeck (2. bası)

Karşılarındaki rakamlar kitabın fiyatıdır. (Lira)

ŞAHESER ROMANLAR

EN BÜYÜK YAZARLARIN EN GÜZEL ESERLERİ

• ŞAHESER ROMANLAR dizisi yayınlanmaya başladığı günden beri okurlarına gerçekten değerli bir kitaplık kazandırdığını kıvançla söyleyebiliriz.

Bütün dünya edebiyatından en büyük yazarların en güzel eserlerini, tanınmış çevirmenlerimizin kaleminden, asıllarına en sadık bir çeviriyle, en temiz türkçeyle vermek amacıyla yayın hayatına atılan ŞAHESER ROMANLAR bugüne kadar bu yoldan ayrılmamıştır, bundan sonra da ayrılmıyacaktır. Böylece, dünün ve bugünün daima okunmaya, saklanmaya değer romanlarını bir araya toplarken bunların en ileri tekniklerle sunulmasına da büyük bir özen göstermiştir. ŞAHESER ROMANLAR bugün Türkiye'de gerek eserin değeri, gerekse kitabın baskı, cilt, kapak güzelliğiyle en başta gelen dizi olmuştur. Ayrıca, her eserin başında yazarı üzerine bir inceleme bulunması da ŞAHESER ROMANLAR'ın bir başka üstünlüğü olarak karşılanmıştır.

Okurlarımızdan gördüğümüz büyük ilgiye lâyık olmak düşüncesiyle gayretlerimizin daima artırdığımızı, bundan sonra da artıracağımızı belirtirken, bu başarımızın Türk okurlarının iyiye, güzele karşı gösterdiği takdirin bir eseri olduğunu da belirtmek isteriz.

• ŞAHESER ROMANLAR en kısa zamanda en çok bası yapmakla da bir rekor elde etmiştir. Bu arada birçok romanlarımızın ikinci ,üçüncü, dördüncü, hattâ beşinci basıları yapılmıştır. Arkadaki sayfalarda romanlarımızın henüz tükenmemiş olanları üzerine gerekli bilgileri bulacaksınız. Bunlardan kitaplığınızda bulunmayanları bir an önce sağlarsanız gerçekten dünya edebiyatının en büyük eserlerini bir araya toplayan bir kitaplık sahibi olursunuz.

GÜVEN
YAYINEVİ

LEV TOLSTOY

(1828 - 1910)

Dünya edebiyatının dehalarından biri olan bu büyük Rus romancısı insanları saadete kavuşturmak için çırpınmış, fakat kendisi bedbaht ölmüştür. Bu mustarip ruhun, ülkücü büyük yazarın en başta gelen romanlarını sunuyoruz:

HARP VE SULH

Çevirenler: V. Gültekin - S. Tiryakioğlu

Bu roman bütün dünyada en çok okunan romanlardan biridir, belki de en başta gelir. Çünkü orada, seven, sevilen insanların ıstırabı, harp ve sulh gibi dünyaya, acı ve saadet gibi hayata hâkim iki zıt kuvvet arasında çırpınışı vardır. «Harp ve Sulh» geniş bir çerçeve içinde işlenmiş bir hayat panoramasıdır.

6. bası - 20 L.

•

DİRİLİŞ

Çeviren : Samih Tiryakioğlu

Bu bir vicdan azabının hikâyesidir. Dmitriy genç, yakışıklı bir asilzadeydi. Güzel hizmetçi kız Katyuşanın karşısında yalnız ihtirasının emrini dinlemiş, vicdanının sesini duymamıştı. Yıllardan sonra Katyuşa karşısına bir suçlu olarak getirilince Nehlyudov acı hakikati gördü, bu zavallı kadının felâketine onu vaktiyle baştan çıkarmakla kendisinin yol açtığını anladı.

3. bası - 15 L.

ANDRÉ MOUROIS

(1885 - 1967)

Bugünkü Fransız edebiyatının en başta gelen yazarlarından biri olan Maurois, bilhassa kadın ruhunu tahlildeki ustalığıyla tanınmıştır.

İKLİMLER

Çeviren : Semih Tiryakioğlu

Bu bir kıskançlığın romanıdır. Hiçbir romanda kıskançlık bu kadar derin bir şekilde incelenmemiştir diyebiliriz. Orada, bir erkeğin sevdiği kadına karşı kıskançlığını gördüğümüz gibi, sonradan onu seven başka bir kadının kıskançlık azaplarını da yakından tanıyoruz.

«İklimler» yirminci yüzyılın en başta gelen şaheser romanlarından biridir.

2. bası 12,5 L.

•

ANDRE GIDE

(1869 - 1951)

Eserlerinde duyan, düşünen insanları yansıtmaya çalışan bu büyük Fransız yazarı yaşadığımız çağın fikir hayatını derin şekilde etkilemiştir.

KALPAZANLAR

Çeviren : Semih Tiryakioğlu

Onyedi yaşında bir delikanlı olan Bernard bir gün annesinin gizli bir mektubunu buldu. Bu mektup onu hiç beklemediği bir maceraya sürükledi. Bu arada, türlü kişiler tanıdı : Sapık duyguları yüzünden uçurumlara sürüklenmiş düşük yaratıklar, kalp para basanlar, olduklarından başka türlü görünen başka türlü kalpazanlar...

André Gide, toplumdaki ahlâk buhranının acı bir levhasını çizmiş. «Kalpazanlar» bu bakımdan daima tartışılan bir eser olmuştur.

12,5 L.

ERNEST HEMINGWAY

(1889 - 1861)

Dünya edebiyatında çığır açan, fakat kendisinden sonra aynı yolda gidenler tarafından büyüklüğüne aslâ erişilemiyen emsalsiz Amerikan yazarı 1954'te NOBEL Armağanı'nı kazandı.

SİLAHLARA VEDA

Çeviren : Vahdet Gültekin

Büyük yazarın I. Dünya Savaşında gördükleri üzerine kurduğu bu roman birçok bakımlardan Tolstoy'un ulu eseri «Harp ve Sulh»a benzetilir. Ayrıca Hemingway'in bu romanla ulaştığı uslûp özelliği dünya edebiyatında çığır açmıştır. 4. bası — 12,5 L.

•

IRMAKTAN ÖTEYE AĞAÇLARIN İÇİNE

Çeviren : Vahdet Gültekin

Hemingway bu romanını da II. Dünya Savaşındaki izlenimleri üzerine yazmıştır. Ölümünden önceki son romanı olması bakımından üslûbunun en mükemmel örneği sayılır. 2. bası 15 L.

•

VARLIK YOKLUK

Çeviren : Vahdet Gültekin

Bu roman Ernest Hemingway'in bütün eserleri arasında bambaşka bir özellik taşıyan romanıdır. Büyük yazar bu romanıyla «collectiviste»romanın güzel bir örneğini vermiştir. Bu bakımdan gerek yazarın, gerekse XX. yüzyıl roman sanatının değerli eserlerinden biridir. 12,5 L.

ŞAHESER ROMANLAR arasında
2 yeni TOLSTOY daha!

KAZAKLAR

Rusçadan çeviren: Leylâ Soykut

Olenin, Moskova'nın kibarlar çevresindeki hayatından bıkmış, kendisine yeni bir dünya arayan, bu yeni dünyada mutluluğu bulacağını uman bir delikanlıdır. Şimdiye kadar hayattan niçin zevk alamamış, niçin sevememiş, niçin sevilememiştir?

Genç adam bu düşüncelerle Kafkasya'ya gider, Kazaklar arasında yaşamaya başlar. işte aradıklarından birini bulmuştur: Bir Kazak kızı olan Maryana'yı sevmektedir. Ancak, mutluluk için sevgi yeter mi?

«Kazaklar» okurun önünde yeni ufuklar açan, şiir, duygu, macera, heyecan dolu, müstesna güzellikte bir romandır. «Harp ve Sulh», «Diriliş» yazarının büyük dehasını ancak bu romanı da okuduktan sonra anlayabilirsiniz. 2. bası 15 L.

•

HACI MURAT

Rusçadan çeviren : Leylâ Soykut

Tolstoy'un insanlık dramına, insan ruhunun derinliklerine yönelen gözleri Kafkasya'da çarlık yönetiminin zulmuna karşı savaşan asil yaradılışlı, mert insanların macarasına ilgiyle dikilmişti. İşte Hacı Murat bu büyük romancının Kafkasya üzerine yazdığı en güzel eserlerden biridir.

Hacı Murat, Şeyh Şamil'in en yakın arkadaşı, onun savaşlarında sağ kolu iken, aralarında çıkan bir kan dâvasından dolayı onun karşısına dikilmek zorunda kalmıştı. Bu acı kaderine en çok yanan da kendisiydi. Hele Şeyh Şamil onun karısıyla çocuklarını tutsak olarak alıkoyunca acısı daha da büyük oldu. Şamil'le karşı onun düşmanları olan Ruslarla mı birleşecekti? Yoksa her şeyi göze alıp bile bile ölüme mi gidecekti?

Tolstoy onun çetin savaşmasını kökünden koparmak için ayak direyen, ancak parça parça olduktan sonra ele geçen devedikenine benzetiyor. Bu, gerçekten, insan gücünün en yiğitçe bir savaşmasının hikâyesidir. 12,5 L.

EN BÜYÜK YAZARLARIN EN GÜZEL ESERLERİ

Josephine — F. W. Kenyon (3. bası)	25
Sabah Yıldızı — A. J. Cronin (4. bası)	15
Harp ve Sulh — L. Tolstoy (6. bası)	20
Seni Sevmek Kaderim — S. Lewis	25
Silâhlara Veda — E. Hemingway (4. bası)	20
Notre Dame'ın Kamburu — V. Hugo	15
Bir Aşk Uğruna — A. J. Cronin (2. bası)	12,5
Diriliş — L. Tolstoy (3. bası)	15
Cennet Yolu — J. Steinbeck (3. bası)	20
Kumsalda — N. Shute (3. bası)	17,5
La Bohem — H. Murger	12,5
Günahkâr Ruhlar — D. H. Lawrence	15
İklimler — A. Maurois (2. bası)	12,5
Vahşi Aşk — S. Lewis	12,5
Ana — P. Buck (2. bası)	12,5
Erguvan Ağacı — A. J. Cronin (4. bası)	17,5
Kalpazanlar — A. Gide	12,5
Kader Yolcuları — D. Du Maurier	20
Sabah Şarkısı — T. Caldwell (2. bası)	12,5
Oyun — S. Maugham	12,5
Manon Lescaut — A. Prevost	12,5
Bir Acı Şarkı — A. J. Cronin (4. bası)	15
Şakayık — P. Buck (3. bası)	17,5
Irmaktan Öteye — E. Hemingway	15
Kazaklar — L. Tolstoy (2. bası)	15
Valse Davet — M. Drumeş	15
Bir Gölgenin Ardından — F. W. Kenyon	12,5
Mübarek Toprak — P. Buck	12,5
Örümcek — H. Troyat	12,5
Varlık Yokluk — E. Hemingway	12,5
Büyük Ümitler — C. Dickens	15
Hacı Murat — L. Tolstoy	15
Şatodaki Kadın — A. Bronte	15
Aşk ve Ölüm — W. Faulkner	12,5
Aile Çevresi — A. Maurois	12,5
Germinal — E. Zola	15
Alev Alev — F. W. Kenyon	12,5
Kenar Mahalle — J. Steinbeck	15

GÜVEN YAYINEVİ

Cağaloğlu Yokuşu Narlıbahçe Sokağı 11 — ISTANBUL

FİATI 20 LİRA

A. MAUROIS' NIN

ÖLÜMSÜZ ESERİ:

ADANMIŞ TOPRAK

Gerçek Bir Duygu Trajedisinin

Romanı ...

